

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK ALMANAK

2005

SØNDERJYDSK SKOLEFORENING

GRÆNSEFORENINGEN

For max. 150 kr. om året kan du blive medlem af Grænseforeningen. Så modtager du seks gange om året bladet GRÆNSEN samt Grænseforeningens

smukke Årbog. Ring eller skriv efter Grænseforeningens brochure:

Grænseforeningen,
Peder Skrams Gade 5,

Postboks 9074,
1022 Kbh. K.
Telefon: 33 11 30 63.

Du er også velkommen til at kontakte din lokale formand:

Tønder Amt

Svend Kristiansen
Østerbyvej 32
6280 Højer
tlf. 74 78 32 15

Haderslev Vesteramt

Sigrid Andersen
Rangstrupvej 20
6534 Agerskov
tlf. 74 83 31 56

Haderslev Østeramt

Lisbet Skau
Hasselvej 4
Hammelev
6500 Vojens
tlf. 74 50 79 22

Sønderborg

Marie Hess
Frydenlundvej 5 A
6430 Nordborg
tlf. 74 45 62 65

Aabenraa Amt

Ove Nissen
Dalsmark 3
6300 Gråsten
tlf. 74 65 07 45

SØNDERJYSK ALMANAK 2005

12. ÅRGANG

Udgivet af Sønderjysk Skoleforening

Sønderjysk Almanak

12. årgang

Udgivet af Sønderjydsk Skoleforening^o

Redaktion: Inger Rahbek Andersen, Uffe Bjerre, Hanne Clausen,
Andreas Andresen, Johann Mikkelsen, Lisbet Skau,
Hans-Ole Mørk, Georg Bendix og
Lis Mikkelsen (ansvarshavende)

Ekspedition: Hans-Ole Mørk, Farverhus 21, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 62 80 62, fax 74 62 80 49

Pris i boghandelen: 75,- kr.

Abonnement: 65,- kr. + porto.

Abonnement kan tegnes ved henvendelse til

Hanne Clausen, Møllevvej 33, Møgeltønder, 6270 Tønder, tlf. 74 73 81 87

Forside: Skamlingsbanke Efterskole

Sats og tryk: Aabenraa Bogtrykkeri

ISBN-nr. 87-988609-3-3

Indholdsfortegnelse

Forord

Forord	5
--------------	---

Almanak

Kalenderen	8
Solens opgang og nedgang.....	32
Højvandet ved vestkysten	33
Stjernesked.....	34
Formørkelser i året 2005	35

Artikler og digte

Inger Rahbek Andersen: Prolog 2005	38
Arne G. Larsen: For 50 år siden.....	40
Hans Schmidt: Elev på Nordborg Slots efterskole	63
Hans Chr. Hansen: Sønderjyske forsamlingshuse	69
Kirsten Lautrup Sønderby: Lautrup-Slægten fra "Meldkjær" i Geestrup	75
Nis Christensen: Dige eller vige	80
Loa Lecius Larsen: Bennetgård	85
Birthe Wilke: Mit møde med sønderjyderne	91
Solvejg Refslund: Indsigt og udsyn	95
Ole Gellert Andersen: Fra Fliegerhorst til flyvestation	100
Åge Junker: Danfoss – det alsiske Eventyr	106
Jes Sandvej: I det offentliges tjeneste fra 1968-2003	112
Nis Branderup: En hal kop kaffe.....	114
Elisabeth Dons Christensen: Lyset i mørket	116
F.O.Overgaard: Vækkelse: - om menneske- og erhvervsudvikling.....	120
Martin Bo Nørregaard: Iver Henningsen på Østfronten i 1915	125
W.L. Christiansen: Fra dansk til dansk	130
Nis Branderup: Willy Kryger.....	133
Klaus Eggers Hansen: Martin N. Hansens visekunst	136
Signe Andersen: Sprogforeningen	142
Sønderjydsk Skoleforening: Formandens beretning.....	146

Mindeord

Christian Lassen, Jærdelund	152
Jørgen Hamre, Flensborg	154
Inger Tryde Haarløv, Aabenraa	155
Kurt Meldgaard Andersen, Løgumkloster ...	156
Bent Brier, Græsted.....	157
Hans L. Clausen, Nordborg	158
Olav Finnemann, Jels.....	160
Ejner Rytz, Rødding.....	161
Tage Madsen, Bylderup	162
Hans A. Bogh, Bredebro	163

Dagmar Gammelgaard, Tønder	164
----------------------------------	-----

Håndbog og vejviser

Det danske kongehus	166
Regeringen Anders Fogh Rasmussen.....	167
Valg i Sydslesvig.....	168
5-mandsudvalget	169
Statsamtet Sønderjylland	170
Sønderjyllands Amt.....	171
Udvalgenes sammensætning	172
Regionalråd for Sønderjylland/Schleswig ...	173
Amtsmusikudvalget	174
Det regionale faglige kulturmiljøråd.....	175
Kommuner i Sønderjyllands Amt	175
Foreninger, organisationer, institutioner m.v.	178
Kirkelige foreninger og organisationer	181
Fonde.....	182
Danske og frisiske institutioner i Sydslesvig.....	182
Musik, teater og kunst.....	189
Lokalhistoriske foreninger, arkiver og samlinger.....	191
Biblioteker.....	198
Frie skoler	201
Kirkemusikskoler.....	204
Erhvervsskoler	204
Gymnasiale- og voksenuddannelser	204
Videregående uddannelser	205
Turistforeninger	206
Vandrerhjem.....	207
Museer m.v.	207
Museer m.v. i Sydslesvig	211
Forbrugerorganisationer	216
Husholdningsforeninger.....	216
Landboforeninger.....	217
Familielandbrug	218
Land- og skovbrug	218
Haveselskaber	219
Husdyrbrugsorganisationer	220
Slagterier	220
Handel	220
Erhvervsråd og håndværker- og industriforeninger.....	221
Finansiering.....	223
Jagt- og vildtforvaltning m.v.	224
Vildtforvaltningsområder og vildtkonsulenter i Sønderjylland	225
Uddrag af Lov om jagt- og vildtforvaltning.	225
Jagttider og fredningsbestemmelser.....	226
Den obligatoriske jagt- og riffelprøve.....	230
Ferieplan for skolerne i Sydslesvig.....	230
Flagregler	231
Officielle, civile flagdage i 2005	231
Til notater	232

Forord

Sønderjysk Almanak udkommer i år for 12. gang som landsdelens almanak og opslagsbog med nyttige oplysninger til foreninger, organisationer og andre, som ønsker information om sønderjyske forhold.

Forsidemotivet er denne gang Skamlingsbanke Efterskole, der fylder 50 år i 2005.

Som hidtil indeholder Almanakken en række artikler og indlæg med relation til Sønderjylland og sønderjyske forhold. Fra indholdet kan nævnes: Prolog, For 50 år siden, På Nordborg Slots Efterskole, Om de sønderjyske forsamlingshuse, Digegrevens beretning, Bennetgård, Birthe Wilkes møde med sønderjyderne, Om Skrydstrup Flyveplads, I farfars fodspor og mange andre spændende artikler.

Almanakken udgives en gang om året og kan derfor ikke fungere som et egentligt debatforum. Men redaktionen ser det som en væsentlig opgave, at der bringes indlæg, der er egnede til at skabe eller bidrage til debat rundt omkring i landsdelen. Dette års almanak indeholder flere artikler, der uden tvivl vil medvirke hertil.

Sønderjysk Almanak har fyldige kalenderoplysninger med sol- og højvandskalender m.m.

”Vejviseren” med adresser og telefonnumre på bl. a. foreninger, organisationer og skoler i Sønderjylland og Sydslesvig forbedres og udbygges løbende. Forslag hertil modtages gerne af redaktionen.

Almanakken rummer som hidtil mindeord over kendte, afdøde personer fra landsdelen eller med tilknytning til landsdelen.

Sønderjysk Skoleforening vil også gerne her rette en varm tak til de mange, som støtter Almanakken. Det gælder annoncører, det gælder de mange, der beredvilligt har bidraget med indlæg og ideer, og det gælder foreningens tillidsmænd og medlemmer, der med praktisk indsats og opbakning har støttet arbejdet.

Sønderjysk Skoleforening og redaktionen ønsker med Almanakken en glædelig jul og et godt nytår 2005.

Den danske hverdag i Sydslesvig leves i
SYDSLESVIGSK FORENING

Sammenhold, fællesskab, information og meningsudveksling.
Teater, koncert, foredrag og udflugter.
Kulturelt, socialt og humanitært arbejde - altsammen i
SYDSLESVIGSK FORENING

Som dansk sydslesviger hører du bare hjemme i
SYDSLESVIGSK FORENING

14.000 medlemmer, syv amtsorganisationer med egne sekretariater, 113 distrikter overalt i Sydslesvig, ældreboliger rundt omkring i landsdelen, Museet ved Danevirke, Lejrskehjemmet Skipperhuset, 25 tilsluttede foreninger med hver deres speciale, medlemsbladet KONTAKT hver torsdag i Flensborg Avis og dagsaktuel information via foreningens hjemmeside www.sydslesvigsk-forening.de:
SYDSLESVIGSK FORENING

Og så koster det kun € 18,- om året at være medlem, men det bliver du ikke automatisk. Du skal melde dig ind. Optagelsesblanket på Sydslesvigsk Presse tjenes hjemmeside www.sydslesvigsk-forening.de - eller ring til 0461-144080. Fås også på vore sekretariater i Flensborg, Slesvig, Egernførde, Tønning, Husum og Nibøl.
SYDSLESVIGSK FORENING

JYDSKE VESTKYSTEN
Periode:
Hele året rundt!

JYDSKE VESTKYSTEN
AMTSG...
Så...
DANMARK

ALMANAK

JANUAR 2005

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 7 timer 4 min. og tiltager i månedens løb 1 time 29 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Lø.	1	Nytårsdag <i>Jesu navn. Luk. 2,21</i>	Solens radius 16' 16'' Vega kulm. midn. m.n.	08.39	15.48	22.12	11.29
Sø.	2	Hellig 3 konger s. <i>De vise mænd. Matt. 2,1-12</i>	Abel. Jorden nærmest solen	08.39	15.49	23.31	11.35
Ma.	3	Enoch	☉ S. kv. 18.46 Sirius kulm midn.	UGE 1 08.38	15.51	–	11.41
Ti.	4	Methusalem		08.38	15.52	00.52	11.47
On.	5	Simeon	Tusmørket varer 48 min.	08.37	15.53	02.18	11.56
To.	6	Hellig 3 konger		08.37	15.55	03.49	12.07
Fr.	7	Knud, hertug		08.36	15.56	05.27	12.25
Lø.	8	Erhardt		08.36	15.58	07.05	12.57
Sø.	9	I.s.e.h. 3 k. <i>Den tolvårige Jesus i templet. Luk. 2,41-52 el. Jesus velsigner de små børn. Mark. 10,13-16</i>	Julianus	08.35	15.59	08.29	13.52
Ma.	10	Paul Eremit	☉ N.M. 13.03 ☾ nærmest jorden	UGE 2 08.34	16.01	09.27	15.16
Ti.	11	Hyginus		08.33	16.03	10.01	16.57
On.	12	Reinhold	Tusmørket varer 47 min.	08.32	16.04	10.21	18.41
To.	13	Hilarius		08.31	16.06	10.33	20.19
Fr.	14	Felix	Saturn i opp. til solen	08.30	16.08	10.42	21.51
Lø.	15	Maurus		08.29	16.10	10.49	23.18
Sø.	16	Sidste s.e.h. 3 k. <i>Forklarelsen på bjerget. Matt. 17,1-9</i>	Marcellus. Castor kulm. midn.	08.28	16.12	10.56	–
Ma.	17	Antonius	☉ F. kv. 07.57 Procyon kulm. midn.	UGE 3 08.27	16.13	11.03	00.42
Ti.	18	Prisca	Pollux kulm. midn.	08.26	16.15	11.11	02.05
On.	19	Pontianus	Tusmørket varer 46 min.	08.24	16.17	11.22	03.28
To.	20	Fabian og Sebastian		08.23	16.19	11.39	04.49
Fr.	21	Agnes		08.21	16.21	12.04	06.07
Lø.	22	Vincentius		08.20	16.23	12.42	07.14
Sø.	23	Septuagesima <i>Arbejderne i vingården. Matt. 20,1-16</i>	Emerentius. ☾ fjernest jorden	08.19	16.25	13.36	08.06
Ma.	24	Timotheus		UGE 4 08.17	16.27	14.45	08.41
Ti.	25	Pauli omv.	☉ F. m. 11.32	08.15	16.29	16.03	09.04
On.	26	Polycarpus	Tusmørket varer 44 min.	08.14	16.31	17.23	09.19
To.	27	Chrysostomus		08.12	16.34	18.42	09.30
Fr.	28	Fred. 6.s. føds.	Carolus Magnus	08.10	16.36	20.01	09.38
Lø.	29	Chr. 7.s. føds.	Valerius	08.09	16.38	21.19	09.44
Sø.	30	Seksagesima <i>Sædemanden. Mark 4,1-20</i>	Adelgunde	08.07	16.40	22.39	09.50
Ma.	31	Vigilius		UGE 5 08.05	16.42	–	09.56

JANUAR 2005

		Højvande ved Vidåslusen (se s. 33)	
Lø.	1 Nytårsdag	05.54	18.19
Sø.	2	06.32	19.01
Ma.	3 1	07.17	19.50
Ti.	4	08.08	20.45
On.	5	09.06	21.46
To.	6 Hellig 3 konger	10.10	22.54
Fr.	7	11.21	–
Lø.	8	00.06	12.37
Sø.	9	01.16	13.50
Ma.	10 2	02.20	14.54
Ti.	11	03.16	15.52
On.	12	04.07	16.45
To.	13	04.55	17.32
Fr.	14	05.40	18.16
Lø.	15	06.25	19.00
Sø.	16	07.11	19.45
Ma.	17 3	08.00	20.33
Ti.	18	08.53	21.27
On.	19	09.51	22.26
To.	20	10.54	23.29
Fr.	21	11.59	–
Lø.	22	00.31	13.00
Sø.	23	01.29	13.57
Ma.	24 4	02.21	14.47
Ti.	25	03.06	15.30
On.	26	03.45	16.05
To.	27	04.16	16.35
Fr.	28	04.43	17.02
Lø.	29	05.09	17.30
Sø.	30	05.39	18.00
Ma.	31 5	06.12	18.36

FEBRUAR 2005

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 8 timer 36 min. og tiltager i månedens løb 1 timer 59 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Ti. 1	Brigida	Solens radius 16' 14"	08.03	16.44	00.01	10.03
On. 2	Kyndelmisse	Tusmørket varer 43 min. ☉ S. kv. 08.27. Deneb kulm. midn. m.n.	08.01	16.46	01.27	10.12
To. 3	Blasius		07.59	16.48	03.00	10.26
Fr. 4	Veronica		07.57	16.51	04.35	10.50
Lø 5	Kprs. Mary	Agathe	07.55	16.53	06.04	11.31
Sø. 6	Fastelavn	Quinquagesima. Esto mihi Dorothea <i>Jesu dåb. Matt. 3,13-17</i>	07.53	16.55	07.14	12.39
Ma. 7	Richard	☾ nærmest jorden UGE 6	07.51	16.57	07.57	14.12
Ti. 8	Hvide tirsdag	Corintha. ● N.M. 23.28	07.49	16.59	08.23	15.56
On. 9	Aske onsdag	Apollonia Tusmørket varer 41 min.	07.47	17.01	08.38	17.39
To. 10	Scholastica		07.45	17.04	08.48	19.17
Fr. 11	Euphrosyne		07.43	17.06	08.56	20.49
Lø. 12	Eulalia		07.41	17.08	09.03	22.18
Sø. 13	1.s. i fasten	Quadragesima. Invocavit Benignus <i>Jesus fristes i ørken. Matt. 4,1-11</i>	07.39	17.10	09.10	23.44
Ma. 14	Valentus	UGE 7	07.36	17.12	09.18	–
Ti. 15	Faustinus		07.34	17.14	09.28	01.10
On. 16	Tamperdag	Juliane. Tusmørket varer 40 min. ☉ F. kv. 01.16	07.32	17.17	09.42	02.34
To. 17	Findanus		07.29	17.19	10.04	03.55
Fr. 18	Concordia		07.27	17.21	10.37	05.07
Lø. 19	Ammon		07.25	17.23	11.26	06.04
Sø. 20	2.s. i fasten	Reminiscere. Eucharias ☾ fjernest jorden <i>Den kana'anæiske kvinde. Matt. 15,21-28</i>	07.23	17.25	12.31	06.45
Ma. 21	Samuel	UGE 8	07.20	17.27	13.47	07.11
Ti. 22	Peters stol		07.18	17.30	15.07	07.28
On. 23	Papias	Tusmørket varer 40 min.	07.15	17.32	16.28	07.39
To. 24	Matthias	○ F.M. 05.54. Regulus kulm. midn.	07.13	17.34	17.48	07.47
Fr. 25	Victorinus		07.11	17.36	19.07	07.54
Lø. 26	Inger		07.08	17.38	20.27	08.00
Sø. 27	3.s. i fasten	Oculi. Leander <i>Jesus uddriver en uren ånd. Luk. 11,14-28</i>	07.06	17.40	21.49	08.05
Ma. 28	Øllegård	UGE 9	07.03	17.42	23.14	08.12

FEBRUAR 2005

		Højvande ved Vidåslusen (se s. 33)	
Ti.	1	06.51	19.17
On.	2	07.38	20.05
To.	3	08.32	21.02
Fr.	4	09.35	22.09
Lø.	5 Kronprinsesse Mary	10.51	23.28
Sø.	6 Fastelavn	–	12.18
Ma.	7 6	00.53	13.40
Ti.	8	02.05	14.48
On.	9	03.04	15.44
To.	10	03.56	16.31
Fr.	11	04.42	17.13
Lø.	12	05.23	17.51
Sø.	13	06.03	18.27
Ma.	14 7	06.43	19.04
Ti.	15	07.24	19.44
On.	16	08.09	20.30
To.	17	09.01	21.25
Fr.	18	10.01	22.31
Lø.	19	11.12	23.44
Sø.	20	–	12.23
Ma.	21 8	00.52	13.27
Ti.	22	01.50	14.20
On.	23	02.39	15.06
To.	24	03.21	15.44
Fr.	25	03.55	16.16
Lø.	26	04.24	16.45
Sø.	27	04.52	17.12
Ma.	28 9	05.21	17.40

MARTS 2005

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 10 timer 40 min. og tiltager i månedens løb 2 timer 19 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Ti.	1	Albinus	Solens radius 16' 8''	07.01	17.44	–	08.20
On.	2	Simplicus	Tusmørket varer 39 min.	06.58	17.46	00.44	08.32
To.	3	Kunigunde	☉ S. kv. 18.36	06.56	17.49	02.17	08.50
Fr.	4	Adrianus		06.53	17.51	03.47	09.22
Lø.	5	Theophilus		06.51	17.53	05.03	10.17
Sø.	6	Midfaste	Lætare. Gotfred <i>Jesus bespiser 5000. Joh. 6,1-15</i>	06.48	17.55	05.55	11.39
Ma.	7	Perpetua	UGE 10	06.46	17.57	06.25	13.17
Ti.	8	Beata	☾ nærmest jorden	06.43	17.59	06.44	14.59
On.	9	40 riddere	Tusmørket varer 39 min.	06.40	18.01	06.55	16.39
To.	10	Ædel	☀ N.M. 10.10	06.38	18.03	07.04	18.14
Fr.	11	Fred. 9.s. føds.	Thala	06.35	18.05	07.11	19.45
Lø.	12	Gregorius	Merkur st. østl. elong.	06.33	18.07	07.17	21.14
Sø.	13	Mariæ bebudelsesdag	Judica. Macedonius <i>Englen Gabriel bebuder Jesu fødsel. Luk. 1,26-38</i>	06.30	18.09	07.25	22.43
Ma.	14	Eutychius	UGE 11	06.28	18.11	07.34	–
Ti.	15	Zacharias		06.25	18.13	07.46	00.10
On.	16	Gudmund	Tusmørket varer 39 min.	06.22	18.15	08.04	01.36
To.	17	Gertrud	☉ F. kv. 20.19	06.20	18.17	08.32	02.54
Fr.	18	Fred. 3.s. føds.	Alexander	06.17	18.19	09.15	03.59
Lø.	19	Joseph	☾ fjernest jorden	06.15	18.21	10.15	04.45
Sø.	20	Palmesøndag	Gordius. Jævendøgn 13.33 <i>Jesu indtog i Jerusalem. Matt. 21,1-9</i>	06.12	18.23	11.28	05.16
Ma.	21	Benedictus	UGE 12	06.09	18.25	12.48	05.35
Ti.	22	Paulus		06.07	18.27	14.09	05.48
On.	23	Fidelis	Tusmørket varer 39 min.	06.04	18.29	15.30	05.57
To.	24	Skærtorsdag	Ulrica <i>Nadveren. Matt. 26,17-30</i>	06.02	18.32	16.50	06.04
Fr.	25	Langfredag	Mariæ bebud. ☉ F.M. 21.58 <i>Korsfæstelsen. Matt. 27,31-56 el. Mark. 15,20.39</i>	05.59	18.34	18.10	06.10
Lø.	26	Gabriel		05.56	18.36	19.33	06.15
Sø.	27	Påskedag	Kastor Sommertid begynder <i>Jesu Kristi opstandelse. Mark. 16,1-8</i>	06.54	19.38	21.59	07.21
Ma.	28	2. påskedag	Ingrid Eustachius <i>Vandringen til Emmaus. Luk. 24,13-35</i>	06.51	19.40	23.29	07.29
Ti.	29	Jonas		06.49	19.42	–	07.39
On.	30	Quirinus	Tusmørket varer 39 min.	06.46	19.44	01.02	07.55
To.	31	Fred. 5.s. føds.	Balbina	06.43	19.46	02.35	08.22

MARTS 2005

		Højvande ved Vidåslusen (se s. 33)	
Ti.	1	05.53	18.12
On.	2	06.30	18.48
To.	3	07.15	19.33
Fr.	4	08.09	20.29
Lø.	5	09.14	21.38
Sø.	6	10.39	23.08
Ma.	7	10	–
Ti.	8	00.40	13.36
On.	9	01.51	14.37
To.	10	02.49	15.27
Fr.	11	03.38	16.09
Lø.	12	04.21	16.47
Sø.	13	05.00	17.21
Ma.	14	11	05.36
Ti.	15	06.11	18.24
On.	16	06.47	18.58
To.	17	07.27	19.40
Fr.	18	08.12	20.30
Lø.	19	09.09	21.33
Sø.	20	Palmesøndag	10.20
Ma.	21	12	11.39
Ti.	22	00.06	12.50
On.	23	01.11	13.47
To.	24	Skærtorsdag	02.03
Fr.	25	Langfredag	02.48
Lø.	26	03.26	15.51
Sø.	27	Påskedag - Sommertid begynder	05.00
Ma.	28	2. påskedag	13
Ti.	29	05.31	17.51
On.	30	06.03	18.21
On.	30	06.37	18.52
To.	31	07.16	19.28

APRIL 2005

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 13 timer 3 min. og tiltager i månedens løb 2 timer 9 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Fr. 1	Hugo	Solens radius 16' 0''	06.41	19.48	03.56	09.09	
Lø. 2	Theodosius	☉ S. kv. 02.50	06.38	19.50	04.55	10.21	
Sø. 3	1.s.e. påske	Quasimodo. Nicetas Jupiter i opp. til solen <i>Den tvivlende Thomas. Joh. 20,19-31</i>	06.36	19.52	05.30	11.53	
Ma. 4	Ambrosius	☾ nærmest jorden UGE 14	06.33	19.54	05.51	13.31	
Ti. 5	Irene		06.30	19.56	06.04	15.09	
On. 6	Sixtus	Tusmørket varer 40 min.	06.28	19.58	06.13	16.43	
To. 7	Egesippus		06.25	20.00	06.20	18.14	
Fr. 8	Chr. 9.s. føds.	Janus. ● N.M. 22.32	06.23	20.02	06.26	19.44	
Lø. 9	Procopius		06.20	20.04	06.33	21.12	
Sø. 10	2.s.e. påske	Misericordia Domini. Ezechiel <i>Den gode hyrde. Joh. 10,11-16</i>	06.18	20.06	06.41	22.41	
Ma. 11	Leo	UGE 15	06.15	20.08	06.51	-	
Ti. 12	Chr. 4.s. føds.	Julius	06.13	20.10	07.06	00.10	
On. 13	Justinus	Tusmørket varer 42 min.	06.10	20.12	07.30	01.33	
To. 14	Tiburtius		06.08	20.14	08.06	02.46	
Fr. 15	Chr. 5.s. føds.	Olympia. Spica kulm. midn.	06.05	20.16	09.00	03.41	
Lø. 16	Margrethe 2.s. føds.	Mariane. ● F.kv. 16.37 ☾ fjernest jorden	06.03	20.18	10.09	04.18	
Sø. 17	3.s.e. påske	Jubilate. Anicetus <i>Jesus forbereder disciplene på sin bortgang til Faderen. Joh. 16,16-22</i>	06.00	20.20	11.27	04.41	
Ma. 18	Eleutherius	UGE 16	05.58	20.22	12.47	04.56	
Ti. 19	Daniel		05.55	20.24	14.08	05.06	
On. 20	Sulpicius	Tusmørket varer 43 min.	05.53	20.26	15.28	05.14	
To. 21	Florentius		05.50	20.28	16.48	05.20	
Fr. 22	Bededag	Cajus <i>Johannes Døber i Judæas ørken. Matt. 3,1-10</i>	05.48	20.30	18.10	05.25	
Lø. 23	Georgius		05.46	20.32	19.35	05.31	
Sø. 24	4.s.e. påske	Cantate. Albertus ○ F.M. 12.06 <i>Sandhedens ånd. Joh. 16,5-15</i>	05.43	20.34	21.05	05.38	
Ma. 25	Mark. evang.	UGE 17	05.41	20.36	22.40	05.47	
Ti. 26	Cletus	Merkur st. vestl. elong.	05.38	20.38	-	06.01	
On. 27	Charl. Amalie	Ananias. Tusmørket varer 45 min. Arcturus kulm. midn.	05.36	20.40	00.16	06.24	
To. 28	Vitalis		05.34	20.42	01.45	07.04	
Fr. 29	Peter martyr	☾ nærmest jorden	05.32	20.44	02.52	08.09	
Lø. 30	Severus		05.29	20.46	03.34	09.37	

APRIL 2005

		Højvande ved Vidåslusen (se s. 33)	
Fr.	1	08.02	20.14
Lø.	2	08.58	21.12
Sø.	3	10.10	22.27
Ma.	4	14	11.44 –
Ti.	5	00.03	13.14
On.	6	01.27	14.22
To.	7	02.34	15.17
Fr.	8	03.29	16.03
Lø.	9	04.16	16.43
Sø.	10	04.57	17.18
Ma.	11	15	05.35 17.50
Ti.	12	06.09	18.19
On.	13	06.40	18.48
To.	14	07.12	19.20
Fr.	15	07.48	19.59
Lø.	16	Dronning Margrethe	08.31 20.47
Sø.	17	09.24	21.45
Ma.	18	16	10.30 22.54
Ti.	19	11.48	–
On.	20	00.11	13.03
To.	21	01.21	14.05
Fr.	22	Bededag	02.19 14.57
Lø.	23	03.09	15.42
Sø.	24	03.52	16.21
Ma.	25	17	04.32 16.57
Ti.	26	05.10	17.31
On.	27	05.48	18.04
To.	28	06.27	18.39
Fr.	29	07.10	19.20
Lø.	30	08.00	20.09

MAJ 2005

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 15 timer 16 min. og tiltager i månedens løb 1 time 44 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Sø.	1	5.s.e. påske	Rogate. Voldermisse Solens radius 15'52" ● S.kv. 08.24 <i>Bøn i Jesu navn. Joh. 16,23b-28</i>	05.27	20.48	03.58	11.14
Ma.	2	Athanasius	UGE 18	05.25	20.50	04.13	12.51
Ti.	3	Korsmisse		05.23	20.52	04.22	14.24
On.	4	Florian	Tusmørket varer 47 min.	05.20	20.54	04.30	15.54
To.	5	Kr. Himmelfart	Danmarks befrielse Gothard. De lyse nætter begynder <i>Missionsbefalingen. Mark. 16,14-20</i>	05.18	20.56	04.36	17.21
Fr.	6	Johannes ante portam		05.16	20.58	04.42	18.48
Lø.	7	Flavia		05.14	21.00	04.49	20.16
Sø.	8	6.s.e. påske	Eraudi. Stanislaus ● N.M. 10.45 <i>Åndens vidnesbyrd. Joh. 15,26-16,4</i>	05.12	21.02	04.58	21.44
Ma.	9	Caspar	UGE 19	05.10	21.03	05.11	23.10
Ti.	10	Gordianus		05.08	21.05	05.31	–
On.	11	Mamertus	Tusmørket varer 50 min.	05.06	21.07	06.02	00.28
To.	12	Pancratius		05.04	21.09	06.49	01.32
Fr.	13	Ingenuus		05.02	21.11	07.52	02.16
Lø.	14	Kristian	☾ fjernest jorden	05.00	21.13	09.07	02.44
Sø.	15	Pinsedag	Sophie <i>Helligåndens komme. Joh. 14,22-31</i>	04.59	21.15	10.27	03.02
Ma.	16	2. pinsedag	Sara. ● F. kv. 10.57 <i>Verdens frelser. Joh. 3,16-21</i>	04.57	21.17	11.47	03.14
Ti.	17	Bruno		04.55	21.18	13.06	03.22
On.	18	Tamperdag	Erik. Tusmørket varer 53 min.	04.53	21.20	14.25	03.29
To.	19	Potentiana		04.52	21.22	15.45	03.34
Fr.	20	Angelica		04.50	21.24	17.07	03.40
Lø.	21	Helene		04.48	21.25	18.35	03.46
Sø.	22	Trinitatis	Castus <i>Jesus og Nikodemus. Joh. 3,1-15</i>	04.47	21.27	20.08	03.54
Ma.	23	Desiderius	○ F.M. 22.18 UGE 21	04.45	21.29	21.46	04.06
Ti.	24	Esther		04.44	21.30	23.22	04.25
On.	25	Urbanus	Tusmørket varer 56 min.	04.42	21.32	–	04.58
To.	26	Kpr. Frederik	Beda. ☾ nærmest jorden	04.41	21.33	00.41	05.55
Fr.	27	Lucian		04.40	21.35	01.33	07.18
Lø.	28	Vilhelm		04.38	21.36	02.03	08.56
Sø.	29	1.s.e. trin	Maximinus <i>Den rige mand og Lazarus. Luk. 16,19-31</i>	04.37	21.38	02.20	10.35
Ma.	30	Vigand	● S. kv. 13.47 UGE 22	04.36	21.39	02.31	12.10
Ti.	31	Petronella	Antares kulm. midn.	04.35	21.41	02.39	13.40

MAJ 2005

		Højvande ved Vidåslusen (se s. 33)	
Sø.	1	09.02	21.12
Ma.	2	18	10.18 22.29
Ti.	3	11.43	23.54
On.	4	–	12.57
To.	5	Kr. Himmelfartsdag - Danmarks Befrielse	
Fr.	6	02.10	14.50
Lø.	7	03.03	15.36
Sø.	8	03.51	16.16
Ma.	9	19	04.34 16.52
Ti.	10	05.12	17.24
On.	11	05.45	17.54
To.	12	06.15	18.21
Fr.	13	06.44	18.52
Lø.	14	07.17	19.29
Sø.	15	Pinsedag	
Ma.	16	2. pinsedag	20
Ti.	17	08.48	21.06
On.	18	09.48	22.07
To.	19	10.56	23.15
Fr.	20	–	12.09
Lø.	21	00.24	13.15
Sø.	22	01.28	14.13
Sø.	22	02.26	15.04
Ma.	23	21	03.18 15.51
Ti.	24	04.06	16.33
On.	25	04.53	17.13
To.	26	Kronprins Frederik	
Fr.	27	05.38	17.54
Fr.	27	06.24	18.35
Lø.	28	07.12	19.21
Sø.	29	07.12	19.21
Sø.	29	08.05	20.12
Ma.	30	22	09.06 21.13
Ti.	31	10.12	22.22

JUNI 2005

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 17 timer 3 min. og tiltager derefter indtil den 21., hvor den er 17 timer 27 min. Herefter og til månedens ende aftager dagen 5 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
On.	1	Nikomedes	Solens radius 15'46'' Tusmørket varer 59 min.	04.34	21.42	02.46	15.07
To.	2	Marcellinus		04.33	21.43	02.52	16.33
Fr.	3	Fred. 8.s. føds.	Erasmus	04.32	21.45	02.59	17.58
Lø.	4	Optatus		04.31	21.46	03.07	19.25
Sø.	5	2.s.e. trin.	Grundlovsdag Kong Hans' føds. Bonifacius <i>Det store festmåltid. Luk. 14,16-24</i>	04.30	21.47	03.18	20.51
Ma.	6	Norbertus	● N.M. 23.55 UGE 23	04.29	21.48	03.35	22.12
Ti.	7	Jeremias		04.29	21.49	04.01	23.21
On.	8	Medardus	Tusmørket varer 62 min.	04.28	21.50	04.42	-
To.	9	Primus		04.27	21.51	05.40	00.12
Fr.	10	Onuphrius		04.27	21.52	06.52	00.46
Lø.	11	Prins Henrik	Barnabas apostel (fjernest jorden	04.26	21.53	08.10	01.07
Sø.	12	3.s.e. trin.	Basilius. Capella kulm. midn. m.n. <i>Det tabte får. Luk. 15,1-10</i>	04.26	21.53	09.30	01.21
Ma.	13	Cyrellus		04.26	21.54	10.48	01.30
Ti.	14	Rufinus	Pluto i opp. til solen	04.25	21.55	12.06	01.37
On.	15	Valdemarsdag	Vitus. Tusmørket varer 63 min. ● F. kv. 03.22	04.25	21.55	13.23	01.43
To.	16	Tycho		04.25	21.56	14.42	01.48
Fr.	17	Botolphus		04.25	21.56	16.06	01.54
Lø.	18	Leontius		04.25	21.57	17.34	02.01
Sø.	19	4.s.e. trin.	Gervasius <i>Vær barmhjertige. Luk. 6,36-42</i>	04.25	21.57	19.10	02.11
Ma.	20	Sylverius		04.25	21.57	20.48	02.25
Ti.	21	Albanus	Solhverv 08.46. Længste dag	04.25	21.58	22.17	02.51
On.	22	10.000 martyrer	Tusmørket varer 64 min. ○ F.M. 06.14	04.25	21.58	23.23	03.36
To.	23	Paulinus	(nærmest jorden	04.26	21.58	-	04.50
Fr.	24	Skt. Hansdag		04.26	21.58	00.02	06.27
Lø.	25	Prosper		04.27	21.58	00.25	08.10
Sø.	26	5.s.e. trin.	Pelagius <i>Peters fiskefangst. Luk. 5,1-11</i>	04.27	21.58	00.38	09.50
Ma.	27	Syvsoverdag		04.28	21.58	00.48	11.25
Ti.	28	Carol. Amalie	Eleonora ● S. kv. 20.23	04.28	21.57	00.55	12.54
On.	29	Petrus Paulus	Tusmørket varer 63 min.	04.29	21.57	01.01	14.21
To.	30	Lucina		04.30	21.57	01.08	15.46

JUNI 2005

		Højvande ved Vidåslusen (se s. 33)	
On.	1	11.21	23.33
To.	2	–	12.27
Fr.	3	00.40	13.25
Lø.	4	01.42	14.18
Sø.	5 Grundlovsdag	02.37	15.06
Ma.	6 23	03.27	15.51
Ti.	7 Prins Joachim	04.12	16.30
On.	8	04.52	17.06
To.	9	05.27	17.37
Fr.	10	05.57	18.06
Lø.	11 Prins Henrik	06.25	18.34
Sø.	12	06.55	19.07
Ma.	13 24	07.32	19.47
Ti.	14	08.17	20.33
On.	15 Valdemarsdag	09.09	21.27
To.	16	10.08	22.26
Fr.	17	11.12	23.30
Lø.	18	–	12.19
Sø.	19	00.38	13.25
Ma.	20 25	01.45	14.26
Ti.	21	02.48	15.21
On.	22	03.47	16.13
To.	23	04.42	17.01
Fr.	24 Skt. Hansdag	05.33	17.47
Lø.	25	06.23	18.33
Sø.	26	07.12	19.19
Ma.	27 26	08.01	20.09
Ti.	28	08.52	21.03
On.	29	09.47	22.00
To.	30 Prinsesse Alexandra	10.45	23.03

JULI 2005

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 17 timer 21 min. og aftager i månedens løb 1 time 21 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Fr.	1	Chr. 2.s. føds.	Solens radius 15'44'' Fred. 2.s. føds. Theobaldus	04.30	21.56	01.15	17.12
Lø.	2	Mariæ besøg.		04.31	21.56	01.26	18.37
Sø.	3	6.s.e. trin. <i>Kristi nye lov. Matt. 5,20-26</i>	Cornelius. Vega kulm. midn.	04.32	21.55	01.40	20.00
Ma.	4	Ulricus	UGE 27	04.33	21.55	02.03	21.12
Ti.	5	Anshelmus	Jorden fjernest solen	04.34	21.54	02.39	22.09
On.	6	Dion	Tusmørket varer 61 min. ● N.M. 14.02	04.35	21.53	03.31	22.48
To.	7	Villebaldus		04.36	21.52	04.39	23.12
Fr.	8	Kjeld	☾ fjernest jorden	04.37	21.51	05.56	23.28
Lø.	9	Sostrata	Merkur st. østl. elong.	04.39	21.50	07.16	23.38
Sø.	10	7.s.e. trin. <i>Zakæus. Luk. 19,1-10</i>	Knud, konge	04.40	21.49	08.34	23.46
Ma.	11	Josva	UGE 28	04.41	21.48	09.52	23.52
Ti.	12	Henrik		04.42	21.47	11.08	23.57
On.	13	Margarethe	Tusmørket varer 58 min.	04.44	21.46	12.25	-
To.	14	Bonaventura	● F. kv. 17.20	04.45	21.45	13.44	00.02
Fr.	15	Apostl. deling		04.47	21.44	15.08	00.08
Lø.	16	Susanne		04.48	21.42	16.38	00.16
Sø.	17	8.s.e. trin. <i>De falske profeter. Matt. 7,15-21</i>	Alexius	04.50	21.41	18.13	00.28
Ma.	18	Arnolphus	UGE 29	04.51	21.40	19.47	00.47
Ti.	19	Justa		04.53	21.38	21.05	01.21
On.	20	Elias	Tusmørket varer 55 min.	04.54	21.37	21.57	02.20
To.	21	Evenus	○ F.M. 13.00 ☾ nærmest jorden Altai kulm. midn.	04.56	21.35	22.26	03.48
Fr.	22	Maria Magd.	Hundedagene beg.	04.58	21.34	22.44	05.32
Lø.	23	Apollinaris		04.59	21.32	22.55	07.17
Sø.	24	9.s.e. trin. <i>Den uærlige godsforvalter. Luk. 16,1-9</i>	Christina	05.01	21.30	23.03	08.58
Ma.	25	Jacobus	UGE 30	05.03	21.29	23.10	10.32
Ti.	26	Anna		05.04	21.27	23.16	12.03
On.	27	Martha	Tusmørket varer 52 min.	05.06	21.25	23.23	13.31
To.	28	Aurelius	● S. kv. 05.19	05.08	21.23	23.33	14.58
Fr.	29	Oluf		05.10	21.21	23.46	16.25
Lø.	30	Abdon		05.11	21.19	-	17.49
Sø.	31	10.s.e. trin. <i>Jesus græder over Jerusalem. Luk. 19,41-48</i>	Germanus	05.13	21.18	00.06	19.06

JULI 2005

		Højvande ved Vidåslusen (se s. 33)	
Fr. 1		11.45	–
Lø. 2		00.06	12.46
Sø. 3		01.10	13.44
Ma. 4	27	02.09	14.38
Ti. 5		03.05	15.28
On. 6		03.54	16.13
To. 7		04.38	16.53
Fr. 8		05.15	17.27
Lø. 9		05.46	17.55
Sø. 10		06.13	18.21
Ma. 11	28	06.40	18.49
Ti. 12		07.11	19.23
On. 13		07.48	20.03
To. 14		08.33	20.50
Fr. 15		09.23	21.44
Lø. 16		10.21	22.44
Sø. 17		11.25	23.54
Ma. 18	29	–	12.37
Ti. 19		01.10	13.51
On. 20		02.27	14.59
To. 21		03.35	15.58
Fr. 22		04.35	16.51
Lø. 23		05.27	17.39
Sø. 24		06.15	18.24
Ma. 25	30	06.59	19.08
Ti. 26		07.41	19.52
On. 27		08.24	20.39
To. 28		09.09	21.30
Fr. 29		10.00	22.26
Lø. 30		10.57	23.29
Sø. 31		–	12.02

AUGUST 2005

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 15 timer 56 min. og aftager i månedens løb 2 timer 6 min.				SOL		MÅNE		
				OP	NED	OP	NED	
Ma.	1	Peters fængsel	Solens radius 15'46''	UGE 31	05.15	21.16	00.37	20.07
Ti.	2	Hannibal			05.17	21.14	01.24	20.50
On.	3	Nikodemus	Tusmørket varer 49 min. Deneb kulm. midn.		05.19	21.12	02.28	21.18
To.	4	Dominicus	☾ fjernest jorden		05.21	21.10	03.43	21.35
Fr.	5	Osvaldus	● N.M. 05.05		05.23	21.07	05.03	21.47
Lø.	6	Kristi forkl.			05.24	21.05	06.22	21.55
Sø.	7	11.s.e. trin.	Donatus. De lyse nætter ender <i>Farisæeren og tolderen. Luk. 18,9-14</i>		05.26	21.03	07.40	22.01
Ma.	8	Ruth	Neptun i opp. til solen	UGE 32	05.28	21.01	08.57	22.06
Ti.	9	Romanus			05.30	20.59	10.13	22.11
On.	10	Laurentius	Tusmørket varer 47 min.		05.32	20.57	11.31	22.17
To.	11	Herman			05.34	20.54	12.52	22.24
Fr.	12	Chr. 3.s. føds.			05.36	20.52	14.17	22.33
Lø.	13	Hippolytus	● F. kv. 04.39		05.38	20.50	15.48	22.48
Sø.	14	12.s.e. trin.	Eusebius <i>Jesus helbreder en døvstum. Mark. 7,31-37</i>		05.40	20.48	17.20	23.13
Ma.	15	Mariæ himmelf.		UGE 33	05.42	20.45	18.45	23.57
Ti.	16	Rochus			05.44	20.43	19.47	–
On.	17	Anastatius	Tusmørket varer 44 min.		05.46	20.41	20.26	01.11
To.	18	Agapetus			05.47	20.38	20.47	02.48
Fr.	19	Sebaldus	○ F.M. 19.53 ☾ nærmest jorden		05.49	20.36	21.01	04.34
Lø.	20	Bernhard			05.51	20.33	21.10	06.19
Sø.	21	13.s.e. trin	Salomon <i>Den barmhjertige samaritaner. Luk. 10,23-37</i>		05.53	20.31	21.17	07.58
Ma.	22	Symphorian		UGE 34	05.55	20.29	21.24	09.34
Ti.	23	Zakæus	Hundredagene ender		05.57	20.26	21.31	11.06
On.	24	Bartholomæus	Tusmørket varer 43 min. Merkur st. vestl. elong.		05.59	20.24	21.39	12.37
To.	25	Ludvig			06.01	20.21	21.51	14.07
Fr.	26	Irenæus	● S. kv. 17.18		06.03	20.19	22.08	15.35
Lø.	27	Gebhardus			06.05	20.16	22.35	16.56
Sø.	28	14.s.e. trin	Lovise. Augustinus <i>De ti spedalske. Luk. 17,11-19</i>		06.07	20.14	23.17	18.04
Ma.	29	Joh. halsh.		UGE 35	06.09	20.11	–	18.53
Ti.	30	Benjamin			06.11	20.09	00.06	19.24
On.	31	Bertha	Tusmørket varer 41 min.		06.13	20.06	01.29	19.44

AUGUST 2005

		Højvande ved Vidåslusen (se s. 33)	
Ma. 1	31	00.36	13.07
Ti. 2		01.42	14.09
On. 3		02.42	15.06
To. 4		03.36	15.56
Fr. 5		04.22	16.38
Lø. 6		05.01	17.13
Sø. 7		05.33	17.41
Ma. 8	32	05.59	18.06
Ti. 9		06.24	18.31
On. 10		06.50	19.00
To. 11		07.21	19.36
Fr. 12		07.58	20.18
Lø. 13		08.42	21.09
Sø. 14		09.35	22.08
Ma. 15	33	10.39	23.21
Ti. 16		11.56	–
On. 17		00.48	13.24
To. 18		02.16	14.41
Fr. 19		03.27	15.44
Lø. 20		04.24	16.36
Sø. 21		05.13	17.24
Ma. 22	34	05.55	18.06
Ti. 23		06.34	18.47
On. 24		07.11	19.27
To. 25		07.48	20.08
Fr. 26		08.27	20.53
Lø. 27		09.12	21.44
Sø. 28		10.05	22.45
Ma. 29	35	11.11	23.58
Ti. 30		–	12.27
On. 31		01.12	13.38

SEPTEMBER 2005

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 13 timer 45 min. og aftager i månedens løb 2 timer 12 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
To.	1	Ægidius	Solens radius 15'51'' ☾ fjernest jorden Uranus i opp. til solen	06.15	20.03	02.48	19.56
Fr.	2	Elisa		06.16	20.01	04.09	20.05
Lø.	3	Seraphia	● N.M. 20.45	06.18	19.58	05.28	20.12
Sø.	4	15.s.e. trin	Juliane Marie. Theodosia <i>Vær ikke bekymrede. Matt. 6,24-34</i>	06.20	19.56	06.45	20.17
				06.22	19.53	08.02	20.22
Ma.	5	Regina	UGE 36	06.24	19.51	09.20	20.27
Ti.	6	Magnus		06.26	19.48	10.40	20.33
On.	7	Louise	Robert. Tusmørket varer 40 min. Fomalhaut kulm. midn.	06.28	19.45	12.03	20.41
To.	8	Mariæ føds.		06.30	19.43	13.32	20.53
Fr.	9	Gorgonius		06.32	19.40	15.03	21.13
Lø.	10	Burchhardt		06.34	19.38	16.29	21.48
Sø.	11	16.s.e. trin	Hillebert. ● F. kv. 13.37 <i>Enkens søn fra Nain. Luk. 7,11-17</i>	06.36	19.35	17.39	22.47
Ma.	12	Guido	UGE 37	06.38	19.32	18.25	-
Ti.	13	Cyprianus		06.40	19.30	18.51	00.13
On.	14	† ophøjelse	Tusmørket varer 39 min.	06.41	19.27	19.07	01.54
To.	15	Eskild		06.43	19.24	19.18	03.38
Fr.	16	Euphemia	☾ nærmest jorden	06.45	19.22	19.25	05.19
Lø.	17	Lambertus		06.47	19.19	19.32	06.56
Sø.	18	17.s.e. trin	Chr. 8.s. føds. Titus ○ F.M. 04.01 <i>Jesus som gæst hos farisæeren. Luk. 14,1-11</i>	06.49	19.17	19.39	08.31
Ma.	19	Constantia	UGE 38	06.51	19.14	19.46	10.05
Ti.	20	Tobias		06.53	19.11	19.56	11.38
On.	21	Tamperdag	Matthæus Tusmørket varer 39 min.	06.55	19.09	20.11	13.10
To.	22	Mauritius		06.57	19.06	20.34	14.38
Fr.	23	Linus	Jævn døgn 00.23	06.59	19.03	21.10	15.53
Lø.	24	Tecla		07.01	19.01	22.04	16.50
Sø.	25	18.s.e. trin	Cleophas. ● S. kv 08.41 <i>Det store bud. Matt. 22,34-46</i>	07.03	18.58	23.13	17.28
Ma.	26	Chr. 10.s. føds.	Adolph	UGE 39	07.05	18.56	-
Ti.	27	Cosmus		07.07	18.53	00.32	18.06
On.	28	Venceslaus	Tusmørket varer 39 min. ☾ fjernest jorden	07.07	18.53	00.32	18.06
To.	29	Skt. Michael		07.08	18.50	01.52	18.15
Fr.	30	Hieronimus		07.10	18.48	03.12	18.22

SEPTEMBER 2005

		Højvande ved Vidåslusen (se s. 33)	
To.	1	02.17	14.39
Fr.	2	03.12	15.30
Lø.	3	03.59	16.14
Sø.	4	04.38	16.49
Ma.	5	36	05.11 17.19
Ti.	6	05.38	17.45
On.	7	06.03	18.10
To.	8	06.27	18.39
Fr.	9	06.55	19.12
Lø.	10	07.27	19.52
Sø.	11	08.09	20.42
Ma.	12	37	09.00 21.44
Ti.	13	10.05	23.03
On.	14	11.29	–
To.	15	00.42	13.06
Fr.	16	02.08	14.24
Lø.	17	03.13	15.25
Sø.	18	04.05	16.16
Ma.	19	38	04.50 17.01
Ti.	20	05.29	17.42
On.	21	06.04	18.21
To.	22	06.37	18.57
Fr.	23	07.10	19.34
Lø.	24	07.45	20.14
Sø.	25	08.24	21.00
Ma.	26	39	09.14 21.57
Ti.	27	10.17	23.11
On.	28	11.36	–
To.	29	00.32	12.55
Fr.	30	01.41	14.00

OKTOBER 2005

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 11 timer 29 min. og aftager i månedens løb 2 timer 14 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Lø.	1	Remigius	Solens radius 15'59"	07.12	18.45	04.30	18.28
Sø.	2	19.s.e. trin.	Ditlev	07.14	18.43	05.47	18.32
<i>Den lamme i Kapernaum. Mark. 2,1-12</i>							
Ma.	3	Mette	● N.M. 12.28	07.16	18.40	07.05	18.37
Solformørkelse							
Ti.	4	Franciscus		07.18	18.37	08.26	18.43
On.	5	Placidus	Tusmørket varer 39 min.	07.20	18.35	09.49	18.50
To.	6	Fred. 7.s. føds.	Broderus	07.22	18.32	11.17	19.01
Fr.	7	Fred. 1.s. føds.	Amalie	07.24	18.30	12.48	19.18
Lø.	8	Ingeborg		07.26	18.27	14.17	19.47
Sø.	9	20.s.e. trin.	Dionysius	07.28	18.25	15.33	20.37
<i>Kongesønnens bryllup. Matt. 22,1-14</i>							
Ma.	10	Gereon	● F. kv. 21.01	07.30	18.22	16.25	21.53
Ti.	11	Fred. 4.s. føds.		07.32	18.20	16.56	23.27
On.	12	Maximilian	Tusmørket varer 39 min.	07.34	18.17	17.14	–
To.	13	Angelus		07.36	18.15	17.26	01.07
Fr.	14	Calixtus	☾ nærmest jorden	07.38	18.12	17.34	02.46
Lø.	15	Hedevig		07.40	18.10	17.41	04.23
Sø.	16	21.s.e. trin.	Gallus	07.42	18.07	17.47	05.56
<i>Den kongelige embedsmand. Joh. 4,46-53</i>							
Ma.	17	Florentinus	○ F.M. 14.14	07.44	18.05	17.54	07.30
Ti.	18	Lukas evang.		07.46	18.02	18.03	09.03
On.	19	Balthasar	Tusmørket varer 40 min.	07.49	18.00	18.15	10.37
To.	20	Felicianus		07.51	17.57	18.34	12.10
Fr.	21	11.000 jomfruer		07.53	17.55	19.04	13.33
Lø.	22	Cordula		07.55	17.53	19.51	14.41
Sø.	23	22.s.e. trin.	Søren	07.57	17.50	20.56	15.27
<i>Den gældbundne tjener. Matt. 18,21-35</i>							
Ma.	24	FN dag	Proclus	07.59	17.48	22.12	15.55
Ti.	25	Crispinus	● S. kv. 03.17	08.01	17.46	23.33	16.13
On.	26	Amandus	Tusmørket varer 40 min.	08.03	17.43	–	16.24
To.	27	Sem	☾ fjernest jorden	08.05	17.41	00.53	16.32
Fr.	28	Marie Sophie Frederikke	Simon og Judas	08.07	17.39	02.11	16.38
Lø.	29	Narcissus		08.09	17.37	03.29	16.43
Sø.	30	23.s.e. trin.	Absalon	07.11	16.34	03.46	15.48
Sommertid slutter							
<i>Skattens mønt. Matt. 22,15-22</i>							
Ma.	31	Reform. beg.	Louise	07.14	16.32	05.06	15.53
UGE 44							

OKTOBER 2005

		Højvande ved Vidåslusen (se s. 33)	
Lø.	1	02.38	14.54
Sø.	2	03.26	15.39
Ma.	3	40	04.06 16.17
Ti.	4	04.41	16.50
On.	5	05.12	17.20
To.	6	05.39	17.49
Fr.	7	06.06	18.20
Lø.	8	06.33	18.55
Sø.	9	07.06	19.37
Ma.	10	41	07.47 20.29
Ti.	11	08.40	21.35
On.	12	09.49	23.02
To.	13	11.18	–
Fr.	14	00.37	12.50
Lø.	15	01.51	14.02
Sø.	16	02.50	15.00
Ma.	17	42	03.39 15.51
Ti.	18	04.21	16.36
On.	19	05.00	17.17
To.	20	05.34	17.54
Fr.	21	06.06	18.28
Lø.	22	06.36	19.01
Sø.	23	07.08	19.37
Ma.	24	FN-dag	43 07.45 20.19
Ti.	25	08.31	21.11
On.	26	09.28	22.17
To.	27	10.37	23.36
Fr.	28	11.55	–
Lø.	29	00.50	13.05
Sø.	30	Sommertid slutter	01.51 13.03
Ma.	31	44	01.42 13.54

NOVEMBER 2005

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 9 timer 10 min. og aftager i månedens løb 1 time 45 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Ti.	1	Alle helgen	Solens radius 16'7"	07.16	16.30	06.29	16.00
On.	2	Alle sjæle	Tusmørket varer 42 min. ● N.M. 02.25	07.18	16.28	07.57	16.09
To.	3	Hubertus	Merkur st. østl. elong. Venus st. østl. elong.	07.20	16.26	09.29	16.24
Fr.	4	Otto		07.22	16.24	11.01	16.49
Lø.	5	Malachias		07.24	16.22	12.23	17.33
Sø.	6	Alle helgens s. <i>Saligprisningerne. Matt. 5,1-12</i>	Leonhardus	07.26	16.20	13.23	18.42
Ma.	7	Engelbrecht	Mars i opp. til solen UGE 45	07.28	16.18	14.00	20.12
Ti.	8	Claudius		07.30	16.16	14.21	21.49
On.	9	Theodor	Tusmørket varer 43 min. ● F. kv. 02.57	07.32	16.14	14.34	23.27
To.	10	Luther	(nærmest jorden	07.35	16.12	14.43	-
Fr.	11	Morten bisp		07.37	16.10	14.50	01.01
Lø.	12	Torkild		07.39	16.08	14.56	02.32
Sø.	13	25.s.e. trin. <i>Ødelæggelsens vederstyggelighed. Mark. 2,15-28</i>	Arcadius	07.41	16.07	15.03	04.03
Ma.	14	Frederik	UGE 46	07.43	16.05	15.11	05.34
Ti.	15	Leopold		07.45	16.03	15.21	07.06
On.	16	Othenius	Tusmørket varer 44 min. ○ F.M. 01.57	07.47	16.02	15.37	08.39
To.	17	Anianus		07.49	16.00	16.01	10.07
Fr.	18	Hesychius		07.51	15.58	16.41	11.23
Lø.	19	Elisabeth		07.53	15.57	17.39	12.19
Sø.	20	Sidste s. i kirkeåret <i>Når Menneskesønnen kommer. Matt. 25,31-46</i>	Vokmarus	07.55	15.55	18.52	12.55
Ma.	21	Mariæ ofring	UGE 47	07.57	15.54	20.12	13.17
Ti.	22	Cecilia		07.59	15.53	21.33	13.31
On.	23	Clemens	Tusmørket varer 46 min. ● S. kv. 23.11	08.01	15.51	22.52	13.40
To.	24	Chrysogonus	(fjernest jorden	08.02	15.50	-	13.46
Fr.	25	Catharina		08.04	15.49	00.09	13.52
Lø.	26	Conradus		08.06	15.47	01.25	13.57
Sø.	27	1.s. i advent <i>Jesus i Nazarets synagoge. Luk. 4,16-30</i>	Facundus	08.08	15.46	02.43	14.02
Ma.	28	Sophie Magd.	UGE 48	08.10	15.45	04.03	14.08
Ti.	29	Saturninus		08.11	15.44	05.29	14.16
On.	30	Chr. 6.s. føds.	Andreas Tusmørket varer 47 min.	08.13	15.43	07.00	14.29

NOVEMBER 2005

		Højvande ved Vidåslusen (se s. 33)	
Ti.	1	02.27	14.38
On.	2	03.07	15.18
To.	3	03.42	15.54
Fr.	4	04.15	16.31
Lø.	5	04.47	17.08
Sø.	6	05.20	17.48
Ma.	7	45	05.57 18.34
Ti.	8	06.41	19.30
On.	9	07.37	20.38
To.	10	08.47	21.58
Fr.	11 Morten Bisp	10.08	23.17
Lø.	12	11.27	–
Sø.	13	00.23	12.34
Ma.	14	46	01.19 13.33
Ti.	15	02.09	14.25
On.	16	02.52	15.12
To.	17	03.32	15.54
Fr.	18	04.08	16.30
Lø.	19	04.40	17.04
Sø.	20	05.10	17.35
Ma.	21	47	05.41 18.06
Ti.	22	06.15	18.44
On.	23	06.57	19.30
To.	24	07.48	20.27
Fr.	25	08.45	21.32
Lø.	26	09.50	22.42
Sø.	27	10.58	23.50
Ma.	28	48	– 12.03
Ti.	29	00.50	13.03
On.	30	01.43	13.57

DECEMBER 2005

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 7 timer 23 min. og aftager derefter indtil den 21., hvor den er 6 timer 56 min. Herefter og til månedens ende tiltager dagen 6 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
To.	1	Arnold	Solens radius 16'13'' ● N.M. 16.01	08.15	15.42	08.34	14.49
Fr.	2	Bibiana	Aldebaran kulm. midn.	08.16	15.42	10.04	15.26
Lø.	3	Svend		08.18	15.41	11.15	16.27
Sø.	4	2.s. i advent	Charlotte Frederikke. Barbara <i>De 10 brudepiger. Matt. 25,1-13</i>	08.19	15.40	12.00	17.54
Ma.	5	Sabina	☾ nærmest jorden UGE 49	08.21	15.39	12.26	19.32
Ti.	6	Nikolaus		08.22	15.39	12.42	21.11
On.	7	Agathon	Tusmørket varer 48 min.	08.24	15.38	12.52	22.47
To.	8	Mariæ undf.	☉ F. kv. 10.36	08.25	15.38	12.59	–
Fr.	9	Rudolph	Venus lyser klarest	08.26	15.38	13.06	00.18
Lø.	10	Judith		08.28	15.37	13.12	01.47
Sø.	11	3.s. i advent	Damasus Rigel kulm. midn. <i>Zakarias' lovsang. Luk. 1,67-80</i>	08.29	15.37	13.19	03.15
Ma.	12	Epimachus	Merkur st. vestl. elong. UGE 50 Capella kulm. midn.	08.30	15.37	13.28	04.45
Ti.	13	Lucia		08.31	15.37	13.42	06.15
On.	14	Tamperdag	Crispus. Tusmørket varer 49 min. 08.32 15.37	08.32	14.02	07.44	
To.	15	Nikatus	○ F.M. 17.16	08.33	15.37	14.35	09.05
Fr.	16	Lazarus		08.34	15.37	15.26	10.09
Lø.	17	Albina		08.35	15.37	16.34	10.53
Sø.	18	4.s. i advent	Lovise <i>Han bør vokse, men jeg forringes. Joh. 3,25-36</i>	08.35	15.37	17.53	11.19
Ma.	19	Nemesius	UGE 51	08.36	15.38	19.14	11.36
Ti.	20	Abraham		08.37	15.38	20.33	11.47
On.	21	Thomas	Tusmørket varer 49 min. Solhverv 19.35. Korteste dag ☾ fjernest jorden	08.47	15.38	21.51	11.54
To.	22	Japetus	Betelgeuze kulm. midn.	08.38	15.39	23.06	12.00
Fr.	23	Torlacus	☉ S. kv. 20.36	08.38	15.39	–	12.05
Lø.	24	Juleaften	Alexandrine. Adam	08.39	15.40	00.22	12.10
Sø.	25	Juledag	<i>Ordet blev kød. Joh. 1,1-14</i>	08.39	15.41	01.39	12.15
Ma.	26	2. juledag	Skt. Stephan UGE 52 <i>Ikke fred, men sværd. Matt. 10,32-42</i>	08.39	15.42	03.01	12.22
Ti.	27	Joh. evang.		08.39	15.43	04.27	12.32
On.	28	Børnedag	Tusmørket varer 49 min.	08.39	15.43	06.00	12.49
To.	29	Noah		08.39	15.44	07.33	13.16
Fr.	30	David		08.39	15.45	08.55	14.06
Lø.	31	Sylvester	● N.M. 04.12	08.39	15.47	09.53	15.24

DECEMBER 2005

		Højvande ved Vidåslusen (se s. 33)	
To.	1	02.30	14.47
Fr.	2	03.15	15.33
Lø.	3	03.55	16.18
Sø.	4	04.34	17.03
Ma.	5	49	05.14 17.48
Ti.	6	05.56	18.37
On.	7	06.43	19.31
To.	8	07.37	20.30
Fr.	9	08.39	21.36
Lø.	10	09.47	22.42
Sø.	11	10.57	23.45
Ma.	12	50	– 12.03
Ti.	13	00.44	13.04
On.	14	01.36	14.00
To.	15	02.25	14.50
Fr.	16	03.10	15.35
Lø.	17	03.50	16.14
Sø.	18	04.24	16.48
Ma.	19	51	04.55 17.16
Ti.	20	05.24	17.44
On.	21	05.54	18.16
To.	22	06.30	18.56
Fr.	23	07.12	19.43
Lø.	24	Juleaftensdag	08.01 20.37
Sø.	25	Juledag	08.56 21.37
Ma.	26	2. juledag	52 09.57 22.42
Ti.	27	11.03	23.51
On.	28	–	12.12
To.	29	00.56	13.18
Fr.	30	01.55	14.21
Lø.	31	02.49	15.18

Alle oplysninger i denne kalender er meddelt af Københavns Universitet, bortset fra højvandtiderne (se side 33). De i kalenderen angivne tidspunkter for solens og månens opgang og nedgang er beregnet for disse himmellegemers centre og gælder for København. Alle klokkeslæt i denne kalender er i perioden fra 27. marts til 30. oktober angivet i sommertid, som er en time mere end mellemeuropæisk tid, der er normalt i Danmark.

Solens opgang og nedgang

Korrektioner for Sønderjylland

De i kalenderen angivne klokkeslæt for Solens opgang og nedgang gælder for Københavns horisont. Ved hjælp af de i nedenstående tabel anførte korrektioner er det muligt at udregne tidspunkterne for henholdsvis Aabenraa og Slesvig.

Tabellen anvendes på følgende måde: I tabelens første kolonne opsøges tidspunktet på året, idet de efter månederne anførte romertal I og II betegner henholdsvis første og sidste halvdel af den pågældende måned. De ud for måned-

halvdelen anførte tal i de følgende kolonner er det antal minutter, der skal lægges til kalenderens klokkeslæt for henholdsvis solopgang og solnedgang for at få klokkeslættet for vedkommende lokalitet.

I landsdelens vestlige egne indtræder de omhandlede begivenheder yderligere op til 3 minutter senere, ved østkysten 1-2 minutter tidligere.

Eksempel: Solopgang i Højer den 7. juli. Kalenderen angiver 04.36. Hertil lægges ifølge tabellen for juli I for Aabenraa 17 minutter, hvorved man får 04.53. Da Højer ligger ved vestkysten lægges yderligere 3 minutter til. Resultat: 04.56.

Det bemærkes, at tabellen ikke kan anvendes til korrektion af tidspunkterne for månens op- og nedgang.

MÅNED	AABENRAA		SLESVIG	
	Solopgang	Solnedgang	Solopgang	Solnedgang
December II	+ 8	+ 17	+ 4	+ 20
Januar I – December I	+ 9	+ 17	+ 5	+ 19
Januar II – November II	+ 9	+ 16	+ 6	+ 18
Februar I – November I	+ 10	+ 15	+ 8	+ 16
Februar II – Oktober II	+ 11	+ 14	+ 9	+ 15
Marts I – Oktober I	+ 12	+ 13	+ 11	+ 13
Marts II – September II	+ 13	+ 13	+ 12	+ 12
April I – September I	+ 14	+ 12	+ 13	+ 11
April II – August II	+ 15	+ 11	+ 15	+ 9
Maj I – August I	+ 16	+ 10	+ 17	+ 7
Maj II – Juli II	+ 16	+ 9	+ 18	+ 6
Juni I – Juli I	+ 17	+ 8	+ 20	+ 4
Juni II	+ 17	+ 8	+ 20	+ 4

Højvandet ved vestkysten

Højvandet er i kalenderen beregnet for Vidåslusen. Udgangspunktet er højvandet ved Havneby som angivet i Farvandsvæsenets tidevandstabel. Tidsangivelserne er mellemeuropæisk tid med hensynstagen til dansk sommertid. Vil man kende vandtiderne ved andre punkter på vestkysten end ved Vidåslusen, må man ved:

Nordslesvig

Havneby, Rømø.....	trække 23 min. fra
Lakolk	trække 1 t. og 3 min. fra
Koldby.....	trække 3 min. fra
Ballum sluse.....	trække 18 min fra
Rejsby sluse	trække 3 min. fra
Vester Vedsted	trække 13 min. fra

Fanø

Nordby	lægge 2 min. til
Sønderho	trække 43 min. fra

Sydslesvig

Dagebøl

(forb. til Før)	trække 28 min. fra
Schlüttsiel (forb.	

til Halligerne).....	trække 48 min. fra
----------------------	--------------------

Husum (forb. til

Pellworm m.v.).....	trække 48 min fra
Frederiksstad	lægge 56 min. til

Tønning.....	lægge 2 min. til
--------------	------------------

Wyk	trække 38 min. fra
-----------	--------------------

St. Peter.....	trække 1 t. og 31 min. fra
----------------	----------------------------

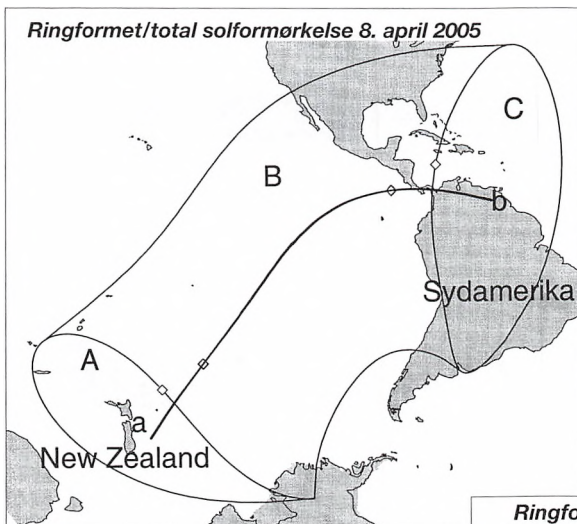
Westerland.....	trække 1 t. og 45 min. fra
-----------------	----------------------------

Formørkelser i året 2005

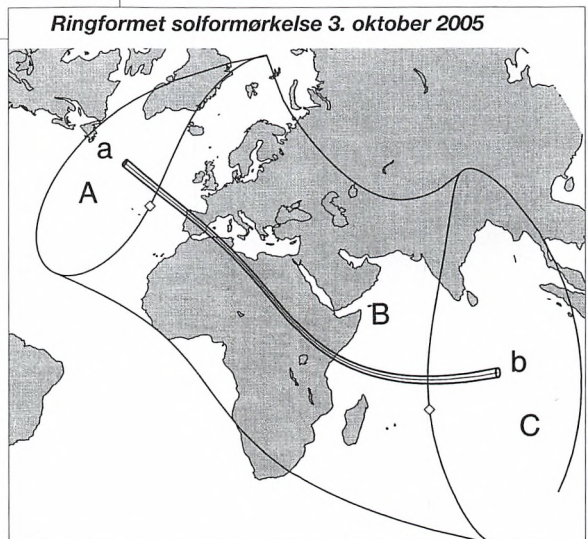
1) 8. april, central solformørkelse.

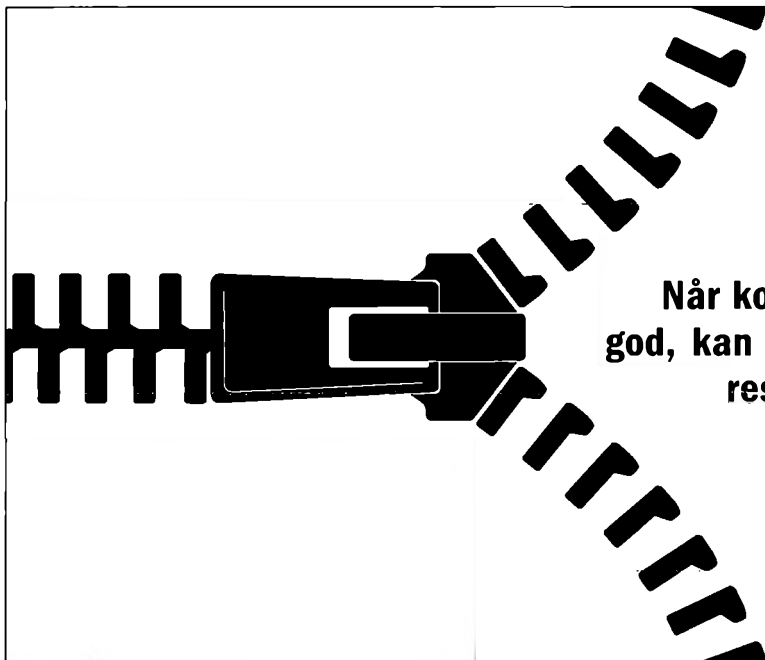
Ikke synlig i Danmark. Formørkelsens synlighedsområde fremgår af kortet. I område **B** vil formørkelsen være synlig i hele sin udstrækning. I område **A** vil formørkelsen være påbegyndt ved solopgang, og i område **C** vil solen gå ned før formørkelsen er afsluttet. Formørkelsen går i retning fra **a** til **b**.

2) 3. oktober, central solformørkelse.

Synlig i Danmark. Formørkelsens synlighedsområder fremgår af kortet. I område **B** vil formørkelsen være synlig i hele sin udstrækning. I område **A** vil formørkelsen være påbegyndt ved solopgang, og i område **C** vil solen gå ned før formørkelsen er afsluttet. Kurven fra **a** (maksimal formørkelse ved solopgang) til **b** (maksimal formørkelse ved solnedgang) viser den centrale formørkelse. I København er formørkelsen partiel (45%). Den indledende partielle fase af formørkelsen begynder kl. 10.06, og formørkelsen ender kl. 12.22. Formørkelsens midte er kl. 11.12. Tidspunkterne er angivet i sommertid.

Når kontakten er god, kan man se det på resultatet

www.ey.dk

ERNST & YOUNG
FROM THOUGHT TO FINISH.™

Spikergade 19, 6270 Tønder. Tlf.: 74 72 55 66. E-mail: ey.toender@ey.dk

Deres bank

*for
forretninger
i Tyskland*

UNION-BANK
Aktieselskab

Filialer i

D-24937 Flensburg Große Str. 2 Tlf. 04 61 - 84 14-0 Fax 04 61 - 84 14-290 Telex 2 28 55 E-mail: info@unionbank.de	D-24941 Flensburg Schleswiger Str. 85 og D-24955 Harrislee Süderstr. 89 Internet: www.unionbank.de	Tlf. 04 61 / 9 02 10 - 0 Fax 04 61 / 9 02 10 - 10 Tlf. 04 61 / 7 00 32 - 0 Fax 04 61 / 7 00 32 - 32
--	---	--

ARTIKLER OG DIGTE

Prolog 2005

Grænse blive ne'loj og grænse blive flyt,
 it for det, de it er te nyt,
 men nu om stunde gåe ålt jo så let
 hen over æ grænse mæ æ internet.
 Verden er både blevn større og minde –
 større for det æ grænse forsvinde
 og minde for det der it findes et stej,
 som minneske har kun' la væ i frej.

Europa see nu hel andeledes u'e,
 end før den fåld i Berlin - æ mue
 og Danmark kinde vi snar helle it me'e
 kommune ligges sammel – amte ligges ne'e.
 Det gør'et jo lissom æ lidt me'e let,
 at æ Kongeå blive, hvor den åltins har væt.

Nord for den da boe de nørrejysk
 og syd for Eidern da er'et de højtyisk
 og der ind i mel, da er'et vi boe
 i Slesvig – del' i syd og nord
 og det har'et væt nu i 85 år
 af en græns, som sandle endnu beståe,
 sjelom den og er let og passe'e.
 Der er ingen, der lich ska kontroll'e,
 om pas og papie nu osse er richte,
 for det er åbenbart it særle vichte.
 Nu komme'et sæ virk'le it så nøj'
 men i gammel dau blev der holdt øj' –
 da sa' der gendarmer der i æ sku'e
 og tjekket, hvem der kø'e ind og u'e.
 Jo, da sku' pas og papier vises frem,
 når folk sku' u'e og når de sku' hjem.

Som nu den dau Dres fik den ide,
at han og Midde sku kø'e ne'e og se
å en enkelt flask rom og lidt vin af det sø'e.
De gøe sæ færre i en fart og køe.
Ja, sandle – de kom afstej i en fart
og lich å æ græns' så stoj'et jo klart,

at å vegne af hel den samlet natue
måt Midde træ'e af, så hun språng u'e
og fund sæ en busk ve æ græns' et stej,
hvor hun ku sæt sæ i ro og i frej.
Der sa hun så ve æ busk og nø'et,
men plusle og midt i æ frej da lø'et
fra selveste "lovens lange arm"
en tysk og sto'e og striks gendarm:
"Haben Sie hier Papiere mit?"
Men Midde, der altså bar haj sit
der ve æ busk og ordnet sit ærend,
hun tau'et hel rolle, så hun blev særend
og da hun vå færre, da soj hun tefrejs:
"Nej, æ teje såmænd bar en tot grejs."

Ja sån ku'et gå i gammel dau',
nu opleve folk it me'e den slau'.
Æ sku'e er tom og hel forladt,
æ stemning er nærmest lidt trist og lidt mat –
te gengæld ka folk så bar gi'en gas
og kø' hel te Wien – ja Rom u'en pas.

*Inger Rahbek
Andersen*

For 50 år siden...

Af Arne G. Larsen

I 1955 var der varmt og tørt hele sommeren, men forud gik en lang og streng isvinter. Det var året, hvor statsminister Hans Hedtoft døde i Stockholm, og hvor det tyske mindretal, trods sønderjysk modstand, fik eksamensret til deres skoler. Bilsalget blev givet frit, så der opstod en række bilauktioner rundt om i landsdelen. Sønderjyllandshallen var en kendsgerning, og det var Gigtsanatoriet i Gråsten også. Hans Chr. Jepsen havde i 1955 været formand for Skoleforeningen i ikke færre end 45 år. Tørv var stadig i høj kurs, og der var hele 41, der havde TV i Aabenraa. Jo, tiderne har forandret sig!

Alle oplysningerne om stort og småt i 1955 overalt i landsdelen har Arne G. Larsen fundet i "Højmdal", der blev lagt sammen med Dannevirke i 1955. Han har systematisk gennemlæst dagbladet på Landsbiblioteket i Aabenraa. Det er 11. gang Arne G. Larsen skriver "For 50 år siden" til Almanakken.

3. januar: Gennemføres diagonalvejen videre til Esbjerg ? Haderslev og Ribe Amt drøfter, om betonvejen Uldal/Brændstrup skal fortsætte mod vest til Esbjerg. I 1954 slagtede Rødding Andelssvineslagteri 101.785 svin mod 93.541 året før. "Vi har boet blandt venner"- skoleinspektør Holger Skovmand, Løgumkloster mindes 34 års skolevirke i Løgumkloster. Drøftelser om mulig færgeforbindelse Fynshav/Bøjden.

4. januar: 150 tønder korn brændt hos gårdejer Jens Christensen, Nygård ved Bajstrup. Fhv. borgmester A. Thulstrup, Haderslev, død. Thulstrup var borgmester i årene 1929-1946. I 1919-1920 var han sekretær for H. P. Hanssen, da denne var minister for sønderjyske anliggender. Der var 203 regnvejrsdage i 1954.

5. januar: Haderslevs ældste, Ellen Kirstine Petersen, fylder 105 år. Kloakering af Snareved i Aabenraa påbegyndes. Eksternatskole i Hader-

Arne G. Larsen

slev for hele amtet. Foreløbig en klasse til 15 elever. 400 år siden, at diget Højer-Rudbøl-Lægan blev opført. Diget byggedes i årene 1553-1555 under Hertug Hans den ældre.

6. januar: Minister dr. Lübke vil udvide "Program Nord" til sikring af vestkysten. 93 nye tilfælde af lungetuberkulose i Sønderjylland i 1954. 39 rækkehuse til 1,3 mio. kr. opføres i Nordborg. Undervisningsminister Julius Bomholt talte ved indvielsen af Rugkobbelskolen, som der er stor omtale af. Fin prolog ved Marguerite Hahnemand. Bomholt talte også samme dag ved indvielsen af Tønder Kommuneskole. Halk Mejeri nedlægges efter sammenlægning med Øsby Mejeri.

8. januar: Hoptrup Højskole 35 år. Mælkekondenseringsfabrikken i Aabenraa arbejder i 2- og 3-holdsdrift. 71 mejerier tilsluttet. Aadsbøl Trinbræt nedlægges.

10. januar: 6-800 deltagere til ungdomsforeningernes nytårsmøde på Rødding Højskole. Også vellykkede stævner i Løgumkloster og på Risehus. Sv. A. Helleesen formand for KFUM's Soldaterhjem i Sønderborg. 625 piger og drenge til nytårsparade i Sønderborg.

11. januar: Isglatte sønderjyske veje. Drøftelser om ophævelse af 5% klausulen i Slesvig-Holsten mod eksamensret til tyske skoler i Nord-slesvig.

12. januar: Købmandshandel og landbrug

brændt i Rejsby. DSB åbner bilrute Esbjerg-Krusaa. Sæsonens første boksestævne i Tønder.

Store snevanskeligheder

13. januar: Mange godstog aflyst på grund af store snevanskeligheder. Hydro i Haderslev har eksportordre på 1,5 mio. kr. 4 store betonblendermaskiner er bestilt til Brasilien. Også ordrer til Pakistan. Fjerkræudstilling i Nordborg, hvor der er tilmeldt 700 dyr.

14. januar: Haderslev var uden strøm i flere timer efter brud på elkabel. 50 biler i kæmpestop ved Bodum efter motorstop og sneplovuheld. Rejsegilde på Rise Skole. Nyt lærerindeembede ved Bylderup Skole, der omdannes fra 6-klaset til 7-klaset skole.

15. januar: Mindretalstraktat betingelse for ophævelse af 5% klausul fastslår tyske grænsepolitikere. Dejlig musikften ved Folkeligt Samfunds nytårsfest på Folkehjem, hvor 2-300 mennesker fik en betagende oplevelse.

17. januar: Tværs over forsiden: Snemasser begravede store dele af landet. Socialfilantropisk Boligselskab i Tønder agter at bygge 18 nye huse.

18. januar: Store togforsinkelser i Sønderjylland. Mange rutebiler aflyst. Kæmpetrafikprop ved Søgaard, hvor 26 biler sad fast i næsten 3 timer.

19. januar: Dansk Kvindesamfund påbegyndte foredragsrække i Aabenraa om nordslesvigske brugskunst under overskriften: "Fantastisk rige udslag af boligkultur i Sønderjylland." Beboere på Skovbymark indesneet på 10. døgn! Ridende postbude i Haderslevs landdistrikter.

20. januar: Isbryderne gøres klar. 2 meter høje sneedriver ved Daler. LS-resolution om priser og beskatning. 350 landmænd til LS-møde i Vojens.

21. januar: Over 200 til foredrag i Gråsten, hvor amtmand C. A. Vagn-Hansen fortalte om Færøerne. KFUM's Soldaterhjem i Skrydstrup påbegyndes. Udgifterne anslås til ca. 200.000 kr., hvoraf 125.000 kr. er skaffet ved indsamling.

22. januar: Hans Lund om "Kurier der Heimat": Rummelig og forstående bog om begivenhederne i Sydslesvig, skrevet af redaktør Ernst Siegfried Hansen. Ny vej på Rømmø til 215.000 kr. Skal gå fra amtsvejen til sommerhusene ved Lakolk.

24. januar: Nybyggeri på Danebod Højskole nærmer sig sin fuldendelse efter stor modernisering. Indvielse 8. maj. VU-dag på Folkehjem med vægtige foredrag af forstander J. Th. Arnfred og folketingskandidat Johan Philipson. Ved Haderslev Bager- og Konditorlaugs 75 års jubilæum udnævntes bagermestrene Frandsen, Øster Lindet, Buchardt, Jels, Nissen, Lunding og Otzen, Haderslev til æresmedlemmer. Politimester Borum Toftlund, har overrakt kongens fortjenstmedalje for 25 års tro tjeneste til Johan Silbenbauer, Skodborg Frivillige Brandværn. Vollerup Vandrerhjem 25 år.

25. januar: Charmerende artikel over to dage af Ingeborg Refslund Thomsen om: "Min barndomsgade i Aabenraa". Licitation over den nye skole i Havnbjerg.

26. januar: Tøjtørring årsag til ildebrand i Rinkenæs. Stor skade på "Puttingbjerg". 75 biler i trafikprop ved Lundtoftbjerg, hvor kølevogn spærrede kørebanen. 10 nye tillidsmænd i Sønderjydske Skoleforening i Aabenraa, der deles i 12 distrikter. 300 til LS-møde i Sønderborg.

27. januar: Arne Skjold Rasmussen i musikforeningen ved koncert på Folkehjem, hvor den store sal var fyldt til trængsel længe inden koncertens begyndelse. Skolepatrolje på Rugkobbelskolen fra 15. februar. Grundstensnedlæggelse på Sønderkovskolen i Sønderborg, der koster ca. 5,2 mio. kr.

28. januar: 2080 kreaturer og 1123 søer afskibet fra Aabenraa til tyske havne. I alt 18 kreaturbåde har været beskæftiget hermed. 2100 gæstede i 1954 Jydevad Forsøgsstation. I alt 18.213 indbyggere i Sønderborg.

*Hans Hedtoft 1903-55
Dansk statsminister
(foto: Gyldendals leksikon)*

29. januar: Statsminister Hans Hedtoft død i Stockholm. To nye hold frivillige sygehjælpere oprettes i Haderslev Amt. Over 25 mio. træer plantet siden 1920 af Tønder med flere amters plantningsforeninger.

31. januar: 5.000 kg mælk daglig fra Lunding Mejeri til US Army i Tyskland. Kværs Forsamlingshus genindviet efter modernisering. 46-årige sygehusinspektør Chr. Møller, Haderslev, har taget guldtræsmærket 22 gange!

1. februar: Danfoss-ventiler til atomanlæg leveres til England efter international konkurrence. Karosserifabrikken på Tøndervej i Aabenraa fejrer 25 års jubilæum med ordre på 1,25 mio. kr. i form af busser til DSB. "Ordet og Israel" samlede mange deltagere til kirkestævne i Tønder.

2. februar: 43 af Fords nyeste biler præsenteres i Aabenraa. "Tre små piger" i fin operetteforestilling i Sønderborg teaterforening.

Nye femcifrede telefonnumre

3. februar: Direktør Buch skifter fra Andelsbanken i Haderslev til Haderslev bank. Mesterskabsbrydestævne i Sønderborg.

4. februar: Fire helsideomtaler af Bylderup og Burkal grænsesogne. Det tyske mindretal udgør 1/3 af befolkningen i Burkal Sogn, skriver førstelærer N. C. Spandet, Store Jyndeved. 82.723 tons myremalm eksporteret i 1954 til en værdi af 2,4 mio. kr. Lånetilsagn til 42 landarbejderboliger i Haderslev Amt. Søndag morgen træder de nye 5-cifrede telefonnumre i Aabenraa netgruppe i kraft. 25 års jubilæum i Bedsted Husmandsforening.

5. februar: Hans Schmidt, Kollund, fylder 70 år, men vil gerne blive ældre! Fin samtale med fødselaren på Grænsehjemmet i Kollund.

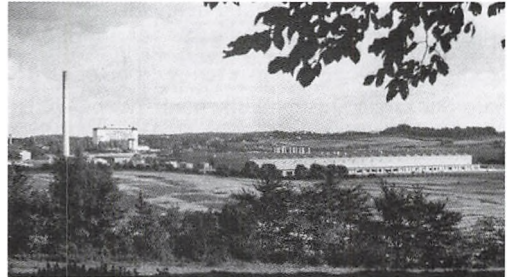
7. februar: 75 års god indsats i brandværnet i Gråsten. Biludstillingen i Aabenraa blev set af ca. 6.000 mennesker. Augustenborg Frivillige Brandværn 60 år.

8. februar: 350 ledige arbejdsmænd i Haderslev. Aabenraa Andelssvineslagteri efterbetaler 27 øre pr. kilo. Vojens efterbetaler 29 øre pr. kilo. Andelsbanken i Rødding bliver selvstændig. Overvejelser om, hvornår Rudbøl grænseovergang kan åbnes. 900 spejdere i grænsedivisionen.

9. februar: Underslæb mod DAF og Holbøl Sygekasse. 320 børn har deltaget i svømmeundervisning i Sønderborg.

10. februar: Tre dage med store artikler af Peder H. Schmidt, Spandetgård om den nationale udvikling i Nordslesvig under fremmedherredømmet. Over 200.000 kr. til den tyske skole i Sommersted fra SHHB's skoleindsamling. Fru redaktør Sørensen, Tønder ny formand for Tønder Husmoderforening, der har 783 medlemmer.

11. februar: Afstemningsdagen mindet over hele landsdelen. 257 medlemmer i Haderslev Frivillige Brandværn. Kun 70 er aktive. I Sønderborg 500 deltagere til afstemningsfesten.

Danfoss
(foto: Nordslesvig 1920-70)

12. februar: Sønderborg får broderparten af Danfoss-lønningerne. Den nye tyske privatskole i Sommersted anslås at koste 300.000 kr. Skolen skal samle de tyske elever i et vidtstrakt område som en art centralskole. 230 VU'ere til Sønderjydsk VU-dag i Sønderborg.

14. februar: 10.000 tons skib i Nyhavn i Aabenraa. Fabrik til 200.000 kr. i Kongens Mose i Tønder med op til 50 mand beskæftiget om sommeren.

Isvinter på vej

15. februar: Refugieplaner realiseres. Den store folkeindsamling påbegyndes. Der mangler endnu 300.000 ud af 1,4 mio. kr. oplyser formanden, sognepræst A. Bork Hansen, Løgumkloster. Politimester Bjerre, Gråsten, fylder 60 år. Har haft 23 års virke i grænselandet, landstingsmand fra 1943 til 1953. Køb af sportsplads til Bov Skole.

16. februar: Ny snestorm har skabt store trafikvanskeligheder. Frygtelig ulykke på Ballum Nymølle. Møller L. Nørgaard grebet af aksel og dræbt. Skatteudskrivningen i Broager øges med 20.000 kr.

17. februar: 131 lejligheder i Sønderborg fuldført i 1954..

19. februar: 150 husmænd til møde i Rødekro. Sønderborg Andelssvineslagteri efterbetaler 32 øre pr. kilo.

21. februar: Elevråd med store planer valgt på statskolen i Aabenraa. USA-ambassadør på kort besøg i Tøndermarsken. Skoleudvidelse i Guderup drøftes.

22. februar: Isvinter på vej. Indtil 18 graders kulde. Sønderjydske Smørekspportforening fejrer den 27. februar 50 års jubilæum. Rise Hjarup Skole med 22 børn nedlægges. 11 lodsejere i Krusaa skal have 155.000 kr. i erstatning vedrørende ekspropriation til vejstrækningen til Smedeby.

23. februar: Legat på 17.500 kr. til Haderslev-pige. Rotary skænker to unge et studieår i USA. 20-årige Hanne Arkil og 26-årige Erik Johnna er de lykkelige modtagere.

*Omkørselsvejen over Haderslev Dam
(foto: Norslesvig 1920-70)*

24. februar: Hotelplaner i Haderslev: Opførelse af to nye hoteller dels ved Harmonien og dels det store nye hotel ved den nye forbindelsesvej til Erlev gør Haderslev til den førende hotelby i Sønderjylland. Tønder og Omegns Musikforening har 10 års jubilæum. Centralvaskeriet i Løgumkloster har 57.555 kr. i driftsoverskud. Der er præsteret 218.885 kg vask til 346.774 kr. Hjordkær Brandværn fejrer 20 års jubilæum.

25. februar: Mange bevidstløse af kulos i Kegnæs Bio. "Vor danske livsvilje blev aldrig røkket!" siger fhv. landstingsmand H. Jepsen Christensen ved sin 75 års fødselsdag. Socialdemokratisk flertal i Sønderkovskolens skolenævn i Sønderborg.

Branddamme var frosne

26. februar: Rekordslagtinger på Gråsten Andelsslagteri med 6,9 mio. svin mod 6,2 mio. året før. Aabenraas skattebehov stiger med 304.000 kr. Sønderborg Sygekasse fik 854 nye medlemmer efter indlemmelse og har nu 10.918 medlemmer.

28. februar: Godt år for Folkebanken for Als og Sundeved. 1,547 mio. kr. i omsætning mod 1,437 mio. kr. året før. Der udbetales 8% i udbytte.

1. marts: Planer om tysk landbrugsskole i Tinglev. Sønderjyllandshallen fik licitationstilbud fra hele landet. 14 tilbud på vandløbslicitation i Bedsted. 140.000 kr. til ombygning af Kirketorvets Børnehaven i Sønderborg.

2. marts: 600 høns brændt ihjel i Vester Sottrup. Branddamme var frosne. 150 år gammel stald- og ladebygning i Hammelev nedbrændt. Assistent Hardy Knudsen, Store Jyndevad, ny leder af forsøgsstationen i Borris efter 8 års dygtigt arbejde i Store Jyndevad.

3. marts: 2.087 andelshavere i Aabenraa Andelssvineslagteri, hvor over 1.000 andelshavere deltog i generalforsamlingen. En halv snes skoler under udbygning i Haderslev Amt.

4. marts: Padborg Idrætsforening fylder 25 år. 50 års jubilæum i Sønderborg Rotary.

5. marts: Udvidelse af Tønder Slagteri trænger sig på. Omsætningen i Gråsten Bank steg med 180 mio. kr. Festlig indvielse af Broager Centralskole til 1,4 mio.kr.

7. marts: Aabenraa fik 4 førstepladser ved brydestævne i Gråsten, hvor der i alt var 104 kampe. Løgumkloster Bank øger udbyttet fra 7% til 7½%. "Lillebjørn" har brudt isen på Haderslev Fjord.

8. marts: Haderslev Brugsforenings årsomsætning blev 448.164 kr. Medlemstallet steg i årets løb fra 275 til 298. I Sønderjylland findes 22 boligforeninger. Sønderborg er nr. 1 med 620

lejligheder. Vojens er den største landkommune med 294 lejligheder. Licitation over alderdomshjem i Sønderborg.

9. marts: Sprogforeningen fejrer sit 75 års jubilæum den 10. oktober på Folkehjem. I 1954 leveredes 8.900 kreaturer til Skærbæk Eksport-slagteri. Der udbetales 10% i udbytte.

10. marts: Ligningsprocenten i Gråsten falder fra 7% til 6,8%. Fra den 14. marts eftermiddagsombæring af post i Rugkobbekvarteret i Aabenraa. Indtægterne i Bov Kommune steg med 1,3 mio.kr.

Afvandingsprojekt i Kragelund Mose

11. marts: Helsides omtale af Den Alsiske Landboforening gennem 100 år. Sønderjyllands mælkeproduktion 6% ned i 1954. Ny vandboring i Højer hurtigst muligt. KFUK-spejderne i Sønderborg opretter orkester.

12. marts: General Allerup talte ved Forsvarsbrødrenes kongefest på Folkehjem. Ligningsprocenten i Jels steg fra 6,3% til 6,5%. Skitseforslag til en tilbygning ved Jels Skole godkendt.

14. marts: 200 kyllinger og 8 svin indebrændt hos Magnus Kethelsen, Lund ved Bylderup-Bov. Imponerende gymnastikopvisning i AAIG. Mange hold dagen igennem.

15. marts: Sognekommunerne i Aabenraa Amt hæfter for 1 mio. kr. i boliggaranti. Byggeri ved Tønder Sygehus drøftes. 57 gymnastikhold giver opvisning i Tønder.

16. marts: Over 400 mennesker fulgte afdøde sognerådsformand Kr. Aarø-Hansen til hans sidste hvilested på Ulkebøl kirkegård. Fru Gyda Iwersen ny formand i Dansk Kvindesamfund i

Tyrstrup mejeri
(foto Nordstlevig 1920-70)

Aabenraa i stedet for fru Astrid Møllbæk. 4.192 medlemmer i Tønder Sygekasse.

17. marts: Nær 1 mio. kr. mere i skat i Sønderborg. 475.000 kr. til Teknisk Skole i Aabenraa. Håb om at nybygning er under tag inden jul. Efter 23 år som formand for Gråsten Ungdomsforening trak bankkasserer Jens Kræmer sig tilbage. Foreningen har 286 medlemmer. Afvandingsprojekt til knap 1 mio. kr. ved afvanding og kultivering af ca. 950 ha jord omfattende 101 lodsejere i Kragelund Mose. Farvel til 900.000 glasflasker på Tyrstrup mejeri, der fremover sender 60.000 papkarter med frisk mælk til USA-tropper i Tyskland.

18. marts: Fire helsider om Løgumkloster - midtpunkt i et opland under udvikling. Lottekorpsset starter ny grundskole i Tønder. Man har brug for 94 damer fra Tønder og omegnen. Konsulent Valdemar Johnsen ny sognerådsformand i Skærbæk. Skoleinspektør Schultz næstformand.

Jeppe Gårde
Formand for Købmandsforeningen
(privat foto)

19. marts: Isbarrierer lukker nu fuldstændig for småskibstrafikken i Aabenraa. Jeppe Gårde ny formand for Toftlund og Omegns Købmandsforening efter købmand A. Pedersen, Rangstrup. Undervisningsminister Julius Bomholt talte ved månedsmøde i overfyldt sal på Rødding Højskole. Forpagter Anders Grønbæks gård i Møjebøl nedbrændt. Brandsikre hvælvninger reddede dyrene.

15 nye barneplejersker uddannet

21. marts: To sønderjyske mestre dominerede ved boksestævne i København. Holger R. Petersen, Tønder og Robert Olsen, Haderslev, vandt i henholdsvis weltervægt og sværvægt. 2 mio. kr. til vejarbejde i Tønder Amt.

22. marts: Kulosulykke i Sofedal. Den 22-årige

Ida Margrethe Andersen fundet død i sin seng, dræbt af kulilte. Aabenraa Fjord fyldt med drivis på et par timer. Ligningsprocenten i Rise op fra 4,2% til 5,6%.

23. marts: Snedker Peter Iversen ny sognerådsformand efter afdøde Kr. Aarø-Hansen, Ulkebøl. Ligningsprocenten i Tinglev steg fra 7,7% til 8,3%.

24. marts: Nordisk Ungdomsuge i Sønderborg og Angel 5.-12.juni.

25. marts: 682.000 kr. til 182 unge fra Tønder Amt til forskellige skoleophold. Uændrede ligningsprocenter i Tønder og Løgumkloster på henholdsvis 9,7% og 10%. 15 nye barneplejersker bestået teoretisk prøve i barnepleje ved eksamen i Sønderborg. 53 nye lejligheder i Guderup.

26. marts: Resolution til H. C. Hansen: Alvorlig beklagelse fra Det Sønderjyske Samfund efter røret om mindretalsforhandlinger. Alle 11 bestyrelsesmedlemmer med formanden Hans Andersen, Kongsbjerg, underskrev resolutionen. Gråsten Bibliotek bliver kommunalt.

28. marts: "Vi skal se på det positive!" sagde bygningskonsulent W. Thorsgaard ved generalforsamlingen i Venstres Ungdom i Aabenraa Amt.

29. marts: I 1953 var der i Sønderjylland i alt 26.490 elever i de danske skoler og 3.819 elever i de tyske skoler. Tønder Aktie Bryggeri indstiller driften. Forhenværende folketingsmand Erik Appel og hustru skænkede Skovgaard-relief til frimenigheden i Rødding. Frk. Marie Ravn, Esbjerg, ny skoleinspektør i Løgumkloster.

31. marts: Smuk afslutningsfest på Gråsten Skole. Udvidelse af De Gamles Hjem i Sønderborg godkendt. Alsgade ventes udvidet til 11 m.

Navneoversigter over største skatteydere!

1. april: Fisker Jens Davidsen, Sønderborg, omkommet, da hans kutter blev sænket af kreaturbåden "Varnæs". 160.000 kr. til den tyske i-drætsplads i Tinglev efter indsamling i Vesttyskland. Der skal indrettes svømmebassin, sportshal og to tennisbaner. Hollands landbrugsminister til middag hos landboforeningsformand P. Chr. Hansen, Nygård. Oversigt med navnene på de 88 største skatteydere i Løgumkloster, der skal

betale mere end 1000 kr. i kommuneskat. Den nye store kommuneskole i Dybbøl indviet.
2. april: Pastor Beuck tager sin afsked som præst for den tyske menighed i Aabenraa. 28 biler solgt på bilauktion i Haderslev. Dyrest var en folkevogn fra 1948, der solgtes for 6.750 kr.
4. april: Turister lægger årligt 6 mio. kr. i Sønderborg. W.Willesen har etableret Hotel Garni på Kongevej 96 i Sønderborg. 12.000 mennesker passerede grænseovergangen i Sæd i marts.

Kreditforeningsdirektør P. A. Callø yderst til venstre (foto Nordslesvig 1920-70)

5. april: Kornsåningen påbegyndt på Tønderegen. Den nye tyske privatskole i Højer foran opførelse. Rejsegilde på første del af sygehusbyggeriet i Aabenraa.

6. april: Stor artikel af P. A. Callø om bygge- og boligpolitikken. Folkeskolen i Aabenraa Amt har 6.095 elever, heraf undervises 262 i tyske skoler. Shell bygger stort depot i Aabenraa med 6 tanke à 50.000 liter på Madevej.

9. april: Kransenedlægninger over hele Sønderjylland til minde om 9. april 1940. Rekordantal biler over grænsen ved Krusaa. 3.240 køretøjer i

begge retninger mod 3.140 en julisøndag i 1954. 24 brandudrykninger i 1954 i Sønderborg. 12. april: Faretruende brand på Erlev Børnehjem påskedag. Mange navneoversigter over de største skatteydere i kommunerne. Smuk mindefest i Løgumkloster med over 800 deltagere. Dansk Vandrerlaug-medarbejdere fra hele landet i påsken til vellykket kursus i Sønderborg.. 13. april: Kliplev Forårsmarked med bilmarked som nyt indslag. Pjece om Sønderjylland fra Jydsk Byplanråd. Fjerde guldbryllup i år i Svenstrup sogn. Brand i tidligere tysk skole i Hokkerup.

Mindretalsdebat i Folketinget

14. april: Mindretalserklæring til debat i Folketinget. Sønderjyske betænkeligheder. Forslag mod ophævelse af forbud mod tyske eksamenskoler sendt i udvalg. Samtlige sønderjyske folketingsmedlemmer deltog i debatten. 26.000 cigaretter stjålet fra banepakke til købmand M. Jørgensen, Ravsted. Frimærkeauktion i Aabenraa. Arkitektkonkurrence vedrørende udvidelsen af Frøslev-Padborg Skole. Fisker H .C. Hansen har udført et pragtfuldt kirkeskib, som han har skænket Sottrup Kirke. 15. april: Træg handel. Kun 15 af 92 biler blev solgt på Kliplev Marked. Nyordning af Haderslevs sygehusforhold drøftes mellem byråd og amtsråd. 16. april: Lærer Anders Sørensen, Rødding, ny formand for Haderslev Vesteramts Gymnastikforening, hvor han afløser Sigurd Jørgensen, Stenderup. 18. april: Brand på Danfoss. 80 m lang barak

Marguerite Hahnemann
1905-2000
(foto Institut for
Sønderjysk Lokalhistorie)

med store mængder færdigvarer brændt. AABK slog Haderslev 4-3 i underholdende fodboldkamp. Aabenraa Centralmejeris nye bygninger på Industrivej klar til brug. Har kostet ca. 1,6 mio. kr. 575 medlemmer i Venstres Ungdom i Sønderborg Amt.

19. april: Brandskader for ca. 8 mio. kr. Brugbart drikkevand fundet i marsken. 12.000 boringer gav resultat. Folkeligt Samfunds medlems-tal i Aabenraa steget med ca. en tredjedel. Den nye teaterkreds en strålende succes oplyste formanden, fru Marguerite Hahnemann på den stærkt besøgte generalforsamling. Slesvig/holstensk besøg hos det tyske mindretal.

20. april: Sønderjysk deputation hos folketingsudvalget vedrørende mindretallets skoleordning. Omkørselsvejen i Haderslev åbnes til Ungskuet 14.-17.juli. Nordslesvigsk Kreatureksportforening omsatte for 4.602.415 kr. Man opnåede den højeste gennemsnitspris på kreaturer, nemlig 1.210 kr. mod 1.167 kr. i fjor. Over 3.000 idrætsudøvere under "Samvirkende" i Sønderborg,

21. april: "Hydro" i Haderslev bygger hus til arbejderne. Udvidelse af montagehallen påbegyndt. Haster på grund af store eksportorder. Pengeindsamling til ny stor idrætshal i Tønder. 28 DSK'ere fra Tønder Amt rejst til de minderige slagmarker i Belgien og Frankrig. 15 deltagere i fodermesterkonkurrence i Det bl. Distrikts Landboforening. Den tyske privatskole i Højer har 69 elever.

Frederik Heick om dansk-tyske forhandlinger

22. april: 22 sammenkomster i Løjt Kirkeby Ungdomsforening. Skolenævn valgt for den nye fællesskole i Hovslund. Billede af Peder Grau ophængt på "Nørremølle".

23. april: Chauffør Frits John Gehrt, Rens , dræbt i morges i et vejsving, hvor bilens last af granrafter væltede over den 24-årige chauffør. Ulykken skete ved Foldingbro. 12 nye husmandsbrug i Haderslev Amt.

25. april: SSW holdt smukt stillingen ved byrådsvalget i Flensborg. 1.800 børn i Haderslev får 7.200 polioinjektioner. Zoneredningskorpset i Sønderborg udvider. De Sønderjyske Bo-

ligforeninger til årsmøde i Gråsten med livlig drøftelse af den nye boligstøttelov.

26. april: Udførlig orientering ved folketingsmand Frederik Heick om de dansk-tyske forhandlinger, hvor Danmark har tiltrådt Vesttysklands optagelse i NATO. Dansk forbud mod tyske eksamenskoler ophæves efter disse drøftelser. Højer-Sild-ruten åbnes 28. maj.

27. april: KFUM og KFUK's idrætsafdeling i Rødding har deltaget med 3 herrehold og 2 damehold i håndboldturneringen, oplyste formanden Erik Feddersen ved generalforsamlingen. Ungdomsborgen i Skærbæk har i vinter åbent 5 ugentlige aftener med et samlet besøg på 5.915 unge. Kegnæs og Nordborg fyr automatiseres..

28. april: Sønderjyllands Flyveselskab har i det forløbne år uddannet 16 piloter og foretaget 1.635 flyvninger over 227.840 km. Det svarer til 6 gange jorden rundt! KFUM og KFUK i Aabenraa tog på "Ungdomsborgen" afsked med kriminalbetjent Nørholt og frue. Fuldmægtig H. Trumpf valgtes til ny formand for KFUM. Over 90 medvirkende ved Tønder Statsskoles forårs-koncert.

29. april: Mindretallets eksamensret til debat i Folketinget. Livlig diskussion mellem Ingeborg Refslund Thomsen og Jørgen Gram. Store restaurationsarbejder i Ballum kirke.

30. april: Montør Hans Pedersen dræbt i transformator i Maarbæk ved Bedsted. Gik op i det forkerte tårn. 23 udstillere ved smørudstilling i Skærbæk. Stor fødselsdagssamtale med højskoleforstander Hans Haarder, der den 3. maj fylder 50 år.

4. maj-tvillinger fra Øster-Lindet

2. maj: 2.000 jordprøver samlet i marsken af landbrugskandidat Jørgen Prag. Tønderfirma med fabrikanterne Benny Hansen og Hans Marcussen bygger hus på blot 5 uger ved Slotsmøllen i Tønder. Store omtaler af 10-året for Danmarks befrielse. 1954-sæsonen meget fin for Tønder Turistforening. Udførlig omtale af generalforsamlingen, herunder en miniaturemodel af et knipleskrin, der er et plets kud som turistsouvenir. 6 nye lærerembeder i Sønderborg.

4. maj: Øster-Lindet-tvillinger blandt friheds-

børn: 147 fjerde-maj-piger og -drengene inviteret af Frihedsfonden til København, hvor de bl.a. skal møde 10.000 københavnerbørn på Amalienborg Slotsplads og høre kongen tale. Egon og Viggo Grandt fra Øster-Lindet er mellem de mange glade børn. Rinkenæs Ungdomsskole indvier tilbygning og fordobler kapaciteten blot 3 år efter starten. Modtog i går 42 nye elever, der alle kan bo på skolen.

5. maj: Avisen præget af befrielsesomtaler og stævnerreferater. "God fridag!" sagde kongen til de tusinder af tiljublende børn på slotspladsen.

7. maj: Den 16-årige købmandslærling Lorenz Peter Callez, Tinglev, dræbt på lige landevej, hvor han blev påkørt af en bilist. Bautasten i Krusaa maner til sammenhold. Dansk-amerikaner skænker Rømhøj kirke to tinvaser.

9. maj: De 11 hvide busser til Krusaa i aften. 10.000 til motocross i går på Fuglsangbanen i Løgumkloster. De første 20 kreaturer til græsning på den tyske side af Møllehus bro. 400 til åbning og indvielse af Danebod Højskoles nye skolefløj. 82 soldater af årgang 1930 til vellykket stævne i Tønder.

10. maj: Den slesvig-holstenske kirkeledelse har afsat 120.000 kr. til tysk kirkearbejde i Danmark. Grundstensnedlæggelse ved Sønderjyllandshallen, der ventes indviet maj 1956. Als Nørherreds Landboforening 75 år. Fru Klara Larsen ny formand for skolenævnet ved Rugkobbelskolen i stedet for kriminalbetjent Nørholt. 3 jordfordelingssager i orden i Abild, Drengsted og Kløjning.

11. maj: Skolebyggeri i Rødekre til 166.000 kr. Fru Margrethe Madsen, Roost, ny formand for Den Nordslesvigske Kvindeforening efter afdøde Margrethe Jepsen, Tønder. Ballum-Ballumslusevejen koster ca. 315.000 kr.

Tak fra Danfoss for brandslukning

12. maj: Formanden for Jydsk Byplanråd, borgmester Unmack Larsen, Århus, har nogle dage sammen med professor Troels Fink været på rundtur i Sønderjylland.

13. maj: C. C. Rodes guldsmedeforretning i Aabenraa 100 år. Dansk Arkivforenings medlemmer gæster Christiansfeld, Aabenraa og Gråsten. 5.-6.000 mennesker til bilmarked i Tønder.

Handelen præget af vestjysk sindighed!

14. maj: 300.000 kr. til vej- og kloakarbejde i Bov. 350 folkedansere til stævne på Aabenraa Stadion. Gang i Højers civilforsvarsarbejde.

16. maj: August F. Schmidt, Brabrand, skriver om: "Fra gamle præstegårde på Als." I Sønderjylland er der 15.312 biler, 4.774 traktorer og 4.991 motorcykler. Smuk fest ved indvielsen af det Struckske børnehjem i Tønder. 800 overværede i Haderslev Domkirke opførelsen af Beethovens storslåede "Missa Solemnis"!

17. maj: 9 lærerembeder besat på kommuneskolen i Aabenraa, men der er stadig mangel på lærerkræfter. Præmieregn på Felsted Sogns Husflidsforenings husflidsudstilling på Tumbøl Kro. Danfoss skænker 24.000 kroner til de frivillige brandværn som tak for det store slukningsarbejde. Ved 3. behandling vedtoges med 154 stemmer mod 7 forslaget, der giver de private tysksprogede skoler eksamensret. Ingeborg Refslund Thomsen stemte imod. Clausen-Olufskær undlod at stemme.

18. maj: Det 100-årige badehotel "Sølyst" ved Kjelstrup Strand lagt i ruiner. Højspændingsværket får 16.000 tons brændsel i denne uge. 6 skibe er undervejs med den store ladning. Hans Jensen, Ballum, og Karl Barnberg, Spandet, har fået tildelt Hedeselskabets sølvbæger for fortjenstfuldt virke.

20. maj: 95 cm under normal i Aabenraa Havn som følge af den kraftige sydvest-og sydstorm. Over 300 tillidsmænd fra samtlige sønderjyske sygekasser til årsmøde i Tønder.

21. maj: 6 punkter på 6 minutter ved ultrakort byrådsmøde i Tønder. Sydslesvigsk Forening, SSF har 42.686 medlemmer, hvilket er ca. 5.000 færre end året før.

23. maj: Ildløs på "Haraldsholm" i Jels. De frivillige brandværns amtsstævne i Aabenraa: Der er 26 værn med 545 brandmænd og 36 motorsprøjter. 4.000 mennesker til campingudstilling på Folkehjem. Den slesvig-holstenske landdag har enstemmigt vedtaget ophævelsen af 5 procent klausulen for nationale mindretal. Landsridestævnet i Sønderborg i storstilet propaganda for den ædle ridesport. Ulkebøl forsamlingshus udvidet for 70.000 kr.

Glansfuld musiksæson i Aabenraa

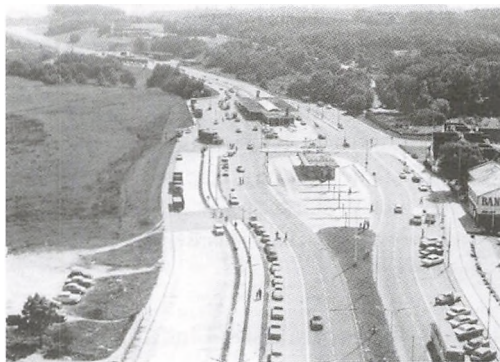
24. maj: 145 håndboldhold med 1.300 deltagere til kæmpestævne i Haderslev. 95 børn fra København til Hjørpsted Feriekoloni, hvor frøken Margrethe Jensen for 26. gang tager imod.

25. maj: En glansfuld musiksæson i Aabenraa Musikforening, der har 600 medlemmer. Overlærer S. D. Wolff, Nordborg, afløses som formand for Venstre i Augustenborgkredsen af den 25-årige Kaj Stolberg, Jestrup.

26. maj: "Saksgård" i Ulkebøl lagt i aske. Betonloft reddede kostalden. 300 hektar af vadehavet skal inddiges. Græsforgiftning hærger voldsomt. 800 medlemmer af Musikforeningen i Sønderborg.

27. maj: Udstykninger til omkørselsvejen Oksevejen-Hellevad. Dyrskue den 23. juli i Løgumkloster. Rejsegilde på roklubbens bådehus i Aabenraa.

28. maj: Forhåndstilsagn til 51 nye lejligheder i Jernbanegade i Aabenraa. Eksamensskolen oprettet på Rugkobbelskolen. Første klasse får 23 elever. Kommunegaranti til 120 lejligheder i Nordborg.

Grænsetrafik
(foto Nordslesvig 1920-70)

31. maj: Vældig trafik over grænsen i det usædvanlige pinsevejr. Stor omtale af Sønderjyllands-hallens generalforsamling. Jens Jessens gård i Lundtoft brændt pinselørdag. Pastor Moritzen indsat som tysk præst i Sønderborg, hvor han afløser pastor Jørgensen, der efter 44 års virke i Sønderborg blev takket hjerteligt både fra tysk og dansk side.

1. juni: Traditionen tro havde DMS stort pinse-stævne i Tinglev. Dækningsbataljonen i Haderslev på en måneds øvelse i Borris. Ca. 40% af bierne på Aabenraa-egnen døde efter den lange vinter.
2. juni: 12.000 duer letter fra Tønder på søndag. Huslejetilskud til to-børnsfamilier vedtaget i Sønderborg imod de borgerlige partiers stemmer.
3. juni: 900 medlemmer af Børnefilmklubben i Aabenraa. 150 unge har deltaget i Ungdomsborgens fritidsklub i Aabenraa, hvor fuldmægtig Heine Trumpf valgtes som ny formand i stedet for kriminalbetjent Nørholt.

150.000 tons brændsel pr. år

4. juni: Direktør Jes Christiansen: "Aldrig før har det været så svært at skaffe brændsel". Højspændingsværket bruger 150.000 tons brændsel pr. år. Fra gammeldags fabrik til moderne brødfabrik i ejendommen Klinkbjerg 9 i Aabenraa.
6. juni: Den 41-årige arbejdsmand Jes Jessen, Holm Mark ved Tinglev mistede livet efter fald ned i en stor valsemaskine. Lynet splintrede træ i Gråsten Slotspark. Møller Enevold Christensen og hustru, Visby Mølle, har de sidste 11 måneder været til ikke mindre end 7 bryllupper, hvor ægteparrets sønner og døtre er blevet gift!
7. juni: Rise Sogns Jagtforening har bestået i 50 år. Afsked med kordegn Andersen efter 20 års virke ved Tønder Kirke. Skoleindvielse i Tinglev. 4 klasselokaler og 2 faglokaler kan nu tages i brug.
8. juni: Over 100 sognebibliotekarer og bestyrelsesmedlemmer deltog i Sognebibliotekernes Forenings årsmøde i Kliplev Forsamlingsgård. Kommunesekretærene i Sønderjylland var i går til årsmøde i Toftlund.
9. juni: Skoleudvidelse for 1 mio. kr. i Bov Kommune. 35 heste ved dyrskuet i Aabenraa. AOF har sluttet sin 30. sæson i Aabenraa. 1.529 har deltaget i årets forskellige kurser. 22 elever bestod handelsmedhjælpereksamen i Tønder.
10. juni: Stor jordfordeling i Rise Sogn. 2-3 nye brug ventes udstykket fra præstegårdsjorden. De Samvirkende Jyske Landboforeninger arrangerer ekskursion til Rødding-egnen med besøg

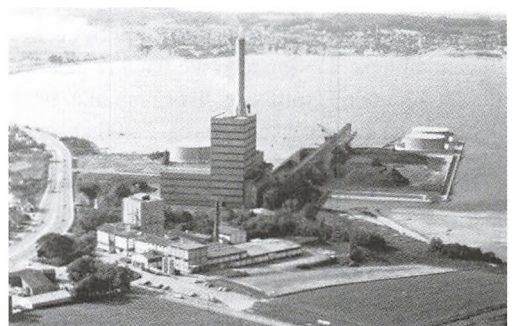
hos Anders Hørlück, Skodborg, Ejnar Schultz, Harreby, Kjæld Simonsen, Øster-Lindet samt Rødding Højskoles avlsbrug.

11. juni: Hans Jepsen Christensen har i 45 år været formand for Sønderjyds Skoleforening, hvortil han valgtes den 11. juni 1910. Rekordår i Aabenraa Sparekasse. Forstander Johanne Hansen, Vollerup Husholdningsskole 65 år. I næsten 30 år har Johanne Hansen ledet husholdningsskolen, som hun er ejer af. I 1955 var der 88 danske privatskoler i Sydslesvig med 7.651 elever mod 8.855 året før.

13. juni: De Samvirkende Sønderjydske Husmandsforeningers årsmøde i Gram. Foreningen, der har bestået i 35 år, tæller 68 foreninger med 4.749 medlemmer. Jens P. Jensen, Vellerup, genvalgt som formand med akklamation. Marie Rasmussen, Løjt, satte to nye klubrekorder ved stævne. 80 m. hækkeløb vandt hun i tiden 1,30 sek. Og i kuglestød, hvor hun præsterede 12,27 m. Der er 29 motorsprøjter i Sønderborg Amts Brandværn.

Løjt-pige på atletiklandsholdet

14. juni: Landsforeningen af Kristelige Sangkor samlede 350 sangere ved en stor gudstjeneste i Løgumkloster. Rudbøl-grænsen åbnes foreløbig til 15. september. 150 større dyr tilmeldt dyrskuet i Agerskov. 27 ryttere til ringridning på Kegnæs.

Ensted Havn
(foto Nordslesvig 1920-70)

15. juni: Stort genforeningstillæg på 35 års-dagen for Genforeningen. Forsiden viser billede af Sønderjyllands nye store anlæg med plads til 10.000-tons-skibe i Ensted Havn. Lærermange-

len i Tønder Amt så stor som aldrig før. Gård-ejer Jørgen Lund, Skodborg, hædret som årets VU'er på VU-landsstævnet i Viborg.

16. juni: DSB vil spare 100.000 kr. på Aabenraa-Rødebro-banen. Dansk Vandskiforbund arrangerer vandskishow på Jels sø. Britisk flådebesøg i Aabenraa indledt i går. Esso har rejst hypermoderne servicestation ved Kystvejen i Aabenraa. Bliver Sønderjyllands største anlæg. 5 elever fik udmærkelse i Gråsten Handelsskole.

17. juni: 7.000 mennesker til midsommerfest i Aabenraa. Engelske og canadiske soldater med i optog, hvor Slesvigske Fodregiments Musikkorps spillede. Als Husholdningsskoles piger hjem fra interessante oplevelser i Holland, Frankrig, Schweiz og Tyskland. Stor omtale af dyrskuet i Aabenraa. Notmark Sogns Aldersforening på Rødmø med 50 deltagere..

18. juni: Sønderjyllands største lokalskue. Kartoffelmelsfabrikken "Sønderjylland" i Toftlund har lavet 31.000 sække kartoffelmel. Vandrerhjemmet i Tønder skal fornyes. Genforeningsstævne med festspil på Idrætshøjskolen i Sønderborg.

20. juni: 3.000 mødte op til genforeningsstævne i Sønderborg arrangeret af Danske Samfund, Sønderjydsk Idrætsforening og De Danske Ungdomsforeninger i Sønderjylland. Tårnfalken yngler nu ved Tinglev. 600 til husmoderstævne i Toftlund. Over 15.000 til vandskishow i Jels.

21. juni: 6 studenterjubilare fra 1930 på Statsskolen i Aabenraa. 74 ryttere til ringridning i Tumbøl. Tønder Andelsboligforening bygger 19 elementhuse. De sønderjyske flækker har afholdt årsmøde i Nordborg, hvor man bl.a. besøgte Danfoss, der i dag beskæftiger ca. 2.400 ansatte. 47 ryttere til ringridning i Guderup.

22. juni: Marie Rasmussen, Løjt udtaget til atletiklandsholdet mod Østtyskland den 9. og 10. juli, hvor hun skal dyste i kuglestød og diskoskast. Marinesoldaterne lagde 300.000 kr. i Aabenraa i forbindelse med besøget ved sommerfesten. Nørre Løgum sælger fire skoler i Løjtved, Vester Terp, Kløjning og Nørre Løgum.

Studielegat på 30.000 kr

23. juni: Nyt hotel ved Haderslev Dam sikret. 207.000 kr. til fortsatte marsk- og vadehavsun-

dersøgelse. 3 udmærkelser blandt årets studenter i Aabenraa. 17 ud af 23 studenterjubilare gav møde i Sønderborg..

24. juni: 2.000 til Sct.Hans-fest på friluftsscenen i Sønderborg. Alsidig fremstilling på dyrskuet i Rødding med i alt 215 numre og 2.500 besøgende i det fine vejr.

25. juni: Afsked med skolebestyrer Fallesen efter 27 års ansættelse i Tinglev. Student Hans Volf søn af husmand Peter Volf, Pøl, fik studielegat på 30.000 kr. efter flot udmærkelse i Sønderborg.

27. juni: Gangbro styrtede sammen i Gram. Mange faldt i åen. Ulykken skete netop, som man skulle afbrænde festfyrværkeriet kl. 23.00. Aabenraa besatte de 9 førstepladser i kaproningen. Aabenraapiger vandt jysk atletikmesterskab. "Det hvide kors" i Aabenraa fejrede 25-årsdagen med deltagelse fra mange andre afdelinger. Sønderjydsk Skoleforening har 31.954 medlemmer.

28. juni: 170 tyske skoleelever i Sønderjylland på 4 ugers sommerferie i slesvig-holstenske hjem. Licitation over 12 telefonbygninger i Aabenraa.

29. juni: Ungskuet i Haderslev Nordens største

Også pigerne vil deltage i ringridning
(foto Nordslesvig 1920-70)

dyrskue. Varmen har gjort underværker. Afgrøderne har rettet sig betydeligt de sidste 14 dage.

30. juni: Piger fra hele Aabenraa Amt vil være ringriderdronning. 10 unge piger udtaget til at konkurrere om at blive årets ringriderdronning.

Ulovlig strejke på Danfoss

11. juli: Østtyskerne vandt atletikkampen i Rostock med 200 point mod Danmarks 118 point. I kuglestød præsterede uovervindelige Marie Rasmussen, Løjt, 11,10 m, men det østtyske muskelbjerg Lütze kom helt op på 14,21 m. Gårdejer Erik Boesens 100-årige stuehus i Stubbum nedbrændt. 350 tidligere elever til elevmøde på Gråsten Landbrugsskole. Det nye "Hotel Norden" i Haderslev med 18 værelser taget i brug. Ungskuets sekretariat har lejet alle værelserne. 66 elever har afsluttet 3 måneders kursus på Statens Sømandsskole i Sønderborg. 16 brandværn til vellykket stævne i Agerskov.

12. juli: Europa stønner af varme. Aabenraa-Sønderborg amters vejudvalgsmedlemmer hjem efter udbytterig 11 dages studietur til Tyskland og Norditalien. Elevmøde på Rødding Højskole med afsløring af maleri af tidligere forstander Hans Lund.

13. juli: Over 1.000 i ulovlig strejke på Danfoss. Store omtaler af Ungskuet, der åbner i morgen i Haderslev. Padborg Boligforening holdt licitation over 18 nye lejligheder. Rekordbesøg ved ringriderfesten i Sønderborg. Mellem 50.000 og 60.000 besøgende! Brandinspektør Chr. Andersen, Rødding, holdt op efter 32 år som leder af Rødding Frivillige Brandværn. Han afløses af kommuneassistent Stokholm Olsen. Vognmand Holger Jensen ny næstkommanderende.

14. juli: Strejkevagter på Danfoss! Stor omtale af Ungskuets åbning i dag. Toftlund Frivillige Brandværn fylder 75 år. Fabrikant Andreas Berg er leder af brandværnet, der har 35 aktive medlemmer. Broagerbørn på tourné i Holland med folkedans.

15. juli: Kongefamilien til Sønderjylland i dag. Rekordtrafik i Haderslev i anledning af Ungskuet. Otto Oskar, der i 1909 udvandrede fra Uge til Amerika, genså sin fødeby efter 46 års

ophold i Amerika. I går deltog han i sin bror, Christian Oskars 81-års fødselsdag i Gråsten. Broager Kommune optager lån på 250.000 til skolebyggeri.

Ungskuebesøget skuffede

16. juli: Strejkeudvalgsformand fik nervesammenbrud ved Danfoss-møde på "Maj Kro". Fhv. skomagermester Hans Tæstesen og hustru, Elisabeth, har skænket deres beboelses- og forretningsejendom Markledgade til Løgumkloster Kommune. 350 deltagere i Ungskuets festmiddag. Tyren "Rødding Max" fra tyrestationen på Rødding Østermark fineste korthornstyr på Ungskuet. To hele sider med Ungskuets præmieliste. 18. juli: Ungskuebesøget skuffede med "kun" 68.890 besøgende. Muligvis på grund af den stegende varme. Flere hundrede deltagere i Aabenraa Amts Sognerådsforenings møde på Skamling. 125 ryttere til ringriderstævne i Tønder. Arbejdet på Danfoss genoptaget.

*Nymølle
(foto Institut for Sønderjysk Lokalhistorie)*

19. juli: Den 100-årige Nymølle i Aabenraa rømmes. Overvældende tilslutning til Rugbjerg Forskønnelsesforenings to dages skyttefest. Der arbejdes på højtryk i tørvemoserne ved Aabenraa. Stor efterspørgsel efter tørvene.

20. juli: Entreprenør Simon Plüger, Bedsted, dræbt i Klovtoft efter sprængning af nogle træerødder. 4 mio. liter vand pr. dag bruger Aabenraa Vandværk, hvilket er 25% over normalen. Ejnar Andersen, Gammelgab, ringriderkonge i Gråsten, hvor 175 ryttere deltog. Jordfordeling i Mjolden sluttet. 217 ha jord er fordelt mellem 43 lodsejere. Systan bygger fabriksshal i Tønder på 600 m². De første 10

elementhuse er solgt til Sønderjylland. Mellem 4.000 og 5.000 mennesker har besøgt Systan Elementhuse på Slotsbanken i Tønder.

21. juli: To søstinger hjem efter næsten 50 års forløb. Gdr. Hans Jensen og hustru i Søst modtog i går deres to børn, den 67-årige Grethe og den 66-årige Nis, der udvandrede i 1912 og 1907 og ikke siden har været hjemme. Nu bliver de to søskende i Søst et par måneder. Det tidligere "Folkunghus" i Gråsten skifter fuldstændigt udseende ved ændring til Gigtsanatoriet. Dagligt brev fra broagerbørnenes turné i Holland.

Loddenhøj er den dejligste feriekoloni

22. juli: Det tyske mindretal mangler 25 klasseværelser. Den tyske efterskole i Tinglev, der har kostet 800.000 kr. indvies den 14. august. "Loddenhøj" ved Løjt beskrives som den dejligste feriekoloni. Gladsaxe Kommunalærerforening købte i foråret det tidligere "Loddenhøj Strandhjem", hvor glade ferie børn nu tumler sig. Lunding mejeri med 5,5 mio. kg mælk årligt har Sønderjyllands eneste fuldautomatiserede smørpakkingsanlæg med tryk. Sognerådsformand Jørgen Tinglef, Lund, 70 år. Har siden 1923 været sognerådsformand i Burkal og i øvrigt beklædt en lang række tillidsposter.

23. juli: Tusinder af vandmænd hindrer fiskeriet. Stegte pattegrise på spid til 550 spejdere på den internationale jamborette, der holdes på en mark i Anslet stillet til rådighed af gdr. Mads Thuesen. Entreprenør Ejnar Iversens trelængede stråtakke gård i Visby gået op i luer. 262 udstillede dyr på dyrskuet i Løgumkloster..

25. juli: Fællesdyrskuet i Løgumkloster samlede 3.000 gæster. 11 nationers flag vajede over jamboretten. 40 tidligere russiske krigsfanger var til årsmøde i Gråsten. På modistkursus på fagskolen i Sønderborg for kvinder lavede 15 piger 150 elegante hatte i 3 uger. Mejeribestyrer Fink, Skodborg, bedste rytter ved Løgumkloster Rideklubs stævne, der omfattede ca. 80 heste med ca. 230 starter.- Flere tusinde tilskuere overværede stævne.

26. juli: Sidste del af Kystvejens flisefortov i Aabenraa ved at være færdigt. I Haderslev foretager motoriserede postbude nu brevkas-

setømningen i yderdistrikterne. Linden i Tønder 4 år! Tønders nok berømteste vartegn er linden på Torvet, hvor en række borgere natten mellem den 25. og 26. juli plantede en ny lind i protest mod bystyrets fældning af den gamle lind. En kreds af "gerningsmænd" samledes i går på Klostercaféen for at mindes den vellykkede plantning.

27. juli: CF-kasernen i Haderslev ventes færdig til september. Rekordbesøg af turister i juli i Aabenraa. Over 400 gæster på vandrerhjemmet i Haderslev. Dansk-hollandsk sommerhold på Danebod Højskole, hvor 30 hollændere og 30 danskere mødes en uge.

Alt i naturen sukker efter vand

28. juli: Alle hotelværelser i Gråsten er optagne, og mange private værelser er i brug til de mange turister i byen. Rejsegilde på "Harmonien" s nye hotel i Haderslev. Skoleudvidelser i Stevning og Egersund.

29. juli: Indehaveren af Magasin du Nord i Sønderborg, købmand Jørgen Andersen, har den 5. august 50 års jubilæum. Licitation over Krusaas nye toldbygning. Bredeådalen afvandedes i to afsnit hhv. fra Bredebro til Vester mølle, og fra Bredebro til Vesterhavet. Foreløbig er 450.000 kr. stillet til rådighed for det store projekt. 150 deltagere i nordisk gymnastiklærerkursus på Idrætshøjskolen i Sønderborg.

30. juli: Frøhøsten på Aabenraa-egnen tegner fint. Hurtig asfaltudlægning med ny maskine i Sønderborg. Mange sommerkurser på Danebod Højskole.

1. august: Gråsten frivillige brandværn inviteret til Norge. 16 medlemmer af brandværnet rejste i går i uniform til Oslo og Trondhjem. 158 ryttere til ringridning i Tinglev. 2800 tilskuere deltog i festen. 200 funktionærer med særtog til N. Østergaards Cylinder Service på Bygnaf i Haderslev. Fabrikken blev beset fra kælder til kvist af personalet fra filialerne i Odense og København. Overvældende tilslutning til DSK's årsmøde i Toftlund. 80 faner gennem byen. Viceskoleinspektør Jens Andersen, Gråsten, valgt til ny DSK-formand. 2.500 tilskuere til motorløb ved Løgumkloster.

2. august: Nyt dige i kogene vest for Tønder

færdigt. Augustenborg indfører mælkekontrol. 38 ryttere mod sidste års 19 ved Frydendal Ringriderforenings stævne, hvor Hans Wolf, Elstrup blev konge med 23 ringe.

3. august: Alt i naturen sukker efter regn. Nybøl Andelsmejeri ved Hjordkær fejrede sit 60 års jubilæum med indvielsesfest for mejeriets ombygning. Byghøsten begyndt hos gårdejer Marius Brink i Skudstrup.

4. august: Orgelbyggeriets 25 m høje skorsten i Aabenraa forsvinder. Har ikke været i brug siden 1917. Bygningskonsulent B. Vendelboe etablerer sig i Aabenraa som konsulent i landbrugsbyggeri. Store arbejder på Ballum Kirke.

Udmarkens nybyggere foregangsmænd

5. august: 7 på sygehus efter kollision ved Aabenraa. Gunnar Nielsen sætter ny dansk rekord med 800 m løb i tiden 1,47,5 ved AIK's internationale atletikstævne. Lærer Johannes Rosendahl forlader Idrætshøjskolen i Sønderborg for at overtage forstanderstillingen på den nyoprettede gartner- og frugtavlsskole "Søhus" ved Odense.

6. august: "Jeg har haft rige arbejdsår i Sønderjylland" siger idrætsinspektør F. Braae, Haderslev, der tirsdag fylder 70 år. Siden 1920 har han virket i Sønderjylland især gennem SI. Ingeborg Refslund Thomsen en måned til Kina. Stor hyldest til Magasin du Nord på 50-årsdagen.

8. august: 167 ryttere til ringriderfest i Skærbæk ved Tønder Nordre Amts ringriderstævne. Vemmenæs-færgen afleveret fra skibsværftet "Toft" i Egersund. Færgen har plads til 35 biler og 250 passagerer.

9. august: 400 børn fik skolesvømmeundervisning i Haderslev. Mange banevogne med kvæg til Aabenraa. Vældig gang i kreatureksporten. 60 enfamiliehuse opføres på Fægteborgs jorder i Nordborg.

10. august: Nørre Løgum Skole klar til indvielse. Er Tønder Amts mest moderne central-skole. "Carsten-Vilms stiftelse" i Tønder har 75 års jubilæum. 500 nye medlemmer i Sønderborg Turistforening.

11. august: 1,1 mio. kr. i gager. Tønder Kommune er Tønders største arbejdsgiver. Overskud på 46.000 kr. i Tinglev Kommune.

12. august: 226.000 kr. i skatterestancer i Broager Kommune. To store artikler af Merete Bjørn Hansen om: "Holland 10 år efter". Oberst Gabel Jørgensen, Haderslev, fylder 60 år. Han betegner Haderslev Kaserne, hvor han er regimentschef, som landsdelens største ungdomsskole, hvor der årligt uddannes ca. 1.000 unge mennesker.

13. august: Stor artikel om "Udmarkens nybyggere blev sognets foregangsmænd." 700 ha sønderjysk kærjord og udmark blev forvandlet til mønsterlandsbyen Bjerndrup, der i 1955 omfatter 34 gårde og husmandsbrug, 116 mennesker og 471 kreaturer.

15. august: Sønderjylland kan snart melde ophøstet. Den nye tyske efterskole i Tinglev indvies i morgen. Den danske stat har ydet 558.000 kr. til byggeriet, der koster ca. 900.000 kr. 34 fartøjer deltog i hovedkapsejladsen i Aabenraa Sejl Club.

27,50 kr. pr. dag pr. sygehuspatient!

16. august: Pastor C. Ludvigsen, Aabenraa, død 77 år. Stor nekrolog. Kongeparret sluttede i går sommeropholdet i Gråsten. Ny bilvej gennem Lakolk på Rømmø. Bliver 1,7 km. Og kommer til at koste 220.000 kr.

17. august: Sandpumperen "Samson" i arbejde med uddybningen af kajen ved Enstedværket. Det Lille Teater til Tønder i Læse- og Ungdomsforeningen. Op mod 15.000 mennesker var til Løgumkloster Marked.

18. august: Trelænget gård i Brøstrup lagt i aske. Gårdejer Alfred Wonsbek havde ca. halvdelen af årets høst i hus, da der opstod ild i laden. Stuehuset blev reddet. Fåreklovsygen er næsten udryddet i Tøndermarsken.

19. august: Under festlige former blev Nørre Løgum Centralskole indviet. Amtmand Clausen betegner byggeriet som skelsættende begivenhed for Tønder Amt. 74.000 tons lager på Højspændingsværket i Aabenraa.

20. august: Det koster 27,50 pr. dag pr. sygehuspatient i Tønder. Stigende omsætning i Soldaterhjemmet Dannevirke i Tønder. Gårdejer Mathias Jepsen, Rørkær, udnævnt til æresmedlem af soldaterhjemmet. Thorkil Norvals elevkoncert i Menighedshuset i Sønderborg viste, at der er mange sangtalenter på Sønderborgeggen.

22. august: Marie Rasmussen, Løjt, jysk mester for 3. år i træk. Hun vandt i går på Aabenraa Stadion 8-kamp for kvinder og forbedrede sidste års rekord. I kuglestød opnåede hun 11,60 m og 37,24 m i spydkast. AAIK's formand, N. Jepsen, udtalte, at AAIK er stolt over at have en så dygtig idrætspige, der har skabt sig et navn inden for dansk idræt. 107 svømmere afsluttede sommersvømning i Tønder. 230 soldater på maskinkursus i Haderslev.

23. august: Peter Jessen indfører Nordens første selvbetjeningsforretning i manufaktur. "Bruden fra Dragstrup" havde i aftes premiere på Kosmorama i Sønderborg.

24. august: 2.000 grammofonplader på udsalg i Aabenraa. De sønderjyske blomsterhandlere udstiller i Sønderborg. Cand. mag. Jørgen Slettebo ny inspektør ved Sønderborg Slots Museum.

25. august: Pladsmangel på alderdomshjemmet i Persillegade i Aabenraa. Oberst E. C. T. Jensen ny chef på Flyvestation Skrydstrup. Rødding Teaterforening har bestået i 25 år.

Mange brande

26. august: Fire entrepriser til telefoncentraler udbudt i Aabenraa. Tørken skyld i mælkemangel i Aabenraa. Licitation over 12 social-filantropiske boliger i Tønder.

27. august: 12 unge russere til Sønderborg og Als i oktober som Dansk Ungdoms Fællesråds gæster. 12.000 kr. til nye toiletter på havnen i Aabenraa. Arbejdet på Gigtsanatoriet skrider godt frem.

29. august: Mange brande efter uvejret over Sønderjylland. Købmand Peter Orbesen, Haderslev, fylder 80 år. Boligudstilling på Engtoften i Sønderborg åbnet.

30. august: Bov Sogns kirkegård skal udvides for 2. gang. Arbejdet overdraget til entreprenør Rudolf Brink, Aabenraa og Dürfeld, Sønderborg. Stevning skole allerede for lille ved indvielsen. Ny tysk præstegård i Haderslev.

31. august: 114 andelslejligheder påbegyndes 1956 i Aabenraa. Padborgs værste vandkatastrofe. Skader hos bagermester Lampe for 18.-20.000 kr. Det voldsomme tordenvejr forårsagede mange skader.

1. september: Teaterkreds nr. 2 i Aabenraa

startet med 380 medlemmer. Det Nordiske Kamgarnsspinderi i Sønderborg fremstiller det nye terylenegarn.

2. september: Kreatur- og myremalmseksport forbedrer Aabenraa havns økonomi. Afbrænding af stubmark førte til brand hos forpagter Hans Laue Petersen i Tandslet. 4 brandværn med 75 brandfolk reddede stuehuset, men hele høsten indebrændte.

3. september: M/S Michael Jebsen i Aabenraa Havn. Flot nybygning fra Flensborg Skibsværft. Kommunaldirektører og kæmnere til kongres på Teaterhotellet i Sønderborg.

5. september: 100 skolebørn fra Nygadeskolen i Aabenraa inviteres en uge til København på genvisit hos kammerater i Søborg og Gladsaxe. Rejsegilde på den nye maskinhal i Kongens Mose ved Løgumkloster. 800 mennesker til efterårsmøde på Rødding Højskole hørte Erik Eriksen tale om bønder og bønderens vilkår, hvor han bl.a. sagde: "Uden optimisme er det ikke muligt at være landmand." Grambygårds udbygninger nedbrændt. Alle maskiner samt 600 tønder nyhøstet korn blev flammernes bytte.

Verdens største selvbinderfabrik

6. september: Helt tag stjålet! 71 grå eternitplader beregnet til at dække et nyt husmandssted i Saksborg stjålet fra tømremester Johs. Johnsen, Bylderup-Bov. Hjertelig hyldest til sognefoged Hans Skau, Lillehave, på 75-års dagen. Overingeniør Jens J. Jørgensen, Tønder, fylder 70 år. Mindes sit liv i radioteknikkens tjeneste, hvor han i 1912 fik tilladelse til at drive to radiofonistationer i Hjørring og i Lønstrup. 600 tilhørere til Else Jorns koncert i Løgumkloster kirke. Den Alsiske Stormskadeforsikring har bestået i 60 år. 7. september: Større besøg end nogensinde på Tønder Museum. I juli og august var der i alt 1.265 og 827 besøgende. Over 20.000 besøgende i denne sæson på Kommandørgården. Skrave sogns fællesskole indviet som et nyt smukt centrum i sognet. Skolen, der har kostet 700.000 kr., er tegnet af arkitekt Aakjær, Rødding. Sønderborg har verdens største selvbinderfabrik, der dækker et areal på ca. 5.000 m². Der er ca. 2.000 ansatte. Produktionen i år ventes at komme op på 5.800 selvbindere mod 3.500 i fjor.

*Sønderjysk Symfoniorkester
(foto Nordslevig 1920-70)*

8. september: Store oversvømmelser i Haderlseve og Sønderborg. 500 til husmoderdag i Christiansfeld. Over 400 deltagere i det store brandværnstævne i Augustenborg.

9. september: Sønderjyllands Symfoniorkester giver 2 koncerter i anledning af Sibelius' 90-årsdag og Mozarts 200-årsdag. Pøl Mejeri, der er Sønderjyllands ældste, har bestået i 90 år. Blev oprettet i 1865 som et af landets første fællesmejerier. Sønderjydsk Koncertensembles premiere i aften med vellykket koncert i Løjt. Guldmedalje til Skrave Mejeri på smørudstilling i Herning.

10. september: VU i Aabenraa fejrer 10 års jubilæum. Svend Agertoft, Varnæs er formand for foreningen, der med sine 500 medlemmer er amtets største politiske ungdomsforening Krusmølles værdifulde kildekalk udnyttes nu.

12. september: DSK'ere til amtsstævne i Løjt. Børnehjælpsdagen i Aabenraa gav 28.300 kr. i overskud. Sønderjydsk Frivilligt Brandværn forbund til årsmøde i Augustenborg. Pr. 1. april omfatter forbundet 1.897 medlemmer fordelt på 82 værn.

Største honninghøst

13. september: Til jul vil Sønderjylland kunne se 1.klasses fjernsyn! 58 ryttere til ringriderstævne

i Øster Højt. Kegnæs Kommune har 30.000 kr. i overskud.

14. september: 50.000 kr. sparet ved ny licitation over Teknisk Skoles byggeri i Aabenraa. Smuk og elegant modeopvisning, hvor Peter Jessen lod tæppet gå for sæsonens nyheder. Statslån til 36 lejligheder i Vojens. Ny præstegård i den gamle have i Hjordkær. Broager frivillige Brandværn fejrer 75 års jubilæum.

15. september: Kommunen sælger det gamle slagteri i Tønder. Gråsten Skole udvider for 1 mio. kr. Sønderjysk gymnasieskoleidrætsstævne i Aabenraa med deltagelse af 6 gymnasier med hver 50 elever.

16. september: Jordfordeling i Bolderslev. Overskud på 36.700 kr. hos Rødding El-selskab. Grønseovergangen ved Rudbøl lukkede i går til lokal beklagelse. Licitation over 2. del af skolebyggeri i Bylderup.

17. september: Damekomité forestår udsmykningen af Gigtsanatoriet i Gråsten. Omfattende skoleplaner i Egen Sogn.

19. september: 80.000 kr. i år til Børnenes Helsehjem, og fremover årligt 40.000 kr. i statstilskud. DSB åbner ny godsroute 1. oktober fra Aabenraa over Kliplev, Rinkenæs og Sønderhav. Stort jazzstævne i Sønderborg.

20. september: Sveriges største skoleskib "Alba-

tros af Göteborg” lagde i nat til kaj i Aabenraa havn. Største honninghøst i mands minde på Sønderborg-egnen.

21. september: 2-klasset skole i Rudbøl fra 1. oktober. Den tidligere tyske skole tages atter i brug. Hjemmeværnsøvelse på Syd- og Mellemals. Sønderkovskolen i Sønderborg indvies den 1. oktober, hvor 2.700 skolebørn går i procession til skolen.

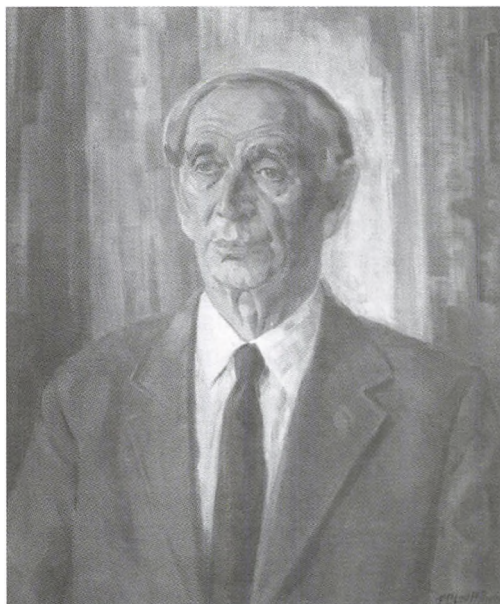
22. september: Danmarks mest moderne campingplads ved Krusaa, hvor Bov Sogneråd har købt 10 ha af Krusaagårds jorder. Hoffgaards Manufakturvarerlager i Aabenraa har gennemgået en forskønnelses- og foryngelseskur, der markeres ved en flot modeopvisning.

23. september: Plan om 170 m lang bro ved badeanlæg i Sønderborg. Hamborgs Kammerorkester giver koncert ved Teaterhotellet i Aabenraa. Stubbæk Bygade asfalteres for 250.000 kr.

Ny forsamlingshussal i Ravsted

24. september: Lærer Carl Kubrick-Hansen ny formand for børnehaverne i Tønder efter fhv. kriminalassistent H. A. Hansen, der har været med i arbejdet helt siden 1924.

26. september: 15.000 kr. til det danske arbejde

J. Th. Arnfred
Forstander på Askov Højskole
(foto Institut for Sønderjysk Lokalhistorie)

i Tinglev Sogn fra fadderskabsforeningen i Odense. På lørdag er det 25 år siden, at borgmester Anders Andersen indtrådte i Sønderborg Byråd. Smuk forsamlingsaal indviet i Ravsted, hvor over 200 deltagere var begejstrede for resultatet. H. Jefsen Christensen, Chr. Demuth og J. Th. Arnfred samt formanden P. J. Gad mellem de mange talere.

27. september: Stentoft-Knappvejen ved Løjt udbygges. 15 tilbud på Vestvej-Langrode-krydset i Aabenraa.

28. september: Jordfordeling i Uge og i Søst. KFUM-spejderne i Aabenraa fejrer 20 års fødselsdag. Vis Herreds Lokalforenings store nybygning til ca. 100.000 kr. indviet.

29. september: 300 til husmoderdag i Agerskov. Tønder Husmoderforenings mannequinopvisning på Tønderhus en stor succes. Tækkemester Karl Grosman i Sønderborg har på lørdag 50 års forretningsjubileum.

30. september: Stort gravfund i Nørre Hjarup. Afskedsfest for børnehaveleder frk. Marstrand, Tinglev. Håndværkerforeningens 35 års stiftelsesfest i Sønderborg.

Tredobbelt fabriksejer

1. oktober: Sømandsfesten i Aabenraa gav 1.507.000 kr. i overskud, der nu indgår i dækning af udgifterne til opsætning af Slotsmølle-hjulet. Gråsten Fjernvarmecentral startet. Museumsinspektør Jens Raben hjerteligt hyldet ved sin afsked fra Sønderborg Slot, hvor han helt siden 1908 har været med i samlearbejdet således, at museet nu omfatter ca. 36.000 katalognumre.

3. oktober: Orgelbyggerfirmaet Marcussen & søn, Aabenraa, har leveret et nyt orgel til kirken i Hässelholm i Sverige. Festlig indvielse i lørdags af Sønderkovskolen i Sønderborg. Kartofflerne chokerende dyre. Koster op mod 30 kr. pr. tønde mod 16-18 kr. i fjor. Foreningen Norden har 2.733 medlemmer i Sønderjylland mod 2.590 i fjor, oplystes det ved landsdelsmødet på Hotel Tønderhus.

4. oktober: Nordslesvigsk problemkompleks en fælles rigs- og lokalopgave hed det på fire timer langt debatmøde i Folkeligt Samfund i Aabenraa, hvor Grænseforeningen var medarrangør.

Sønderjyllands Symfoniorkester åbnede i aftes sæsonen med en fornem koncert på Teaterhotellet i Sønderborg. Navnlig aftenens solist, Herluf Aurvig, var blændende dygtig.

5. oktober: 20.000 ha marsk som den bedste agerjord. Marskcommissionen retter søgelyset mod marsken i bestræbelserne på at inddæmme ny landbrugsjord. 200 til husmoderdag i Lysabild. Tønder Husmoderforening 20 års stiftelsesfest.

6. oktober: 30 år på Søstgård! - interview med J. P. Møller der fylder 60 år. Søstgård, der er på 170 tønder land, blev 1. april 1924 købt af alsingeren J. P. Møller. Fabrikant A. Østergård, indehaver af den nyopførte Cylinderservicefabrik på Bygnaf i Haderslev begyndte i et baglokale på 40 m². I dag råder den 42-årige fabrikant over tilsammen 4.000 m² med ca. 100 ansatte på tre fabrikker i Haderslev, Odense og København.

7. oktober: 20.000 tons tørvebriketter eksporteret til Tyskland. Døstrup Kirke restaureres for 162.000 kr. Cand. teol. Claus Ditlev Pohl, Haderslev, er som 25-årig enstemmigt indstillet til det tyske præsteembede i Aabenraa. Chr. X's bro i Sønderborg har 25 års jubilæum i dag. "Sønderborgstue" indrettes på Gigtsanatoriet i Gråsten som gave fra borgere i by og på land.

Sprogforeningen 75 år!

8. oktober: De gamles antal stiger med 50.000 om året! Stor artikel om Sprogforeningen 1880-1955. Yndigt kunsthåndværk hos Julie Fink i Aabenraa. Hendes udstilling varer i 14 dage. 300 tilhørere til blomsternes forkæmper, Børge Eskildsen, der i Sønderborg gav gode råd.

9. oktober: Pastor P. N. Vive, Tyrstrup, har 25 års præstejubilæum. 72 nye lejligheder i Haderslev siden januar. Yderligere 74 ventes klar inden årets udgang.

11. oktober: Festligt 75 års jubilæum i Sprogforeningen. Jyllands største maskindemonstration holdes i Varnæs i dag, hvor maskiner til en værdi af 3 mio. kr. er udstillet. Planer om et nyt tårn til Rejsby Kirke.

12. oktober: Kartoffelskimlen voldte skader i den 11. time, hvor især gennemgroning på grund af den langvarige tørke har gjort skade. Sikringsanlæg ved Bargumsvej i Tønder.

Næsten 3.000 gæster til maskindemonstration i Varnæs. Løgumkloster vil oprette teaterforening med Aabenraa som forbillede.

13. oktober: Projekt for brovejen i Kollund og udstykningsvejene i Kragelund godkendt af Bov Sogneråd. "Alsia" vandt 8-6 over Aabenraa/Gråsten i aftens brydestævne.

14. oktober: Forpagter Jakob Wrangs gård i Stolbro på Als og fru Else Floranders kommandørgård på Rømø lagt i aske. Vandrerhjem og forsamlingshusvirksomhed under samme tag hos værtsparet Petersen i Rudbøl. Rinkenæs Kommune indvier ny administrationsbygning til 250.000 kroner. "Vi mangler 3.000 husmandsbrug" hed det ved debatmøde i Brede om sønderjyske og især vestslesvigske erhvervs- og befolkningsproblemer.

15. oktober: 220 danske og 14 tyske konfirmander indskrevet i Aabenraa. Den 16-årige Conny Rasmussen, Djernæs, blev i går dræbt af el som følge af overgang i fryseboks.

17. oktober: Kæmpetransport fra Aabenraa til Ensted. 94 tons tung stator på blokvogn med 120 gummihjul blev transporteret fra Højspændingsværket ud til det nye elværk. Pastor J. R. Rasmussen indsat som præst for den tyske menighed i Haderslev efter 27 år som præst på Færøerne.

CF-kasernen i Haderslev indviet

18. oktober: Stort interview med fru Marguerite Hahnemann, på hvis skuldre en stor del af det aabenraaske kulturliv hviler. Ny bogbus i Aabenraa. Stor vandskade hos Møller og Co. i Sønderborg som følge af oversvømmelse i firmaets kælder. Danmarks første egentlige civilforsvarskaserne indviet i går i Haderslev. Fra 15/6 til 15/10 passerede 20.000 mennesker Skomagerhusdæmningen.

19. oktober: Fire store artikler af Ingeborg Refslund Thomsen om: "Drømmen om Kina". Grundstensnedlæggelse på Teknisk Skole i Aabenraa i går. Yderligere 140.000 kr. til Amtssygehuset i Haderslev. Ny vejbebearbejdningsmaskine i gang i Bolderslev og Vejrbæk. Tilbagegang på 9,3% i mælkemængden i Sønderjylland. 20. oktober: Gravfund i kæmpehøje på folketingsmand Simon Froms marker. Rejsegilde på

Gråsten Banks nybygning. 50 nye parkeringspladser ved Sønderjyllandshallen..

21. oktober: Debat om Tinglev Skoles evt. købstadsordning. Ungdomsnævnet i Tandslet har udsendt plan for vinterens oplysningsarbejde med gode muligheder for dygtiggørelse.

22. oktober: Realskole i Augustenborg fra 1. april. Danmarksmeesteren i skak, Bent Larsen, spiller på onsdag mod 50 mand på Ungdomshjemmet i Aabenraa.

24. oktober: Postvæsenet i Aabenraa anskaffer motorcykel til postkassetømning. Ny centralskole i Rejsby til 500.000 kr. indviet. Nyt byggeri ved Bredebro Mejeri indviet i lørdags. Købmand Laurits Bisgaard ny formand for Svenstrup Ungdomsforening.

25. oktober: Landsforeningen af Vanføre stifter ny afdeling i Tønder, hvor politibetjent Fabricius valgtes til formand. Arbejdsdeling på Danfoss. 200 mand er omfattet af aftalen, der skal hindre afskedigelser.

26. oktober: Det første elementhus i Nørrevænget i Tønder rejst. Der skal bygges i alt 19 huse. Teknisk Skole i Aabenraa påbegynder fagskole for gartnere. 12 nye håndværkersvende i Sønderborg.

27. oktober: Skakdanmarksmeesteren vandt 48 af 58 skakkampe i Aabenraa, men tabte 9, så Aabenraa var et af de steder, hvor Bent Larsen mødte størst modstand. Stor 2-dages jazzfestival i Tønder. Sekretær Niels Jensen har 25 års jubilæum som leder af det danske kontor i Tønder. Sønderjydsk Smørekspportforening har 50 års jubilæum.

Behov for nye bopladser!

28. oktober: Erik Appel ved 75-årsdagen: "Nye bopladser i grænselandet er vor landsdels problem!" Union i Aabenraa bygger 4 nye siloer, der udvider kapaciteten med 1.600 tons. Tønder Handelsstandsforening ønsker flere grænseovergange.

29. oktober: Rejsegilde på Sønderjyllandshallen. Tidligste roeoptagning i mange år. 69 sømandselever tager afsked i Sønderborg.

31. oktober: 200 deltagere i Unge Hjems weekendstævne i Løgumkloster. Afskedsfest for pedel J. M. Nielsen og frue på Nygadeskolen i

Aabenraa. Pastor E. Høgels afsked med Burkal Sogn. Hjerteligt takket for 15 år som præst. Et Dannebrog fra før 1864 blev overrakt til pastor Høgel, der bliver lærer ved Nørre Nissum Seminarium, som han senere udnævnes til rektor for.

1. november: Kun 5 elever tilmeldt den tyske skole i Sommersted. Ingeborg Refslund Thomsen fortæller i Folkeligt Samfund om Kinarejsen. Lærer Herman Hunger ny tunghørrepædagog i Aabenraa.

2. november: Hostrup Mejeri har en omsætning på 1.449.817 kr. Beboerne vil bevare Skodsbøl Skole. Ved et møde herom stemte 86 imod nedlæggelse, mens kun 2 stemte for, og 2 stemte blankt.

3. november: Aabenraa Bådebyggeri udvider. Det kommunale Ungdomsudvalg i Sønderborg ophæves. Festlig åbning af Flensborgdage 1955.

4. november: Radiosymfoniorkestret i Haderslev i aftes. Bagermester Thorvald Petersen, Tønder, død. Smukke mindeord under overskriften:

"Tønderdanskhedens vækker og igangsætter død, knap 74 år gammel." Husholdningsinspektør Ulla Pedersen forlader Aabenraa, hvilket beklages. Hun flytter inden længe til Sorø.

5. november: Mange mindeord om Thorvald Petersen. Grænsevejen på 4,5 km mellem Rens og Lydersholm fuldføres. Stor skoledebat i Skelde.

6. november: Automobilforhandler J. M. Jensen, Aabenraa, pludselig død. Planer om ombygning af Felsted Præstegård.

8. november: Licitation over stor nybygning hos speditør A. Andresen, Padborg. 24 nye klubrekorder i Tønders Atletikafdeling. Sydals Husholdningsforening har bestået i 25 år.

600 unge til Tønder-jazz

9. november: Mandskabsbarak nedbrændt i Padborglejren. 40 befalingsmandselever reddede sig ud efter den natlige brand. 272 dyr anmeldt til fjerkræudstilling i Gråsten. Fra 1950 til 1955 er befolkningstallet i Bov Kommune steget med 787 til 5.697. Licitation over Vojens-Omkørsel. 10. november: Planer om 8.klasse ved Frøslev-Padborg Skole. Mindelegat for trafikkontrollør Valdemar Nielsen stiftet i Tønder.

11. november: Forstander Carla Schibler, Højer Ungdomsskole, fylder 60 år. Drøftelser om

fælles alderdomshjem for Bylderup og Burkal kommuner. Selvbyggerforening oprettes i Sønderborg.

12. november: Rødekro Andelsmejeri har indvejet 5,4 mio. kg mælk, hvilket er ca. 400.000 kg mere end året før. Smuk jubilæumsfest i Ulkebøl for Sydals Husholdningsforening, hvis formand er Ruth Nissen, Skelbækgård.

14. november: Sønderjyske landmænds smør-eksportforening omfatter 46 mejerier. Stor tilstrømning til fjerkræudstillingen i Gråsten. Rens Efterskoles årsmøde bød på foredrag af Ingeborg Refslund Thomsen, valgmenighedspræst H. Dons Christensen, Askov og folketingsmand Frederik Heick, Store Jyndevad. Det danske alderdomshjem i Flensborg indviet. Over 600 unge til Tønder-jazz.

15. november: Hubetusjagt i Haderslev. Orienterende møde i Bolderslev om jordfordeling.

16. november: Farlig brand på Tyrstrupgård, hvor brand i svinestalden bredte sig så hurtigt, at en del svin måtte skydes. Biskop Noack, Haderslev, 70 år. Noack, der siden 1937 har været biskop i Haderslev Stift var den første danske præst, der kom til Sydslesvig efter 1920. 3 boligveje i Padborg anlægges nu maskinelt.

17. november: 962 elever i de 29 tyske privatskoler i Sønderjylland mod 911 året før. "Den lille tourné" succesfyldt jubilæumstur ud over landsdelen. I Løjt overværede flere end 200 det italienske lystspil "24 røde roser".

18. november: Stemning for broprojekt til omkørselsvejen til 3 mio. kr. Drøftelserne går især på strækningen fra Langrode til Hjarupvej samt forbindelsen over jernbanen og Løgumklostervej. Afskedsamvær for pastor Beuck, Aabenraa og velkomst til hans afløser pastor Pohl.

Hovslund Centralskole indviet

19. november: Mange artikler i den senere tid vedr. folketingsmand Hans Schmidts udtalelser om loyalitetserklæring og det tyske mindretal. Hovslund Fællesskole indvies på lørdag. Hohenwarte ved Højer Sluse istandsættes for 120.000 kr. Skovby Mejeri har fået en ny kærnestue.

21. november: 86 kampe ved brydestævne i

Aabenraa. 2 skoleafslutninger i Rugbjerg og Øster Løgum før indvielsen af fællesskolen i Hovslund. Ca. 1.000 børnehavefolk fra Syd- og Sønderjylland til møde i Aabenraa. I tilslutning til mødet åbnedes en lærerig udstilling af eleverbejder.

22. november: Amerikansk kunst gennem 300 år udstilles af Aabenraa Kunstforening. Slotskroen i Møgeltønder lukket. Ved generalforsamlingen i Dansk Samfund i Tønder blev der fremsat ønsket om en sammenslutning af Sprogforeningen og Dansk Samfund.

23. november: 300 deltagere ved indvielsen af Hovslund Centralskole. Ca. 1 mio. i julespareklubberne i Aabenraa. Over 1.000 bloddonorer i Sønderborg. Lysabild Mejeri nedlægges.

24. november: Tyskerne langt fremme med Krusaa-arbejdet. Richtensgadesskole i Tønder for evnesvage børn i gang. Årets julemesse i Tønder strækker sig fra knallerter til Hans J. Wegner-møbler.

25. november: Efterårsstormen gav store oversvømmelser. 1,42 m over daglig vande i Aabenraa. Stor anmeldelse af A. Svenssons bog: "Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis." 500 deltagere i civilforsvarsmøde i Haderslev. Vind i sejlene for Tønders halplaner. Ny skole til 475.000 kr. indvies i Blans.

26. november: I kø for lyntogsbilletter. Travlhed på Aabenraa Station, hvor billetsalget åbnede kl. 15,15. Da havde der været kø siden kl. 4,00. Den udvidede Genner Skole indvies i dag.

28. november: 800 deltagere i Venstres vinterfest i Sønderborg. Barsø's bilbestand fordobles. Før var der 1 bil, nu er der 2 biler på øen! 278.500 kroner til kirkebyggeri i Tønder Amt.

29. november: Rundbordsamtale i Løjt Ungdomsforening om ungdom og folkestyre. Landbrugsfaglig ungdomsskole lægger ud i Aabenraa, Felsted og Bolderslev. Kegnæs Mejeri moderniseres for 100.000 kr.

1 gram rygrad er mere værd end.....

30. november: Redegørelse i anledning af sammenslutningsplaner vedr. dagbladene Dannevirke og Hejmdal. De første juleappelsiner er kommet til Aabenraa. Byggetilladelse ventes til 64 lejligheder i Sønderborg. 700 mennesker

hørte red. Larsen-Ledet tale ved forældremøde på Sønderkovskolen i Sønderborg, hvor han blandt andet sagde: "1 gram rygrad er mere værd end 1 kilo kundskaber!"

*Iver Møller 1918-2000
Politimester i Gråsten
(foto Institut for Sønderjysk Lokalhistorie)*

1. december: Betonlægning på eksportstaldenes gårdsplads i Aabenraa. Afsked i Tønder for afholdt politifuldmægtig. Det er Iver Møller, der fra i dag virker ved statsadvokaturen i Sønderborg. 700 nye medlemmer i Broager Danske Samfund. Alle mand igen i arbejde på Danfoss.
2. december: Simon Sørensen, Hejsager, skriver om: "Dansk Samfund og Sprogforeningen." Fru Hahnemann udnævnt til "Æres-Rummelpot." Enighed om placering af rutebilstation i Krusaa. Kirkerestaureringer i Lysabild, Sottrup og Havnbjerg. Sibelius-koncerten i Sønderborg en betydelig kunstnerisk sejr for Sønderjyllands Symfoniorkester.
3. december: Sønderjysk Malersammenslutning af 1935 åbner i dag på Højskolehjemmet i Haderslev sin 20. udstilling. 2.471 kreaturer og 582 søer afskibes i denne uge fra Aabenraa til vesttyske slagtehus.

5. december: Kilometerlang kø ved Krusaa af indkøbsrejsende. Selvbyggerforening etableres i Aabenraa. Den nye samlestad i Sønderborg færdig til nytår.

6. december: Dronning Ingrid budt velkommen til landsdelen i forbindelse med juleuddelingen af tøjgaver. 23 soldater i Haderslev på lederkursus i fritiden uddannet som gymnastikledere. Festgudstjeneste i Rødding Frimenighed, hvor man markerede Trankebar-missionens 250 års jubilæum. 12 nye børnehavelærere uddannet i Aabenraa.

Løjt Forsamlingshus 25 år

7. december: 1.500 besøgte maleriudstillingen i Haderslev. Skrydstrups indbyggertal er siden 1950 steget fra 768 til 1.382 i 1955.

8. december: "Et kald – ikke blot en beskæftigelse!" sagde forstander Ruth Væрге til de nye børnehavelærere. Nu kommer den kommunale skoletandklinik på Sønderkovskolen i Sønderborg.

9. december: Fin modtagelse af Fyn-senderen, også i Sønderjylland. Livlig debat i Skærbæk Sogneråd om en række enkeltforhold ved real-skolen. Ca. 30 børn mødte i går op på Gråsten Slot for at modtage julegaver af dronning Ingrid. 500 deltagere i Tønder Husmoderforenings adventsgudstjeneste i Kristkirken i Tønder, hvor valgmenighedspræst Johanne Andersen, Ørslev prædikede.

10. december: Pastor Hoffmann-Madsen solist i julekantate ved Nygadeskolens juleafslutning i Sct. Jørgens kirke. 20 glade børn hos dronningen, da hun var i Hørup præstegård.

11. december: Hovedvejen spærret flere timer nord for Aabenraa. Mange bilsammenstød i søndagens store trafik. Fem kommuner i Tønder Amt låner 410.600 kr. til vej- og skolebyggeri. 800 overværede krybbe-spil i Rise Kirke. Mange måtte gå forgæves.

13. december: Slotsmøllen genrejst som vartegn over Sønderborg. Løjt Forsamlingshus har bestået i 25 år. 169 ledige arbejdsmænd i Haderslev. Frosten standser mange arbejdsprojekter. Løgumkloster Kommunes hidtil største overskud på 116.000 kr.

14. december: 500 deltagere til kvægavlsmøde

i Haderslev. Planer om svømmebassin i Løgumkloster. 1.699 medlemmer i amtssammenslutningen af husmands- og husholdningsforeninger i Sønderborg Amt. Udbedring af vejen mellem Hørup og Augustenborg..

Amtskontorchef Jes Peter Caspersen 1905-2002
(foto Institut for Sønderjysk Lokalhistorie)

15. december: Amtskontorchef Caspersen udtænder af Aabenraa Byråd. Har måttet vælge mellem byrådet og hvervet som tilsynsførende med socialt boligbyggeri. Købmand Erik Jessen afløser Caspersen i byrådet. Skolebyggeriet i Tinglev 23% dyrere end beregnet.

16. december: 87-årig båret ud af brændende gård. Gårdejer L. Kræmers trelængede gård i Skibelund ved Nustrup nedbrændt. Gårdejerens far, den 87-årige Mikkel Kræmer, lå alvorligt syg, men blev båret over til en af naboerne. Den gennemsnitlige skatterestance i Aabenraa er 8,2% mod 8,1% året før.

41 private har fjernsyn!

17. december: Dansk fjernsyn kan nu ses i Sønderjylland. Endnu går der en tid, før sønderjyderne får eget fjernsyn, men i mellemtiden kan mange i landsdelen se TV via den nyopsatte sender i Sdr. Hørup på Fyn. Solgte TV-apparater for 82.000 kr. i Aabenraa. 41 private har fjernsyn i Aabenraa og opland. Aabenraaegnens Kvægavlforening køber tyrestationen i Hjorkær. Rejsesilde på Christian den X's Mindekirke i Sønderborg.

19. december: DOFO's omsætning steget til 28 mio. kr. Repræsentantskabsmøde i DOFO, der omfatter syd- og sønderjyske ostemejeriers fælleslager. Der er 18 millionærer i Sønderjylland, heraf ejer 2 over 5 mio. kr. Forstander Godtfred Hansen slutter til foråret sit virke på Rens Efterskole efter 15 års ledelse.

20. december: El- og gasværk i Aabenraa klar til julens højtryk. Indvielses- og jubilæumsfest i Mellerup Skole, der markerer sine 50 år med en ny tilbygning. Den Almindelige Brandforsikring for rørlige ejendele i Haderslev Østeramt har bestået i 100 år. Møgeltønder Forsamlingshus har 50 års jubilæum. En pressemeddelelse på 7 linjer oplyser, at forslaget om sammenlægning af dagbladene Dannevirke og Hejmdal blev vedtaget.

21. december: Pastor Emeritus F. J. Prah, Haderslev, fylder 70 år. En afkomsprøvestation indrettes på gården Roj af Tønder Tyreholdforening, der har ca. 1.800 medlemmer med i alt 31.459 køer. En femte inseminør ansættes inden længe. 60 elever til den nye mellemskole i Augustenborg.

22. december: Aabenraa Byråd tog afsked med J. P. Caspersen, der blev takket for 10 års byrådsarbejde. 3 af 12 nye børnehavelærere i Aabenraa har fået stillinger i Sydslesvig. Sønderborg Kommune har overskud på 340.000 kr.

23. december: Vogelgesangs likvidation indbragte 11,5 mio. kr. fordelt på 8 mio. for 100 ejendomme og 3,5 mio. for 530 pantebreve. Gartner Gunner Nielsen, Rise, indtræder i Rise Sogneråd efter prokurist Chr. Duus.

24. december: 50.000 småkager til statshospitalet i Sønderborg. Forsikringsinspektør Hans Andersen valgt til leder af Tønders kommende

fritidsklub. Slesvigske Fodregiment havde et godt arbejdsår, fremgår det af årsberetningen, der er den 4. i rækken.

Overlærer S. D. Wolff 35 år i Nordborg

27. december: Aabenraa fik 6.100 julepakker. Sukkerroekampagnen er nu endt. Vellykket premiere i Felsted Ungdomsforening, der opførte skuespillet "Rebecca".

28. december: Harmoniens nye hotel i Haderslev yder udtrakt service. F.N.Lorenzen, Horne-Asdahl, er beskikket til sognepræst for Halk menighed. Operasanger Lilly Horney, der er datter af købmand Hansen, Stubbæk, sang i aftes i Vester Sottrup for et begejstret publikum.

29. december: Købmand Aksel Michelsen, Tønder, mener, der er grundlag for et hurtigtog til Hamborg hele året. Stort muslingefiskeri i Vadehavet. Også i år var 3. juledag en festlig

oplevelse for børn og forældre ved juletræsfesten i Sæd Forsamlingshus.

30. december: 47 personer blev i 1955 anholdt for at søge illegalt over grænsen. Året før var tallet 32. Gigtsanatoriet i Gråsten indvies i februar. Jels å skal over en strækning på 1 km. udbygges ca. en kvart m, før det nye rensningsanlæg kan tages i brug. Pianistinden Anna Fisher den første gæst i Tønder Musikforenings forårsprogram. Overlærer S. D. Wolff, Nordborg, træder tilbage efter at have været ved skolevæsenet i Nordborg siden 1920.

31. december: Mange nytårsudtalelser. Fritidshjemmet i Tønder ventes færdigt i januar. Danfoss-kommunen Havnbjerg har store arbejdsopgaver. Mindre gunstige vilkår for teglværkerne. 3½mio. mennesker rejste i 1955 via Krusaa, hvilket er 700.000 mere end i 1954.

Elev på Nordborg Slots Efterskole

Fortsatte erindringer af Hans Schmidt

Hans Schmidt har tidligere beskrevet sin første barndom i Hejsel og dernæst sin tid i Ravsted Skole. Nu er turen kommet til efterskoleopholdet på Nordborg Slot.

Det første møde med efterskolen

Det var med stor spænding og forventning i sindet, at vi trak vore cykler igennem porten til slottet til det ukendte, der ventede os.

Det var min fars og mors ønske, at det skulle være Nordborg Slots Efterskole, jeg skulle på, selv om det var ret langt hjemmefra, ca. 80 km.

Rens Efterskole lå kun 20 km fra mit hjem, hvor nogle af mine skolekammerater skulle til.

I Nordborg var der den mulighed, når vi havde udrejsesøndag, at jeg kunne cykle til noget af min fars familie i Kettingsskov eller Asserballe.

Jeg kendte overhovedet ikke noget til Nordborg Efterskole. Jeg havde kun hørt lidt om skolen og dens lærere.

Det var forstander Overgaard, der tog imod os, da vi kom ind i gården, og en lærer førte os ud i den store hal, med kaminen.

Vi, der havde fulgtes ad fra færgen, blev ført op ad den store brede trappe til første sal, hvor vi blev fordelt på vore værelser. Jeg blev vist ind på et værelse lige til højre for trappen, der hed "Uroligheden". Der stod 6 senge. 4 drenge, der var kommet, var i færd med at lægge sengelinned på dynerne. Det så ikke ud til at være den letteste ting i verden!

Vi fik hilst på hinanden, og jeg så, at min kuffert (som var blevet sendt som fragtgods med rutebilen fra Tinglev, derfra med tog til Sønderborg og med fragtbil til Nordborg) var ankommet og stod ved siden af en tom seng under vinduet. Så måtte jeg i gang med den besværlige og anstrengende kunst at få lagt sengelinned på sengen. Min mor havde vist mig, hvordan jeg lettest skulle få det genstridige dynebetræk

Hans Schmidt

trukket på dynen, så det mente jeg selvfølgelig, at jeg sagtens kunne klare. Og da min mor ikke var en stor pædagog, så forlangte hun ikke, at jeg skulle øve mig hjemme. Så jeg fik min sag for, og inden jeg blev helt væk i linned og dyner, kom Jens Laurids, der var blevet færdig med sin egen seng og hjalp mig. Så slutresultatet blev lige så fint som hans eget, men det var bestemt ikke min fortjeneste. Jens Laurids var fra Bevtoft.

Den sidste havde også indfundet sig, så nu var vi fuldtallig 6 på værelset. Læreren, der havde vist os værelset, havde fortalt os, at vaskerum og toilet fandtes hen ad gangen til venstre. Det var et dejligt stort rum med en lang kumme, hvor der stod en række vaskefade. Der var en bruser i det ene hjørne, dengang hed det ikke et badeværelse, men slet og ret et vaskerum. Der var plads til vore håndklæder. For at kunne kende dem fra hinanden, havde vore mødre syet vore initialer på. Jeg syntes, mit så flot ud: HS

Vi skulle alle møde i spisesalen kl. 18.00. Da der blev slået på gongongen (klokken), viste det sig, at den brede trappe overhovedet ikke var for bred. Det vrimlede med drenge fra kvistværelser, første og anden sal. Alle skulle helst først ned.

Spisesalen var stor og venlig. Vi blev placeret ved 10- og 12mands borde. Vi fik dejlig varm

suppe til forret, derefter kartofler og steg. Vi skulle samle tallerkenerne fra hvert bord, men først når forstanderen havde sagt: "Vær så god at samle!" Det var noget helt nyt og spændende.

Klokken 20 skulle vi mødes i foredragssalen. Den lå til højre for forhallen. Præcis kl. 20,00 var alle elever og lærere samlet. Vi sad på bænke med en pult foran, hvor der lå en sangbog. Vi begyndte med en sang, derefter bød forstander Overgaard os velkommen og fortalte, at vi var det største hold nogensinde i skolens 14-årige historie. Firsindstyve- ja 80 drenge, store og små, hvoraf jeg var en af de allermindste. Vi fik fortalt lidt af slottets historie, og til sidst nogle regler og retningslinjer, som nøje skulle overholdes. Klokken 22 skulle lysene være slukket på værelserne, og der skulle være ro. Næste morgen ville der være vækning kl. 7, og inden morgenmaden kl. 8 skulle sengene være redt, ordentligt, og der skulle fejes og være ryddet op. En lærer kom og så efter, om tingene var i orden. Ligeledes ville vi næste dag få at vide, time for time, hvor vi skulle være, og hvad vi skulle lave, indtil den endelige timeplan var klar den følgende dag.

Klokken 21 var det slut i foredragssalen, og

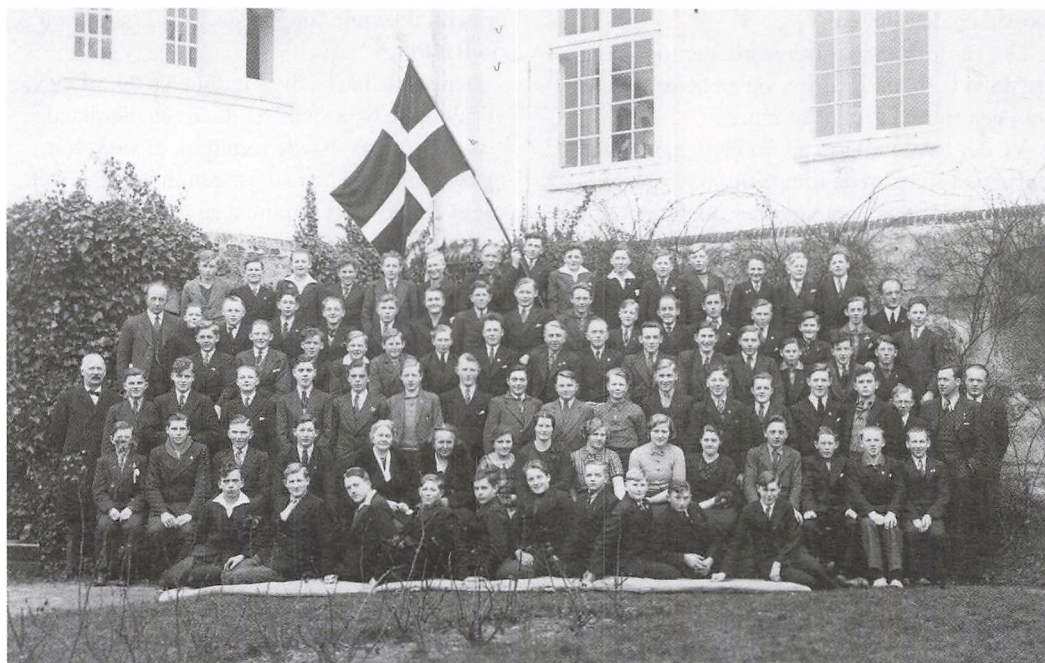
vi gik alle til vore værelser, hvor vi kunne vente en lærer, der ville komme og sige godnat. Fire minutter i 22 lå vi alle seks i vore senge, og lærer Brodersen kom og ønskede os en god nat.

En dag var gået med afsked med far og mor. En afsked, der ville vare indtil jul, næsten to måneder. Det havde jeg aldrig prøvet før. Inderst inde følte jeg en stille vemod, som dog blev opvejet af de mange, mange nye indtryk, og med en spændt forventning om, hvad morgendagen ville bringe, sov jeg ind i en dyb urolig søvn.

Dagligliv på efterskolen

Næste morgen blev vi vækket ved et forfærdeligt spektakel. Det var en af køkkenpigerne, der gik rundt på gangene med en gong-gong, som hun hamrede løs på. Så var det bare om at komme ud af dynerne for at nå hen i vaskerummet, inden der blev overfyldt. Sengene blev redt med mere eller mindre færdigheder.

Morgenmaden bestod af dejlig velsmagende havregrød, et stykke brød og kaffe. Kl. 8,30 samledes vi alle i foredragssalen, hvor vi sang morgensang, hvorefter forstander Overgaard bad "Fader vor". Så sang vi igen en sang. Efter et lille frikvarter, hvor vi kunne hente

vore skoletasker med bøger og skriverekvister, samledes vi i den store skolestue, hvor der skulle skrives prøvediktat.

I Ravsted Skole havde jeg i et års tid kunnet skrive næsten fejlfrit. Men nu ved prøvediktaten kom jeg i knibe med ordet "uoverensstemmelse". Det blev til noget gnideri, og jeg var fuldstændig klar over, at det var forkert, men der var ikke tid til at tænke mere over det ord. Dikteringen fortsatte, man måtte høre efter og følge med, og prøvediktaten blev afleveret.

Vi fik udleveret en læsebog og en regnebog med besked om at behandle dem ordentligt, da de skulle afleveres igen ved årets slutning. Vi blev nu delt op i 3 til 4 hold. Der var 3 lærere foruden forstander Overgaard. Det var lærer R. M. Jensen, lærer Poulsen og lærer Brodersen.

Et af holdene gik i gymnastiksalen, et andet hold til sløjd og de to sidste hold til læseprøve.

Der var middagsmad kl. 12. Ingen måtte gå i spisesalen, før der blev ringet med den store klokke. Forstander Overgaard bad et bordvers, inden der blev sagt vær så god. Det vi hjemme kaldte eftermad, fik vi her først. Derefter kød, kartofler og sovs. Der var to tallerkener- en dyb og en flad. Det var også noget nyt.

Efter middagsmaden havde vi fri til kl. 14. Der var mulighed for at gå en tur ned i parken eller ned i byen.

Om eftermiddagen var der timer af forskellig art, regning eller dansk. Kl. 15 fik vi i spisesalen kaffe med et stykke kringle til. Derefter var der fællestime med danmarkshistorie. Aftensmad kl. 18,30. Kl. 20 fællestime i foredragssalen, hvor vi blev inddelt i forskellige hold. Vi fik at vide, at der ikke var noget, der hed første eller bedste hold. Jeg kom på forstander Overgaards hold i dansk og på lærer Poulsens hold i regning.

Nu var dagene skemalagt, og vi fik at vide, at der skulle bestilles noget, og det blev der bestemt også, men der var også tilpas med frihed, så fællesskabet og kammeratskabet fik lov til at udvikle sig.

Undervisningspraksis

En af de første dage på skolen var mit hold ude at måle en mark op med målebånd. Marken blev afsat med kendte rød/hvide stokke. Det blev til

rektangler og trekanter og trapezer. Det tog det meste af en eftermiddag. Det var rart at være ude i den friske luft, men trætte blev vi af at løbe så mange, mange skridt, men heldigvis var det en græsmark, så støvlerne sank ikke ned i den fede alsiske muld. Udregningen af markens størrelse blev der brugt et par regnetimer på.

Jeg befandt mig virkelig godt på skolen. Det var første gang, jeg var så langt hjemmefra i længere tid, men dagene fløj af sted.

Et problem havde jeg dog, det var sløjdtimen. Vi fik udleveret et lille firkantet stykke træ og en dolk. Vi fik forevist, hvordan årerne lå i træet, og hvor man skulle snitte med årerne og aldrig imod. Med dolken skulle vi forme en rund pind ud af træstykket. Til sidst, når tilladelse var givet af lærer Jensen, måtte der pudses med sandpapir, så pinden blev glat og jævn og rar at holde ved. Jeg var henne ved lærer Jensen at vise mit stykke mange gange, men det var aldrig godt nok. Jeg var noget utålmodig. Mange af de andre drenge havde fået lov til at høvle brædder til skamler og malkestole. Jeg syntes, at min pind var lige så rund og pæn som deres, men nej. Jeg fik at vide, at den største glæde ved et stykke arbejde er at udføre det ordentligt!

Jeg havde på fornemmelsen, at lærer Jensen holdt ekstra øje med mig. Jeg var jo enebarn og ind imellem lidt rapkæftet, så jeg skulle vel køres lidt stramt. Jeg var lidt ked af det, for lærer Jensen var en eget dygtig lærer, som vi havde stor respekt for og som vi så op til.

Midt i november måned kom Skolescenen til Nørherredhus med skuespillet "Sparekassen". Det fik vi lov til at komme ned at se. Jeg havde set stykket før, jeg havde været med Ravsted Skole i Tønder, hvor det blev opført i Tonhalles store sal.

Udrejsedag

Den sidste søndag i november var der udrejsedag, dvs. fra lørdag middag til søndag aften. Forinden havde jeg fået at vide, at jeg var velkommen hos Hygebjergs i Kettingsskov og hos Peder Skovmands på Ringmosegård ved Asserballe. Vi var en halv snes drenge, der skulle besøge nogle i henholdsvis Aserballe, Tand-slet og Mommark, så vi kunne følges ad.

Lørdagen kom, og efter middagsmaden satte vi os på vore cykler og forlod slottet. De fleste af drengene kendte vejen. De var kommet cyklende til skolen den 3. november. De første mange kilometer gik det gennem skoven. Det var en meget stor oplevelse for mig, der kom fra en skovfattig egn. Vi kom forbi Danebod Højskole, og nu begyndte det at tynde ud i flokken. Inden vi skiltes, aftalte vi, hvor og hvornår vi skulle mødes næste dag, så vi kunne følges tilbage til skolen.

Omsider fandt jeg det smukke hus med stråtag, hvor der var købmandsbutik, beboelse og tilhørende stald med plads til fire køer og en hest. Jeg havde sommeren før holdt et par dages ferie hos Hygebjergs.

Jeg fik en meget hjertelig modtagelse. De havde kun én datter, men hun var på det tidspunkt ude at tjene, så der var kun Hygebjergs og mig. Men trods det, var det spændende at være der. Der kom hele tiden folk i butikken, hvor jeg også fik lov at opholde mig. Kunderne kom med æg, som de solgte til butikken, og for pengene købte de forskellige husholdningsvarer, samt petroleum til flagermuslygten og til stue- og køkkenlamper. Petroleumspumpen stod i et hjørne af butikken. Når kunden kom med sin dunk og skulle have ½ eller 1 liter petroleum, blev det pumpet op i glasset og derefter tappet i dunken.

Det gik ikke så hurtigt, når Hygebjerg ekspederede. Folk ville gerne snakke, og det ville Hygebjerg også, så det kunne knibe lidt med koncentrationen. Så når der kom flere i butikken, stillede Anna Hygebjerg sig hen og overtog kasseapparatet. Ligeledes førte hun kontrabogen, hvis æggepengene ikke slog til. Snakken var knap så løssluppen, når Anna stod ved kassen. Hun var kontant og redelig. Jeg tror, hun mistænkte den hjertensgode Hygebjerg for at være for flink og glemsom, når der skulle penge i kasseapparatet. Jeg er helt sikker på, at når hun var i køkkenet, kunne hun høre, om kasseapparatet blev åbnet, eller om lyden udeblev.

Når Hygebjerg skulle i stalden og fodre dyrene, var jeg gerne med. Det var ret primitivt, men meget hyggeligt. Huset lå helt ned til skovbrynet, der var kun en smal eng imellem.

Jeg skulle sove i et værelse, der kun var adskilt fra butikken og petroleumslugten med en lille dør. Der var mange ukendte lyde i huset og udenfor, men trods det sov jeg ind med forventningen om, at jeg næste dag skulle mødes med mine kammerater og cykle til Nordborg.

Søndag eftermiddag sagde jeg farvel og tak til familien Hygebjerg, og jeg lovede at komme igen næste gang vi havde søndagsfri.

Vi drenge mødtes som aftalt, og da vi kom til Nørreskoven, var det næsten mørkt. Der blev holdt rådslagning. Et par af drengene mente, vi skulle følge landevejen, men da det var en stor omvej, var der flertal for at køre gennem skoven. Det var godt, vi var flere om det, for hvor kan sådan en skov dog være mørk. Vi nåede skolen til tiden, nemlig til aftensmad.

Da vi seks drenge fandt op på vores værelse, gik snakken lystigt. Vi havde hver især oplevet meget den lørdag/søndag, så det blev sent, inden vi faldt i søvn.

Violinfiasko

Dagene gik utrolig hurtigt. Jensen havde tilbudt undervisning i violinspil i fritiden til dem, der var interesserede. Jeg meldte mig og forsøgte mig med en lånt violin, men efter 6-7 timer måtte jeg vedgå, at jeg ikke fik øvet nok. Det tog også tiden fra lærer Jensen, så da der ikke var fremgang at spore, gav jeg op.

Nu blev det til to ikke særligt vellykkede forsøg på at lære noget nyt: sløjde og violinspil. To nederlag, der ikke styrkede mit selvværd. Jeg måtte erkende, at det ikke gik så let.

Det dejlige, pulserende liv på skolen gjorde, at nederlaget blev gemt, men ikke glemt. Det dukkede op igen i stille stunder, senere i livsforløbet.

Jul

Julemødet blev holdt i gymnastiksalen om eftermiddagen, hvor Claus Eskildsen holdt foredrag om grænselære. Selvom jeg havde hørt ham i Ravsted Forsamlingshus et års tid før, var det en fantastisk oplevelse at høre ham igen. Ingen af vi elever kunne være i tvivl om, at landet syd for Skelbækken var dansk. Samme aften viste han lysbilleder om dansk skik og brug i bygningsstil,

der rakte helt ned til grænsen mod Holsten.

Så fik vi juleferie! Min cykel blev læsset på taget af rutebilen til Sønderborg, derpå med toget fra Sønderborg til Tinglev, og med rutebil fra Tinglev til Ravsted og så på cyklen fra Ravsted til Hejsel.

Det var dejligt at være hjemme igen. Juleaftensdag hjalp jeg min far i stalden. Der skulle kæles lidt mere for dyrene end ellers, der blev strøet lidt ekstra, og de to dejlig frederiksborgheste fik en ekstra portion hør. De nikkede til mig med udtrykket tak i deres øjne.

Julemiddagen bestod af flæskesteg og risengrød, som blev serveret i dagligstuen. Døren var lukket ind til den fine stue. Der blev først lukket op, efter at maden var ryddet til side og der var vasket op og tørret af. Juletræet blev tændt og vi tre dannede en halvkæde omkring træet. Vi sang de kendte julesalmer og så blev der delt gaver ud. Jeg havde købt et par små julegaver i Nordborg til min far og mor. Jeg fik en skjorte og en pæn sweater i julegave. Der var kommet pakker fra familien i Randers og i København med gaver til os. En dejlig aften var gået alt for hurtigt.

Fjerde juledag var der fest i forsamlingshuset med juletræ, hvor lærer Demuth læste et par julehistorier. Bagefter var der fælles kaffebord med dejligt hjemmebag. Der var dans til levende musik med violin og klaver.

Ferien gik alt for hurtigt. 3. nytårsdag gik turen tilbage til Nordborg igen. Cykel, rutebil, tog og igen rutebil. Denne gang havde jeg lidt sværere ved at skulle sige farvel til min far og mor. Jeg ved ikke hvorfor. Jeg glædede mig nemlig utrolig meget til at skulle tilbage til Nordborg igen, men alligevel sad der en klump af vemod inden i mig.

Kl. 18 samme dag var alle 80 drenge bænkedet i spisesalen til dejlig varm suppe. Hele salen summede af lystig snak og latter. Der var meget at fortælle hinanden.

Foredrag

Skolearbejdet kom i gang igen, og dagene gik forrygende hurtigt, kun afbrudt af møder og komedie i Nordborg Ungdomsforening. Det blev holdt i Nørherredhus, hvortil alle vi elever

fra skolen var inviteret. Særlig husker jeg et af møderne. Det var forfatteren Gudmund Schüttes foredrag om folketyper. Han fortalte om jyder, træsko jyder, kvabjyder, uld jyder og deres hjemsted. Han ville imidlertid ikke fortælle hvor fnatjyderne boede!

Vi blev også indbudt til et stort møde på Danebod Højskole. I snevej satte forstander Overgaard sig på cyklen og dannede fortrop for hele flokken. Dog skal det siges, at lærer Poulsen som den eneste på skolen, havde bil. I dette monstrum havde han 4-5 elever med.

Vi blev vist rundt på højskolen af højskolens elever. Foredragsholderens navn husker jeg ikke, men lidt af foredraget, der var en dyster gennemgang af de kræfter, der rørte sig syd og nord for vores grænse om atter at få Sønderjylland ind under Tyskland.

Hjemturen tilbage til Nordborg var temmelig dramatisk. Det var blevet isglat, så enkelte måtte bide i sneen til stor morskab for os andre, som var så heldige at holde os på cyklerne. Lærer Brodersen og lærer Jensen dannede bagtrop og sørgede for, at alle kom med hjem. Vi beundrede vores forstander for hans cykelpræstation.

Forberedelserne til fastelavnsfesten begyndte i god tid. Det var lærer Poulsen, der var igang-sætter. Der skulle laves satiriske tegninger af de elever, der havde gjort sig uheldigt bemærkede. Poulsen havde fået øje på lille mig, så jeg var med til at spille komedien "Valbygård". Sammen med Bertel Bendtholm opførte jeg degnedansen. Jeg sang mange, lange vers solo. "En krokodille drog imod sin fjende". Alle vi, der havde medvirket, høstede stort, stort bifald. Fra den aften mærkede jeg virkelig anerkendelse fra lærer Jensen.

Afstemningsfesten den 10. februar blev holdt på Nørherredhus, hvor vi alle fra skolen var indbudt til foredrag, og som noget helt nyt: kaffe med wienerbrød og kager. Forstander Vedel fra Krabbesholm Højskole talte om "Håbet".

Afslutning på skoleforløbet

Vi nærmede os afslutningen på skolen. Vi var et par drenge, der dristede os ind i køkkenet om eftermiddagen og hjalp pigerne med at vaske op og tørre af. Det faldt i god jord. Vi kom ofte

og hjælp til i køkkenet, uden at vi blev drillet ret meget af de andre.

Jeg havde fået lov til at lave en bogreol i sløjdsalen. Det var mit store, store ønske. Det betød, at den fritid, jeg havde om aftenen, blev tilbragt i sløjdsalen. Jeg havde den store glæde, at lærer Jensen kom og hjalp mig med det allersidste. Bogreolen har jeg endnu som et kært minde om en dejlig tid på Nordborg Slots Efterskole.

Afslutningsfesten, hvortil vore forældre var inviterede, var den sidste dag i marts 1936. Min mor og min far havde lejet en bil sammen med Peter Brodersens forældre fra Mårbæk ved Bedsted Lø.

Vi havde gymnastikopvisning. Jeg var på lærer Brodersens hold. Vi havde fået lavet et flot tøjmærke påtrykt: NSE, som vi syede på vore hvide trikotbluser. Forstander Overgaard havde det andet hold gymnaster, der var meget dygtige, men bestemt ikke dygtigere end os, det var vi rørende enige om. Ja, og så sang vi langt bedre end dem ved indmarchen. ”Stræk din fod” fik alt, hvad vore lunger kunne frembringe. Vore stile og regnehæfter var lagt frem i den ene skolestue, samt vore prøvediktater fra 1935 og afslutningsdiktaten fra marts 1936. Det hele lå

til beskuelse af vore forældre. Og så det allersidste måltid i den kære spisesal, hvor der var dækket fint kaffebord med kringle og lagkage.

Så kom afskedens time. Der blev sagt farvel til forstanderparret og til lærerne. Fru Overgaard havde vi ikke set så meget til, selv om vores værelse ”Uroligheden” lå lige ind til deres private lejlighed. Fru Overgaard havde vist ikke så godt et helbred.

Vi fik sagt farvel til alle kammeraterne, og vore kufferter blev surret bag på bilen. Vi blev læsset i bilen, to forældrepar, vi to drenge og så chaufføren. Der var læs på, da bilen langsomt kørte ud gennem porten på de toppede brosten. Peter og jeg vinkede et sidste farvel gennem det øverste af bagruden der var fri af bagagen. Vore cykler og min lille bogreol blev sendt med fragtbil og tog til Tinglev, derfra med fragtbil til Ravsted.

Hans Henrik Daniel Schmidt født 12.02.1921. Nordborg Slots Efterskole 1935/36. Rødding Højskole 1940/41. Gymnastikleder samme sted 1944/45. Læste Sønderjyllands historie under Hans Lunds vejledning. Gråsten Landbrugsskole 1946/47. Bestyrer på Rødding Højskolegård og Tunderupgård. Gift med Ellen 1953. Gårdejer Sandet 1962/93.

Sønderjyske forsamlingshuse og deres sammenslutninger

Af Hans Christian Hansen

I 25 året for oprettelsen af sammenslutningen "Sønderjydsk Forsamlingshusforening" vil jeg her forsøge at give et tilbageblik over motivet til denne oprettelse, og hvilken betydning denne sammenslutning har haft for de sønderjyske forsamlingshuse, deres landsbyer og landbefolkningen.

Men først et tilbageblik over oprettelsen af forsamlingshuse i Danmark, som tog sin begyndelse omkring 1890. Fra ca. 1890 og 75 år frem oprettedes ca. 1400 forsamlingshuse i Danmark. Stort set hver landsby med bare lidt respekt for sig selv, fik et forsamlingshus.

Oprettelsen af disse mange folkeejede danske forsamlingshuse, var ikke bare noget der kom af sig selv. Nej her skulle der virkelig gøres en indsats, som vi måske i dag har svært ved at forstå.

Man kan sige, at dette er et kapitel i danmarkshistorien, som kan betegnes som et fænomen i dansk folkekultur på landet. Et fænomen, som kan sidestilles med kirkebyggeriet i middelalderen og jordreformerne i 1700 tallet.

Det er måske nok en lidt vovet påstand, men jeg mener nok at påstanden kan holde. Prøv endnu en gang at tænke på 1400 forsamlingshuse, rejst på bare 75 år. Rejst af landboere og landsbybefolkninger for at skabe en alternativ kultur og en oplysende virksomhed.

Mange af de som gik foran i dette store arbejde, var folk som var vendt hjem til landsbyen fra et højskoleophold. Folk, som ønskede at skabe noget ud over dagligdagen, og folk som følte sig trængt politisk. Disse huse var noget man ejede i fællesskab, og noget man selv havde været med til at bygge op. Derudover var det også et økonomisk offer langt ud over, hvad man kunne forvente.

Der udviklede sig et vidt forgrenet for-

Hans Christian Hansen

eningsliv i disse forsamlingshuse. Det var politiske, faglige, sociale, idrætslige, kulturelle, kristelige og kunstneriske foreninger, der fik hjemsted i forsamlingshusene. Også sammenkomster af familiær art må ikke glemmes. Disse fester og sammenkomster har i hele forløbet spillet en stor rolle og er i dag ret fremherskende i vore forsamlingshuse.

Jeg vil betegne de folkeejede danske forsamlingshuse som én af hovedhjørnestenene i dansk

Ravsteds første forsamlingshus blev indviet den 28. juni 1924. Der er dækket op til kaffebord.

folkekultur på landet, som har vist sin berettigelse i over 100 år, og forhåbentlig vil gøre det langt ud i fremtiden til glæde for kommende generationer.

Oprettelse af de sønderjyske forsamlingshuse foregik ikke helt på samme måde, som i det øvrige land. Her kom det nationale og den nationale kamp til at spille en væsentlig rolle.

Det vil føre for vidt her at komme ind på hele den nationale kamp, men der tænkes her på, at Sønderjylland i flere omgange har været besat af Tyskland. Dette kommer klart til udtryk i hele udsmykningen som præger vore forsamlingshuse, også i vore dage.

Se på genforeningsplakaterne, som stammer fra den gang sønderjyderne stemte sig hjem til Danmark i 1920. Se på portrætterne af kendte sønderjyder, som gik foran i denne kamp, og se på alle billederne af de kongelige, det danske flag og nogle steder de nordiske flag. Alt dette siger noget om sønderjydernes nationale bevidsthed, som den dag i dag optager os.

Hvordan er det så gået siden med vore forsamlingshuse? Jo, der skete jo det, at i 1960-erne og 70-erne opstod der en periode, hvor forsamlingshusenes betydning for lokalbefolkningen og det kulturelle liv, blev fortrængt af andre ting. Idrætslige aktiviteter flyttede til nye store sportshaller. Folkedans, gymnastik, juletræsfester o.m.a. flyttede til nye store centralskoler. Affolkningen i landbruget, de små håndværkere og småhandlende i og omkring vore landsbyer, tog for alvor sin begyndelse i disse år. Også fjernsynet kom til at spille en stor rolle i danskeres hverdag. Nu kunne man jo sidde hjemme i stuen og få serveret underholdning og meget andet, både godt og skidt men det skulle ses, for dette var noget nyt og det var spændende.

Heldigvis var der nogle fremsynede, som mente at dette måtte der gøres noget ved. Og af kulturministeriet med daværende kulturminister Niels Matthiasen som igangsætter, blev der sidst i 1970-erne nedsat et såkaldt "Forsamlingshusudvalg". Udvalgets formand blev den kendte højskolemand Niels Højlund.

Dette udvalgs opgave var bl.a. at få udgivet en **registrant** over samtlige forsamlingshuse i Danmark, samt at få udgivet en redegørelse,

omhandlende **forsamlingshuse på landet**.

Registranten blev til på baggrund af oplysninger fra de enkelte kommuner til Forsamlingshusudvalget. Registranten udkom i 1979 og på dette tidspunkt var der fremkommet oplysninger om, at der var 1221 forsamlingshuse i Danmark.

Redegørelsen "Forsamlingshuse på landet" udkom også i 1979. Udgangspunktet i denne bog er ikke en række eksperter specialviden, men forsamlingshusenes og bestyrelsernes egne beskrivelser af husenes situation på dette tidspunkt.

Dette udvalgs tilblivelse skal også ses i lyset af, at der i 1960-erne og ind i 1970-erne var blevet nedlagt adskillige forsamlingshuse i Danmark, og dette bekymrede i høj grad den socialdemokratiske kulturminister Niels Matthiasen.

Efterfølgende kulturministre har bestemt ikke haft hans format og bevågenhed, når det gælder forsamlingshuse, og denne tingenes tilstand, har fulgt os siden.

I dette forsamlingshusudvalg sad en række kendte personer, som alle havde kendskab til vore forsamlingshuse og deres situation, og den store betydning de havde og har for befolkningen på landet.

Som et af udvalgets medlemmer blev også udpeget en sønderjyde, nemlig Jens Chr. Bendorff fra Øster Højst, og han kom virkelig til at betyde meget for først og fremmest de sønderjyske forsamlingshuse, men også for forsamlingshuse i det øvrige land.

Udvalget holdt bl.a. en række møder rundt om i Danmarks forsamlingshuse, og d. 14. marts 1978 blev der afholdt et møde i Øster Højst Forsamlingshus. Indbudte var forsamlingshusenes bestyrelser og andre interesserede fra hele Sønderjylland. Og jeg skal hilse og sige, at her var der fuldt hus, og spørgsmål og svar var der mange af.

På et tidspunkt blev der af Holger Bonde fra Marstrup stillet et spørgsmål til Jens Chr. Bendorff, som gik ud på, om ikke han kunne undersøge mulighederne for at stifte en sammenslutning af de sønderjyske forsamlingshuse i en forening.

Jens Chr. Bendorff skulle ikke have megen betænkningstid, og han gik straks i gang med

at undersøge sagen. Bendorff var særdeles godt rustet til dette arbejde. Foruden at være medlem af Forsamlingshusudvalget, var han på dette tidspunkt formand for Øster Højst Forsamlingshus og han havde foranstaltet et vist samarbejde imellem forsamlingshusene i Løgumkloster kommune, i form af periodiske møder for de forskellige bestyrelser.

Bendorff var født i Øster Højst og efter opvæksten blev han landpost samme sted, indtil han gik på pension. Han var i alle måder en retskaffen og afholdt mand, med en lang række interesser. Bl.a. var han en habil landskabsmaler, lokalhistoriker og en rigtig god musiker, som har spillet til utallige folkedansearrangementer i mange forsamlingshuse.

Bendorff sammensatte et arbejdsudvalg bestående af 7 medlemmer, alle kendte forsamlingshusfolk fra hele Sønderjylland, og dette udvalg fik efterhånden lavet udkast til vedtægter for en forsamlingshusforening.

Forarbejdet var nu gjort, og der blev indkaldt til stiftende generalforsamling d. 29 maj 1979 i Stubbæk Forsamlingshus, hvor der mødte 160 deltagere op. Bendorff gav en kort redegørelse og fortalte om udvalgets arbejde indtil nu. Der var en klar stemning for at stifte en forsamlingshusforening, med navnet **Sønderjydsk Forsamlingshusforening**. Vedtægterne blev gennemgået og enkelte ændringer blev foretaget. Formålsparagraffen havde følgende ordlyd: Foreningens formål er ved samarbejde de sønderjyske forsamlingshuse imellem at skabe en ramme til støtte, trivsel og fremme af fællesskabet og det kulturelle arbejde i lokalsamfundene.

Formålet søges nået ved oplysende virksomhed, støtte bestående og eventuelt medvirke ved oprettelse af nye forsamlingshuse, og samarbejde med foreninger og med centrale offentlige myndigheder.

For at få den bredest mulige repræsentation i hele landsdelen, hvad angår valg til bestyrelsen, havde man forberedt det sådan, at valget blev opdelt i tre kredse: Haderslev kreds, Aabenraa – Sønderborg kreds og Tønder kreds, og fra hver kreds blev der valgt 5 medlemmer til bestyrelsen.

De valgte blev:

Haderslev kreds:

Peter Ravn, Fjelstrup
Inge Knudsen, Rangstrup
Holger Bonde, Marstrup
Johannes Jensen, Fole
Georg Appel, København

Aabenraa – Sønderborg kreds:

Peter Andresen, Rise
Andreas Haugård, Rødekro
Wilhelm Havrum, Dybbøl
Boni Ernst, Løjt
Bodil Søndergård, Rødekro

Tønder kreds:

Jens Chr. Bendorff, Øster Højst
Ester Feddersen, Tinglev
Hans Ravn, Løgumkloster
Anders Gregersen, St. Jyndeved
Gerda Lund, Gånsager

Den 19/6 – 1979 afholdt den nye bestyrelse møde i Rangstrup Forsamlingshus, og her konstituerede man sig således:

Formand: Jens Chr. Bendorff
Næstformand: Peter Ravn
Kasserer: Holger Bonde
Sekretær: Ester Feddersen

Det foregående arbejde og stiftelsen af foreningen havde også noget med økonomi at gøre. Bendorff havde på et tidligt tidspunkt sat Sønderjyllands amts kulturudvalg ind i planerne for dannelsen af foreningen. Han havde også forelagt - om amtet eventuelt kunne hjælpe økonomisk. Dette blev drøftet i amtets kulturudvalg og man blev her enige om at give 1000 kr.

Da jeg en del år senere så, at amtets daværende kulturudvalgs formand Dycke Hoff havde udtalt til det amtskommunale blad "Apropos" at det rettelig var Sønderjyllands Amt, der støttede med massive tilskud og hermed bidrog til, at forsamlingshusene samlede sig og fik en fælles forening.

Da var jeg godt nok ved at få morgenbrødet i den gale hals. Jeg vil sige det sådan: Man skal ikke ærgre sig, men man skal alligevel undre sig.

Opstarten var vanskelig og det krævede en utrolig arbejdsindsats af den valgte bestyrelse, og ikke mindst af Bendorff. Men de gik til opgaven med ildhu, og tilmeldingerne fra forsamlingshusene strømmede nu ind, og dette gav økonomien lidt bedre vilkår i form af indkomne kontingenter.

Man indså ret snart, at stiftelsen af denne sammenslutning var meget tiltrængt. Man fik rigtig mange henvendelser fra forsamlingshusenes bestyrelser, og en masse spørgsmål blev rejst. Disse blev undersøgt og besvaret af Bendorff, da det jo ganske naturligt var ham man henvendte sig til.

I disse henvendelser var det især bevillings-spørgsmål, driftsformer, og momsproblemer, man henvendte sig med. Utallige er de som fik en rigtig god hjælp angående den svære moms. I starten anbefalede foreningen, at forsamlingshusene skulle undgå at blive momsregistrerede. Dette blev dog senere, da bestyrelsen fik regnet og vurderet på det, ændret til at man ville anbefale medlemmerne at blive momsregistrerede, idet man kunne se, at der var store fordele heri, da mange af forsamlingshusene trængte vældigt til vedligehold og renoveringer, og at man i disse tilfælde kunne fratække momsen.

Jeg ved ikke hvor mange timer, hvor mange møder, hvor mange skrivelser til relevante myndigheder og hvor mange kilometer Jens Bendoff har brugt bare på momsspørgsmål, men sikkert er det at her er det svimlende tal det drejer sig om. Men jeg ved, at det fortsatte også i min tid som formand for foreningen.

Selskabsformen var overvejende andelsselskaber i de sønderjyske forsamlingshuse. Nu om dage går flere forsamlingshuse over til at være foreningsejede.

Man kan roligt konstatere, at foreningens opstart og første år havde udfyldt et tomrum. Nu havde forsamlingshusene et sted at henvende sig med deres problemer, og man følte at sammenholdet blev styrket husene imellem. Foreningen var kommet i en rigtig god gænge, men det store arbejde havde slidt på Bendorff, og hans helbred var efterhånden ikke som det skulle være.

Til trods for at Bendorff ikke altid havde det

godt, var hans hjælpsomhed stor. Der var begyndende tiltag til oprettelse af amtsforeninger andre steder i landet, og der kom anmodninger om hjælp, og de gik ikke forgæves til Bendorff.

Efterhånden kom der amtsforeninger af forsamlingshuse i Fyns Amt, Ribe Amt, Vejle Amt og Ringkøbing Amt, så der nu var 5 amtsforeninger af forsamlingshuse i Danmark.

Desværre blev Bendorffs helbred dårligere, så han tog beslutningen om at stoppe som formand, da arbejdspresset efterhånden blev for stort.

I foråret 1984 blev Sønderjydsk Forsamlingshusforenings ordinære generalforsamling afholdt i Ravsted Forsamlingshus, og her blev jeg valgt ind i foreningens bestyrelse. Det var jeg da både stolt og beæret over, og jeg glædede mig da vældigt til arbejdet i foreningen.

På dette tidspunkt var jeg formand for Ravsted Forsamlingshus, formand for Ravsted Borgerforening, og havde flere andre tillidposter, så jeg havde nok at se til, men forsamlingshusene var noget jeg vældigt godt kunne li at arbejde med.

Jeg skulle dog ret snart få meget mere at se til, for på et efterfølgende konstituerende bestyrelsesmøde i Øster Højst Forsamlingshus, havde bestyrelsen i Sønderjydsk Forsamlingshusforening besluttet, at man ville foreslå mig som formand for foreningen.

Jeg tænkte mig grundigt om, og besluttede så at sige ja, - men på den betingelse, at jeg kunne få hjælp og støtte fra Jens Bendorff. Denne støtte fik jeg til fulde. Jens Bendorff og jeg havde kendt hinanden i mange år, men fra nu af blev det til et rigtigt varmt og godt venskab.

På dette tidspunkt var der tilsluttet 77 forsamlingshuse i foreningen og der var stadig nok at gøre med at få de resterende huse med.

Bendorff forblev i bestyrelsen og hans helbred blev efterhånden også bedre. Vi havde så småt begyndt at drøfte, om ikke vi skulle forsøge at etablere nogle såkaldte formandsmøder med de øvrige amters forsamlingshusforeninger, og tanken om eventuelt at starte en landsforening af forsamlingshuse, begyndte også at dukke op.

Formandsmøderne tog sin begyndelse og vi samledes to fra hver forening, skiftevis i de enkelte amter.

Jens Bendorff og jeg fulgtes ad til disse møder, og disse mange køreture rundt i Danmark glemmer jeg aldrig. Her gik snakken virkelig.

I 1986 besluttedes så, på baggrund af de 5 amtsforeninger, at starte ”**Landsforeningen Af Forsamlingshuse I Danmark**”, og her var det ganske naturligt at Jens Bendorff blev valgt som formand for denne sammenslutning. (Landsforeningen har siden ændret navn til:”**Landsforeningen Danske Forsamlingshuse**”).

Bendorff bestred denne post indtil han døde d.29. oktober 1987 i en alder af 64 år.

Hans bortgang var et stort tab for de folkeejede danske forsamlingshuse, men han nåede at sætte sig et fodaftryk som sent vil blive glemt. Han var ikke den mand, der stod frem foran alt folket med store ord og armbevægelser. Nej han var en rolig, glad og gemytlig mand. Et jævnt og varmt menneske, som vi, der lærte ham at kende, kom til at holde utroligt meget af.

Men arbejdet skulle gå videre, og der var rigeligt at tage fat på. Opbakningen fra medlemsforsamlingshusene var rigtig god. Det mærkede vi på de mange henvendelser og det store fremmøde til foreningens generalforsamlinger, og de møder af forskellig art vi afholdt.

Foreningen har i tidens løb udsendt og omdelt meget relevant materiale til vore medlemmer. Bl.a. kan nævnes folder om økonomiske anliggender, folder med angivelse af relevante fonde m.m. som støtter forsamlingshuse. Vi har også omdelt en mappe til hvert enkelt forsamlingshus med bl.a. adresser på firmaer som vi har indkøbsaftaler med og hvor man kan indsætte relevante oplysninger om forsamlingshusanliggender, som foreningen udsender. Derudover fik vi udarbejdet en registrant over sønderjyske forsamlingshuse, og den udkom i 1994.

Sidst i 90-erne søgte vi om midler fra Indenrigsministeriets Landdistriktpulje, og fik også et rigtigt pænt beløb. Vi arrangerede aftener med folkemusik i vore medlemshuse, sammen med de enkelte forsamlingshusbestyrelser. Opstarten var ikke så let, men langt de fleste steder gik det rigtigt godt, med god tilslutning. Vi har efterføl-

gende fået yderligere midler fra Landdistriktpuljen, og arrangementerne er kommet ind i en rigtig god gænge, og der satses da også på, at dette kan fortsætte, også uden støttemidler.

Der skal også nævnes her, at forsamlingshusene får rigtig god støtte fra mange forskellige sønderjyske fonde, og har i hele forløbet, lige fra forsamlingshusenes start, altid mødt stor velvilje fra disse fondes bestyrelser. Uden disse støttemidler havde tingene nok set helt anderledes ud, så vi er dem dybt taknemmelige og skylder dem en varm tak herfor.

*Hejlsminde forsamlingshus blev indviet den 11. maj 1996.
Det kan også lade sig gøre at opføre forsamlingshuse
i vore dage.*

På grund af svigtende helbred og en henstilling fra min læge om at finde et mindre gear, besluttede jeg i 2001 at gå af som formand for foreningen. Det var bestemt ikke nogen let beslutning, men ens helbred må nu komme i første række. Det blev til 18 år i alt, heraf de 17 som formand. Jeg fortsatte et år mere som menigt bestyrelsesmedlem, og gik så helt ud i 2002. Jeg lærte en utrolig masse dejlige mennesker at kende i disse mange dejlige år, og der er nok ikke et eneste forsamlingshus i Sønderjylland, jeg ikke har besøgt.

Jeg blev afløst på posten af Anders Sørensen fra Gasse. Han er en yderst kompetent person til denne opgave. En mand i sin bedste alder med gåpåmod og med en stor lyst til arbejdet for de sønderjyske forsamlingshuse.

På dette tidspunkt var der 82 medlemshuse tilsluttet foreningen ud af 85 mulige. I min periode som formand blev der desværre nedlagt 6 forsamlingshuse, men i samme periode er der

oprettet, eller genoprettet 6 forsamlingshuse, så regnestykket passer.

Men alligevel er det umådeligt trist at se forsamlingshuse blive nedlagt, og tendensen til nedlæggelser er der desværre stadig. Der er i dag tilsluttet 77 medlemshuse. Det er som regel økonomien der nogle steder er anstrengt, og også ofte manglende opbakning iblandt lokalbefolkningen, der tvinger nogle i knæ.

Vi skal dog ikke gå helt i sort, men modgang har der været en del af. I mange landsbyer i dag er det sådan, at man kun har kirken og forsamlingshuset tilbage. At kirken er der, ønsker vi vel alle, men at forsamlingshuset også er der langt de fleste steder må skyldes, at dette samlingssted er noget lokalbefolkningen selv har opført, og at vi ejer dette hus i fællesskab, og derfor værner vi også om det. Vi har bestemt også i fremtiden behov for at have et sted at samles, og ikke være henvist til at køre mange km. ind til nærmeste større by for at finde egnede lokaler.

Landsforeningen gør også et stort arbejde for vore forsamlingshuse, og den er nu landsdækkende med 12 amtsforeninger af forsamlingshuse tilsluttet, og med en medlemsskare på 808 forsamlingshuse.

Man kan jo godt spørge sig selv, om det nu også er nødvendigt at vi har amtsforeninger af forsamlingshuse, og at vi har en landsforening til at tale forsamlingshusenes sag. Det burde jo dog stå klart for enhver, at huse af dette antal

og format, dem behandler man ordentlig. Men nu 25 års virke med en Sønderjydsk Forsamlingshusforening har lært os, at det er nødvendigt at have en sådan sammenslutning. Jo det var godt, at vi i sin tid havde nogle folk, der kunne se nødvendigheden af, at vi sluttede os sammen for at løfte i flok og skabe sammenhold.

Afslutningsvis vil jeg godt sige, at det er mit håb, at vi som bor på landet, fortsat vil stå sammen om bevarelsen af vore fællesejede forsamlingshuse, så kommende generationer kan komme til at opleve den glæde, som vi har haft ved at samles i vore forsamlingshuse og stadig har.

”MEN”

De vise ord af Piet Hein, gælder stadig:

Hvis vi frygter for besvær,
kan vi li så godt la vær,
men hvis vi uden tøven vil,
er det næsten vunden spil.

Hans Christian Hansen født d.8/4-1939 i Ravsted.

Gift med Jytte og bor i Ravsted.

Vojens efterskole 1954 – 55. Ved militæret i Varde 1958-59-60. Korinth landbrugsskole 1960-61.

Formand for Sønderjydsk Forsamlingshusforening fra 1984 til 2001. Næstformand i "Landsforeningen Danske Forsamlingshuse" i 11 år. Redaktør af Landsforeningens blad "Forsamlingshus Nyt" i en årrække, og har siddet i "Komite For Landsbyer og Landdistrikter". Medlem af "Amtsprogramrådet" i to perioder. Pedel på Ravsted Skole i 25 år.

Lautrup-slægten fra "Meldkjær" i Geestrup

Af Kirsten Lautrup Sønderby

En dåbskjole med stor berøringsflade
I 1986 var jeg som ledsagende ægtefælle med en folketingsdelegation til et møde i Buenos Aires i Argentina; i den forbindelse besøgte delegationen de danske bosættelser i byerne Tres Arroyos, Tandil og Necochea, ca. 400 km syd for hovedstaden. Vi var i bus derned, en gammel faldefærdig en, der efter et par sammenbrud omsider nåede frem hen på aftenen. I anledning af besøget var der arrangeret middag for os, med bordsætning og min bordherre var en mand ved navn Paul Lebeck: Som naturligt

Kirsten Lautrup Sønderby

var gik samtalen også på hvorfra han stammede og i samtalens løb viste det sig, at vi havde fælles tipoldeforældre. Jeg har altid fundet det utrolig mærkeligt at jeg var i slægt med den første dansk-argentiner jeg talte med .

Vore tipoldeforældre var Else Marie f.Vodder fra Råhede(1817-1893) og Nis Hansen Johnsen (1791-1865) fra Bovlund. De boede på den gård der ligger bag det nuværende "Drosselgården". I ægteskabet var der 4 døtre: Martha, Anne, Johanne og Marie.

Martha blev gift med Christen Lautrup i Geestrup (min oldefar), Anne med Henrik Hansen i Bovlund, og Marie blev gift med sin fætter Bunde Refslund. Johanne , der havde en skæv ryg eller pukkell forblev ugift og blev boende hjemme. I 1877-78 ventede søstre Anne og Martha (min oldemor) begge barn og Johanne syede en dåbskjole, der stadig er i brug, til for få år siden i begge slægter, indtil Solvejg Refslund i Bovlund syede og kniplede en kopi, der nu er i brug i hendes del af slægten. Den gamle kjole, der jo efterhånden er MEGET mør var sidst i brug ved min grandnevøs dåb for 2 år siden.

Lautrupslægten

Slægtsnavnet "Lautrup" stammer tilbage fra omkring 1690, da en ung mand fra Tinglevkanten, Peder Lautrup, kom til gården i Vellerup der stadig er i Lautrupslægten's eje. Han var sendt af sted for på sin brors vegne at fri til Maren Terstensdatter, der sad som enke på gården. Hun afslog frieriet, men tilføjede, at hvis det havde været på egne vegne havde hun ville hun da have overvejet. Med den besked vendte han tilbage til sin bror, der herefter ikke modsatte sig, at han prøvede lykken for sig selv. Maren sagde ja og i ægteskabet kom der 5 levende børn af i alt 7. Den ældste af døtrene Ellen, der blev født i 1693 blev stammomder til den gren af slægten der senere blev bosat i Geestrup. En søn af hende, Laurids Lassen f. 1715, gifter sig i 1750 med datteren på Agerskov Kro, Esther Hansdatter og bliver derved kromand på Agerskov Kro. Deres ældste søn, Las Lauridsen Lautrup f. 1752 overtager kroen efter forældrene; han bliver gift med Kirsten Jensdatter og de får i alt 7 børn hvoraf kun de 3 når voksenalderen; børnedødeligheden var stor på den tid.

Deres ældste søn Jens Lautrup f. 1794 bliver i 1820 gift med Anne Marie Clemmensen f. 1798 fra Geestrup, og dermed kommer slægtsnavnet Lautrup ind på den gård i Geestrup som Clemmensens-slægten har boet på i flere generationer. Gården lå ikke på det sted hvor det nuværende "Meldkjær" ligger, men nogle hundrede meter øst for hvor alleen drejer ned mod "Meldkjær". Af deres 6 børn når de 5 voksenalderen.

Om Anne Marie og Jens Lautrup har J.N.H. Skrumssager i Sprogforeningens almanak for 1899 skrevet: "*De var jævne bønderfolk, men sad inde med både en større oplysning og videregående udvikling og livssyn, end den hel almindelige til de tider, og det har øvet en kjendelig indflydelse på hele børneflokkene. De var så godt hjemme i vort folks litteratur og hele åndsliv, så, om de havde levet nu, ville de have været i stand til at følge med i hele den frem-skredne udvikling på det område, der rører sig stærkere i den nyere tid*".

Spion i treårskrigen

Min oldefar Christen Lautrup havde "nydt en

munter ungdomstid" ifl. M. Refslund Poulsen: Minder-§5" Under treårskrigen 1848-51 havde han været spion ifl. Jørgen Fausbøl: "Minder fra Agerskov Sogn":

"Ved krigens udbrud 1848 kom der de allerutroligste rygter i omløb: Nu var fangerne brudte ud både i Glückstadt og Rendsborg. De kom raslende med jernlænker og afbrændte byerne, snart var den by brændt, snart en anden, hed det – eller nu lå den russiske flåde i Aabenraa, og så videre.

For at nedslå disse vilde rygter, samt også for at bringe tilforladelige efterretninger rundt til befolkningen, fik Hans Kruger oprettet et efterretningskorps, der blev sat i forbindelse med hovedkvarteret. Han sendte i den anledning bud til de forskellige sogne om, at stille en ung solid mand med hest.

Fra Agerskov sogn blev det daværende gårdmand Jens Lautrups søn, Christen Lautrup, der mødte med gårdens bedste hest "Simon". Christen Lautrup fik til kammerat en ung mand Kristian Dall, der egentlig var fra Stursbøl, men nu var i Rødekro hos daværende kromand Møller, siden Kammerråd Møller til Skovgård.

De mødte så ved hovedkvarteret, og Kruger, der stadig fulgte dette, gav dem ordre, hvor de skulle hen, og papirer de skulle aflevere. På en af disse rejser lå de en nat i Medelby Kro hos kromand Baggesen. Her blev de om natten overrumplede af en flok oprørere fra Læk. Papirerne stak Lautrup dybt ned i sengehalmen. Så blev de førte som fanger, først til Læk, hvor hele byen var på benene, og siden til Bredsted, hvor de ville stene dem. Her blev de forhånedt og udkældte for spioner. De, som førte dem frem, bildte befolkningen ind, at det var Hans Kruger og Laurids Skau. Omsider kom de til Rendsborg og sad der i ro i længere tid."

Christen Lautrup blev ikke indkaldt til yderligere aktiv krigstjeneste men meldte sig ikke desto mindre frivillig i foråret 1850, da lillebroderen Las indkaldtes og han deltog sammen med ham i tjenesten til krigens slutning.

På gården i Geestrup boede Christen Lautrup efter faderens død sammen med sin mor og ugifte søster Bodil Marie. Søskeneparret beskrives som velbegavede, vittige og kritiske,

og sikkert udstyret med den helt specielle skarpe, til tider sarkastiske humor der stadig findes i familien. Bodil holdt øje med at "små-folk" ikke led nød. Det var på den tid en del af det sociale ansvar overfor mindrebedmødte. Hun var i modsætning til broderen ikke medlem af frimenigheden i Bovlund, da hun holdt på at man burde modvirke tyskheden ved at blive i folkekirken. Hun havde som ung været forlovet med en nabosøn, men da han døde af "tæring" giftede hun sig aldrig, men uddannede sig til lærerinde, og underviste senere sin brors børn Jens (min morfar) og Anne hjemme, så de ikke skulle i tysk skole.

Bodil Marie
(privat foto)

Sent giftermål

Min oldefar Christen Lautrup giftede sig sent, først i 1876 som 50-årig ægtede han Martha Johnsen fra Bovlund, der da var 38 år.

Han fik i hende en meget dygtig kone og de fik børnene Jens f. 1878 og Anne Marie f. 1879.

Da Christen Lautrup i 1896 fyldte 70 og i den anledning holdt et gilde holdt han en takketale hvor han bl. a. takkede sin kone med ordene: "Jeg takker Vorherre for, at jeg har fået lov til at blive 70 år – jeg har ikke fortjent det – og jeg takker Martha for, hvad hun har været for os i 20 år – mere end vi har fortjent. Til at begynde med var vi slemme til at overse hende, fordi hun var så beskednen, men jeg skal love for, at vi har lært at værdsætte hende".

Christen Lautrup døde i 1897

Martha (Johnsen) Lautrup drev gården videre indtil sønnen Jens (min morfar), der kun var 19 år ved faderens død kunne overtage den.

På den tid var der råd til at manden på gården kun "gik med stokken" – dvs. ikke deltog i gårdens drift med legemligt arbejde. Derfor var man meget afhængige af dygtige medarbejdere, og da Christen Lautrups gård hørte til de velhavende bøndergårde, er der grund til at tro at han forstod at have dygtige medarbejdere.

"Ham, der havde været i Italien"

Min bedstefar Jens Lautrup var blevet undervist hjemme af sin faster Bodil Marie "most Mie" på dansk da hans far Christen var "fanatisk dansk" – ligesom han var "fanatisk venstremand". Meningerne var uden tvivl stærke og bedstefar – Jens Lautrup – var hele sit liv meget konservativ! Som ung kom han på Hejls Efterskole, og senere på Samsø Realskole, og senere på Lyngby Landbrugsskole. Da hans søster Anne i 1899 var på Askov Højskole blev hendes mor Martha (Johnsen) Lautrup af denne grund frataget forældremyndigheden over hende fordi Køllerpolitikens udøvere mente, at den Grundtvigske indflydelse havde en dårlig indflydelse på for-tyskningsprocessen. I 1906 var Jens Lautrup på en stor udenlandsrejse – meget usædvanlig for en bondesøn på den tid – han besøgte bl. a. Italien og oplevede Vesuvus udbrud i 1906. Mange år senere – op i 50'erne – blev han overfor min far der som dyrlæge kom blandt landboere – omtalt "som ham der havde været udenlands".

I 1909 ægtede Jens Lautrup Hanne Kirstine Margrethe ("Stinne") Toft, født 1882 på "Kastrup Feld" en nu nedbrændt gård i Kastrup ved Gram.

De havde truffet hinanden i Toftlund, hvor hun holdt hus for sin bror Peter Toft, der var apoteker der. Han blev senere gift med nabo-datteren Helene Johansen og var i mange år apoteker i Tønder.

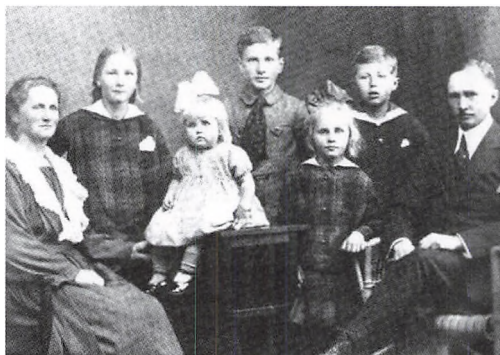
"Meldkjær" bygges

Mine bedsteførelde opførte gården "Meldkjær" og flyttede ind i 1910, og stuehuset til den gamle gård tjente som fodermesterbolig til først

i tresserne, hvor næste generation på gården, min morbror Chresten Lautrup, lod den nedrive i forbindelse med opførelsen af en moderne landarbejderbolig.

Kirstine og Jens Lautrup fik 5 børn: Chresten (1910-1991), Martha Margrethe (1911-1983), Jørgen Peter Toft (1913-1997), Margrethe (1916-2003) og Anne Marie født 1922.

Chresten blev i 1944 gift med Maren Kirstine ("Maki") Houmøller fra Aalborg. Martha (min mor) blev i 1939 gift med dyrlæge Kristian Nielsen fra Fyn, og de boede i Toftlund. Jørgen blev i 1951 gift med Marie Søe Andersen fra Vildbjerg, og de købte "Fogedgård" i Roost. Margrethe var ugift, og var i mange år lærer ved Østerby Skole ved Højer. Anne Marie blev i 1944 gift med Arne Raun fra Nederbygård ved Åstrup ved Haderslev; de købte senere gården "Kællingkjær" i Hejls.

Familien på "Meldkjær" ca. 1924.

Jens Lautrup måtte med i første verdenskrig, men lå under hele krigen på Gottorp Slot og senere i Flensborg og undgik at komme til fronten. Han blev kusk ved et maskingeværkompagni, og når hestene manglede halm, kunne han tilbyde at hente det hjemme på sin egen gård, og med hestevogn tog det jo sin tid, så han fik et par dage derhjemme. Efterhånden som alle våbenføre mænd blev indkaldt, måtte min bedstemor jo, i lighed med andre landmandskoner, stå for gårdens drift. Til at hjælpe sig fik man mange steder stillet – især russiske – krigsfanger til hjælp, og således også på "Meldkjær".

De største børn kom efterhånden i skolealderen, og for at de ikke skulle i tysk skole, blev der ansat en lærerinde, frk. Jacobsen, og indrettet en

skolestue på "Meldkjær", hvor de blev undervist sammen med naboen Johannes Lunds børn indtil genforeningen i 1920, hvor der igen kom en dansk lærer til skolen.

Jens Lautrup var meget historisk interesseret og tog bl.a. initiativet til, at der blev rejst en sten, hvor Nørre Rangstrups gamle tingsted havde været i Geestrup Overby. Ligeledes var han i bestyrelsen for Haderslev Museum, hvor han var valgt som livsvarigt medlem.

Jeg husker også, at han var aktiv i forsøget på at bevare Toftlunds ældste hus fra nedrivning omkring 1950. Det lå omtrent hvor nu springvandet på Søren Jensens Plads ligger. Han interesserede sig også for gamle møbler, og opkøbte mange antikviteter, der stadig er i hans efterslægts eje. Han var ivrig jæger, og langt op i alderen var han et aktivt medlem af Hjemmeværnet. Han var ikke til de store sammenkomster, befandt sig bedst i mindre kredse med gode venner. Jeg husker som barn køreture i jumben til Agerskov Kirke, hvor bedstemor i mange år sad i menighedsrådet; selv cyklede min bedstefar indtil sin død til Toftlund, hvor han, som naturligt var, ofte besøgte os.

Når vi var på søndagsbesøg i Geestrup, eller "hjemme i Geestrup", som min mor og hendes søskende hele livet benævnte deres barndoms-hjem, sad vi bænkedet om bordet med bedstefar ved den ene bordende, og på vestsiden af bordet (om søndagen) "vagthavende" medhjælper samt familiens mandlige medlemmer, og på østsiden kvinderne! Til daglig spiste familien for sig selv, og folkene i folkestuen "Borrestuen".

Bedstemor, Kirstine Lautrup, døde i januar 1951 efter en hjerneblødning, og jeg husker det

Familien på "Meldkjær" ca. 1960.

Familien på "Meldkjær" 1977.

som min første store sorg, da jeg som ældste barnebarn følte mig meget tæt knyttet til min milde bedstemor.

Efter sin hustrus død overgav bedstefar i 1951 gården til næste generation, min morbror og tante - Chresten og Maki Lautrup. Bedstefar beboede som aftægtsmand et par hyggelige værelser i stuehuset. Han døde 77 år gammel af

hjerrestop i maj 1955. Han havde stor glæde af at opleve, at endnu en Jens blev født på gården – den nuværende ejer, min fætter Jens Lautrup.

En ny generation tager over i 1977

Chresten Lautrup videresolgte "Meldkjær" til næste generation i 1977. Han og Maki udbyggede deres medhjælperhus og flyttede derop "på aftægt". Før sin død nåede morbror Chresten at få skrevet bogen "Geestrup - en landsby – dens folk - og fortælleren". Jeg hentede "mit" eksemplar hos ham i Geestrup dagen før han pludselig døde 14. december 1991. Tante Maki døde få år senere.

Min fætter Jens Lautrup blev i 1978 gift med Christa Bjerre fra Stenderup, og der er endnu en Chresten vokset op hos dem samt lillesøsteren Marie. Tiden skal vise, om slægten fortsat skal bo på "Meldkjær".

At bebo en slægtsgård er en "gave og en opgave", der ikke mindst stiller krav til konerne. Både min tante Maki og Jens' kone Christa har formået at løfte arven, hver på deres måde, men altid med stor gæstfrihed over for resten af familien.

Der gemmer sig mange historier i en gammel slægt, og når man beskæftiger sig med fortidens mennesker, kan man ikke undgå at spekulere på, hvorfor det nu lige gik sådan; hvordan gik det til, at netop de to blev gift – var det kærlighed eller fornuft, der styrede? Svaret får vi ikke. De, der kendte det, er for længst døde og borte.

*Kirsten Sønderby f. 1940
Bibliotekar i Toftlund 1964-2003.*

”Dige eller vige”

Af Nis Christensen, digegeve

En redegørelse om Ballum-Astrup digets tilblivelse og betydning for området.

Ballum Sogn har en kyststrækning langs vadehavet på 13 km. Til beskyttelse af mennesker og dyr, boliger og marker mod stormfloder, er der etableret diger på hele strækningen, med undtagelse af et kort stykke ud for Vesterende, hvor terrænet er så højt, at et dige er unødvendigt.

Fra Vesterende mod syd til Koldby, en strækning på 5 km., blev den eksisterende strandvold i 1977 udbygget til et såkaldt sommerdige, med en højde af 3½ m. Beregnet til at kunne dæmme op for de mindre kraftige stormfloder.

Fra Vesterende mod nord til Astrup Banke beskyttes hele Brede Å lavningen af Ballum-Astrup diget, og det er dette diges tilblivelse og funktion, der skal fortælles om her.

Ballum-Astrup diget har en højde på 6,2 m.,

*Kort der viser området med de ca 5.000 ha, der udgør Brede Å lavningen.
Kortet er fra 1919 med diget indtegnet.*

Nis Christensen

længden er 9,9 km. i alt. Heraf er en strækning på 2,4 km fra Rømmø-dæmningen til Astrup beliggende i Skærbæk kommune.

Befolkningen langs Sønderjyllands Vestkyst har altid været særlig opmærksom på vejrudsigterne, især hvis der kunne være storm i vente. I efterårs- og vintermånederne var/er faren for stormfloder og oversvømmelser størst, men også i sommertiden har der været stormfloder, der kunne være ødelæggende for høhøsten og til fare for dyrene i Ballum enge.

Der er et gammelt frisisk ordsprog, der siger ”Den der ikke vil dige må vige”. De ord har man også i Ballum og i baglandet helt ind til Brede været klar over og vågen overfor.

Man ved at der allerede i 1784 har været gjort forsøg på at få etableret et dige til beskyttelse af Ballum Enge og Brede Å dalen, dog uden at det blev til noget. Igen flere gange i løbet af attenhundretallet blev der gjort forgæves forsøg, men omkostningerne syntes så store at der ikke kunne samles flertal for byggeriet.

Men efter at en række store stormfloder i 1909, 1911 og 1912 havde forårsaget store skader, blev der i 1913 skabt flertal for at bygge diget fra Ballum til Astrup, en strækning på ca. 10 km, og beregnet til at beskytte 5.000 ha landbrugsjord med bebyggelser og beboere.

Af de ca. 10 km. er strækningen fra Rømø-dæmningen til Astrup, ca. 2,5 km, beliggende i Skærbæk sogn.

Omkostningerne blev anslået til 1,5 mio. Mark, hvoraf den tyske Landdag og Kredsdag ydede et tilskud på 400.000 Mark. Resten blev pålagt lodsejerne.

Arbejdet med digebyggeriet og anlæg af slusen blev påbegyndt 1914 og beregnet til at skulle være færdigt i 1915, men uheld undervejs, manglen på arbejdskraft i 1. verdenskrig og stormfloder forsinkede arbejdet, selv om der blev stillet 100 franske og 200 russiske krigsfanger til rådighed til byggeriet.

*Digearbejde dengang beskæftigede mange folk, og det var hårdt arbejde.
(foto i Lokalhist. Arkiv, Bredebro)*

Men trods alle vanskeligheder og forsinkelser skred arbejdet fremad, og endelig i oktbr. 1919 kunne byggeriet afsluttes, og portene sættes på plads i den nye sluse. Det færdige bygningsværk kunne afleveres til byggekommissionen med formanden og initiativtageren Kresten Jensen i spidsen.

Der blev udstukket regler for drift og partsfordelinger. De blev nedfældet i et sæt vedtægter, "Statut for digelaget i Bredeaaalen", der med ganske få justeringer stadig er gældende.

Til at forestå driften af diget vælger digelaget, der består af alle betalende lodsejere, en bestyrelse. Bestyrelsen består af 7 medlemmer. 5 valgt af lodsejerne over en 5-årig turnus og 2 udpeget af henholdsvis staten og amtet.

Gårdejer Kresten Jensen, Vesterende (1856-1933), var den, der gik forrest, og var utrættelig i arbejdet for rejsningen af Havdiget fra Ballum til Astrup. Den afbildede mindeplade blev indmuret på vestsiden af slusen på hundredeårsdagen for hans fødsel.

Indskriften lyder:

**DIN GERNING DET BLEV
MED MANGE IFØLGE
AT BYGGE DIGET MOD
STORMFLODENS BØLGE**

*Billedhuggeren Gunnar Hammerich
udformede det smukke relief.
(foto i Lokalhist. Arkiv, Bredebro)*

Formanden, der benævnes digegreve, udpeges af bestyrelsen.

Digelaget ejer diget, slusen og Slusekroen, og bestyrelsen har ansvaret for bygningernes drift og vedligehold og for vedligeholdelse af hele digestrækningen.

Digegreven er øverste ansvarlige for digets tilstand og for digets økonomi samt kontaktperson til de offentlige myndigheder.

Siden digets start har der været følgende digegrever ved Ballum-Astrup diget:

Kresten Jensen	1914-30
Claus Beyer Nicolajsen	1930-45
Jens Lorenzen	1945-70
Niels Lorenzen	1970-85
Nis Christensen	1985-

Driften er baseret på at lodsejerne betaler en årlig digeaftgift, kaldet "Digeskat".

Desuden er der biindtægter ved udlejning af diget til græsning af får, jagtleje og leje af fiskeret.

Digebestyrelsens møder afholdes på Slusekroen. I forbindelse med bestyrelsesmøder foretages der to gange om året digesyn sammen med Kystinspektorens ingeniør, for at besigtige

eventuelle skader forvoldt af vinterstormene og planlægge skadernes udbedring.

En fast årlig foranstaltning er fjernelse af det såkaldte "flodskarn". Dermed menes havets efterladenskaber, som i vinterens løb er blevet skyllet op på diget. Det drejer sig som regel om drivgods, plastic, flasker, tang, græs osv. Det skal nødvendigvis fjernes, da det ellers ødelægger græsset og dermed gør diget sårbart.

Udover de løbende udgifter til digets rengøring og vedligehold, har man indenfor de sidste få år haft et par mere omfattende udgifter.

Den ene var en nødvendig udskiftning af portene i slusen, der lukker op og i ved ebbe og flod, og derved i det daglige forhindrer saltvandet i at løbe ind i åen. Og ikke mindst er det altafgørende, at de altid er i orden, så de ved stormfloder kan holde stand mod vandets pres og derved forhindre, at der strømmer store mængder vand ind og forvolder skadelige oversvømmelser.

Prisen for et sådant sæt porte var godt 700.000 kr. En udgift, der måtte udredes alene af digelagets kasse.

En anden større udgift var etablering af en vandledning på ydersiden af diget fra Vester-ende Ballum til Rønmø-dæmningen med drikkevand til fårene, der om sommeren græsser på diget og forlandet, og samtidig til en godkendt vandforsyning til Slusekroen.

Før diget blev bygget, foregik færgefarten til Rønmø fra Ballum til Havneby på Rønmø.

*I 1993 blev sluseportene udskiftet. Hver af de nye porte er 4,50 m i bredden og 4,30 m i højden og udført i Azorbe, en meget hård afrikansk træsort. Alle beslag er i rustfri stål.
(foto:Lis Sylvest)*

I forbindelse med digebyggeriet, flyttede man Brede Å's udløb og dermed slusen. Det resulterede bl.a. i bedre besejlingsforhold. Derfor blev færgeruten i 1923 flyttet, så sejladsen fremtidig kom til at foregå fra Ballum sluse til Kongsmark på Rønmø.

Slusekroen blev bygget som bolig for slusemesteren, der har det daglige opsyn med slusen, og som kro, der kunne betjene rejsende, der skulle med færgen til Rønmø. Færgefarten kunne til tider være ustabil på grund af dårligt vejr, ekstremt lavvande ved stærk østenvind og om vinteren kunne isen genere overfarten.

For øvrigt stoppede færgefarten i 1948 i forbindelse med indvielsen af dæmningen til Rønmø.

I vore dage er Slusekroen bl.a. takket være et dygtigt værtpar, blevet et yndet og vel besøgt udflugts- og spisested.

*Ballum Slusekro 1999, og sådan så den stort set også ud i 1920. En bygningsmæssig perle.
(foto i Lokalthist. Arkiv, Bredebro)*

Som tidligere nævnt har jagtlejen altid været en del af indtægtsgrundlaget for diget. De seneste års tiltag med hensyn til planerne om naturreservat og fredninger har dog medført store indskrænkninger på dette område.

De første begrænsninger af jagt og færdsel på diget og på arealet vest for diget blev indført i 1978. Restriktionerne er siden da blevet strammet flere gange, og i 1992 så det ud til at jagtaktiviteterne ved diget helt skulle stoppes. Efter gentagne forhandlinger med Skov- og Naturstyrelsen nåede man dog frem til en "blødere" løsning.

Et dige har flere fjendebilleder. Ræve, muld-

varpe, mus, rotter o.l. kan, hvis de tager overhånd og graver for mange huller og gange, være en fare for digets stabilitet.

Stormfloder er og bliver dog den egentlige fare. Når der er opræk til storm og dermed forhøjet vandstand, der kan true diget, følges situationen nøje fra time til time. Lokalt har man vandstandsmålerne ved slusen og patruljering på diget. Udviklingen i prognoserne fra Meteorologisk Institut og fra Kystinspektoratet i Lemvig følges nøje. Der er også permanent forbindelse til Politiet i Tønder og til amtets entreprenørtjeneste.

På grundlag af hvordan situationen udvikler sig, og hvor overhængende der er fare på færde, kan der indføres forskellige grader af beredskab, der strækker sig fra at f.eks. alle led er klar til udrykning, til at man anser faren for digebrud så overhængende, at befolkningen i truede områder evakueres.

Et typisk digebrud sker ikke ved en direkte sprængning af diget, men ved at overskyllende bølger udhuler og underminerer digets bagside, hvorved der som regel ret hurtigt opstår et svagt punkt, som vandet begynder at strømme igennem.

Det skete i et vist omfang i 1963, 1976, 1981 og 1986, og ikke mindst i 1999, da der skete omfattende skader på diget.

Når en sådan skade sker, skal hullerne i første omgang nødtørftigt lukkes med sandsække og/eller klægjord. Den egentlige reparation iværksættes derefter hurtigst muligt, da ingen ved hvor hurtigt den næste stormflod kommer, og det gælder om til enhver tid at være beredt.

Ved stormen i 1976 blev Tønder by evakueret. Det var inden man havde det fremskudte dige ved Højer. Man har beregnet at dersom det gamle dige ved Højer var brudt sammen, ville der, efter al sansynlighed have stået vand i 3 meters højde i store dele af Tønder by.

Ved en af de kraftigste stormfloder i nyere tid, orkanen den 3. dec. 1999, overskylledes diget fra Rømø-dæmningen til Astrup på en strækning af 2,4 km, og der opstod 5 huller gennem diget.

Heldigvis aftog stormen før det var normal tid for højvande. Ellers kunne følgerne være blevet uoverskuelige.

*Sommeridyl på diget.
(foto i Lokal hist. Arkiv, Bredebro)*

Der er ligesom en tendens til at stormflodernes styrke og vandstandens højde, er taget til i tidens løb. Grunden hertil er der flere teorier om, som dog ikke her skal diskuteres nærmere. Men der er trods alt grund til at tage de nødvendige forholdsregler.

Digelagets bestyrelse tog ret hurtigt efter stormfloden i 1999 initiativ til en henvendelse til amtet og til de statslige myndigheder, som i dette tilfælde er Kystinspektoratet i Lemvig under Trafikministeriet, om at få foretaget en økonomisk beregning over en forstærkning og forhøjelse af diget.

Efter ca. 4 års forløb forelå så et projektkast med beregning for den foreslåede forstærkning og forhøjelse af diget til 7,10 meter. En udbygning, som ifølge fagfolk, teoretisk skulle være sikkerhedsdækkende 50 år frem i tiden.

Dette projekt blev beregnet til at koste 42 mio. kr., idet man samtidig medtog en forhøjelse og udbygning af Kong Chr. X's dige fra Astrup og nordpå, således at hele strækningen blev ca. 15 km.

Bevillingerne gik i orden og der var hermed grønt lys for den økonomiske side af projektet. Det næste problem var så erhvervelse af arealer, hvor der kunne graves klæg, og ikke mindst de dermed følgende miljøgodkendelser.

Ved licitationen viste det sig at prisen for hele projektet blev 47,2 mio. kr., altså en overskridelse af de samlede, anslåede udgifter på ca. 10 %.

Det manglende beløb blev dog efterbevilliget og entreprenør Otto Christensen, Arnum og Drenghsted Entreprenørforretning blev som

lavestbydende antaget til at udføre arbejdet, som dermed kunne starte 1. april 2004 og påregnes at være fuldendt i 2007.

Så vidt så godt. Som det sidste er der fremkommet oplæg fra Miljøministeriet til at give Vadehavet status som Nationalpark for fugle og turister.

Foreløbig kendes betydningen af de dermed følgende restriktioner ikke, men vi må håbe, at de ikke virker som hæmsko for at digelaget også i fremtiden kan varetage de fornødne foranstaltninger til bevarelse af digets sikkerhed for de bagvedliggende arealer og den derboende befolkning.

Bennetgaard

- så dansk som i gamle dage...

Af Lola Lecius Larsen

Midt i den lille sønderjyske landsby Københoved, tæt ved den gamle Kongeågrænse, lige langt fra Rødding og Askov, ligger Hvilehjemmet Bennetgaard. Denne snart 70-årige private institution, som er adeles enestående i Danmark, og måske også i resten af verden, har sin helt egen særprægede nationale baggrundshistorie og funktion, en funktion der ikke har ændret sig væsentligt siden oprettelsen af Hvilehjemmet i 1936.

Bennetgaard 2004

Det er en solfyldt onsdag formiddag i maj. Midt i landsbyen Københoved, over for en trekant som er rigt beplantet med et væld af narcisser og tulipaner, ligger den kønne gamle trelængede ejendom "Bennetgaard".

Solen skinner på den hvide nymalede hovedbygning med den smukke glasveranda, titter ind ad de hyggelige smårude vinduer og smyer sig rundt om hjørnet for også at varme den store kampestenlænge, der rummer gårdens smukke lille historiske sal.

Om et par timer, når den står højere på himlen, vil solen også nå om til den sidste og nyere tilbygning; værelsesfløjen. Bag disse lysegule mure venter 11 smukt renoverede værelser, med 16 nyredte senge på at blive taget i brug.

I den store gamle have blomstrer frugt- og prydræer om kap i et væld af hvidt og rosa, og græsplænerne er, som af englehånd, gavmildt overstrøet af små, hvide tusindfryd.

I det store hvide og almueblå køkken har kokkepigen travlt. Hun rumsterer med pletter og pander, med dessert, franskbrødsdej og havregrynskager, så hun får røde kinder og svedperler på panden.

Oven over alt dette vajer Dannebrog for at byde velkommen, for om lidt kommer de,

Lola Lecius Larsen

gæsterne. De gæster som værelserne, haven, maden og de hyggelige stuer står og venter på. Ligesådan som mange, mange andre onsdage i de sidste 68 år.

"Så er de her" lyder det fra husassistenten, som den sidste halve time har holdt skarpt udkig.

Ja - der kører de op foran huset i 2 små hvide busser med påskriften: "Sundhedstjenesten i Sydslesvig". I bilruderne kan man se 16 forventningsfulde, glade og spændte ansigter.

Der er både kendte og ukendte hoveder, dog flest af de første, for rigtig mange af disse gæster kommer igen år efter år og betragter Hvilehjemmet Bennetgaard som deres andet hjem, deres danske hjem. For disse mennesker er ikke danske statsborgere. Det er medlemmer af det danske mindretal i Sydslesvig.

Nu stiger de ud af bilerne, nogen kan selv, andre må hjælpes af de to øvede og tålmodige chauffører, som samtidig lægger rollatorer, stokke, krykker og af og til også en kørestol ud af bussens bagagerum. Ja, kære læser, du har vel gættet det nu, at disse gæster alle har lagt deres ungdom bag sig, og at de ydermere ikke har det alt for godt helbredsmæssigt.

En af de første der hopper ned af bussens trin er gamle Minna på 94, hun kan selv, bruger ikke

stok endnu, og er meget stolt af dette. Næsten som en ung pige kommer hun dansende hen til mig, for at være den første til at give mig et gensynskram. Der er tårer i hendes øjne; endnu et år får hun lov til at opleve 14 rare dage på hendes elskede Bennetgaard. Hun ved meget vel, at i hendes alder, kan hver gang være den sidste gang.

"Hvinne Gud vil la' mæ, så komme æ næst åe igjen," siger hun på klingende sønderjysk ved hver tårevædet afsked. Minna er dog en af humørbomberne på holdet, og er god til at få nogen, der måske er mere "hængehovedet" til at se mere lyst på tilværelsen.

Nu kommer Louise hen og giver mig et bjørneknus. Hun er kun 68 år og har ikke nogen større fysiske skavanker endnu, hun har en psykose. Sidste år havde hun desuden fået en lettere depression. Men den havde nu ikke taget humøret helt fra hende, for da jeg spurgte til, om det antidepressive middel, hun i den anledning tog, også virkede, kom der følgende melding fra hende: "Jo det virker godt, men desværre får jeg dårlig mave af det, og hvem har dog lyst til at sidde og være lykkelig og i højt humør ude på WC hele dagen".

Nej, det kan der jo nok være noget om.

Nu har jeg fået hilst på alle både gamle og nye gæster, og jeg får dem med lidt besvær og hurlumhej bænket ved middagsbordet. Ved ankomsten er der altid lidt forventningsfuld ophidselse og lattermild teenagermentalitet over flokken. Men inden der bliver serveret, orienterer jeg lige de nye om husordenen, om alarmer der er installeret nede på værelserne og som ringer hos mig i soveværelset om natten, hvis de bliver syge eller f.eks. falder på badeværelset, hvad der desværre sker indimellem. Jeg noterer ned til køkkenet, hvor mange diabetikere, allergikere osv., der er på dette hold, og til sidst fordeler jeg værelserne. Nu kan vi så endelig gå ombord i medisterpølsen og chokoladebuddingen, hvorefter alle forsvinder ned på værelserne for at pakke ud og få sig en middagslur.

Og det er så starten på deres 14-dages ophold på Bennetgaard Hvilehjem. 14 dage med god og jævn dansk mad, hjemmebagt kage, hjemmesmurt dansk smørrebrød og frisk frugt

fra haven, hvis det er den rette årstid. 14 dage hvor vi slider på den danske sangskat både til morgen- og aftensang og til lyden af det gamle klaver i salen. 14 dage hvor der også bliver tid til en lille udflugt ud i det dejlige danske landskab, til spadsereture og kortspil, Æsel er et af favoritterne, og det spil, hvor der høres den hjerteligste latter fra stuerne. Her på stedet er det det sociale samvær der tæller, det være sig i den gamle have, i dagligstuen eller på glasverandaen. Alle steder har man fundet sammen i større eller mindre grupper, hvor man hygger sig med spil eller snak.

Anna på 92 år går hver dag lange ture i omegnen, og det skønt hun må støtte sig tungt til 2 krykker. Men hun er ukuelig. En aften jeg var nede på hendes værelse for at sige godnat, sad hun og skrev fransk stil.- Jo, hun gik da til fransk på højt niveau. Eller gik og gik er nu så meget sagt, skolen havde nemlig trapper, og dem kunne hun ikke klare mere. "Men de unge mennesker i klassen er så flinke", forklarer Anna mig, "De kommer med opgaverne til mig herhjemme, og henter dem igen, når de skal afleveres til læreren, så jeg stadig godt kan følge med i undervisningen".

Når gæsterne rejser bliver der skrevet ivrigt i gæstebogen. Tit er det ren poesi som f.eks. dette:

"Glæde og hygge, fællesskab og latter er alderens lykke, det havde vi atter i denne smukke vår, hos jer på Bennetgaard Ungdom det er herlighed, men Bennetgaard, det er kærlighed".

"I skal ikke blive glemte"

Sådan lød ordene ved genforeningen i 1920 til dem der blev lukket ude. Lige siden dengang har mange forskellige kræfter, som f.eks. grænseforeningerne i Danmark, gjort deres til, at denne sætning forblev sand.

Men i al beskedenhed og næsten ubemærket på den danske side af grænsen, har Bennetgaard Hvilehjem nu i 68 år på sin egen kærlige og medmenneskelige måde, taget Kongens ord helt bogstaveligt.

Hvert år får ca. 170 ældre sydslesvigere mulighed for et 14-dages ophold på Hvilehjemmet

Bennetgaard. Et ophold som for størstedelen finansieres ved frivillige gaver af bl.a. fonde, private personer, menigheder og div. foreninger m.m. Midler som en ulønnet bestyrelse gør et stort arbejde for at fremskaffe. Gæsterne betaler dog også en del af opholdet selv.

Hvilehjemmet får ikke nogen form for offentlig støtte i Danmark, men støttes med et fast beløb af ”Den Danske Sundhedstjeneste i Flensborg” og ”Den Danske Menighedspleje” syd for grænsen. Denne støtte dækker godt en tredjedel af hjemmets driftsomkostninger, der med god gammeldags sund sans for økonomi beløber sig til omkring 600.000 kr. om året.

Bennetgaard havde for nylig besøg af en Sjællandsk advokat, der interesserede sig for stedets historie. Forelagt Bennetgaards sidste regnskab, udbrød han spontant: ”Det her kunne Farum Kommune lære noget af.”

I 2001 modtog Hvilehjemmet 2,5 millioner kr. af A.P. Møller Fonden til en tiltrængt renovering, så det nu fremstår smukt nyrenoveret.

Hvem kan komme til Bennetgaard og hvorfor?

Bennetgaard har plads til 16 gæster ad gangen.

Der er dog bestemte personlige forhold, der skal være opfyldt, for at en sydslesviger kan komme i betragtning til et ophold på Bennetgaard: Først og fremmest skal man tilhøre det danske sindelagsmindretal, og være medlem af den danske menighed syd for grænsen. Endelig skal man på grund af helbredsmæssige årsager have kontakt til ”Den Danske Sundhedstjeneste” og/eller ”Den Danske Menighedspleje”, idet det er disse 2 instanser der udvælger og visiterer gæsterne til Bennetgaard. Hver gæst kan højst komme en gang om året.

Bennetgaard opfylder 2 hovedformål, som vægtes lige meget:

Dels er opholdet begrundet i forskellige behov for rekreation som f.eks. efter sygehusophold, ved kronisk sygdom, det være sig fysisk eller psykisk og af sociale grunde som ensomhed eller dårlige sociale kår.

Det andet formål med opholdet er indsigt i og bevarelse af dansk kultur og sprog.

Det vil bl.a. sige, at der bør tales dansk, og

Højskolesangbogen slides hver dag, både ved den obligatoriske morgensang og ved forskellige sang- og musikarrangementer om aftenen. Der arrangeres udflugter til historiske steder, eller udstillinger af dansk kunst og håndværk eller kirkekoncerter. Desuden deltages der i lokale arrangementer, hvor det er muligt, og kirkegangen i den lokale kirke bliver flittigt besøgt.

Opholdet har dog en bundet form, da det ikke er tilladt den enkelte gæst, at tage på længere udflugter alene, medmindre vi taler om en spadseretur eller cykeltur i omegnen. Det sociale sammenhold er en absolut vigtig del af opholdet. På denne måde sikres også, at Bennetgaard ikke bliver misbrugt som et billigt hotelophold af gæster, som er mere mobile end andre.

En stor del af gæsterne kommer igen år efter år, og betragter nærmest Bennetgaard som deres andet hjem. Dette forstår man måske bedre, når man tænker på, at mange af dem enten ikke har økonomiske muligheder for, eller ikke er mobile nok til andre former for ferieophold.

Bennetgaard har gæster hvis bedsteforældre og forældre har haft ophold der, da Hvilehjemmet var nystartet. Disse gæster har megen fornøjelse af de gamle billedalbummer og gæstebøger, der går helt tilbage til de første år. Gæsternes alder spænder fra ca 60- til 98- årsalderen.

*Jutta Skrumsager
født d. 7 november 1873
købte og indviede
Slesvighus i 1923.
Stiftede Hvilehjemmet
Bennetgaard 1936.
Død d. 23 april 1950.*

Datter af en sønderjysk fører

Da fru Jutta Skrumsager for 68 år siden overdrog sin slægtsgård Bennetgaard til det formål, den stadig opfylder i dag, var det både som en mindegave om Sønderjyllands genforening og med kærlighed og respekt for sin fader: Jørgen Nielsen Hansen Skrumsager, der i alle årene

under tysk herredømme i Sønderjylland, kæmpede for danskheden, og det danske sprog.

Men Jutta Skrumsager lod ikke sin fader noget tilbage hvad angår kampen for den danske sag. Som ung pige drog hun til Hovedstaden for at studere til fysioterapeut. Her blev hun, efter endt uddannelse, gift med en bogtrykker, og åbnede et pensionat i København. Hendes engagement tændtes for alvor under første verdenskrig. I sit hjem i København gav hun husly til mange unge sønderjyder, som var flygtet til Danmark for at undgå at deltage i krigen på tysk side.

I 1918 startede hun en omfattende foredragsvirksomhed, der var koncentreret om den forestående afstemning og Sønderjyllands længe ventede genforening med Danmark.

Det var således Jutta Skrumsager, der ledede de 2 afstemningsskibe: *"Dronning Maud"* og *"Dannebrog"*, som befordrede danske stemmeberettigede til afstemningsstederne.

Der er ligeledes kun få der ved, at da Kongen under genforeningsfesten fik overrakt en kopi af de to guldhorn fra Gallehus, var denne idé fostret af Jutta Skrumsager.

Hun arbejdede ihærdigt hånd i hånd med sine brødre, for at Flensborg skulle blive dansk.

Men Flensborg kom til at tilhøre den sydlige afstemningszone, og efter 1920 måtte de dansksindede her og andre steder syd for grænsen indstille sig på livet som et nationalt mindretal.

Den generelle sociale nød i det krigshærgede Tyskland kom i højere grad til at ramme de åbenlyst dansksindede, der i nogen grad blev forfulgt og udelukket fra at drage fordel af visse sociale foranstaltninger.

Det var nu her, Jutta Skrumsager satte alle sine kræfter ind på at hjælpe dette mindretal til at bevare sin nationale identitetsfølelse. Hun blev en af de fremmeste forkæmpere for danskheden syd for grænsen. Ved foredrag og indsamlinger rundt om i hele Danmark, samlede hun midler til køb af det tidligere Holsteinisches Haus i Slesvig by, som i 1923 blev indviet under navnet Slesvighus.

Hun stiftede den selvstændige støtteforening Slesvighus, som drev stedet frem til 1940.

Slesvighus blev nu et nationalt fristed og sam-

lingssted for de dansksindede i hele Slesvig.

Stedet indeholdt, foruden hotel og restauration, et dansk bibliotek med læsesal, en kirkesal, en mødesal med plads til 110 personer, samt lokaler for den danske presse m.m.

Indvielse af Bennetgaard Hvilehjem

I 1931 arvede Jutta Skrumsager sit fødehjem Bennetgaard i Københoved. De næste 5 år brugte hun næsten al sin tid, på en fornyet foredragsrække i Danmark, denne gang for at samle penge nok ind til stiftelsen af et hvilehjem for udenlandsdanskere på Bennetgaard.

Oprindeligt var tanken, at også de danskere der i sin tid var udvandret, eller flygtet til Amerika, kunne få ophold her, uden at belaste deres egen økonomi for meget. Derfor sagde Jutta Skrumsager bl.a. i sin åbningstale ved indvielsen af Hvilehjemmet:

"Bennetgaard er for alle danske, hvad enten de bor i Sydslesvig, Amerika eller andre egne af verden. Jeg vil håbe at Hjemmet her må blive til glæde og gavn for mange mennesker, at de må samle nye kræfter, til at møde hverdagen."

Sådan kom det dog ikke til at gå. Bennetgaard Hvilehjem har siden stiftelsen i 1936 udelukkende modtaget gæster fra Sydslesvig. Men mulighederne for udførelsen af den oprindelige tanke står stadig åben, idet der kun er rettet uvæsentligt i ordlyden af de gamle vedtægter siden 1936.

Bennetgaard Hvilehjem i Københoved, beliggende ved den gamle Kongeågrænse.

Kloppenborg – Skrumsager - slægtens nationale og kulturelle virke

Den første udgave af Sprogforeningens Almanak

fra 1894 havde 3 redaktører. Den ene af dem var Jørgen Nielsen Hansen Skrumsager, Jutta Skrumsagers fader. Han var en af grundlæggerne af Sprogforeningen og af den Almanak du nu sidder med i hånden.

J.N.H. Skrumsager var af fødsel vestjyde, men efter et ophold på Rødding Højskole bosatte han sig i Københoved, hvor han og hans hustru, Ane Marie Kloppenborg, skabte et hjem, der blev midtpunkt i det rige folkelige liv, som kom til at udfolde sig i dette sogn. Hans rige evner medførte, at han snart kom til at indtage en fremtrædende plads i det nationale arbejde og i en vanskelig brydningstid stod han fra 1907 som vælgerforeningens myndige formand. En af grundene til at Jørgen Skrumsager kom til at sætte et så tydeligt fingeraftryk på kampen for at bevare danskheden i Sønderjylland, er uden tvivl, at han var med helt fra starten af det tyske herredømme i 1864 til og med genforeningen i 1920. Han var således både med til at stifte vælgerforeningen og til at nedlægge den igen. Han havde desuden en sjælden evne til at samle kræfterne inden for organisationerne og fik derved stor og afgørende indflydelse på mange områder. Han er en af de centrale skikkelser fra fremmedherredømmets tid.

En af Skrumsagers politiske modstandere, den tyske pastor Horstmann, beskriver ham således: "Han er en kæmpe af legeme, men også i kampen for Sønderjylland. Hans vældige, drønende stemme kunne gøre sig gældende selv når meningerne stødte hårdt sammen – han ledede de store nationale forsamlinger, der tit samlede hundreder eller tusinder til drøftelser og menighedskamp, - han var altid rede til at kæmpe for sit folks ret, altid optaget af det nationale fællesskab, han var en folkefører af den bedste slags".

I 1870 Meldte Jørgen Skrumsager sig ud af statskirken, han var den første sønderjyde, der på denne måde protesterede mod, at der nu udelukkende blev prædikedt på tysk i landsdelens kirker. Et par år senere, grundede han sammen med andre sognebørn, Rødding Frimenighed.

En af hans sønner, Hans Didrik Kloppenborg, valgte som ung at blive tysk soldat i Kiel i stedet for at emigrere til Danmark, som mange andre

unge sønderjyske mænd gjorde. Dette gjorde et stort indtryk på søsteren Jutta Skrumsager, der dengang var 12 år gammel. Når brevene fra broderen blev læst op i hjemmet, med efterfølgende drøftelse af indholdet, kom problematikken omkring det prøjsiske herredømme kontra danskheden til at stå ganske tydeligt for den unge pige, dette har sikkert haft en afgørende indflydelse på hendes senere valg af livsværk.

Hendes broder Hans Didrik Kloppenborg blev efter genforeningen en kendt landstingsmand.

Der er ingen tvivl om at Kloppenborg – Skrumsagernavnet og de forbindelser, det være sig politiske eller kulturelle, som disse mænd havde knyttet gennem tiden, kom Jutta Skrumsager til stor nytte i hendes virke. Det har uden tvivl åbnet døre, hvis dørtærskler hun som kvinde på den tid ellers ikke ville have været i stand til at overskride. Men uanset dette faktum, var Jutta Skrumsager selv en stærk personlighed og en ildsjæl, der både kom til at gøre en forskel for den danske sag i grænselandet, og efterlod sig synlige beviser på sit virke, som f.eks. Slesvighus og Bennetgaard Hvilehjem.

Er der stadig brug for Bennetgaard Hvilehjem?

Både efter 1. verdenskrig, genforeningen og igen efter 2. verdenskrig var der generel social nød i Tyskland, som især kom til at berøre det danske mindretal. Så der er ingen tvivl om, at Jutta Skrumsagers idé med at stifte et hvilehjem for udenlandsdanskere absolut var en succes, som gav mange et tiltrængt pusterum fra en hård hverdag. Men hvordan er situationen i dag? Har hjemmet stadig en eksistensberettigelse? Og hvordan vil det se ud om f.eks. 20 år?

Kan jeg som Bennetgaards leder overhovedet besvare disse spørgsmål uvildigt? Nej måske ikke, for jeg elsker mit arbejde her, og ønsker derfor selvfølgelig, at min arbejdsplads bevares så længe som muligt. På den anden side er det mig, der ser glædestårerne ved ankomsten og afskedssorgen ved afrejsen. Det er mig, der ser hvordan især de ældste eller mest sygdomsmærkede blomstrer op i de 14 dage de opholder sig på Bennetgaard. Det er mig, der hvert år

modtager over hundrede julekort fra Sydslesvig. Det er mig, der tømmer sparegrisen for det, de kunne undvære og som de af hjertet fyldte i den. Det er mig, der læser dødsannoncer i Flensborg Avis med ordlyden: ”I stedet for blomster bedes man betænke Bennetgaard Hvilehjem med et beløb.”

Skønt Bennetgaard Hvilehjem har en 5-mands ulønnet bestyrelse, der i mange år har holdt hju-lene i gang ved en utrættelig søgen penge både her og der m.m., så er verden sådan indrettet, at det er mig, der høster alle knus og kram og al taknemmeligheden, og endda får løn oveni. Til gengæld har jeg fingeren på pulsen, og syd for grænsen banker den stadig for Bennetgaard. Det er der ingen tvivl om.

Men hvad siger Danmark og den danske statsborger til en institution, som ikke nogen dansk borger har direkte glæde af, men som alligevel beder om støtte af denne?

Dertil kan jeg kun svare, at så længe der findes fonde, foreninger, menigheder, og privatpersoner, der hvert år støtter Bennetgaard, nogen endda med et fast beløb hvert år. Så længe må der være rigtig mange danskere, der

er af samme mening som jeg. Nemlig den, at Bennetgaard stadig gør et nødvendigt stykke menneskekærligt arbejde, og opretholder danske traditioner og historiske værdier, der nødig skulle gå i glemmebogen, som tilfældet er med så meget andet.

Som allerede nævnt, så har A.P. Møller-fonden givet 2,5 millioner kr. til renoveringsarbejde i 2001. Så også denne fond har skønnet, at Bennetgaard stadig var yderst bevaringsværdig i det enogtyvende århundrede.

Fremtiden er det straks sværere at spå om. Mit gæt er, at Hvilehjemmet stadig om en snes år har samme eksistensberettigelse og funktion som i dag, måske i moderat ændret form.

Men lad os tage et år ad gangen, og sig ligesom gamle Minna: ”Hvinne Gud vil la’ vos, så holde vi manne åe enno.”

Lola Lecius Larsen født 1955, opvokset i Kruså og Viborg. Realeksamen i Viborg, studentereksamen i Tønder. Uddannet socialrådgiver i Esbjerg. Arbejdet for bl.a. Hjernesagen og Blå Kors. 1998 Leder af Støttecenter for Incest og Seksuelt misbrugte i Sønderjyllands Amt. 2002 Leder af Hvilehjemmet Bennetgaard i København.

Mit møde med sønderjyderne

Af Birthe Wilke

Der var engang - (vi er jo i året hvor H.C. Andersen blev født for 200 år siden) og det er ganske vist! Det er også mange år siden jeg kom til Sønderjylland for første gang. Det var i 1952, og jeg var sangerinde. Jeg husker, at jeg altid glædede mig til at skulle optræde for sønderjyderne. Det var et festligt og dejligt publikum.

Optræden for sønderjyder

Jeg fortæller dette, fordi der er meget forskel på, hvordan et publikum udtrykker sig. Man kan opleve at have stor succes, selv om man ikke mærker nogen form for reaktion fra publikums side. Først bagefter får man at vide, at alle var så glade for ens sang og at det havde været en stor succes. Sådan var det aldrig hos sønderjyderne. De gav øjeblikkelig tilkendende, at de kunne lide en, og der var stor stemning helt fra start. Det vil altid være nemmere at optræde for et publikum, der reagerer sådan. Det er årsagen til, at jeg altid glædede mig til at komme til Sønderjylland.

At jeg i dag i år 2004 bor i Sønderjylland, kunne jeg dog aldrig have forestillet mig dengang. Jeg er trods alt en ægte københavner, selv om det reelt kun er min barndom og en del af min senere voksentid, jeg boede i København. Som sangerinde rejste jeg for det meste i Jylland og på Fyn samt de forskellige øer. Jeg har også rejst i store dele af verden, og var på et tidspunkt gift og boede i USA. Jeg har nok altid haft udlængsel! Dog blev jeg, tvunget af omstændighederne, nødt til at ændre mit liv, stoppe min karriere og leve et liv med fast adresse i København. Det var i 1966.

Højt til himlen

I 1985 fik jeg kontakt med en familie jeg kendte fra tidligere år, og hvor et medlem nu boede i Agerskov i Sønderjylland. Jeg blev inviteret en tur herover, og jeg følte mig straks hjemme.

Birthe Wilke

Som omrejsende sangerinde er det begrænset, hvad man har tid til at se og opleve af steder og deres historie. Nu fik jeg pludselig lejlighed til at "snuse" lidt til Sønderjylland og den fantastiske historie der er tilknyttet landsdelen. Det blev til gentagne besøg. Jeg oplevede den meget specielle atmosfære, som kun eksisterer i et grænseland. Jeg oplevede en natur, der skiftede fra det mest idylliske i øst til det barske og til tider meget hårde ude vestpå, og så den store fantastiske horisont, hvor jeg kunne studere hele stjernehimlen om natten! Det er ikke noget man kan, når man bor i en storby. Der er alt for mange høje huse og for meget kunstigt lys.

Det vanskelige sprog

Den store kontakt med sønderjyderne havde jeg ikke, men dem jeg mødte, var utrolig søde og venlige. Nogle talte meget sønderjysk og jeg havde ofte svært ved at forstå, hvad de sagde, men jeg lærte hurtigt at sige "mojn!"

Fra storbyen til Sønderjylland

I 1987 tog jeg den helt store seriøse beslutning - jeg ville flytte til Sønderjylland. Jeg havde været her så mange gange og set og oplevet tilstrækkeligt til, at jeg turde tage det store skridt. Senere erfarede jeg, at det var meget lidt

jeg reelt vidste om Sønderjylland. Der var så stor en historie at skulle sætte sig ind, og jeg måtte sande, at min lærdom fra historietimerne i skolen ikke slog til. Desuden kunne jeg nok heller ikke have nået det i min skoletid, for her er forgået så fantastisk meget igennem så mange år. Jeg håber, at kunne nå hele Sønderjyllands historie at kende i den tid jeg har tilbage at leve i.

Jeg skulle forlade København. Alligevel var det ikke så fremmed en ting for mig. For mærkeligt nok havde jeg i min barndom boet i et område i København, som næsten var som en slags Sønderjylland. Alle gadenavne var opkaldt efter byer i Sønderjylland og Slesvig. Jeg boede for eksempel i Angelgade i nogle år og vi flyttede derefter til Lyrskovgade.

Skolegang i en slags Sønderjylland

Jeg gik i Alsgade skole før og efter krigen. (Skolen var besat af besættelsesmagten under krigen). Skolen lå omgivet af gaderne Slesvigsgade, Alsgade og Ejderstedgade. Jeg legede og havde skolekammerater i Istedgade, Flensborggade, Slien, Bevtoftegade (sikkert på grund af H. A. Kruger), Møgeltøndergade, Krusågade, Røddinggade og jeg kunne blive ved. Så i realiteten er jeg vokset op i "en slags" Sønderjylland!

Sydfrankrig og sygdom

Da jeg flyttede fra København tog jeg først til Sydfrankrig for at opholde mig der, indtil det hus jeg skulle bo i Sønderjylland var færdigt. Jeg havde beregnet at skulle opholde mig dernede i ca. 10 måneder, men uheldigvis fik jeg kort efter min ankomst til Perpignan i Sydfrankrig en ondartet diskusprolaps, og blev indlagt til operation på regionshospitalet. Heldigvis lykkedes det at blive overflyttet til Rigshospitalet i København. Det er bedst at være under danske forhold, hvis man er syg. Specielt hvis der kræves optræning efter sygelejet. Min flytning til Sønderjylland gik derfor ikke som beregnet, men under lidt mere dramatiske omstændigheder.

Jeg var ret hjælpeløs, da jeg ankom til mit nye hjemsted, og da ankomsten var før beregnet, måtte jeg leje et hus i Agerskov. Min bekendt

som boede der, skulle netop rejse til Sjælland i en periode, så det var heldigt. I nøden lærer man sine venner at kende siger man, og mærkelig nok var det ægte indfødte sønderjyder, som kom mig til hjælp. Mit første rigtige møde med ægte sønderjyder foregik i Agerskov.

Gode naboer

Da jeg kom lige fra hospitalet, var jeg ret hjælpeløs, men jeg oplevede, at folk var så hjælpsomme og rare, at det er svært at beskrive. Specielt vil jeg fremhæve et ældre ægtepar, som sørgede for at jeg fik mad, ordnede mine indkøb, bagte brød og kager m.m.. Dem vil jeg aldrig glemme, foruden andre hjælpsomme naboer.

Det tog lidt tid at blive mobil igen efter mit lange hospitalsophold. F.eks. tog det nogen tid inden jeg kunne køre min bil igen. En dag da jeg skulle køre, var min bil punkteret. Straks kom en af naboerne og tilbød at hjælpe mig med at skifte hjul. Sådan oplevede jeg mange ting, jeg altid vil tænke tilbage på med stor taknemmelighed. Ting som disse havde jeg jo aldrig oplevet før. Det gør man ikke, når man bor i en storby, hvor man knapt nok ved, hvem naboen er.

Desværre skulle jeg ikke blive i Agerskov, men flyttede i juli 1988 til en anden by, hvor et nyt hus blev færdigt til min indflytning den 1. juli 1988.

Jeg vil altid mindes de ægte sønderjyder i Agerskov. Mennesker, som hjalp mig, da jeg ankom hertil. Nogle er i mellemtiden døde på grund af alder, men jeg er dem taknemmelig for at kunne have så smukke minder om dem.

Her er jeg sammen med Sidde Noer, det første menneske, der bød mig velkommen i mit nye hus i 1988. Det blev til et venskab, der varede resten af hendes liv.

Oplevelser i lokalsamfundet

Efterhånden fik jeg det bedre med min ryg og også min allergi, som havde plaget mig meget i København. Jeg begyndte at køre ture for at opleve alle de smukke steder og naturen. Et sted jeg i en periode holdt meget af at komme var i Løgumkloster Kirke. Jeg sad mange gange om dagen alene i kirken og mediterede. Nogle gange var en organist i kirken for at øve sig. Jeg var også til en del koncerter. Specielt er det altid en oplevelse, når Sønderjyllands Symfoniorkester spiller i kirken. Korsang blev jeg også meget optaget af, og jeg blev i øvrigt meget optaget af kirker i den periode, besøgte mange og følte en ro og skønhed i de fleste.

Den smukke natur påvirkede mig. Når jeg kom til Rømhø eller Vadehavet, så jeg et lys som inspirerede mig til at male. Jeg måtte have al den skønhed ned på et lærred, og pludselig havde jeg meldt mig til et malerkursus hos en kendt kunstmaler i Arrild. Han lærte mig en masse om at male naturen, resten kunne jeg læse mig til i bøger, sagde han.

Malerkursus

På malerkurset lærte jeg andre elever at kende, og pludselig var jeg iblandt mennesker, jeg havde det godt sammen med. Vi havde samme interesser og var på flere lange ture med vores underviser, for at lære naturen at kende. Engang tog vi sydpå langs med Vadehavet og den tur har jeg aldrig glemt. Vadehavet er fortryllende på en eller anden måde. Og så er der selvfølgelig lyset, som vil inspirere enhver, der maler.

En gåtur på diget ved Højer.

Et tilbageblik før orkanen i december 1999. Nu er skoven væk, og min hund lever desværre ikke mere.

På malerkurset mødte jeg en, som fik mig optaget i en "hemmelig" klub. Det var svært at blive optaget, men det har betydet meget for mig at få lov at være med. De fleste var sønderjyder og vi kom hinanden meget ved. Her kom jeg meget tæt på forskellen der er mellem en københavner og en sønderjyde. Jeg prøvede at fralægge mig visse københavnermanerer og tænke mere som en sønderjyde. Det er svært, men vigtigt for at lære at leve iblandt de mennesker og omgivelser man har valgt at være i både nu og i fremtiden.

Mennesker er meget forskellige og det er ligegyldigt om man er sønderjyde eller noget andet. For mig er sønderjyder et stærkt folk, og jeg beundrer den måde man har lært at leve med hinanden her i grænselandet. Jeg har ikke fortrudt et eneste øjeblik, at jeg bosatte mig i Sønderjylland.

Når jeg besøger København, kan jeg stadig føle mine rødder, men når jeg derefter vender tilbage til Sønderjylland og kommer ud til Vadehavet, så findes der for mig ingen skønnere plet på denne jord. Den ro og det lys jeg finder der, er noget helt specielt, og kommer jeg østpå, er der så noget helt andet, som jeg også holder af.

Om at forstå sønderjysk

Der er så mange dejlige og skønne steder i Sønderjylland, at det er svært at fremhæve det ene for det andet. Det er blot hvilket humør man

er i netop den dag, og man kan finde det hele. Ligeledes er det med sønderjyderne, jeg har fået nogle rigtige gode venner her. Desværre har jeg endnu ikke lært at tale sønderjysk. Jeg har stadig problemer med at forstå, når der bliver talt ægte sønderjysk. Men det kommer - det kommer!

Birthe Wilke er født i København den 19. marts 1936. Debuterede som sangerinde i 1951 og havde sit gennembrud i 1956 med sangen "Den gamle gartners sang", som hun sang sammen med kgl. operasanger Mogens Wedell. Deltog i to internationale Melodi Grand Prixer i 50'erne. Det ene sammen med Gustav Winckler, hvor de sang "Skibet skal sejle i nat". Sluttede sin begivenhedsrige karriere i 1966 for at hellige sig privatlivet. Begyndte i 2003 som foredragsholder, hvor hun fortæller om sin karriere og livet i 50'erne.

Indsigt og udsyn

Af Solvejg Refslund

Meget forandres
en udvikling er igang;
Til det gode?
Til det onde?
Kan du følge med?
Efter hvilken vægt vil du vejes
For at finde dit værd?

En ting må du huske,
at hvad du end gør,
Må du prøve at finde
Dit tyngdepunkt
Det ståsted i din sjæl,
Hvorfra du skal hente kraft,
Til at leve det liv, der er dit!

At beskrive følelser, dybder og sammenhænge i ens liv kan til tider være svært. Denne sætning har fulgt mig i mange år: "Mennesket er himmel og jord; en miniature!".

Dette er essensen af, hvad jeg gerne vil nå frem til i mit livsforløb; at finde og forstå livets cyklus - familiemæssigt og i historisk sammenhæng; måske store forventninger, men ved dagligt intenst arbejde med kunsten føler jeg - at jeg er på vej!

Mit arbejdsliv har bevæget sig fra at være pædagog i folkeskolen over højskolearbejdet og - i fortsættelse heraf - for 25 år siden at begynde på mit billedkunstnerliv.

Jeg er født på gården Kærgård tæt ved marsken og digerne ved Højer; er sønderjyde med alt hvad det indebærer af interesse for historie, menneskeskæbner og livets tilskikkelser. Min barndom og opvækst i Sønderjylland, med dets foranderlige historie op gennem tiderne, har gjort, at jeg som sønderjyde har været nødt til at finde mit eget ståsted i forhold til - de andre.

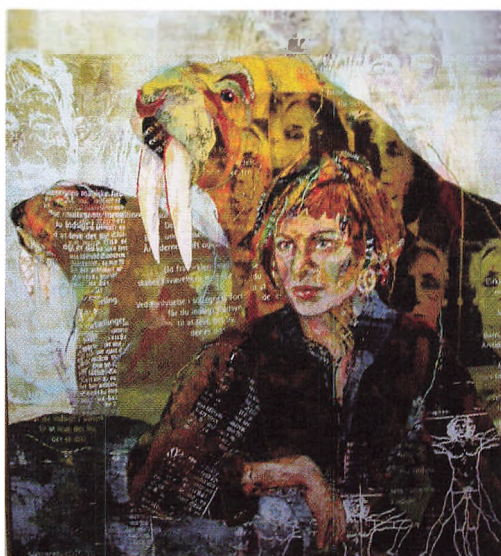
Historiens forløb med grænsedragninger har sat sine tydelige spor i min slægt. De forskellige generationer har været præget af kampen for

Solvejg Refslund

danskheden. De var bønder, der ved siden af at drive deres gårde ikke mindst kæmpede for det nationale, folkeoplysningen og slægtens historie. Det har præget min egen opvækst blandet op med marsklandskabets storhed og voldsomhed.

Jeg har i min barndom oplevet mange familiefester, mindedage og sønderjyske kaffeborde, hvor der er blevet markeret sindelag, sunget af højskolesangbogen og oplæst breve fra

Udsyn/indsigt. Applikeret stofbillede. 90 cm x 90 cm.

Krigens tid. Samlingspunktet om vinteren var også forsamlingshuset med foredrag, høstfest og gymnastikopvisning. Når jeg synger "I alle de riger og lande..." ser jeg for mig karlene med deres maskuline fodgungren marchere ind med Dannebrog forrest. Der var en speciel duft af fernis, sved og sæbe. En anden markant blandingsduft opstod, når alle mændene - ved nabovinter "gæst" havde været ude at inspicere den renskurede stald og kom ind til det velduftende kaffebord og lugtede af stald.

Jeg har leget meget ude i naturen. Set op i det uendelige himmelhælv, gået ensomme ture i engene og mærket stormenes voldsomhed og suget stemninger til mig. Da jeg var 4 år, døde min storebror af leukæmi som 14 årig. Stemningen før og efter har sat sig stærke spor i mig. Jeg gik stille rundt og indpassede mig, opbyggede min egen trygge fantasiverden i den store have imellem træer og duftende staudebede. Jeg havde en kærlig barndom; men der var hele tiden en masse spørgsmål, jeg ikke kunne få svar på. Derfor blev naturen vigtig for mig.

Der var et stort folkehold på gården, så hverdagen var fyldt med oplevelser. Jeg husker sommeraftener, når karle og piger havde vandkamp – når vi spillede "antonio" over de høje staldbygninger og kastede hatte op mod flagermusene for at fange dem om aftenen; også de travle høstdage, hvor folkene fik madkurve ud på marken, var fyldt med glæde for en lille pige som mig. Derfor har jeg i min barndom både haft min egen lukkede verden med naturen/fantasi som legekammerat og den mere sociale del af livet på gården med mange mennesker omkring mig. Jeg sad meget og tegnede, og på den måde fik jeg sat min verden på plads.

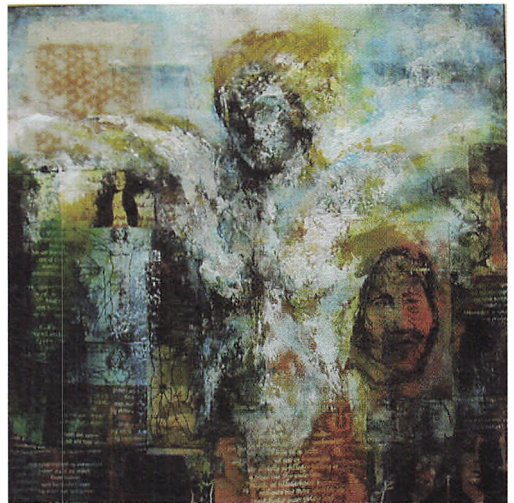
Denne udtryksmåde fulgte mig igennem skoletiden og i uddannelsen til pædagog. Derfor har jeg brugt billedsproget som en vigtig bearbejdning og formidling af mine oplevelser over for mig selv og min omverden.

Jeg er vokset op med den sønderjyske håndarbejdsstradition, hvor kvinderne i min familie syede, vævede og broderede deres udstyr, så de kunne fylde den udskårne, slesvigske brudekiste, som man fik foræret af sine forældre i bryllupsgave.

Min mor videreførte dette arbejde og jeg har stået mange timer ved trædesymaskinen, mens hun syede den ene kreation efter den anden til mig i mine ungdomsår.

Som nyuddannet pædagog rejste jeg og min mand til Grønland for at arbejde med de grønlandske børn. Det blev 2 skelsættende år, hvor jeg kom nær en anden storslået og uendelig natur blandet med oplevelser af det grønlandske sindelag, der er så tæt forbunden med disse naturkræfter.

Hans Egede udtrykte det således, da han kom til Grønland for at kristne den grønlandske befolkning: "Luften har temperament i Grønland".

Menneske hvad nu? Bemalet papir/stofcollage.

Disse 2 landskaber - den flade marsk med den høje himmel og de uendelige fjelde og vidder på Grønland - gjorde, at de prikkede til min egen indvendige natur og instinkter. Det blev en nødvendighed for mig at bearbejde det synligt i forhold til mit eget liv med familie, børn og arbejde.

Arbejdet med applikationsteknikken startede som en fritidsinteresse, hvor jeg syede beklædning og andre praktiske ting til hjemmet. På tøjet applikerede jeg altid en udsmykning. Ved siden af arbejdet i folkeskolen startede jeg en kollektiv butik i Aabenraa sammen med 7 andre kunsthåndværkere. Det var sjovt og lærerigt at vise og sælge sit tøj i butikken, men hurtigt fandt jeg ud af, at det blev uinteressant at sy

den ene beklædning efter den anden. Så en dag spændte jeg et rygmønster udsmykket med et maskemotiv - der skulle blive til en jakke - ud over en træramme. Nu var der pludselig en billedfortælling og min fokusering blev anderledes. Det blev starten på mit kunstneriske arbejde.

På samme tid blev min mand og jeg opfordret til at være med til at starte en nordisk højskole i Uge ved Tinglev, hvor hovedformålet skulle være grænselandet og mindretal; en højskole, der skulle slå bro mellem Norden og Europa.

Jeg fik ansvaret for den tekstile afdeling, hvor jeg underviste og videregav de teknikker og opdagelser, jeg selv gjorde i mit billedarbejde. Der udviklede jeg mit fag - Billedmageri - som blev et udtryk for en ny måde at lave tekstil billedkunst på.

Jeg fik i de år mange nye indsigter, bl.a. i nordisk mytologis fabulerende symbolverden og ikke mindst Grundtvigs sangtekster. Alt dette gjorde, at jeg modnedes i at turde kaste mig ud i det spændende - men også usikre liv som selvstændig.

De seneste 22 år har jeg været professionel kunstner; har gennem årene udviklet mit eget kunstneriske udtryk i billedsyning, afholdt kunstkurser, haft kunststillinger og udført udsmykningsopgaver over hele landet. De sidste 15 år har jeg sideløbende haft egen kursusvirksomhed.

At jeg nu er billedkunstner med eget galleri og kursusvirksomhed, havde jeg ikke drømt om dengang, men jeg tror, at vælger man at arbejde med fysiske grundmaterialer - lavet af bløde fibre - kan det indirekte have noget at gøre med ønsket om bevægelighed og forandring i sit eget liv. Man tager fysisk fat i materialet, bearbejder det, tager chancer og lader øjeblikket råde.

Stof/papirflader kan bearbejdes på utallige måder. Det er et meget fleksibelt materiale, nært og vedkommende; men ved at klippe det i mindre stykker forvandles /flyttes det fra at være en anonym flade til at blive et udtryk, der fortæller om indlevelse, tænkning og personligt udtryk. Teknikken er en god modspiller i billedprocessen.

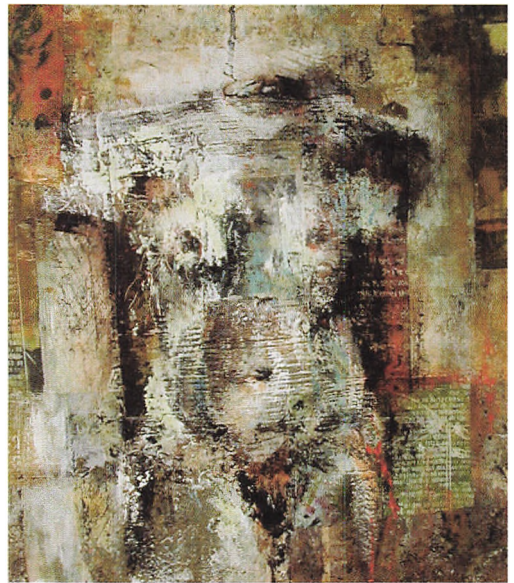
Kunstneren Carl Henning Petersen har sagt:

”Jeg blev maler, da jeg opdagede glæden ved at sætte den ene farve ved siden af den anden farve”. Smukt og enkelt sagt!

For mit eget vedkommende prøver jeg at finde frem til - som jeg skriver i et af mine digte - ”at finde tyngdepunktet i sin sjæl, hvorfra du kan hente kraft til at leve det liv, der er dit”.

For at synliggøre det væsentligste i billedet, sker der hele tiden under opbygningen en stiltingtagen og en holdningsbearbejdelse med mig selv - dog helst så ubevidst som muligt - for at nå frem til ”mit tyngdepunkt”.

Dette er en kompleksitet, som for mig er den væsentligste drivkraft i mit arbejde som kunstner.

Torso. Stof/papircollage. 110 cm x 100 cm.

Jeg oplever gang på gang i mit eget billedarbejde, at der sker uforudsete og lidt magiske ting, når man arbejder med flader, der kan flyttes rundt med.

At skabe billeder er som at placere sig i spændingsfeltet mellem det sikre og usikre. Nysgerrighed, forundring og ansæthed er vigtige arbejdsredskaber i processen. Jeg er nødt til mange gange i billedarbejdet at nedbryde og genopbygge for at nå ind til billedets sande udtryk.

Motiverne i mine stofbilleder har for det meste kredset om - kvindeliv - det nutidige

symboliseret i kvindeskikkelser i forskellige positioner suppleret med dyremotiver, der for mig beskriver instinktet, den ubevidste styrke og den levende natur i menneskesindet. Jeg fylder billedet ud med mange symboler, der hver for sig har en stor fortælling for mig selv.

Jeg oplever, at disse kvindeportrætter er blevet mit bidrag til slægtens fortællinger og ikke mindst kvinderne i den.

Billederne hænger rundt i mange hjem og giver livskraft til disse familier.

For 7 år siden flyttede vi til halvøen Helnæs på Fyn. Min mand skulle sammen med en tidligere kollega opbygge en højskole på halvøen i den nedlagte folkeskole.

Min identitet som sønderjyde havde indtil da været meget grundlæggende for mig, og det var spændende, hvad der ville ske ved at "hoppe" over Lillebælt og komme lidt på afstand.

Det har været et interessant forløb at se, hvilke ændringer der sker, når fokus ændrer sig. Når hverdagen ikke mere er præget af grænse-landets traditioner, men hvor "tavlen" er vasket ren og dermed åben for nye udgangspunkter. Jeg kan selvfølgelig ikke lade være med at tænke på, om den sønderjyske historie og tradition i alt for høj grad virker hæmmende og konserverende for nytænkning? - Om tidligere tiders generationer i højere grad var i stand til at fastholde de værdier, der til alle tider er forudsætningen for den enkeltes udvikling på egne præmisser og for det nødvendige fællesskab.

Hurtigt fandt vi ud af, at Helnæs faktisk minder meget om Sønderjylland hvad angår tradition for foreningsliv, og hvor forsamlingshuset stadig er samlingsstedet. Naturmæssigt har jeg et lille stykke marsk på den flade Måde mod vest og den sønderjyske østkyst med skrænter og bakker ned mod Helnæsbugten.

Jeg havde indtil da været synonym med mine kvinde/dyr stofbilleder og havde nu behov for at trænge "ind under huden" hos disse kvinder. At skulle danne sin egen identitet uden at være omgivet af den sønderjyske historie, tradition og familie gjorde, at jeg fik mod til at arbejde i et nyt materiale og andre motiver. Jeg oplevede en frihedsfølelse og en nødvendighed i at bevæge mig fysisk ud i naturen for at hente mit materiale.

At arbejde med plantefibre fra naturen på Helnæs gør, at jeg fornemmer grokraften og stedets kulturelle historie. Det giver en indre ro og styrke til at gå ind i fortællingens kringelkroge, når billedet opbygges lag på lag.

Jeg afventer det øjeblik, hvor jeg med overraskelse og undren ser motivet åbne sig for mine øjne.

.... og ånden lever! Bemalet stofpapircollage.
110 cm x 110 cm.

Ved at arbejde med plantefibre, nedbryde og genopbygge det til papirflader, får jeg jordforbindelse!

Når jeg indgider farve oven på det grove plantepapir, mærker jeg fibre og ser naturens linier komme til syne, der hele tiden er i spænding og bevægelse i forhold til hinanden. Fibrene bliver en vigtig med- og modspiller i billedarbejdet, og motiver kommer mere listende frem end i de syede billeder.

Jeg favner nu både kvinder/dyr/natur/abstraktion i mit kunstneriske udtryk.

Min base er nu gården Bangholm med værksted, galleri, kunstkurser og Bed and Breakfast. Jeg afholder 3-5 dages internatkurser i billedsyning/collage, og det er meget givende og udviklende at hjælpe andre kvinder videre i billedarbejdets forunderlige verden, hvor alt kan ske.

At jeg nu har samlet alle disse funktioner i mit hjem og har mulighed for at give mine besøg-

ende et indblik i livet som kunstner og menneske midt i en smuk natur, har gjort, at jeg har fundet mit eget ”tyngdepunkt”.

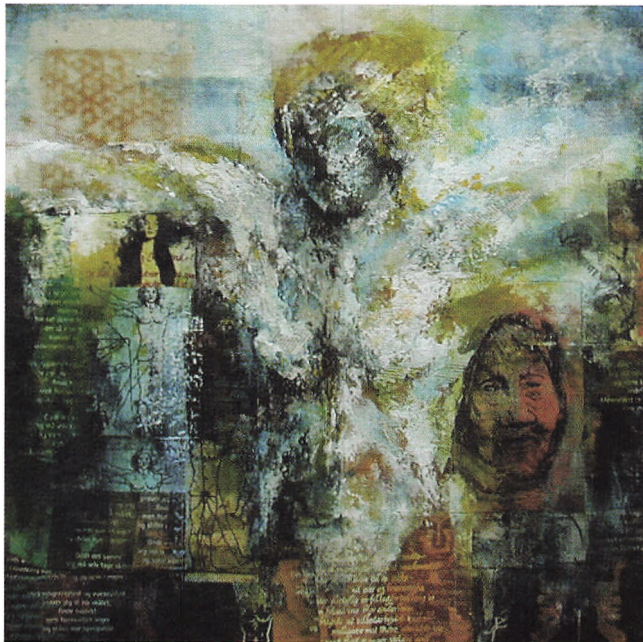
Horisont

Mit blik søger horisonten.
En længsel mærkes dybt inde.
Indefra ud.
Hvem har sat denne konsekvente streg
der så modigt
deler
himmel og hav?

Med nysgerrighed og eventyrlyst
prøver jeg at nå målet;
finde svaret!
men horisonten viger
og stiller nye spørgsmål.

Godt det samme!
Jeg må selv tage stilling
og være konsekvent.
Indefra ud.
Mennesket er himmel og jord
-en miniature!

Solvejg Refslund, f. 1949 i Sønderjylland. 1971-78 børnehaveklasselærer, 1972-74 folkeskolen, Qaqortoq, Grønland, 1978-82 højskolelærer, Uge Folkehøjskole, 1982- udøvende tekstilkunstner, kunstkurser; udsmykningopgaver, 1988-97 kunstkurser i Billedværkstedet, Broager, 1997- Galleri Bangholm, Helnæs. Kunstkurser. Hjemmeside: www.refslund.dk

Menneske hvad nu? Bemalet papir/stofcollage.

Fra Fliegerhorst til Flyvestation

Af Ole Gellert Andersen

I efteråret 1943 blev 2/3 af Skrydstrup sogns beboere jaget bort fra deres hjem, og byggeriet af en af Luftwaffes største flyvepladser blev påbegyndt. Efter en hektisk tid op til befrielsen og flere års usikkerhed blev flyvepladsen i 1953 til Flyvestation Skrydstrup.

Den 19.11.1943 henvendte Oberfeldzahlmeister Taubert sig hos stiftamtmand Lundbye i Haderslev og meddelte, at der skulle opføres et værnemagtsanlæg syd for landsbyen Skrydstrup vest for Vojens. De berørte ejendomme syd for byen og en enkelt nord for skulle derfor beslægtages, og ejerne skulle forlade deres gårde. Gårdene ville blive vurderet af en kommission, og ejerne ville få udbetalt erstatning for jorden, fast ejendom, løsøre og besætning.

Da henvendelsen blev kendt i Skrydstrup, skabte den bestyrtelse, især fordi de berørte kun havde ca. to måneder til at forlade hjemmet. Beboerne i selve landsbyen tog det dog lidt mere roligt, da det jo kun var landbrugene ude på Skrydstrupmark, som var berørt. Sådan blev det ikke ved med at være. Vicechefen i den tyske byggeledelse, arkitekt Spiecker, havde

Et af tyskernes arbejdskort med placering af flyverskjul og støttepunkter. (Rigsarkivet)

Ole Gellert Andersen

taget ophold på Skrydstrup skole, og en dag bad han førstelærer Jens Ingvar Hansen om planerne over skolen. Lærer Hansen forsøgte at få lidt mere at vide om, hvad der skulle ske med børnene, hvis tyskerne skulle bruge skolen. ”De må da kunne forstå, når der ingen skole er, er der heller ingen børn”, svarede Spiecker irriteret, og da gik det op for førstelæreren, at landsbyen Skrydstrup var på vej til at ophøre med at eksistere.

Usikkerheden varede til den 3.2.1944, hvor de danske myndigheder fik meddelelse fra tyskerne om, at landsbyerne Allesø på Fyn og Skrydstrup i Sønderjylland skulle rømmes inden den 15.2. – kun 12 dage senere.

Erstatningerne til de tidligere ejere blev løst på en helt særlig måde. Samarbejdspolitikken med tyskerne var ophørt den 29.8. året før. Det var utænkeligt, at tyskerne skulle kunne eje jord i Danmark, men det var lige så umuligt, at den danske stat skulle købe de pågældende ejendomme for herefter at overdrage dem til tyskerne. Sagen blev løst på en helt særlig måde, idet de tidligere ejere lejede deres ejendomme ud til tyskerne på en tidsbestemt lejekontrakt. I disse kontrakter var indføjet en klausul, hvorefter den danske amtmand kunne tage skøde på ejendommene, således at staten kom til at eje ejendommene, når lejekontrakten udløb.

Egnens største byggeplads

Byggeriet af pladsen gik i gang, endnu inden beboerne havde forladt byen. Efter rømningen var kun tre små enklaver af Skrydstrup sogn tilbage, nemlig Uldal, Hørløkke og Lilholt. Sognet tog afsked med sin kirke den 27.2.1944. I stedet for de godt og vel 500 landsbybeboere flyttede en hær af byggearbejdere ind på byggepladsen. Antallet af arbejdere var en overgang helt oppe på 4.000, og de blev hentet i lastbiler fra de omliggende kommuner i Sønderjylland. Der var blandt befolkningen en vis forståelse for, at danske arbejdere tog arbejde på flyvepladsen. Det var svært at få arbejde andre steder, og alternativet kunne være et påbud om at arbejde i Tyskland eller miste retten til understøttelse. Ud over arbejderne var også en del danske vognmænd beskæftiget ved kørslen med byggematerialer. De mødte til gengæld ikke den store forståelse. Kørslen blev organiseret gennem såkaldte kørselskontorer, som indgik aftalerne med tyskerne. Kontorerne fik en betaling på 10 % af kørselsafregningen og havde derfor en interesse i, at regningerne blev så store som mulige. I et enkelt tilfælde gik det dog for vidt. En vognmand kørte ind og ud af flyvepladsen hele dagen med det samme læs sand. Da han dagen efter afleverede sin køreseddel til kørselskontoret, lød den på 25 timers kørsel i ét døgn. Da kørselskontoret protesterede over dette forhold, svarede vognmanden: "Jamen æ' køe' da å' i æ maielav".

De mange arbejdere var beskæftiget hos flere tyske og danske entreprenører, som havde byggearbejdet på pladsen. Langt hovedparten af byggeriet var jord- og betonarbejde, hvor jorden blev rømmet af, hvorefter der blev støbt en 2.000 meter lang startbane og et meget langt system af rullebaner. Flere af disse ligger i dag uden for den nuværende Flyvestation Skrydstrup. Både Over Jerstalvejen mellem Vojens og Over Jerstal samt Tingvejen i industrikvarteret vest for Vojens er tidligere rullebaner fra "Fliegerhorst Hadersleben", som tyskerne døbte den nye flyveplads.

Der blev brugt meget store mængder cement til betonbanerne, og denne cement blev sejlet til havnene i Kolding og Haderslev, hvorfra cementen blev transporteret med lastbiler ud til

byggepladsen. En stor del af de øvrige byggematerialer, bl.a. træ til hangarbyggerierne, blev leveret med tog. Hvor den tidligere og nedlagte amtsbane havde gået, anlagde tyskerne et jernbanespor, og der blev indrettet en stor lagerplads til maskiner og byggematerialer mellem Vojens og Skrydstrup.

Medens byggeriet af startbane og rullebaner var betydeligt, var byggeriet af egentlige bygninger meget begrænset. Nord for Skrydstrup opførte tyskerne to store "Werfthallen", som eksisterer den dag i dag. Desuden byggede de tre mindre reparationshangarer, som alle er væk i dag. Enkelte bestående landbrugsejendomme blev udvidet med tilbygninger, men herudover var der ingen byggerier af huse m.v. Man brugte simpelthen de bestående ejendomme til indkvartering m.v. En enkelt undtagelse er dog den store mødesal, som blev bygget i Skrydstrup by i tilknytning til det gamle mejeri.

Ifølge tyskernes egen opgørelse kunne der indkvarteres ca. 1.400 mand på pladsen fordelt med ca. 850 i Skrydstrup og ca. 550 i Bevtoft, som også blev delvist inddraget.

Hvorfor valgte tyskerne Skrydstrup?

Baggrunden for byggeriet af flere store og mindre flyvepladser i Danmark var tyskernes frygt for, at de allierede skulle gøre alvor af en strategi, som var blevet planlagt allerede under den 1. verdenskrig, og som tyskerne var blevet bekendt med. Tyskerne skildrede strategien i et krigsspil, som de kaldte "Drohende Gefahr Nord", og man forudså, at englænderne ville gå i land på den jyske vestkyst for derefter at trænge ned gennem Danmark og Slesvig-Holstein og true tyskerne på deres nordflanke. Denne trussel skulle afværges ved byggeri af flyvepladser, hvorfra flyene kunne angribe invasionsstyrken. Der skulle endvidere graves et system af pansergrave på tværs af Sønderjylland og Slesvig-Holstein. Disse blev lavet noget senere end flyvepladserne, og kun en af pansergravene – Kriemhild som gik fra Haderslev fjord til vadehavet – blev stort set færdig inden krigens afslutning.

Skrydstrupmark var egnet til byggeriet, fordi området var fladt og sandet, og så lå området tæt ved den jyske længdebane. Nogle år før

besættelsen havde Hærens Flyvetropper, som var det daværende flyvevåben, udpeget en række steder, hvor der kunne bygges flyvepladser til et kommende flyvevåben. Pudsigt nok valgte tyskerne netop disse steder til etablering af deres flyvepladser, og det må konkluderes, at tyskerne via deres efterretningsvæsen har fået indsigt i de danske planer. Også Skrydstrup var udpeget af Hærens Flyvetropper til at være egnet til en flyveplads.

Hvilke fly skulle være på pladsen?

Pladsen blev bygget til at skulle have en Kampgruppe – dvs. en enhed med bombe-fly, og der skulle have været placeret 24 store langtrækkende He-177 i de 24 felthangarer, som blev lavet nord og øst for pladsen. Disse felthangarer var jordvolde, der blev overdækket med camouflagenet. De var lavet i grupper af tre og placeret således, at angribende fly kunne angribe én ad gangen. He-177 var et af tyskernes få langtrækkende bombefly med fire motorer, men kun to propeller. Flyet var meget ustabilt, og Luftwaffe havde mange uheld med flyet. Flyet blev taget ud af tjeneste inden krigens ophør, og de 24 bombefly blev aldrig placeret på Skrydstrup.

Ud over bombeflyene skulle pladsen have en Jagdgruppe – dvs. en eskadrille jagerfly med Bf-109 eller FW-190 fly. Jagerflyene skulle placeres syd for startbanen i mindre felthangarer. I Bevtoft plantage byggede tyskerne flyverskjul til jetfly, som også skulle komme til pladsen. De

Fire piloter fra EJG1 tager afsked med deres Bf-109. Fra venstre Fr. Dennhardt, Herbert Erlewein, L. Blumschein og W. Fillies. Erlewein har hat på efter at have fået alt hår brændt af under en nedstyrning ved Bevtoft et par uger tidligere (Kister)

kom heller ikke. I det hele taget kom pladsen slet ikke til at opfylde det formål, som den var bygget til. Til gengæld blev den hjemsted for en stor uddannelsesenhed, natjagere og en navigationsskole.

Obersten og flyene kommer

Den 15.4.1944 blev oberst Rudolf Hagen udnævnt til kommandant på Fliegerhorst Hadersleben. Han var ellers ikke flyver – tvært imod fristes man til at sige. Han var tidligere ubådskommandant fra 1. verdenskrig, men var indtrådt som officer i Luftwaffe. Inden stillingen i Danmark var han kommandant for flyvepladsen i tilknytning til Luftwaffes store forsøgscenter Rechlin.

Flere lette fly benyttede flyvepladsen, så snart flyvefeltet var færdigt, men de første operative fly blev set på pladsen i august 1944, hvor en enhed af flyvende ministrygere brugte pladsen. Det drejede sig om nogle Ju-52 transportfly med en stor magnetring monteret nede under flyet. Ved at flyve hen over magnetminer kunne flyets magnetfelt få minen til at eksplodere og dermed uskadeliggøre den.

I efteråret 1944 blev en Aussenkommando af III/NJG3 fra Westerland på Sylt forlagt til Skrydstrup, hvorfra den fløj natjageroperationer med Ju-88. Et fly fra denne enhed styrtede ned under start fra pladsen, og besætningen omkom ved nedstyrningen. Denne natjagerenhed forsvandt igen fra pladsen i slutningen af 1944.

I februar 1945 ankom den største enhed, som var på pladsen. Det var EJG1 – Ergänzungsjagdgeschwader 1 – som var en slags træningsenhed. Piloterne i denne enhed var enten særdeles erfarne piloter, som fungerede som instruktører, eller også var det helt unge piloter, som var færdige på flyveskolen, men som skulle have flyvetræning for at kunne indsættes som operative piloter. EJG1 havde en overgang over 100 fly – alle af typen Bf-109. Brændstofsituationen var dog alvorlig, og der blev ikke fløjet så meget. Eskadrillen var også plaget af mange uheld som følge af de meget uerfarne piloter.

Instruktørerne i enheden deltog i et jagerberedskab, således at der altid stod fire fly parat til angribe allierede fly, som kom ind over

Danmark. Dette jagerberedskab nedskød den 26.2.1945 et amerikansk bombefly af typen B-17 Flyvende fæstning, som var kommet bagefter resten af styrken efter et angreb i det østlige Tyskland. Flyet fløj meget lavt, og kun tre af flyets fire motorer var i gang. Det blev beskudt af flak fra flyvepladsen, men det var piloterne Wilhelm Mink og Hans Adam, som nedskød flyet. Det var faktisk Mink, der skød flyet ned, men Adam fik æren, da han ikke havde jernkorset endnu. Det havde Mink. Flyet styrtede ned ved Jenning ved Gram. Hele besætningen overlevede ved at springe ud med faldskærm.

Mink og Adam blev alarmeret igen den 12.3. sammen med deres to kolleger, Adolf Hoppe og Hans Georg Kister. Kister kunne ikke få motoren startet, så han kom ikke i luften, men det gjorde de tre andre. De angreb fire P-51 Mustang jagere, som var ledsagefly til en stor styrke af bombefly. De tre tyske piloter mødte deres overmænd og blev alle skudt ned og dræbt. Hoppe faldt ned ved Bøghoved i Haderslev, Adam ved Styding – i øvrigt på hans 24 års fødselsdag, og Mink faldt ned i et vandhul lige øst for Hammelev. Minks fly blev fundet ved udgravningen til motorvejen ved Hammelev.

Da de unge piloter i EJG1 skulle lære instrumentflyvning, havde Navigationsschule der Luftwaffe også til huse på pladsen. Denne enhed havde fly af typen He-111 og Si-204. I disse fly kunne flere unge piloter ad gangen lære instrumentflyvning. Navigationsschule der Luftwaffe var resten af en tysk eskadrille, som ellers var blevet ophævet og sendt til fronten som infanterister. De mest erfarne piloter blev instruktører. Nogle fløj flyene til Skrydstrup, medens andre tog toget. Den 9.2.1945 var enheden på vej med toget til Danmark. Toget havde også en tankvogn med hårdt tiltrængt brændstof med. Toget nåede kun til Bajstrup syd for Tinglev, hvor det blev sprængt af modstandsbevægelsen. Seks officerer fra skolen mistede livet ved sprængningen. Brændstoffet løb ud.

Den 20.4.1945 kom en natjagerenhed igen til pladsen. Det var IV/NJG3 (4. gruppe i Nachtjagdgeschwader 3). Chefen for enheden var Hauptmann Fr. Tober, og de 21 fly kom fra den tyske flyveplads Nordholz. Egentlig skulle de

have været til Uetersen vest for Hamburg, men her var alt fyldt op. Luftwaffe havde i krigens sidste dage samlet stort set alle sine fly i Nordtyskland og Danmark.

Natjagerenheden kom ikke ud at flyve mere under krigen. Sammen med resten af Luftwaffes tropper på Fliegerhorst Hadersleben kapitulerede de den 5. maj om morgenen kl. 8.00. Inden kapitulationen nåede tre af natjagerne dog at blive ødelagt under et engelsk luftangreb, hvor en del tyske fly blev ødelagt.

Grev Folke Bernadotte bliver angrebet

Den 24.4. blev flyvepladsen angrebet af en gruppe engelske Tempest-jagere. Dette angreb var et af flere angreb mod flyvepladsen, men netop angrebet den 24.4. skulle få en helt særlig betydning. På flyvepladsen holdt nemlig Redningskorpset Zonens ambulancefly, som Grev Folke Bernadotte brugte til transport mellem København og Sønderjylland i forbindelse med kapitulationsforhandlingerne med Himmler og von Schellenberg i Kiel og Lübeck. Under disse forhandlinger boede Folke Bernadotte på Brundlund slot i Aabenraa og kørte herfra i bil til Tyskland. Det var trods alt for farligt at flyve helt derned.

Greven havde netop sat sig til rette i flyet sammen med piloten, da Tempest-flyene angreb. De måtte springe af flyet igen og søge dækning i en løbegrav ved siden af. De blev ikke ramt, og det gjorde ambulanceflyet heller ikke.

Tyskerne marcherer bort og englænderne kommer

Den 10.5.1945 marcherede hovedparten af de tyske tropper på flyvepladsen tilbage til fangelejre i Tyskland. Der blev dog en større styrke tilbage, som bl.a. hjalp med at rydde op og holde vagt på pladsen. Den sidste tyske soldat forlod flyvepladsen den 22.12.1945 sammen med englænderne.

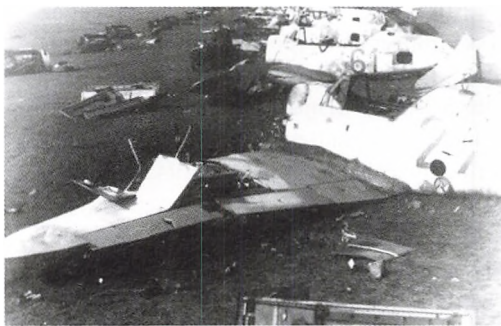
Den 5.6. ankom de første engelske soldater til pladsen, som skulle være der nogen tid. Disse soldater havde til opgave at registrere alt materiel og afgøre, hvad der skulle ødelægges, og hvad der skulle bruges til forskning og forsøg eller overdrages til andre stater.

Skrydstrup skole som var hovedkvarter for oberst Hagen og Lt. Drinkwater efter befrielsen. På billedet ses Lt. Drinkwater, Iver Toft, modstandsbevægelsens næstkommanderende på pladsen samt Sgt. Palmer, der var Drinkwaters næstkommanderende (Toft)

I alt 107 fly stod på flyvepladsen ved befrielsen. Af disse blev 10 fly overtaget af BAFO (British Airforce of Occupation). Flyene blev fløjet bort af tyske piloter under bevogtning af allierede fly. De 10 fly var fem Si-204, tre Bü-181, en Me-108 og en Klemm-35, og de blev sammen med andre fly samlet på flyvepladserne i Leck, Lüneburg, Schleswig-Jagel og Hamburg-Fuhlsbüttel. De resterende fly på Skrydstrup – bl.a. 72 Bf-109 og 18 Ju-88 – blev i løbet af efteråret 1945 sprængt i luften med sprængladninger, som blev placeret bag motorene. Ved sprængningen faldt motorene af flyene. Resten af flyene blev ødelagt med økser. Den 7.11.1945 blev ikke færre end 100 fly sprængt på Skrydstrup og Vandel flyveplads til sammen.

Af de såkaldte BAFO-fly fik Danmark tildelt tre Ju-52 og to Fw-200. Danmark var så uden sammenligning det besatte land, som fik færrest

Ødelagte Bf-109-fly efter sprængningen. Flyets motorer ses foran flyene. På motorcykel ses overbetjent Sauerberg, Haderslev (Sauerberg)

fly tildelt. F.eks. fik Norge langt flere fly end Danmark, og langt de fleste gik til Frankrig.

Royal Air Force var repræsenteret på flyvepladsen ved Leutenant Alan Drinkwater og No. 2726 RAF Regiment. Disse soldater skulle sørge for at få ryddet op. Det ødelagte tyske materiel blev overdraget til Politiets Afviklingsudvalg og solgt på auktion. De resterende tyske soldater og et par hundrede Blitz-mädels skulle sendes hjem til Tyskland. Det skete med tog, og flere gange skete det, at de relativt få engelske soldater skulle tage afsked med flere kærester på én gang, når togene skulle af sted. Krigen var trods alt slut, og der var opstået et vist interessefællesskab mellem de engelske soldater og de tyske Blitz-mädels.

I december 1945 var englændernes opgave afsluttet, og pladsen blev overdraget til Indenrigsministeriet. På dette tidspunkt fungerede selve Skrydstrup by som en lille flygtningelejr, og Bauleitungs bygninger på Bregnbjerg var blevet betydeligt udvidet og omdannet til en stor flygtningelejr. De sidste flygtninge forlod denne lejr i efteråret 1947.

Flyvepladsen bliver til Flyvestation Skrydstrup

Efter befrielsen henlå flyvepladsen i en sørgelig forfatning, og der var en overgang ingen udsigt til, at flyvepladsen skulle blive aktiv igen. Der foregik ganske vist enkelte flyvninger fra pladsen, og de to hangarer nord for Skrydstrup kom til at huse en mekanikerskole og modtagelse for køretøjer, som skulle videre til den danske brigade i Tyskland, men der var kun lille interesse for at etablere en ny dansk militær flyveplads.

Dette billede ændrede sig imidlertid i 1950, hvor amerikanerne i forhandlinger med den danske regering aftalte oprettelse af flere store flyvestationer i landet, som skulle forsynes med jetfly. Byggeriet af den nye Flyvestation Skrydstrup gik i gang. Den tyske startbane på 2.000 meter blev forlænget til 3.000 meter og nye rullebaner og eskadrilleområder bygget. Kvarterer til personalet sammen med værksteder og administrationsbygninger blev bygget som elementbyggeri, og i starten af 1953 var byggeriet færdigt.

Den 1. maj 1953 kunne det nye danske fly-
vevåben tage sin nye sønderjyske flyvestation i
brug, og inden længe gav luften omkring Vojens
genlyd af hylende jetmotorer. En stor ny ar-
bejdsplads var skabt oven på resterne af Luft-
waffes fejlslagne planer.

Efterskrift:

*Historien om flyvepladsen i Skrydstrup fra 1943 til den 1.
maj 1953 kan læses i bogen "Flyvepladsen på Skryd-
strupmark", som er skrevet af Ole Gellert Andersen og
udgivet af Historiefonden for FSN Skrydstrup, Zeisesvej
9, 6100 Haderslev. Bogen koster kr. 252,00 og kan købes
i boghandlen eller hos fonden på tlf. 74531456 eller
21458322, e-mail: olefss@post1.dknet.dk.*

*Ole Gellert Andersen, født 1950. Til daglig leder af Nor-
deas landbrugsafdeling i Haderslev. Ole Gellert Andersen
er forfatter til bogen "Flyvepladsen på Skrydstrupmark."*

Danfoss

- det alsiske industrieventyr

Af Aage Junker, senior kommunikationskonsulent, Danfoss. Fotos: Danfoss Arkiv

Historien om Danfoss er i høj grad historien om en enkelt mands ideer og hans vilje og evne til at føre dem ud i livet. Fabrikken startede yderst beskedent i et lille loftsværelse. Her havde Mads Clausen sin seng og sin arbejdsplads. I dag er Danfoss en verdensomspændende industrikoncern med over 18.000 medarbejdere.

Da ingeniør Mads Clausen i 1932 stod med sin første brugbare ekspansionsventil til køleanlæg, fik den navnet Danfoss. Dan- fordi produktet var dansk, og -foss, fordi ventilen havde en lyd, der mindede om en susende strøm af vand. Året efter grundlagde han »Dansk Køleautomatik og Apparat-Fabrik« i Elsmark på Als - et industrieventyr var indledt. Fra et salg på 466 ventiler det første år voksede virksomheden i løbet af de næste ti år til 197 medarbejdere og 37 forskellige produkter, de fleste af dem til brug i køleindustrien. I 1946 fik virksomheden navnet Danfoss.

I de efterfølgende år voksede Danfoss med stormskridt. I 1953 blev medarbejder nummer 1.000 ansat, og allerede året efter rundede virksomheden ansættelse nummer 2.000. Fra tiden efter 2. verdenskrig og op gennem 1960'erne og 70'erne etablerede Danfoss løbende produktioner og salgsselskaber rundt omkring på hele kloden - fra Argentina til Japan. I 1990 opnåede Danfoss' danske fabrikker ISO 9001 certifikat.

På Danfoss Museum og Teknorama - indrettet på Mads Clausens fødegård i Elsmark - er virksomhedens historie gjort levende, og i 2005 vil børn og voksne kunne udforske Danfoss' produkter og teknologier i oplevelsesparken Danfoss Universe.

Danfoss er fortsat en familieejet virksomhed med Mads Clausens ældste søn Jørgen M. Clausen som administrerende direktør og hans bror Peter M. Clausen på formandsposten i

Aage Junker

Bitten og Mads Clausens fond - Koncernens bestemmende myndighed. I 2001 blev ca. 6.000 medarbejdere medejere, da de sagde ja tak til tilbuddet om at købe aktier i deres arbejdsplads. I de senere år er der sket tiltag til en fremtidig børsnotering, og Danfoss har taget forskellige skridt i retning af en omstrukturering, der skal forenkle og effektivisere Koncernen.

Fabrikant Mads Clausen, grundlæggeren af Danfoss.

Fabrikant Mads Clausen

Men lad os gå helt tilbage til begyndelsen. Mens Sønderjylland og Als endnu var under tysk herredømme fødtes Mads Clausen den 21. oktober 1905. Han var yngste søn af landmand

Jørgen Clausen og hustru Maren. På fødegården i Elsmark på Nordals boede også oldefar Jørgen Hansen, som bag stuehuset havde sit lille værksted, hvor han fremstillede pumper og spinderokke. Her havde drengen Mads sin gang, her fattede han interesse for mekanik, og han lærte at værdsætte godt håndværk og god kvalitet.

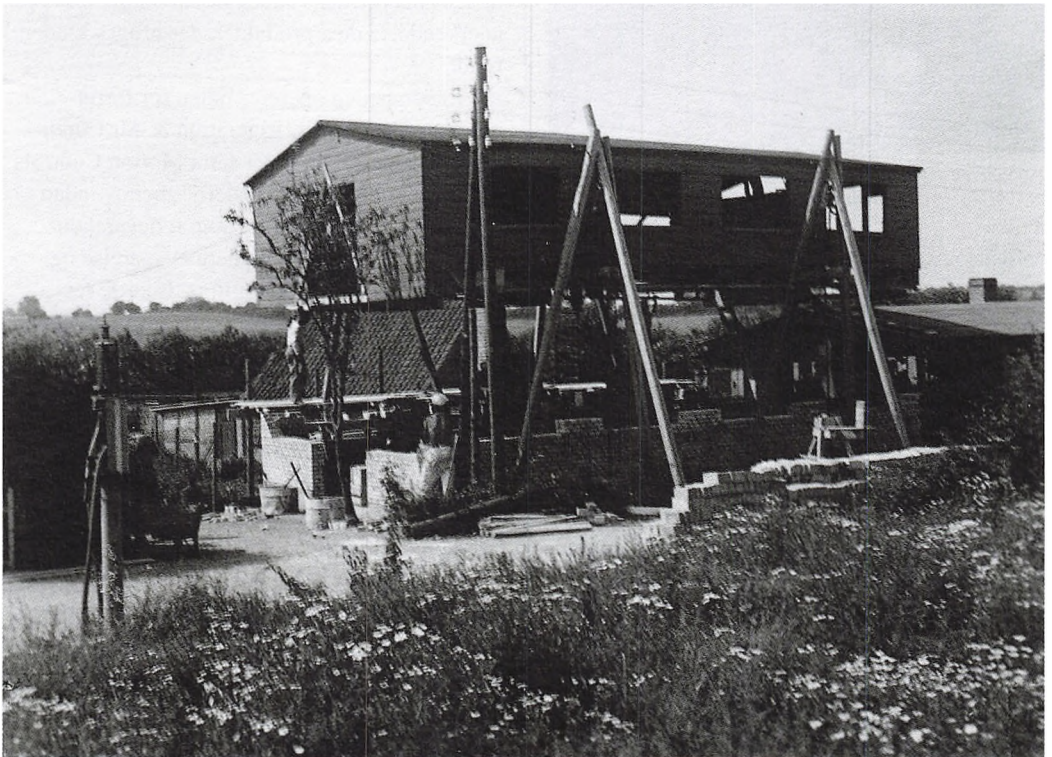
Men hans interesse for mekanik faldt ikke i god jord, og der blev gjort ihærdige forsøg på at oplære ham til landmand, men forgæves. Interessen var og blev mekanik, og til sidst fik han sin vilje. Han kom i lære på en maskinfabrik i Sønderborg, og derefter fik han sin ingeniøruddannelse på Odense Teknikum, hvorfra han dimitterede i 1927.

Efter ansættelser i Silkeborg og Odense kom Mads Clausen i 1931 til Brødrene Gram i Vojens, hvor han blandt andet konstruerede kompressorer til køleanlæg, og begunstiget af

importforbud mod ventiler fra USA øjnede han chancen for at blive selvstændig.

Han indledte et samarbejde med Brødrene Müller i Vollerup på Als, som fremstillede dele til ventilen efter hans tegninger. Efter flere forsøg sad Mads Clausen med den første ventil i hånden den 25. november 1932. De første ventiler blev solgt, og fremstillingen af nye ventiler blev sat i gang. Han henvendte sig til Aage Gram og tilbød et samarbejde, men det havde ingen interesse, og hen på sommeren 1933 skiltes Mads Clausen og Brødrene Gram i bedste forståelse. Han forlod Vojens og vendte hjem til Elsmark på Als, hvor han indrettede sig i sit gamle drengeværelse på stuehusets loft.

Her startede fabrikken under yderst beskedne kår. I det lille loftsrum havde Mads Clausen sin seng og sin arbejdsplads. Han samlede ventilerne og trykprøvede dem i en balje vand,

I 1935 var pladsen på loftet blevet for trang. Et stykke af køkkenhaven blev inddraget for at give plads til en træbygning på 60 m². »Hønehuset« er bygningen blevet kaldt, men det er og bliver en myte, at Danfoss startede i et hønehus. Efter udvidelser i 1937 og 1938 var der igen behov for mere plads i 1940. Men Mads Clausens mor ville ikke af med mere af sin have, fordi det ville gå ud over frugttræerne. Men udvidet blev der: Bygningen blev skåret fri og løftet op. Herefter blev der muret nye vægge af sten, hvorefter overdelen blev sænket igen. Arealet blev således fordoblet samtidig med, at der blev arbejdet i værkstederne.

der stod midt på gulvet. Senere blev værelset indrettet som fabrikantens kontor, et ydmygt sted, hvorfra Mads Clausen styrede sin hastigt voksende virksomhed. Først i 1962 flyttede han fra sit lille loftsværelse til et kontor i den nye administrationsbygning. Da var Danfoss en verdensomspændende virksomhed med ca. 5.000 medarbejdere.

Fra én-mands firma til global industrivirksomhed

Fra en lokal virksomhed med dybe rødder i det sønderjyske landskab er Danfoss vokset til et

Sommeren 1941: Det samlede personale hos Danfoss på udflygt til Frydendal Kro i Nørreskov på Als.

verdensomspændende industrieventyr. Innovation, fremsynethed og engagerede medarbejdere har gjort Danfoss til en førende global virksomhed inden for udvikling, fremstilling og salg af højteknologiske produkter. En succes, der på flere områder er blevet et forbillede for andre virksomheder.

Danfoss har i årenes løb modtaget adskillige danske og internationale priser for sin teknologi, og respekten for miljøet og naturens ressourcer har indbragt virksomheden flere hædersbevisninger. Miljøbevidsthed og hensyntagen til naturen har en lang tradition hos Danfoss, der allerede, inden den første danske miljølov kom i 1973, var i gang med investeringer for at sikre, at virksomheden kunne leve op til lovens krav eller mere. Også i dag er energibesparelse og miljøforbedring vigtige mål i udviklingen af nye produkter.

Danfoss yder et stort bidrag til forskning og uddannelse i Danmark. Et af resultaterne er

Mads Clausen Institutet for Produktinnovation på Syddansk Universitet, hvor der blandt andet forskes i brugsorienteret design. Institutet, der blev oprettet i 1999 med støtte fra Bitten og Mads Clausens fond, uddanner civilingeniører i mekatronik – en kombination af mekanik og elektronik. Også uden for Danmarks grænser samarbejder Danfoss med organisationer og uddannelsesinstitutioner.

Danfoss' teknologi skaber livskvalitet for mennesker verden over. Rent vand, varme og afkøling er faktorer, der har afgørende betydning for vores velbefindende. Danfoss sørger med et bredt sortiment af produkter og højteknologiske løsninger for disse og mange andre uundværlige funktioner hjemme i stuerne og ude i industrien. Til trods for, at virksomhedens produkter oftest arbejder i det skjulte, klinger navnet Danfoss velkendt i de fleste danskeres ører, og virksomhedens mærke har vundet global udbredelse og anerkendelse med produkter, der bruges kloden rundt.

Virksomheden opererer inden for forretningssegmenterne Refrigeration & Air Conditioning, Heating & Water samt Motion Controls og imødekommer her kundernes behov inden for så forskellige områder som fødevarerkonservering, produktivitet, energibesparelse og forbedring af miljø og komfort. Især de ressourcebesparende produkter er med til at tegne fremtiden i en verden, hvor der bliver stadigvæk større fokus på hensyn til miljøet og naturens knappe ressourcer.

Danfosskoncernen er en verdensomspændende virksomhed med over 50 fabrikker fordelt på 21 lande og salgsselskaber og forhandlere i over 100 lande. På verdensplan arbejder 18.300 mennesker for Danfoss, heraf er de 6.300 danske medarbejdere. Koncernen havde i 2003 en omsætning på omkring 15,4 milliarder kroner.

Virksomhedens værdigrundlag

Hos Danfoss forenes respekt for virksomhedens grundværdier, som for eksempel retlinethed og kvalitet, med stadig innovation og et blik rettet mod fremtiden. Det har skabt en global virksomhed med engagerede medarbejdere, der

udvikler og anvender avanceret teknologi under hensyntagen til miljøet og naturen.

Høj produktkvalitet og god service gør - sammen med evnen til at reagere hurtigt og imødekomme individuelle kundekrav - Danfoss til en ledende spiller på sit marked. En levende bevidsthed om virksomhedens værdigrundlag gør Danfoss til en sikker og pålidelig samarbejdspartner. Troværdighed og tillid kendetegner koncernen, der skaber og bevarer denne identitet gennem ærlig og imødekommende adfærd og ved at tage både menneskelige, samfundsmæssige og materielle hensyn.

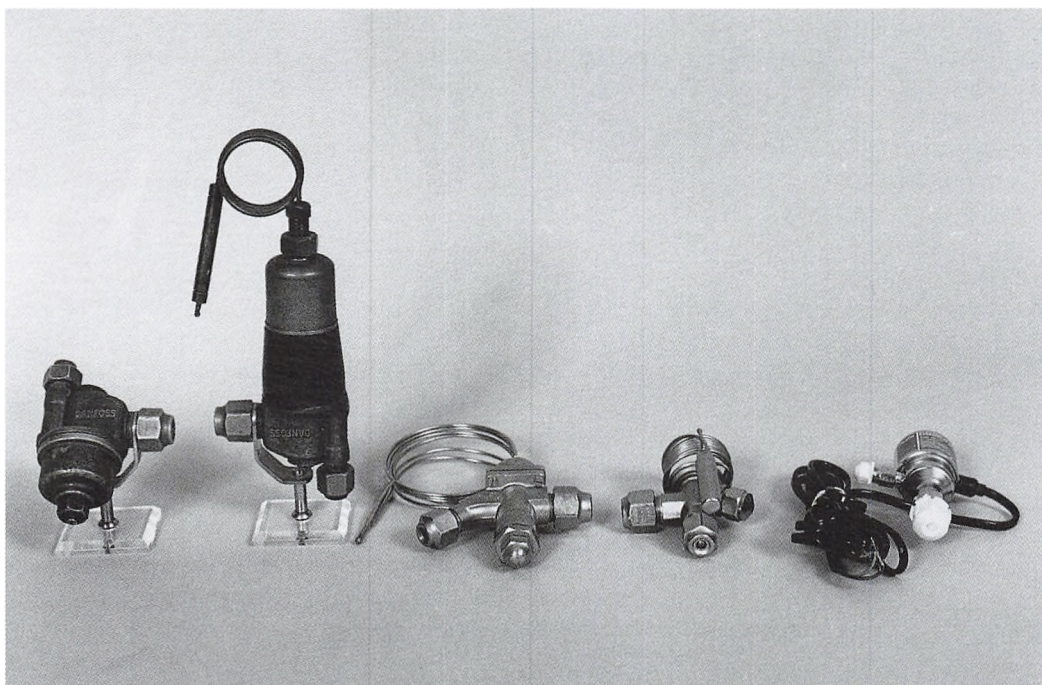
Det er Danfoss' mission at fremstille og levere produkter over hele verden til kundernes tilfredshed og med omsorg for miljøet og naturens ressourcer. Virksomheden støtter og udvikler Danfoss kulturen globalt. Samtidig viser virksomheden respekt for de lokale værdier og styrker de samfund og områder, hvor Danfoss spiller en aktiv rolle. Kvalitet og respekt for traditioner og værdier forenes hos Danfoss med en

åbenhed over for forandring, der placerer virksomheden i spidsen for fremtidens teknologi.

Produkterne

Det mest kendte produkt fra Danfoss er uden tvivl radiatortermostaten, der regulerer rumtemperaturen i de fleste danske hjem. Men for de fleste af virksomhedens produkter gælder, at de – som elementer i de mest uudværlige ting i vores hverdag – kan være svære at få øje på. Kigger man bag kulisserne i køleskabet eller oliefyret derhjemme eller under overfladen på de store anlæg og maskiner i industrien, vil der ofte stå Danfoss på de vitale dele i apparater og maskiner.

Danfoss' produktprogram af højteknologiske kvalitetsprodukter er i dag fordelt på de nævnte tre forretningssegmenter, og med i alt 15 produktdivisioner tilbyder Danfoss højt specialiserede produkter og komplette systemløsninger, der er tilpasset den enkelte kundes behov. Produkterne fordeler sig på områderne køleau-

Billedet viser 60 års udvikling af Danfoss ekspansionsventiler til mindre køleanlæg. Yderst til venstre ses den automatiske (trykstyrede) ekspansionsventil, type ARV fra 1933 - samme år som Danfoss blev grundlagt. Få måneder senere fulgte den termostatiske (temperaturstyrede) ekspansionsventil, type TRV (nr. 2 fra venstre). De tre følgende produkter viser udviklingen af ekspansionsventiler frem til 1988.

tomatik, industriautomatik, varme-, brænder- og vandautomatik, transmissionsteknik, hydraulik og analyse. Alle produkter ledsages af et højt serviceniveau på alle stadier - før, under og efter salg til kunden.

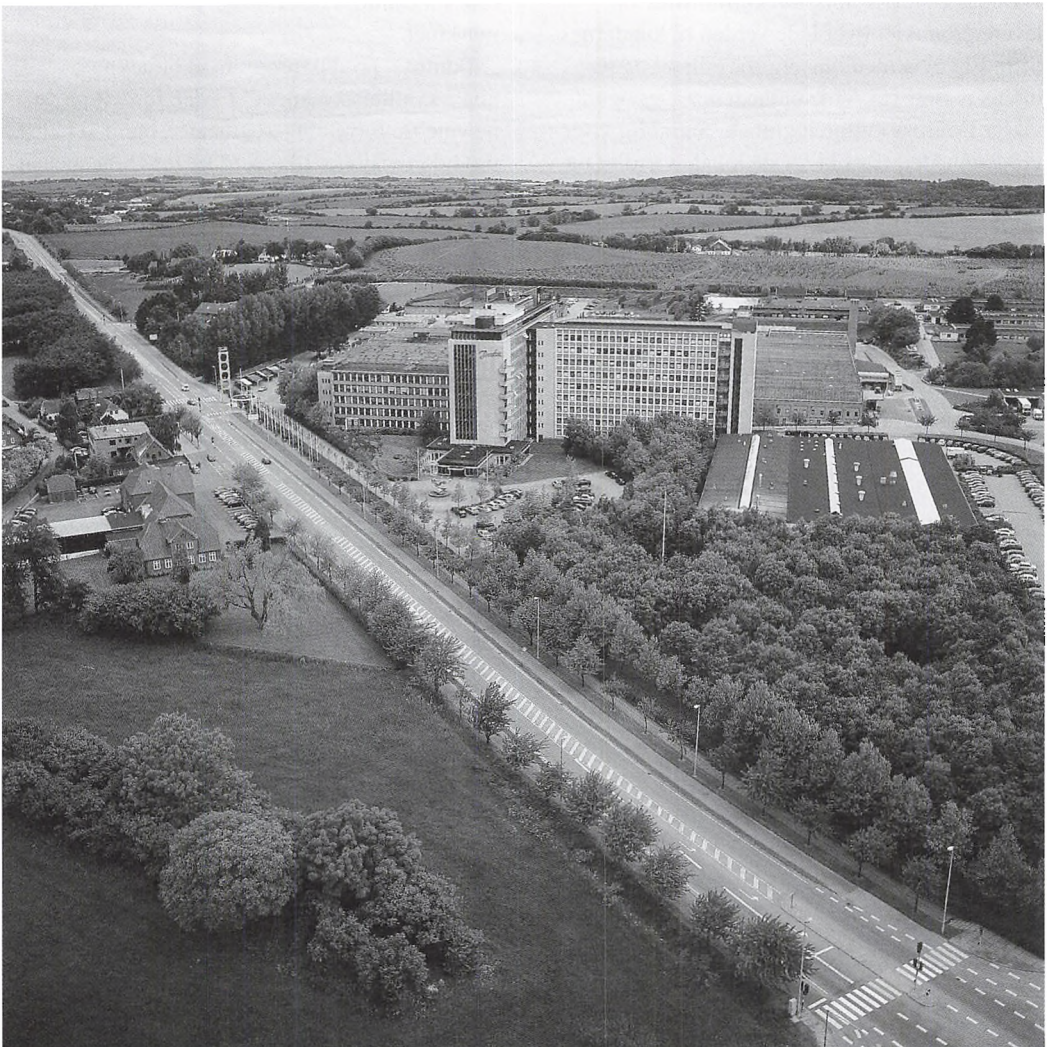
Fokus på udviklingen i Sønderjylland

Danfoss arbejder til stadighed med udvikling af nye produkter og investerer årligt millionbeløb i ventures og potentielle forretningsområder. På årsbasis udtages omkring 30 nye patenter. Samtidig udvider Danfoss sin tilstedeværelse på markeder verden over, og inden for de sidste

ti år har koncernen opkøbt en række virksomheder rundt om i verden. Målet er at skabe nye platforme og styrke virksomhedens forretningsområder.

Et af resultaterne af denne strategi er selskabet Sauer-Danfoss, som blev til i 2000 efter en fusion af Danfoss' hydraulikforretning og det tysk-amerikanske selskab Sauer Inc. Sauer-Danfoss er i dag en af de førende virksomheder på markedet for mobilhydraulik.

Energibesparelser, bedre komfort og miljøforbedringer er et centralt udgangspunkt i udviklingen af fremtidens produkter. Et eksempel

Danfosskoncernens hovedsæde, administrationsbygningen i Nordborg, har i 2003-2004 gennemgået en omfattende renovering til ca. 125 mio. kr.

er produktprogrammet Nessie® Vandhydraulik, som i dag omfatter mere end 40 patenter og er et område i stærk vækst. De seneste års produktudvikling har desuden resulteret i blandt andet nye køleskabskompressorer, der optimerer energien i apparatet, i nye elektronisk styrede ekspansionsventiler og en speciel energibesparende varmeventil.

I 2001 definerede Danfoss en ny vision: At være førende på det globale marked inden for koncernens kerneforretninger. At være en højt respekteret virksomhed, der forbedrer livskvaliteten for mennesker. At mestre avanceret teknologi til gavn for kunderne og at skabe værdier for alle virksomhedens interessenter. Visionen skal tegne koncernens rolle på fremtidens internationale marked med den stærke tradition for at gøre visioner til realiteter, der kendetegner ånden i Danfoss.

Med henblik på en kommende børsnotering af Danfoss blev der i 2001 godkendt en ændring af vedtægterne for Bitten og Mads Clausens Fond. Samtidig blev der indføjet en målsætning om at bevare arbejdspladser i Danmark og specielt i Sønderjylland. Som et synligt bevis på dette har Fonden i 2004 investeret 10 mio. kr. i en undersøgelse, der skal fremme erhvervsudviklingen på Fyn, Sydjylland og Slesvig.

Ifølge adm. direktør Jørgen M. Clausen er det uhyre vigtigt at have et stærkt Sønderjylland for at kunne tiltrække folk. Undersøgelsen skal ses som et led i en offensiv strategi, som Bitten og Mads Clausens Fond vil følge for at styrke erhvervsudviklingen. Et senere led i strategien går ud på at investere i nye virksomheder i samarbejde med andre firmaer og private.

I foråret 2004 blev det første spadestik taget til Syddansk Universitets byggeri i Sønderborg. Her har Danfoss bidraget markant med kontante tilskud til Forskerparken, Mads Clausen Institutet, der er en del af universitetet.

Ting, du ikke vidste om Danfoss

- Navnet Danfoss valgte Mads Clausen i 1932, da han stod med den første brugbare ventil. Dan-, fordi det er et dansk produkt, og -foss, fordi en turbulent væskestrøm i ventilen får den til at lyde som suset fra en elv.
- Danfoss er verdens største producent af radiatortermostater. Halvdelen af de 10 første termostater fra 1943 blev monteret i Mads Clausens eget hjem. I dag regulerer Danfoss' termostater varmen i de fleste danske hjem. Danfoss er også verdens førende producent af termostater til køle- og frysemøbler.
- Danfoss er Danmarks største uddannelsesplads for elever inden for jern- og metalindustrien. Virksomheden får hvert år op mod 600 ansøgninger og ansætter omkring 110 elever fordelt på 21 forskellige uddannelser.
- 80% af den samlede affaldsmængde fra Danfoss går til genbrug.
- Et års produktion af Danfoss' frekvensomformere sat i drift på motorer hos kunderne betyder en energibesparelse på 3,5 millioner MWh. Det svarer til 11% af det samlede el-forbrug i Danmark eller til 6% af Danmarks samlede udlledning af CO₂.

I det offentliges tjeneste fra 1968-2003

Af Jes Sandvej

Hvordan er det at være ansat i det offentliges tjeneste i 35 år? Det har jeg gjort mig nogle overvejelser over. Det har været svært at sammenfatte, men jeg har gjort et forsøg.

Jeg tror besværlighederne skyldes, at det alt sammen er så nyt. Jeg har kun en gang tidligere i mit 63 år lange liv rettet henvendelse til offentligheden på egne vegne.

Da jeg overvejede at søge om afsked, drømte jeg egentlig om at digte et mægtigt kvad på klassiske versfødder om, hvordan det kan opleves at ældes i tjenesten. Værket havde jeg tænkt skulle offentliggøres i personalebladet på min arbejdsplads- dels som en afskedshilsen til mine kolleger, dels som et indlæg i debatten om erhvervsliv for seniorer.

Kvadet blev aldrig til noget. Som mange andre drømme om at blive bemærket og være til nytte, blev den glemt, efterladende et sørgmodigt spor i erindringen. I stedet blev det til et indlæg i Sønderjysk Almanak, hvor tanken går tilbage til et langt liv i det offentliges tjeneste.

Ansats i statens tjeneste

Den 1. august 1968 blev jeg ansat i statens tjeneste efter 4 års sorgløst (skulle det vise sig) seminaristliv.

Mit arbejde bestod i at være lærer for 7 unge mennesker: Anette, Kirsten, Jane, Henry, Uffe, Lis og Ole. Deres særlige livsvilkår gjorde, at folkeskolen fandt sig ude af stand til at oplive og oplyse dem. Mine forudsætninger for at gøre det, lod frygtelig meget tilbage at ønske.

Da min foresatte efter nogen tid spurgte mig, hvordan jeg syntes, det gik med arbejdet, måtte jeg svare, at jeg var på bar bund, at jeg ikke syntes, jeg lykkedes med at lære mine elever noget som helst. Han opmuntrede mig afgørende ved at spørge, hvad jeg syntes om eleverne. Det var nemt at tage stilling til: De var alle 7 elskværdige og interessante personligheder.

De næste 9 år var jeg lærer for en masse lignende elskværdige og interessante personligheder uden nogen sinde at opleve at lære nogen noget som helst. Men vi overlevede, blev ældre og lærte hinanden at kende.

Det var vanskelige år med stagnerende udvikling af den del af statens virksomhed, som jeg hørte til. Fordi jeg før min seminaristid var udlært i bankbranchen, blev jeg til min store lettelse tilbudt arbejde i den statslige administration.

Ansats i amtet

I 1970'erne ændredes samfundsordenen voldsomt: kommuner og amter kom til at spille en stadig voksende rolle. Der blev vedtaget omfattende love og lagt store planer i de år. Ansvaret for dele af statens virksomhed blev lagt ud til de nye kommuner og amter, og den 1. januar 1980 blev jeg lagt ud til amtet.

Det var en helt anden verden. Her havde de folkelige kræfter – amtsrådet – til huse sammen med forvaltningen. For mig betød det rav om udvikling af evner til at tænke og vurdere politisk, juridisk og økonomisk,- og fagligt på en anden måde, end jeg kendte.

Veludviklet politisk vurderingsevne behøves for at stabilisere en udviklingsretning i den daglige udførelse af det offentliges virksomhed.

Juridisk vurderingsevne medvirker til at fastholde synet på borgerne som personer med rettigheder i forhold til det offentlige.

Økonomisk vurderingsevne er nødvendig, når der skal lægges budget for den enkelte del af det offentliges virksomhed inden for velovervejede rammer.

Faglig vurderingsevne kan ikke undværes, når det skal skønnes, hvordan det offentliges virksomhed bedst kan tilgodeses af den enkelte borgers behov.

Misbruger politikerne?

Her ved afslutningen af mit erhvervsliv i det offentlige tjeneste er der, -set ud fra min underordnede position,- særligt 2 forhold, som jeg synes, det er vigtigt at være opmærksom på:

-Jeg synes, der er en tendens til, at vi misbruger ordet "politikerne", når vi omtaler de mennesker, vi har valgt til at tage ansvaret for det offentlige virksomhed. Det gælder Folketingets medlemmer, når de tager ansvaret for lovgivningen, og det gælder medlemmer af amtsråd og kommunalbestyrelser, når de tager ansvaret for den konkrete løsning af det offentlige opgaver.

Misbrugte ord bliver triste og grå. Vi bliver triste og grå af at bruge dem. Hvis det at være "politiker" er at udtrykke en mening om andet

end sig selv, er vi det alle sammen fra tidligt i vuggen til lige før graven.

Forskel på offentlig og privat virksomhed

For mig at se var der, er der, og vil der altid være en forskel mellem vilkårene for det offentlige virksomhed og vilkårene for anden virksomhed i samfundet. Næsten så elementær som forskellen mellem vilkårene for kvinder og vilkårene for mænd. Jeg har med ubehag oplevet pres på det offentlige til at udjævne forskellen ved at tilnærme sig adfærdsformer, som anvendes af virksomheder, for hvem meningen er profitmaksimering.

Og så til slut et hjemmegjort vers med formaning om det pædagogiske, som var mit fag:

Til enhver som vil hjælpe børn og magtesløse; fra en af dem.

Jeg tror det er svært for dig at begribe min smerte og glæde

Jeg mærker tit din afmagt
den er din, ikke min.

Jeg er den, jeg er;
smerten ved det er din, ikke min.

Husk det, når vi er sammen.

Hvis du synes, det er synd for mig,
er det synd for os begge.

Hvis din viden om,
hvad der er godt for mig
ikke stammer fra din følelse af,
hvad der er godt for dig,
bør vi to slet ikke være sammen.

Hvis vi to skal kæmpe om magten til at bestemme,
hvad jeg skal gøre for at have det godt,
er der en sikker vinder i den sidste ende;
det er ikke dig.

Vil du hjælpe mig,
skal du lytte til mig på samme måde
som du lytter til fuglene eller til havet.

Du skal se på mig på samme måde
som du ser på blomsterne eller på stjernerne.
Måske kan vi to så finde glæde ved hinanden.

En hal kop kaffe

Dres han vå it såhn æfor
 som vi ande æ æbagh,
 men han vå en gromme buend
 å dyghte te sit fagh.
 Men kantere det vå han - ja -
 somm soj, te han vå stejl,
 å åld æ pighe i æ by
 di tøt, det vå en fejl.

Han prevet åh å læh å dans,
 men Dres haj ingen rytmesans,
 så det hæh mæ å find en pigh,
 det vå for Dres it jaun ligh
 så let - for pighe hæh te lands
 vil ha en kjærest, som kan dans.

Så nove a det ålleværst,
 - for Dres - det vå å find en kjærest.

Ven Dres blev bøjen mæ te fest,
 kund han væh en gemytle gæst,
 men jen ting kund han it fordragh:
 Å få sin telle fylt mæ kagh.

Desuden vild han sjel bestem
 hvomanne frikadelle,
 som han vild ædh, å som han vild
 ha liggend åh sin telle.
 Kort soj, så kund han it fordragh
 det hæ mæ å blyv kroejd,
 det vå skam ligh ve - tit - te han
 blev arre i æ hoej.

Det koldt han - såhn ven han blev vred
 for "misforstået gæstfrihed".

Å haj han bøjen om en hal
 kop kaffe, - ja, så blev han gall,
 ven æ pigh hun fylt hans kop helt op,
 sjel om han råft: Stop, stop, stop, stop.

Men no skal I da høe hvodan,
 det gik for Dres - den sære mand,
 da Anne - æ serveringspigh -
 hen åh æ kro - hun skænket ligh

Nis M. Branderup

en hal kop kaffe - ja, hun vå grom -
 som Dres han jaun haj bøjen om.

Hun vimset om, å hun sevee,
 å li så sinne blev Dres da mee
 å mee forelsket i æ pigh
 å tændt, te hun vå jaun ligh
 såhn jen, som han kund tænke å få
 te å vims rundt hjem åh sin gård.

Da han kom hjem den sahm nat,
 han åh papie å pen fik fat,
 å så sådt Dres sæ nee å skrev
 te Anne - tænke - et frierbrev.

Da æ post han kom den næste dav,
 soj han te Anne - mest for sjov -
 "Æ har et brev fra Emmerlev,
 æ troe det æ et kjærestbrev".
 Men Anne svar ham: "Ha, ha, ha,
 hvem mondt et sånt jet komme fra".
 Da Anne fek æ brev lot op,
 så kan I tro, hun gøe et hop.
 Hindes reaktion vå no it fin,
 hun gav sæ te å skraldegrin,
 å soj sind: "Anne, vee do va,
 han æ den siist, som æ vil ha".

Da hun haj griin et helt kvatee,
 såt hun sæ nee å spekulere
 å soj sind: "Anne, vee do hva,
 han æ vist it så fejl endda,
 for han ka plov å harre å så,
 å det æ køhnt omkring hans gård,

desuden æ han høj å rank,
 å han har pæeng åh æ bank,
 æ skal nok - ven æ da vil ha ham -
 nok få æ kante sleffen a ham.
 Desuden æ do - urn å lylv -
 jo skrejen ever de syvåtyv,
 å to gang hæ do væt forlovet.
 Anne - æ troe, te do ska vov'et.
 Sej do no JA te klap å køss,
 inden do fæh æ peffebøss".

En måned ette - mæ hest å vuhn -
 køe di hjem fra æ kjærk som mand å kuen.

Dres vå jo kante - men han vå goej -
 men Anne haj no alde troej,
 te hun kom te - såhn - å hold a
 jen, som di ande it vild ha.
 Det tov vist både år å dav,
 men enn må sej, te olt elav
 blev Dres mindsandt en dejle karl
 å olt elav såhn helt normal.
 Normal? - Ja, no må æ it lylv,
 men så normal, som han kund blyv.

Å sandle - di fek 4 børn.
 Jens å Lis å Karen å Jørn.

Da femåtyve år gik hen,
 så skuld dær holdes fest egjen
 hen å æ kro - det sahm stej,
 hvo Dres han haj den stoe glej
 å find sin kuen, som i galop
 ku' skænk te Dres en hal kop.
 Å som det hø' sæ for æ buend,
 holdt han en tael for sin kuen.

Han slov åh sit glas å rejst sæ op
 å soj sind: "Anne, do æ en knop.
 Tak for di femåtyve år,
 æ tøss som om det vå i går,
 te do it fyldt min kop te æ raend.
 Æ tænt: "Hun har en goj forstaend.
 Æ blev forlibt å tænt om dæ,
 te do vå jaun en kuen for mæ
 så dæfor tøss æ do ska ha
 et særskilt å et højt hurra".

Folk øjt hurra - så højt å flot,
 men knap nok haj di får sæ så,
 før Anne klinket åh sin kop,
 å mæ et smil hun rejst sæ op
 å soj, te no vild hun bekind,
 hvorfor te Dres fek kig åh hind.

"For see do Dres - min gode mand -
 DÆH VÅ IT MEE I Æ KAND."

Nis Branderup

Lyset i mørket

Af Elisabeth Dons Christensen

Lyset i vinduerne

Jeg havde glædet mig til at komme hjem til Ribe for igen at kunne opløftes over alle befrielseslysene i vindueskarmene den 4.maj.

I de syv år i Søllerød havde jeg for det første nærmest ingen lys set i parcelhusvindueskarmene på min aftentur igennem kvarteret. For det andet lå præsteboligen placeret sådan, at ikke en eneste sjæl kunne se dens vinduer fra vejen, så det var kun til familiens egen glæde, ihukommelse og uro, at jeg stillede stearinlys på gulvtæpperne i det meget moderne og vindueskarmløse hus.

Nu skulle jeg så til møde udenbys den 4. maj i år og kom lidt sent hjem, men der var alligevel forbavsende få lys i vinduerne. Selv i gamle historiske Ribe!

Jeg kravlede i seng og tænkte på en studietur, jeg lige har været på i det tidligere DDR. Mit rejseselskab og jeg besøgte flere af de gamle lutherske kirkesamfund i Berlin, i Magdeburg, i Wittenberg og i pietismens gamle højborg: Halle.

Det var lidt sørgeligt. Lidt deprimerende. Og så alligevel så forhåbningsfuldt.

Sørgeligt og deprimerende, fordi den evangelisk-lutherske kirke står så svagt i disse områder, ja ikke bare den, men hele den kristne kirke står svagt. I visse områder er kun ca. 11 % medlemmer af den evangelisk-lutherske kirke, andre steder er der op mod 15-16 %, dertil kommer så ca. 4-5 % som er medlemmer af den katolske kirke. Og hvad er så resten? Ingenting, religiøst set! Ingen dåbsfest, ingen kirkelig konfirmation, intet bryllup i kirken og ingen kirkelig begravelse! Liget brændes og så slut! Slet intet sted, hvor budskabet om Guds evige magt og kærlighed kan lyde til håb og trøst for mennesker, der sidder i mørkets og dødens skygge.

Hvor går de så hen, spørger man. Går de i Bilka? Ja, det ville de vel gerne, akkurat lige

Elisabeth
Dons Christensen

som alle vi andre forbrugsræsende danskere, men det kniber at gøre forbrug og nydelse til den erstatningsgud, som det er blevet for mange af os andre i den rige, vestlige del af verden. Arbejdsløsheden er stor. Ca. 20 %. De gamle forenende og forældede østtyske produktionsvirksomheder lukker på stribe. I Halle, hvor hele 300.000 arbejdere fik deres udkomme på byens store kemiske fabrik i DDRtiden, er der 300 tilbage i et trøstesløst snavset og næsten forladt industriområde. De unge og stærke flytter til den vestlige del af Tyskland. De gamle og svage bliver.

Som kirkemenneske spørger man sig selv, hvordan er det dog kommet så vidt? Hvordan kan det være, at det kommunistiske system her i de gamle lutherske kerneområder på bare 40 år har haft held til næsten at udrydde kristendommen? Er det bare en fremskrivning af den udvikling, som vi vil komme til at se i vort eget land i løbet af de næste 25-50 år? Med andre ord: Betyder det overhovedet noget, at vi i vores kirke fastholder ca. 85 % som folkekirkemedlemmer, hvoraf de fleste hører til den gruppe, man for nemheds skyld kalder de firehjulskristne: Dem, der kommer, når de skal køres, dvs. når der er en særlig festlig eller sørgelig anledning til at komme, hvad enten det er dåb, konfirmation, bryllup eller begravelse?

Betyder det slet ikke noget, at vi prøver at holde kirkedøren og dermed kirkens glædesbudskab åben for dem? Betyder det ikke noget, at det også her i det tidligere DDR-område var fra kirkerne, demonstrationerne udgik i de dejlige befrielsesdage i 1989? Betyder det ikke noget, at det var her i kirken og i kristendommen, der blev fastholdt en sandhed om et andet liv og en anden verden end undertrykkelse og despoti? Betyder det ikke noget, at der er nogen, der kan grave det spadestik dybere ned i os mennesker, end der normalt graves, for der at finde ud af, at ingen af os slipper igennem livet med helt rene hænder? Betyder det slet ikke noget, det vi ved fra kristendommen og også fra os selv, hvis vi ellers vil vide det, nemlig: At der er to magter, Gud og djævel, godt og ondt, som altid strides i os og om os? At der derfor heller intet ingenmandsland gives. Ingen neutralitet. At vi enten er besatte af det onde eller befriede til Gud. Og det hvad enten vi kan lide det eller ej.

Besættelse

Vi mennesker kan være besatte af så meget.

Vi kan være besatte af det okkulte, af spådomskunst, magi - og af noget, som er særligt aktuelt i dag, om end det opfattes som noget meget uskyldigt af de fleste: Besættelsen af, at stjerner og fødselstidspunkt og navn binder et menneske til en bestemt skæbne. I øjeblikket er der mange i Danmark, der skifter navn eller ændrer deres navne med mærkelige stavemåder – og udsætter deres børn for det samme. Det koster det hvide ud af øjnene. Først skal man nemlig til en såkaldt numerolog, som selvfølgelig tager sig vel betalt, og bagefter skal statskassen have sine 3000 kr. Og hvad vier man sig til ved det, andet end en blind skæbne bundet til djævelens tomhed og tilfældighed? En sutteklud, som skubber ansvaret for eget liv til side? For det er jo navnet og alt det andet tilfældige eller dæmoniske, der er skyld i det, når det ikke går os godt.

Vi kan være besatte af egoisme, af altid at se på vore egne og vore egne tarv frem for alle andres, af at hengive os til os selv og vores egen velbehagelighed, af løgn og list, af skamløshed, griskhed og et overfladisk liv.

Vi kan være besatte af vrede, jalousi, indestængt forurettelse og et had så stort, at det martrer alt – også os selv.

Og vi kan være besatte som land og folk som vi var det i de fem onde år fra 1940-45.

Og ét er vi alle enige om, kristne, "firehjuls-kristne", ateister, navne-og-stjernefikserede, og hvad vi end er: Det er ikke godt at være besat. Det er ikke godt at være ufri.

Men det er til gengæld godt at blive befriet.

Dog er den hellige grav heller ikke efter befrielsen velforvaret, for når det onde er drevet ud, så skal vi ikke vide os for sikre, for da er pladsen meget tom, den er fejlet og prydet og bliver den plads ikke fyldt op af Guds magt, så vender det onde tilbage med fornyet styrke. Og da er det sidste værre end det første, for den ånd, der maser sig ind der, hvor Guds ånd skulle have været, den er bundet til vort eget forgodtbefindende, vores egen ret og vores egen rethaveriskhed. Og da er der slet ikke plads til den tilgivende kærlighed, hvad enten det er Guds eller menneskers, som er det eneste, der virkelig kan sætte et menneske fri.

Det onde er, selv at ville have magten, selv at ville have ret og selv tage sig til rette.

Og hvilken frihed, hvilken befrielse er der i det?

"Hvilken befrielse"? Det er titlen på en bog udgivet i 1995 af en historiker ved navn Claus Bryld. Bogen handler vemodigt om en barn-dom levet i fortrængning, udstødthed og skam på grund af en far og tre farbrødre, der alle var velhavende og begavede, men uheldigvis topnaster under besættelsen 1940-45.

Det er modigt gjort sådan offentligt at gøre op med sin skyldbetyngede og spaltede fortid, fra en tid hvor verden virkelig blev delt op i ondt og godt, sort og hvidt og mange mennesker havde behov for at uddrive det onde, der var sket omkring dem – fra sig selv – og så ellers overføre alt det onde på andre. Og her lå landsforrædere og værnemagere jo lige for.

Hans far havde altså holdt på den forkerte hest, men han havde ikke gjort noget ulovligt, præciserer sønnen. Han havde kun været medlem af et lovligt parti: Danmarks nationalsocialistiske parti, været redaktør for det nazistiske

blad Fædrelandet og befundet sig i inderkredsen omkring Fritz Clausen, men i øvrigt havde han og hans brødre meldt sig ud i 1943.

Faderen blev under retsopgøret efter befrielsen idømt 8 års fængsel. Familien gik mere eller mindre i opløsning, drengen blev et spaltet menneske, der lærte sig at sige og mene ét derhjemme og noget andet ude. Han skriver: "udadtil over for samfundet var vi børn af landsforrædere, indadtil var vi børn af et demokrati, der havde forrådt vores forældre ved at overtræde dets egne principper", for forældrene blev jo dømt for handlinger, der ikke var ulovlige, da de blev udført.

Og han spørger, hvorfor de overgreb, som modstandsbevægelsen begik mod mennesker ikke regnes for onde, når overløbernes handlinger altid var udtryk for den bevidste ondskab? Og så slutter han med at fortælle, hvordan han i sit andet ægteskab fra starten har nedlagt veto mod at sætte lys i vinduerne på befrielsesdagen den 4. maj, for det var et årligt tilbagevendende symbol på hans ydmygelse og på sejrherrenes iscenesættelse af sig selv som gode og de andre som onde. Og derfor må han glædes over, at der for hvert år der går, bliver der færre og færre, der husker skikken med at tænde lys i vinduerne den aften.

Det er en bevægende bog om menneskeskæbner, der besættes og rystes rundt af de dæmoner, som også vores fælles historie bærer på, hvad enten det er nazismens eller kommunismens eller alle vore egne iboende dæmoner.

Det er og må være en befrielse at skrive åbent om sig selv og sin families betrængte fortid som Claus Bryld her har gjort, for ved ordene, talen om alt det, der har ligget i tabuiseret tavshed i ham, ligger muligheden for at blive befriet fra denne tunge fortid - og for at begynde livet på ny.

Det er en befriende bevægelse fra stumhed til tale og frihed, han her forsøger at gøre.

Men han vil mere end sin egen befrielse.

Han vil anfægte os! Gøre os utrygge!

Vi må også anfægtes. Det må mennesker, og især da kristne mennesker altid. Men utrygge skal han ikke have lov til at gøre os. Og tage glæden fra befrielsen, hvad art den end måtte være, det skal han slet ikke.

Alle mennesker, der dengang troede sig - og stadig tror os - på det godes og det rigtiges side må anfægtes. Vores samlede indsats under besættelsen var på trods af modige menneskers indsats jo ikke noget at prale af. Og det retsopgør der fandt sted efter befrielsen er så vist heller ikke noget som et demokrati kan prale af, selv om det dog kunne have udartet og blevet meget værre end tilfældet blev.

Men når man har lagt bogen og hans skæbne fra sig, så er der alligevel noget der anfægter i endnu højere grad, og det er om den befrielse fra egen fortid, som forfatteren ønsker, nogensinde vil kunne indtræffe for ham? Er huset ikke blevet fejlet og prydet alt for rent? For tomt? Er de besættende dæmoner ikke stadig flyttet med? Er der overhovedet mulighed for befrielse, så længe andre mennesker skal klandres? Er der mulighed for et nyt liv uden vrede og uden skam, så længe ordet tilgivelse slet ikke bliver nævnt?

Vil han ikke kun have ret. Ret til at dømme dem, der i så mange år dømte ham og hans familie ude. Ret i, at heller ikke vi i dag har ret til at tænde lys i vore vinduer den 4. maj og glæde os over dog at være blevet befriede, selv om vi som enkeltpersoner og folk slet ikke har gjort nok for at få del i denne store og glædelige befrielse.

Befrielsen kommer udefra

Men nu blev vi besatte efter de fem mørke år befriede. Vi blev ikke befriede alene ved egne kræfter. Der kom hjælp til os udefra. Men det bliver glæden ikke mindre af. Snarere større og rigere, fordi vi ved, at vi ikke har ret, hverken til at blive befriede eller til at have ret i vores domme over andre.

Det store spørgsmål, der står tilbage er da, om sand befrielse ikke altid i én eller anden forstand kommer udefra? Om vi mennesker nogensinde selv kan befri os selv? Kan vi selv sætte os selv frie? Er vi ikke på godt og ondt bundet til os selv og besatte af os selv? Har vi ikke altid en tom, dæmonisk side i os, som altid vil have ret, og som skal skubbes til side for at give plads til den befrielse, som ikke bare grunder sig i os selv og i vore egne kræfter? En mørkeside, som kun ser os selv, og alt det vi selv har gjort, for at verden skulle være et godt sted at leve i for

os selv – og slet ikke noget af alt det, andre har gjort for os?

Mørket og mørkesiden af os er en realitet.

Vi kan gemme os i mørket. Og vi kan søge at blive glemt i mørket.

Men i mørket sker underet. Der kan komme én udefra og trække gardinet fra, så lyset kan anes igen. Og da er der kun et at gøre: Glæde sig.

Det gælder os som enkeltmennesker og det gælder os som folk. For vi er forbundet med hinanden og med verden. Og vi er forbundet med den Gud, som har magten der, hvor vi intet magter.

Derfor bygger de stadig kirker og samles til gudstjeneste i det tidligere DDR. Derfor var det trods de lave medlemsprocenter og kirkegangsprocenter alligevel uendeligt opløftende at møde mennesker, der hverken kan eller vil give op, og som stadig som de første kristne med håb

og megen fortrøstning samles om det glædelige budskab om den Gud, der af selvhengivende kærlighed ikke kunne andet end gå i døden, for at vi mennesker kunne blive befriede fra os selv. Den befrielse indbefatter tilgivelse – også alt det, som vi ikke kan tilgive os selv og alt det, som vi skulle have gjort anderledes i historiens tunge forløb.

Og deri ligger kimen til det nye og befriede liv.

Derfor tænder vi lys i vore kirker ved vore gudstjenester.

Og derfor skal vi stadig tænde lys i vore vinduer den 4. maj.

For ”lyset skinner i mørket. Og mørket fik ikke bugt med det”.

Det er sikkert og vist. Som amen i kirken!

Elisabeth Dons Christensen

Vækkelse: om menneske- og erhvervsudvikling

Brødremenighedens blomstring i Christiansfeld

Af F. O. Overgaard

Enhver, der har vandret en tur i Christiansfelds charmerende bymidte, har kunnet glæde sig over de mange smukke bygninger; solide, store huse, enkle og ensartede, men dog kendetegnet af fornemhed. Stilen er ikke dansk, men karakteristisk for tyske brødremenighedsbyer, der også blev lagt til grund for den karakteristiske byplan med to snorlige, parallelt anlagte gader og en firkantet plads, der omsluttes af det herrnhutiske samfunds centrale bygninger.

Da Christiansfeld blev grundlagt, havde brødremenigheden i årtier været udbredt til ikke blot Europa, men også til oversøiske lande. Som religiøs bevægelse hørte den pietismen til, men på sin helt særlige måde. Efter sin tilblivelse 1727 i Herrnhut i det sydøstlige hjørne af Tyskland udviklede den sig under grev N. L. Zinzendorfs ledelse til en af de mest omdiskuterede vækkelser i den nyere tids kirkehistorie. Der var tale om den første selvstændige religiøse bevægelse, der overhovedet tåltes i de lutherske lande. Som andre pietistiske forgreninger kendetegnedes den af vækkelsesglød og omvendelsesiver, af orden, flid og dygtighed, men karakteristisk for herrnhutismen var, at det religiøse engagement forenedes med stor sans for ydre form og gennemorganiseret fællesliv, for disciplin og ledet aktivitet. Bag det hele lå en menighedsordning, der var fælles for alle brødremenighedsbyer, og som sit fundament havde broderlig og søsterlig kærlighed og alts totale underordning under fællesskabet og de fælles regler. Når Herrnhut og dens mange filialer udviklede sig til egentlige "menighedsbyer", hang det dog især sammen med, at ordningen ikke begrænsede sig til det åndelige eller religiøse, men tillige omfat-

F. O. Overgaard

tede de erhvervsmæssige og borgerlige forhold. Alt gik så at sige hånd i hånd i - hvad nogen har opfattet som - et hemmeligt broderskab, andre et protestantisk klostersonskab.

Når "kolonien" Christiansfeld blev oprettet i det sønderjyske, hang det sammen med ret så jordbundne ønsker på "højeste" sted. Som det måske vil være bekendt, gjorde herrnhutismen sig kraftigt gældende i Danmark omkring Christian VI's tronbestigelse 1730, men med den hallensiske bodspietismes officielle sejr i kongeriget fra midten af 1730'erne trængtes den herrnhutiske indflydelse i baggrunden, ja, bevægelsen anklagedes for separatisme og sværmeri og søgtes i 1740'erne undertrykt gennem forordninger, der forbød rejser til de tyske menigheder mod tab af arveret og formue, samtidig med, at statsmagten lukkede grænserne for fremmede "missionærer" og især for herrnhutiske privatlærere o.l. Årsagen var, at herrnhutismen dybtgående var beslægtet med den øvrige pietisme, men i modsætning til "statskirkeligheden" virkede den som en principiel lægmandsbevægelse, der ønskede at forene alle vakte i en "hjertereligion"; en tankegang, der

selsvagt rimede slet med den stramme ensretningstendens i en kongeligt ledet statskirke.

Men blot få årtier senere, så alt ganske anderledes ud takket være en ny tids mere tolerante og praktiske indstilling. I årene efter Zinzendorfs død 1760 oplevede brødremenigheden en indre konsolidering, der vakte stor respekt på grund af ikke mindst bevægelsens erhvervsmæssige følger. Tidens oplyste fyrster og statsmænd fattede interesse for de herrnhutiske centre. Det gjaldt efter deres opfattelse om at lægge større vægt på merkantil udvikling end læremæssig ensretning, og man indbød hellere end gerne til etablering af herrnhutiske kolonier eller societeter. Efter indledende manøvrer opfordrede den danske regering i 1771 den herrnhutiske ledelse til at anlægge en brødre-industri i her-tugdømmerne med løfte om forskellige begunstigelser. Kort efter erhvervedes Tyrstrupgård ved Stepping som et passende sted, og Christian VII underskrev i december 1771 en koncession (bekræftedes på ny i august 1772 efter Struensens fald), der i vid udstrækning imødekom brødremenighedens ønsker: de gamle anti-herrnhutiske forordninger blev sat ud af kraft, samtidig med at den nye koloni fik fuld frihed for kirke, skole og erhvervsvirksomhed. Den kunne optage alle, der var danske undersåtter, og sikredes forhørsret i forbindelse med afgørelse af civile stridigheder, fritagelse for soldater-tjeneste, militær indkvartering og edsaflæggelse, ja, den slap i 10 år delvist for skattebetaling og fik toldfrihed for import og eksport. Som toppen på kranssekagen fik den et tilskud på 10 pct. til alt byggeri. Der var kort sagt tale om, hvad vi i dag vil kalde en markant og utilsløret konkurrenceforvridning i det sønderjyske.

Og det kan nok være, at der blev bygget lige fra 1773 til århundredskiftet og i en imponerende målestok. Inden for de første ti år opførtes foruden en række mindre bygninger ca. 35 huse, heraf flere rene komplekser som brødre- og søsterkorhusene, kirken og enkehuset. Hertil kom i 1780'erne og 1790'erne yderligere en snes huse, inklusiv en drenge- og pigekostskole og store tilbygninger til de førnævnte komplekser. Størstedelen af det, der i dag kendes som det "gamle" Christiansfeld, var dermed opført. Og

medlemstallet voksede i takt med byggeriet, fra 102 i 1775 til 753 år 1800, hvortil skal lægges "fremmede" tjenestefolk og håndværkere. Til regeringens glæde svarede den tilstræbte erhvervsmæssige udvikling til befolkningstilvæksten. Dygtige fagfolk af mange professioner flyttede til fra Tyskland, og snart var der også tale om en række små fabriksmæssige virksomheder (tobaksspinderi, cigarfabrik, møbel- og bygningsnedkeri, bageri, spinderier og væverier, m.m.). Det herrnhutiske handelshus Spielweg & Co - lige over for gæstgiveriet - blomstrede fra starten og havde ikke besvær med at afsætte varerne, der ganske vist ofte var dyre, men af god kvalitet og bedre end gennemsnittet. Flertallet af virksomhederne blev drevet af korhusene eller menigheden, der forståeligt nok var mere end tilfreds. Det samme gjaldt mildest talt ikke konkurrenterne. Den christiansfeldske opblomstring ramte navnlig Haderslev hårdt. Man klagede til myndighederne, men regeringen var fast besluttet på at fremme brødrebyens driftige erhvervsliv, og bystyret i Haderslev måtte omkring århundredskiftet mistrøstigt erkende, at selv deres egne borgere købte ind i brødremenigheden, for "kun det var godt, som kom fra Christiansfeld". Brødremenigheden havde for alvor etableret sig i den danske provins i smuk overensstemmelse med regeringens yderst jordbundne planer.

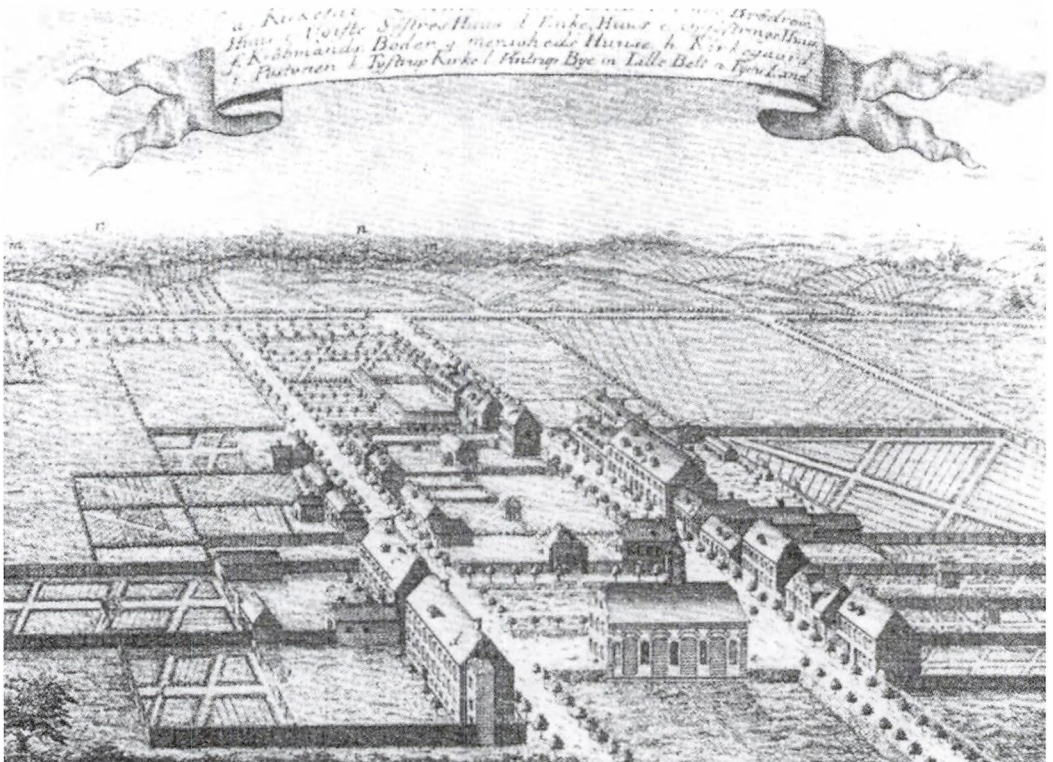
Som nævnt omfattede menighedsordningen såvel de åndelige som de erhvervsmæssige og borgerlige forhold, og skal man ret forstå den ene side, må man have den anden med. Zinzendorfs mål var at forene alle Kristustroende, besejre modsætninger og etablere en fælles menigheds-ordning, hvis kerne var broderlig kærlighed og den enkeltes underordning under fællesskabet. Menigheden anså siden 1741 Kristus for at være den egentlige leder, der afgjorde alle tvivlsspørgsmål gennem de karakteristiske herrnhutiske lodkastninger. Menighedens næsten militæriske lydighed mod Bibelens ord, forstået som konkrete anvisninger, forudsatte så at sige en supplerende indiskutabel instans. Brødremenigheden var et livsfællesskab, ja en lille guddommelig republik, hvor alle var ét hjerte, og alle tjente Kristus. De skulle fuld-

stændigt hengive sig til frelserens regimente og følge alle væsentlige menighedsordninger. Privatliv og menighedens anliggender var uadskilkelige, og ordningerne greb langt ind i alle dagliglivets forhold. Al unødvendig omgang mellem kønnene skulle undgås, private ægteskabsaftaler var forbudt, børnene skulle opdrages kristeligt og strengt fra fødslen og sikres en god undervisning, forældrene var forpligtiget på ledelsens råd, børn og enlige voksne skulle skilles efter køn, rejser og gæstebud anmeldes, anstødelige malerier og bøger og enhver form for luksus og forfængelighed var sortlistet, m.m..

Der var på sæt og vis tale om et strengt reguleret protestantisk "klosterliv", præget af en pietetisk-puritansk ånd, og skønt ordningen byggede på broderskab var alt underlagt ledelsen i et religiøst samfund, der var opbygget på guddommelige principper, rabiate lydighedskrav og omfattende økonomisk fællesskab. Karakteristisk for brødrebyer som Christiansfeldt var udover den centrale kirkebygning en række

store korhuse og kostskoler. Indbyggerne var delt i kor efter køn og alder. Ugifte brødre og store drenge boede i reglen i brødrehuset, ugifte søstre og store piger i søsterhuset, enkerne i enkehuset og de mindre børn i kostskolerne. Da Zinzendorf mente, at menigheden bedst kunne opdrages og disciplineres gennem mindre, ensartede grupper, satsedes der på korene som en art helligåndens skoler til dødelse af den gamle Adam og iklædning af den nye Adam. Målet var en ny menneskerace, en ny art mennesker.

Alt dette havde selvsagt stor indflydelse på forsamlings- og andagtslivet. Gudsdyrkelsen udsprang af vækkelsens frie forsamlingsformer, og den smukke kirkesal ligner ikke de kendte kirkerum. Hertil kom, at mødeformerne kendetegnedes af forandringer og improvisationer. Man opponerede mod statskirkens tørre formvæsen og lod hele tiden den centrale "hertetologi" antage nye former, præget af bevægelighed og stor variation. Men der var ingenlunde tale om vilkårlighed; man havde udpræget sans

for liturgisk form og orden, og arrangementerne gennemførtes punktligt efter nøje bestemte regler.

Som bygningerne og byplanen var også den indre opbygning kendetegnet af helhed og klarhed.

Takket være de mange ordensbestemmelser og tilsynsførende embedsmænd fik korhusene et ydre præg af orden, punktlighed og renlighed. Intet måtte lede bort fra det daglige "samliv" med Kristus. Selv om natten vågede udvalgte nattevagter som synlige engle over de sovende. Med særlig omhu overvågede man forbindelserne til omverdenen, ja selv til den øvrige del af menigheden. Flittige spadsereture sås gerne, men var nøje regulerede; brødre og søstre måtte ikke færdes på de samme veje på samme tid. Man måtte ikke bringe nyheder ind eller ud, og unødvendig brevskrivning frarådedes, og breve skulle på forlangende forevises.

Farligst var de seksuelle fristelser, og kyskhed var en hovedfordring. Det var på denne baggrund forståeligt, at kun få opgav "ungkarlelivet". Ægteskabet agtedes, men blev på sæt og vis forbeholdt dem, der var mest syndfri. Ofte udpegedes ægtefællen ved lodkastning, idet mulige kvindelige kandidater blev forelagt Frelseren. Man havde en dyb mistillid til alt naturgroet, og ægteparret skulle være som en lille "Jesus-kirke". Som ægteparrene overvågedes også børnenes opdragelse. Der fødtes ganske få børn i menigheden, der til gengæld fik en betydelig tilgang udefra til de yderst eftertragtede kostskoler. Hovedsynspunktet for børneopdragelsen var rent religiøst. Børnene skulle formes til livet i menigheden med Jesu lære og eksempel som eneste rettesnor. Han skulle være drengenes eneste forbillede, og de skulle efterligne Hans vækst i visdom og nåde, Hans lydighed, flid og "arbejdssved". Pigerne skulle ihukomme, at Jesus valgte en jomfru til mor. Det religiøse forhold var således både mål og middel for opdragelsen. Tvang var udelukket, hvor det drejede sig om at vinde hjertet, men al mildhed til trods fik opdragelsen alligevel et stærkt præg af autoritet og kontrol. Børnene var stedse under opsyn og ikke mindst hvad den seksuelle udvikling angik.

Meget andet burde medtages, men pladsen tillader det ikke her. Nævnes skal til sidst kort blot nogle forhold, der var et særkende for brødremenigheden. For herrnhuterne var musikken et fornemt redskab i sjæleopdragelsens tjeneste. Sang ansås for den bedste metode til at bibringe hjertet guddommelige sandheder. Tekst og musik dannede en højere enhed i brødremenighedens liv. Sangkorene fremførte en- eller flerstemmige motetter og koral-satser, a cappella eller med orgel eller anden instrumental ledsagelse. Niveauet var ofte højt, og man kender til opførelse af en række af epokens kirkemusikalske hovedværker, hvortil kom musik af brødremenighedens egne komponister, men også i en vis udstrækning mere verdslig tonekunst. Arkivet i Christiansfeld rummer således ca. 1600 kompositioner af lidt over 100 komponister fra perioden 1767 til slutningen af 1800tallet.

For moderne mennesker kan de herrnhutiske ordninger virke skræmmende, hvad der ingenlunde var tilfældet for datidens vakte, der tilegnede Frelseren hele deres liv. Her var ikke tale om et jævnt og munter liv på jord, men en stadig koncentration om at udvikle sig til kopier af originalen: Kristus selv. Gennem et væld af forsamlinger, der indrammede alle ledige timer, gennem stor variation og en række særlige skikke, kærlighedsmåltider, pagtskalk, liturgisk fodvask, tilbedelse, fredskys, optagelses- og ordinationsceremonier, utallige festdage med hver sit ritual og meget, meget mere, fyldtes det religiøse liv med en rigdom af impulser.

Til de mange positive sider hørte også det vidtgående fællesskab økonomisk og erhvervs-mæssigt. Erhvervene blev drevet for menighedens eller korenes regning. Officielt var enhver ansvarlig for sin egen økonomi, men i virkeligheden var menigheden forpligtet på at forhindre fallit; lån af penge var forbudt, og man kunne kun belåne med særlig tilladelse. Konkurrence og monopolisering var forbudt. Alt arbejde forventedes at være af god kvalitet, og man måtte ikke tinge om priserne, der som lønningerne reguleredes af et opsynskollegium. Til alt dette svarede en fortræffelig socialordning, der indbefattede støtte til syge, forældreløse, sindssyge

og gamle. Skønt teorien ikke altid blev omsat i praksis, var brødremenigheden i mange henseender socialt langt forud for samtiden.

Blomstringen varede ikke ved. I det 19. århundrede mistede brødremenigheden en del af sit særpræg, men havde dog styrke nok til at gennemføre den indre fornyelse, som et nyt, mere individualistisk århundrede nødvendiggjorde. Alligevel gik det tilbage, især efter det danske nederlag 1864, hvor grænsen mellem Danmark og det nu prøjsiske Slesvig kom til at gå få kilometer nord for Christiansfeld. Økonomisk blev konsekvensen stagnation for byen og menigheden, samtidig med at den kirkelige forbindelse til kongeriget blev mere end besværliggjort. Menigheden opfattedes som tysk og tabte terræn. Al modgang til trods vedblev den dog at eksistere, og talte omkring Genforeningens 463 medlemmer; et tal, der siden skrumpede betydeligt ind. Men endnu den dag i dag er der tale om en lille menighed, der finder det umagen værd at fastholde sin spændende liturgiske og musikalske tradition. Hvad "trosspørgsmål" angår, adskiller den sig ikke fra den nationale

kirke. Derfor kan brødremenigheden også samarbejde med den lokale folkekirkelighed som en luthersk frimenighed med sit eget tydelige særpræg. Der er god grund til at sætte sig ind i menighedens historie, deltage i gudstjenesten i den smukke kirke og dvæle lidt i korhusene og museet, for derigennem at fornemme noget af pulsen fra dengang bygningerne summede af et levende fromhedsliv. Herrnhuternes konsekvente og radikale forsøg på fra starten at realisere Det ny testaments kristendom – koste hvad det ville – er uden sidestykke i den nyere danske kirkehistorie.

Frands Ole Overgaard, universitetslektor i Kirkehistorie ved Århus Universitet. Har beskæftiget sig med den kirkehistoriske udvikling i Øst- og Vesteuropa efter 2. verdenskrig (herunder udviklingen i EF/EU), men ikke mindst med de folkelige religiøse bevægelser i Danmark og det øvrige Norden i det 19. og 20. århundrede. Var medarbejder på det store værk om de danske vækkelser; i hvis bind IV og VII afdøde professor Anders Pontoppidan Thyssen skrev om Brødremenighedens udvikling siden starten og dens forhold til den øvrige vækkelse indtil midten af 1850'erne.

Iver Henningsen på Østfronten i 1915

Af Martin Bo Nørregaard

Malermester Iver Schulz Henningsen fra Haderslev måtte som så mange sønderjyske mænd tjene som tysk soldat under 1. Verdenskrig. Ved et tilfælde blev hans breve og tegninger fra krigstiden bevaret. De giver et interessant indblik i en sanitetssoldats oplevelser på Østfronten og hans møde med Østeuropa.

Et efter- og forspil
I 1964 besøgte Kaj Henningsen sin farmor i en boligblok på Rådmandsvej i Haderslev. Den gang var der ofte kun een automattelefon og den var placeret i kælderens. Imens han ventede på at komme i forbindelse med sit hjem, fik han på skraldespanden øje på en brun pakke med sejl garn om. På pakken stod med sirlig skrift IVER HENNINGSEN. Han åbnede pakken, der viste sig at indeholde mere end 150 breve, som hans farfar, malermester Iver Henningsen havde skrevet til sit hjem fra Østfronten i 1915.

Brevene var blevet smidt i kælderens af farmorens hushjælp, Fru Hansen. Men i stedet for at lide samme skæbne som så mange breve fra 1. Verdenskrig blev brevene af Kaj Henningsen anvendt til en linjefagsopgave i historie og siden opbevaret pietetsfuldt af familien.

Da der i familiens eje i 1999 blev fundet over 100 tegninger fra Iver Henningsens hånd med motiver fra Østfronten, blev Kaj Henningsens interesse for sin farfars skæbne endnu engang vakt. Sammen med brevene giver tegningerne nemlig et detaljeret indblik i en sanitetssoldats hverdag og i de forhold, som de besatte polske og russiske bønder og jøder levede under. Han samlede derfor en række bekendte i en projektgruppe for at følge "I farfars fodspor".

Denne gruppe arbejder på at udbrede kendskabet til "Den store Krig" som oplevet af en af de mange sønderjyder, der var tvungen i tysk krigstjeneste. Gruppens arbejde har allerede udmøntet sig i en udstilling på Middelfart

Martin
Bo Nørregaard

Museum, som senere rykkede videre til Museet på Sønderborg Slot, hvor den kan ses frem til september 2004. Planen er at udgive Iver Henningsens breve og tegninger og i efteråret 2005 med hestevogn at følge Iver Henningsens rute i Polen og Litauen.

Østfronten 1915

Da krigen brød ud i august 1914 blev Iver Henningsen ikke indkaldt, selvom han havde aftjent sin værnepligt og som knap 40-årig stadig var i den værnepligtige alder. Han var nemlig i 1897 blevet erklæret for "dauernde nur Garnisonsfåhig". Det vil sige at han kun egnede sig til garnisonstjeneste i Tyskland og ikke til front- eller felttjeneste. Da man regnede med, at krigen ville være hurtigt overstået havde man derfor ikke brug for ham i krigens første måneder. Men krigen trak ud og 5. januar forlod han sin kone og sine tre små børn og trådte ind i hæren.

Han blev tildelt "Reserve Sanitätskompanie Nr. 60", hvis mandskab i hovedsagen bestod af ældre mænd fra Landstormen. I egnen omkring Hamborg fik han genopfrisket sine soldaterkundskaber og formodentlig også lidt uddannelse i sanitetsvæsen, samt de nødvendige vacciner mod kolera og tyfus. Allerede i begyndelsen af februar blev han med sin enhed sendt til området ved De masuriske Søer i det dengang

tyske Østpreussen (i dag det nordøstligste hjørne af Polen). Her stod den 8. og 10. armé opmarcheret parat til at angribe de russiske styrker, der her havde erobret en del tysk territorium.

Angrebet begyndte 7. februar 1915 midt i den dybeste vinter, hvor enorme mængder sne og ekstreme kuldegrader besværliggjorde al færdsel. I denne tid fik Iver Henningsen stort set intet skrevet eller tegnet, alle kræfter måtte sættes ind på at komme frem og hjælpe de sårede. Det var en hård tid fysisk såvel som psykisk. Forsyningerne svigtede og under de svære forhold blev sanitetsfolkene for første gang konfronteret med de alvorlige sider af deres arbejde. Fortvivlende sår: hovedskud, afrevne hænder og lemlæstede ansigter. Som han selv beskriver det i et brev fra 25. februar: ”Den første Tid var en Tid paa Savn og streng Arbeide. Det var en forandring at se det lystige Sanitætskorps blive til rolige og Alvorlige Mænd”.

Iver Henningsen i fuld uniform med oppakning. Om venstre arm har han Røde Kors armbåndet, over skulderen den store 2 liters sanitetsfeltflaske og i bæltet en revolver. Billedet er formodentlig taget kort før afgang til fronten i begyndelsen af februar 1915.

Men russerne veg tilbage og i slutningen af februar stod tyskerne ca. 50 kilometer inde i Rusland. I løbet af marts og april var man dog nødt til at trække sig noget tilbage, da man ikke havde styrker nok til at holde det erobrede. Men man stod stadig på russisk jord: Østpreussen var befriet.

Kampene fortsatte med udfald fra begge sider, men i den første tid efter Vinterslaget i Masurien, som februar-angrebet blev kaldt, befandt Iver Henningsen sig på et roligt frontafsnit lidt nord for byen Augustow. Ganske vist kunne man høre lyden af kampene og man vedblev at modtage sårede. Men tjenesten blev mere regulær og der blev nu tid til at undre sig over lokalbefolkningens levevis.

Den lokale befolkning

Ganske vist var Iver Henningsen i begyndelsen mere optaget af befolkningens fjendtlige holdning. Der blev foretaget flere ransagninger efter fødevarer og våben, og man fandt begge dele. Han kunne desuden berette om fjendtlige spioner, der stod i direkte telefonforbindelse med russerne. Men det var kun noget han havde hørt.

På egen krop oplevede han derimod de russiske eller rettere polske bønder, som det jo i hovedsagen var, og deres leveforhold. Soldaterne var nemlig tit indkvarteret i bondehusene og boede sammen med bønderne. I adskillige breve beskriver han indgående bondehusenes indretning og beboerne og deres måde at leve på. For det meste havde han ikke særlig høje tanke om bønderne. Deres boliger var primitive, deres moral yderst tvivlsom og deres hygiejne ekstremt mangelfuld.

Især det sidste gav anledning til mange gnidninger, når soldaterne lagde sig i kvarter hos bønderne. Hvor de regnede med at blive i længere tid, gik soldaterne i gang med den helt store rengøring. Der blev fejjet og vasket, hvor det var muligt. Vinduerne der som regel var sømmet fast blev løsnet, så man kunne få luftet ud, mens beboerne slog korsets tegn for sig i rædsel over al den renlighed. Man byggede toiletter til dem, så de ikke besørgede rundt omkring på møddingen eller gårdspladsen. Men det var ofte svært at få bønderne til at bruge

dem og helt uden tvang gik det ikke, som det fremgår af følgende citat: "Mandfolkene og et af Kvinfolkene gav dog Mund, men blev hurtigt bragt til Ro. En lille Revolver gør meget, men Renlighed lærer De dog Aldrig".

En russisk flygtning, ved Svjenta-floden 14. august 1915.

Bønderne var ligesom deres huse møgbeskidte, Iver Henningsen giver dem i et brev fra 18. marts følgende skudsmål: "De er lige falske og hellige som Dovne. Panje, Familieoverhovedet, bestiller ikke noget. Han er som alle af Mandkøn født i lange Støvler, Faarepels og Pelshue. Kvinfolkene er derimod meget ledt klædt, Undertoi kjender De ikke, korte smusige Skjorter, det uundværlige Torklæde om det fittede, sammenfiltrede, lusede Haar og barbenet". De bor flere generationer sammen, og der er altid en kæmpe flok børn. Henningsen mener ikke, at det altid er nemt at bestemme det indbyrdes slægtskab, da der ikke er styr på fædrene.

De russiske bønder var og blev efter Iver Henningsens mening forfærdelig dumme og primitive, men samtidig betragter han dem ind imel-

lem, som en slags "ædle vilde". De er snavsede og barbenede, men aldrig syge. Og om en ung russisk moder, som for øjnene af de måbende tyske soldater gjorde toilette og skiftede undertøj, forklarer han sin kone, som syntes hun var fræk, at der er tale om ren og skær naturlighed. Faktisk mener han, at de et stykke ad vejen er både mere lykkelige og tilfredse, end man er i Tyskland. De har deres arbejde og resten tager godsejeren og præsten sig af. Men helt godt er det alligevel ikke.

I en beskrivelse af et forladt mønstergods bemærker Henningsen, at alt på godset selv hønsegårde og hundehuse er af god kvalitet, kun arbejderhusene er forfaldne rønner og der er ingen skole. Som han ironisk skriver om dette forhold: "den vise Greve ved nok "Seelig sind die schwarz im Geist sind und groß in Heren".

Mere frihed til at tegne

I slutningen af april blev den division Iver Henningsen tilhørte flyttet til et mere uroligt frontafsnit længere mod nord omkring byen Kalvarija. Det ændrede for så vidt ikke hans dagligdag meget. Han befandt sig stadig bag fronten og da han samtidig blev korporalskabsfører fik han mere frihed til at tegne. Samtidig kom han ind i et område, hvor der i byerne var et meget stort antal jøder. Han er som altid meget interesseret, besøger deres kirkegårde og synagoger, men som den russiske bondebefolkning får jøderne generelt ikke noget pænt skudsmål. Deres gudedyrkelse finder han noget latterlig særligt på grund af jødernes højlydte bøn i munden på hinanden. Og ligesom hos de russiske bønder står det sløjt til med renligheden, og så er de som handlende ikke til at stole på. De jødiske piger har han dog et godt øje til: "Haanden paa Hjærtet for Jødepigerne". Men som han ikke uden ironi forklarer sin hustru, så skal hun ikke være nervøs; for kun den som ikke har sin sundhed kær, går længere end til at kikke.

Hårde dage med få hvil

Midt i maj gik det videre mod nord. Nord for Memel-floden havde tyskerne 26. april påbegyndt et angreb. For at understøtte dette opstilledes syd for Memel en division, som blandt

"Hermed en rigtig Gadetype herfra. Disse Jöder handler med allt mulig og umulig", Novo Alexandrovsk 5. oktober 1915.

andet fik tildelt Reserve Sanitetskompagni nr. 60. Iver Henningsen var vældigt imponeret over den tyske opmarch; de endeløse kolonner af soldater, kavaleri og artilleri, der nøjagtig kendte deres plads i det store krigsmaskineri. Med begejstring beskriver han hvordan pionertropperne slog bro over Njemen-floden, så divisionen kunne passere og hvordan den igen blev pakket ned få timer efter næsten uden at efterlade sig spor. Som i februar var det hårde dage, lange anstrengende marcher på ringe kost og med få hvil. Divisionen trængte russerne tilbage over Dubissa-floden, en biflod til Njemen. Iver Henningsen syntes det var "merkelig at R[ussen] ikke kan indse, at hans Magt er brudt og han ikke kan mere. Det er jo nu mere Slagteri som reel Krig". Men russerne kunne endnu og tyskerne var nødt til at trække sig tilbage til Dubissa-floden.

Ulovlige souvenirs

På et gods tæt ved blev sanitetskompagniet indkvarteret og så fulgte to rolige måneder. Tjenesten var ikke synderlig hård, på et tidspunkt kun 2 timer om formiddagen og 2 timer om eftermiddagen, så der var rigelig tid til at tegne og skrive, bade i floden og besøge den nærliggende by, Rosiniai. Der blev også tid til at indsamle souvenirs; granatstykke efter granatstykke blev sendt hjem til Haderslev sammen med granatføjringsringe, som der skulle laves ringe af. Denne trafik var ganske vist blevet forbudt af kompagniets chef, men det lykkedes flere gange Henningsen at få sine pakker med bil til den nærmeste kystby uden om det stedlige postkontor.

Trods den lette tjeneste fik sanitetskompagniet opført en aflusningsanstalt og hold efter hold af lusebefængte tyske soldater aflagde godset et besøg. Og snart begyndte rygterne om et fornyet tysk angreb at svirre i luften og midt i juli gik man til angreb, men først i slutningen af måneden forlod sanitetskompagniet godset ved Dubissa-floden.

Igen gav det hårde og lange marchdage, først mod øst, men siden blev man kommanderet mod syd for at deltage i erobringen af den store fæstningsby Kaunas. Men det blev ikke til noget og i stedet fortsatte man mod øst gennem de krigshærgede landskaber, hvor markerne var trampet ned og husene lå i ruiner eller var brændt. Gang på gang glædede Iver Henningsen sig over, at krigen ikke foregik hjemme i Sønderjylland, og indskærpede sin hustru, at hun skulle være glad på trods af dyrtid og andre trængsler.

Midt i august tabte det tyske angreb momentum og endnu engang fandt en del af fronten sit naturlige forløb langs en flod, nemlig Svjenta-floden. - Ganske vist blev det ikke så rolig en tid, som ved Dubissa. Sanitetskompagniet rykkede mere rundt og der var meget arbejde med at passe de sårede fra angrebet og de fortsatte kampe langs fronten. Længslen efter hjemmet og freden blev mere fremtrædende, men Henningsens humør fornægtede sig trods alt ikke. Han lavede et udkast til en orlovsansøgning som hans hustru skulle indsende. I det

argumenteres for, at snarlig orlov er nødvendig for at sikre små nye soldater. Hvis det ikke kan lade sig gøre, ser hun sig nødsaget til at lade sig skille og gifte sig på ny, så hun kan opfylde sin pligt til fædrelandet. Ansøgningen var ment som spøg og blev ikke afsendt; orlov fik han under alle omstændigheder ikke.

En lille pige med blomster, Novo Alexandrovsk 2. oktober 1915.

Hvem vil sejre?

I begyndelsen af september begyndte det endnu engang at trække op til et tysk angreb og 9. september gik det for alvor løs igen. Som tidligere trængte tyskerne hastigt frem og Iver Henningsen var overbevist om, at tyskerne ville sejre. Men han havde alligevel svært ved at se en ende på krigen. Men fremad gik det endnu en gang mod stærke russiske stillinger og Iver Henningsen følte sig opfyldt af "en med Berettiget Stolthed for vor Her og Ledelse, om end der dog er Dansk Blod i Aarerne".

I sidste del af september indtog tyskerne Novo Alexandrovsk (i dag Zarisai) nær den nuværende russisk-litauiske grænse og man fort-

satte mod Dünaburg (det nuværende Daugapils). Sanitetskompagniet kom her til at gøre tjeneste dels med at bjærge sårede og dels med at pleje dem på byens lazaretter. Kampene om Dünaburg var hårde og tyskerne havde store problemer med at erobre byen, så Iver Henningsen begyndte at forberede sig på at skulle fejre jul i Novo Alexandrovsk. Samtidig arbejdede han dog på at blive sendt væk for at få ordnet sine tænder, som længe havde voldt ham problemer. Det lykkedes og i slutningen af oktober blev han sendt til Kaunas.

Fra Østfronten til Vestfronten

Byen som allerede var blevet erobret i juli måned lå langt bag fronten og blev det sidste sted, hvor Henningsen kom til at gøre tjeneste på Østfronten. Den 1. december blev han forsat til en træn-afdeling og afgik til Vestfronten, hvor han som soldat ved en artilleri-enhed kæmpede til han blev hårdt såret i april 1917. Året efter blev han hjemsendt med forplejning og tildelt en lille pension.

Fra tiden på Vestfronten findes ikke bevaret særlig mange breve, det kan derfor ikke lade sig gøre at sammenligne Iver Henningsens opfattelse af de franske og belgiske befolkninger med den russiske eller hans syn på forskellen mellem Øst- og Vestfronten. At han ikke har skrevet er næsten utænkeligt, men modsat brevene fra Østfronten er hoveddelen af dem fra sidste del af krigen nok gået tabt, ligesom det nær var hændt brevene fra Østfronten, da den geskæftige rengøringshjælp ville rydde op.

Læs mere om Iver Henningsen og om projektet "I farfars fodspor" på www.farfarsfodspor.dk

Martin Bo Nørregård, f. 1972, er cand.mag. i historie og filosofi, bosiddende på Frederiksberg og har arbejdet på Haderslev Byhistoriske Arkiv og Museet på Sønderborg Slot.

Fra dansk til dansk – min danske baggrund

Af W.L. Christiansen

Sommer på Dybbøl Banke. På den anden side af vejen, der syd for møllen gik man op til det grimme præjssiske monument (der blev sprængt efter 1945), stod en lille hvid villa. Ejeren var en læge fra København. Hans familie brugte den øverste etage som sommerophold, mens der i lejligheden i stuen boede onkel og tante Petersen, det var dem der passede villaen. De var venner af min mors forældre. Venskabet gik så senere over til min mor og min mors søskende, så vi i flere år næsten hver sommer kunne holde en del ferier på Dybbøl Banke. Rejsen forgik enten per bus eller skib fra Flensborg. Engang imellem også på cykel.

Det var omkring årene 1935/36 da min far for første gang talte sådan rigtigt med mig om politik. Jeg var dengang omkring de femten år.

Familiehistorie

Men i berøring med det politiske, både hvad det parti- og det nationalpolitiske angik, kom jeg allerede som ganske lille knægt. Fra mine oldeforældre kom der to fra det gamle land, fem fra Sønderjylland (danskisindede) og en fra Holsten, nemlig min mors farfar, der er født i Bad Segeberg. Han kom som soldat til Sønderjylland og blev gift med min mors farmor.

Min farfar blev først i 1890 præjssisk statsborger. Han ville blive i landsdelen for at støtte danskheden i Sønderjylland. På det tidspunkt boede familien i Aabenraa, hvor min far blev født i 1893.

Min mor blev født i 1898 i Kobbermølle.

Min farfar blev præjser, fordi han var dansk. Han skulle vælge mellem udvisning til Danmark eller skifte statsborgerskab.

Mine bedsteforældre, der boede i Dorotheagade og Slotsgade i Flensborg, var tillidsfolk i de distrikter de boede i, indtil de døde. Så jeg

W.L. Christiansen

kendte børnefester og juletræer, både i Flensborg, Hjemmet og Borgerforeningen fra 1920'erne. Sprogligt var jeg inde i sønderjysk, tysk og plattysk. Det var det, jeg talte, da jeg i 1927 kom i skole i Slotsgade.

Skolegang

Første gang jeg var genstand for en strid, hvad det nationalpolitiske angår var i 1931, da jeg skulle skifte skole efter fjerde klasse. Min farfar ville gerne, at jeg skulle gå på Duborg-Skolen, mens min far satsede på byens tyske mellem-skole. Begrundelsen var:

Vi har gjort vor pligt i 1920. Nu er jeg ansat ved byen Flensborg (byens værker) i provins Slesvig-Holsten, land Prøjsen, stat Tyskland, så jeg vil være loyal over for det land vi lever i.

Og denne loyalitet blev dårligt belønnet!

I 1933 mistede min far sin arbejdsplads til en, der stak ham som "statsfjende". Heldigvis har jeg samtlige papirer fra dengang.

Jeg kom altså til byens mellemskole på Kanonenberg i Flensborg. Her afsluttede jeg min skolegang i 1937.

Hitlerjugend

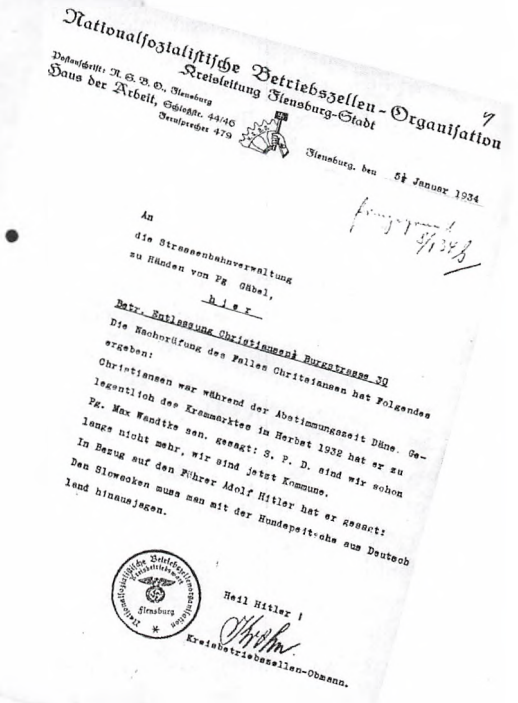
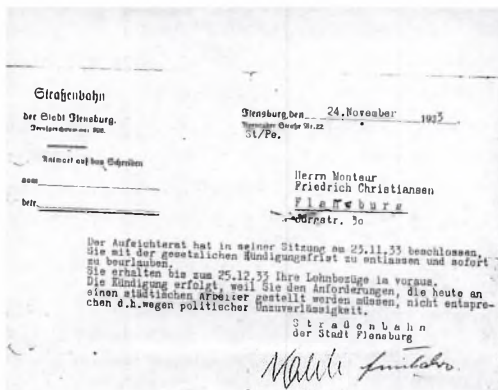
Disse år var ikke lette for mig. Af 34 elever i

klassen var jeg efter 1933 den eneste, der ikke blev medlem af "HJ" (Hitlerjugend). Først var jeg var medlem af en ungdomsgruppe i en tysk sportsforening og vi kæmpede for vor uafhængighed. Vi ville ikke være med i HJ. Senere da denne gruppe blev opløst fra staten, måtte jeg ikke være med, fordi min far ikke ville se den brune uniform i sit hjem. Det værste var, at jeg havde en fanatisk nazist som klasselærer, og jeg var en skamlet i klassen.

I 1935 fik min far ansættelse ved marinen, først som "Reichsarbeiter", lidt senere som funktionær. Han blev ansat som telegrafist på et

skib, der samlede overlevelsestoppedoer op ved torpedoøvelsesskydninger i Egermørde, Lübeck og Danzig-Bugten. Nu fik jeg lov til at blive medlem af HJ, dog uden uniform. Lidt senere, omkring 1936, da en ny lov var på vej, faldt det sidste forbud med den begrundelse, at jeg ikke skulle lide under min fars politiske mening, som han nu jo heller ikke kunne give udtryk for. Den nye lov bestemte, at hver dreng i Tyskland der var fyldt 10 år, skulle være medlem af den nazistiske ungdomsorganisation. Undtagelserne var f.eks. de danske spejdere.

Hvordan tiden var dengang viser to små

begivenheder. Da vi engang legede på gaden, det var i Borggaden i Flensborg, gik vinduet i vor lejlighed pludselig op, og min far bad mig komme op på anden sal. Da jeg var kommet ind i lejligheden, bad min far mig indtrængende om ikke at fortælle de andre børn under legen, hvad min far og mor snakkede om rent politisk.

Lussinger for fjendtlig virksomhed

En anden begivenhed var i skolegården, hvor nogle af mine klassekammerater diskuterede nogle af nazistpressens ”opklarede forbrydelser” fra den sidste demokratiske regering. Særlig talte man dårligt om den forhenværende indenrigsminister, SPD-manden Carl Severing. Da jeg hørte det, blev jeg så gal, at jeg kom med en bemærkning om, at det altsammen var løgn. Kort efter kom der en af de i mellemtiden avancerede HJ-førere, der vist nok har hørt det, hen til os og med bemærkningen, at jeg havde forhånet føreren, gav han mig en par lussinger.

Min tid i Hitlerjugend endte i begyndelsen af 1939. Jeg var i mellemtiden blevet medlem af den plattyske scene i Flensborg og spillede her teater. Under en turne til Aabenraa kom jeg sammen med en pige fra det tyske mindretal, og jeg syntes, det var mere interessant, at tage med cyklen om søndagen til Aabenraa i stedet for at lege krig i skoven. Det førte til, at jeg i begyndelsen af 1939 fik besked om at møde på ungdomsorganisationernes kontor. Her fik jeg besked på, at jeg var blevet ekskluderet ”på grund af manglende tjenesteopfattelse”.

Hvordan jeg undgik nazi-partiet

På grund af dette kom jeg ikke med i nazipartiet. Hver 9. november blev alle 18-årige automatisk overført til partiet og til en af nazisternes militsorganisationer. Da jeg er født den 28. november 1920, kunne jeg, heldigvis, ikke blive overført i 1938. Og i 1939 stod jeg ikke mere ”til rådighed” for staten.

Først i 1933, da min far, der jo var ansat i det offentlige, og senere også vi skolebørn, skulle bevise, at vi var af arisk afstamning, gik det op for mig hvor jeg kom fra.

Og det var nu denne sommer, da vi sad på Dybbøl Banke, at min far sagde til mig, at han

nu ikke turde melde mig om til Duborg Skolen. Nu var han stemplet som ”politisk upålidelig”. Han fortrød, at han ikke havde hørt på sin far i 1931. Men nu var det for sent.

Men jeg husker klart og tydeligt, hvad han nu sagde: ”Når dette, (og det var nazisternes forbryderiske politik han mente,) er forbi, må vi korrigere min fejl.”

Efter krigen

Og det var så da krigen var forbi. Jeg kom hjem fra krigsfangenskab den 12. januar 1946 og blev medlem af det danske mindretal. Jeg var altså den første og eneste i min familie, der var en ”nydansker”.

En sjov ting som måske kan nævnes som lækerbisknen:

I 1937 fik min far, denne ”politisk upålidelige” mand, af føreren Adolf Hitler en nystiftet orden ”Kolonialabzeichen”. Det er vist godt, at man dengang ikke havde noget computersystem.

W.L.Christiansen

Født i Flensborg den 28/11 1920. Kontoruddannet. I krigsfangenskab fra 10/1 1940 til 12/1 1946. Gift i 1944 med Helga Adler. 4 børn. Efter krigen ansat ved Funktionærforeningen i Flensborg. Derefter ved Det Danske Sekretariat i Flensborg og landssekretær i SSW. Også sekretær for den danske gruppe i Landdagen i Kiel. Sekretær i det dansk/frisisk/tyske kontaktudvalg. En overgang journalist ved den tyskskrevne danske avis i Flensborg. Fra 1957 til 1994 ejendomsrådgiver. Medlem af talrige bestyrelser og udvalg. Er stadig aktiv som foredragsholder.

Willy Kryger

- budbringeren fra Kiel

Af Nis M. Branderup

Nis M. Branderup fortæller om Willy Kryger, flyveren som på Folkehjem den 17. november 1918 bragte bud fra Kiel om Sønderjyllands snarlige tilbagevenden til Danmark.

Da jeg under en ransagning af gamle billeder og fotos hos min far - købmand M.P. Branderup i Rødekro - fandt et gammelt halvdårligt foto i hans gemmer og spurgte, hvem den dreng var, som stod ved siden af bedstemor, svarede han: "Det er da den Willy Kryger, som den 17. november 1918 kom flyvende fra Kiel og blandede sig i H.P. Hanssens tale på balkonen på Folkehjem".

*Gården i Dybvad, ca. 1908. Drengen yderst til højre er Willy Kryger.
Privat foto*

Det syntes jeg lød meget interessant og ville da også gerne have at vide, hvad han var for en gut, og hvordan han var landet på bedstefars gård i Dybvad.

Og da fars søster Sine også var til stede, gav de to søskende mig deres skudsmål angående knægten.

Willy var det, man kaldte en "hidreng", hvilket oprindeligt var en stor dreng, som passede får og ungkreaturer på nogle udyrkede arealer, hvor dyrene så selv skulle finde føden.

Nis M. Branderup

Senere bare en, som "gik til hånde" med alt forefaldende arbejde på gården for kost og logi - og måske også fik en skilling, når han skiftede arbejde.

Far mente, at Willy var som alle andre drenge, men tante Sine mente, han var lidt af en laban, som sparkede fårene, når de ikke ville "makke ret". Willy Kryger har ganske bestemt haft det godt hos familien på gården i Dybvad, hvor "tyendet" sad til bords med resten af familien, for Senius og Cathrine var rare mennesker.

Jeg ved ikke, om hidrengene "gik på omgang" på gårdene. Men fra Dybvad flyttede Willy ned til en stor gård i Brunde, hvor han bestemt ikke sad til bords hos herskaberne, men var henvist til folkestuen, når der var mad på bordet. Og der har nok heller ikke været plads til ham i stuerne, når det blev aften. - Sådan var det. -

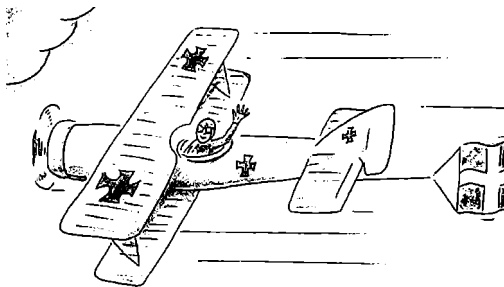
Far mente i øvrigt, at Willy var lidt af det, som tyskerne kalder en "Draufgänger". En med albuer, som "ville noget".

Og det lyder troligt, for da krigen kom i 1914, blev han uddannet til flyver ved det tyske luftvåben.

Hvordan og hvorledes det er gået til, vidste far og tante Sine ikke noget om.

Men faktum est, at på dagen den 17. november 1918, da H.P. Hanssen holdt sin store berømte tale på Folkehjem, dukkede der en flyver op over Aabenraa, som slog en runde over byen for så at lande på en mark i nærheden. Og mens de mange mennesker endnu var forsamlede inde i salen og ude på plænen foran Folkehjem, trådte en rask ung flyver i tysk flyveruniform ud på balkonen og sagde de berømte ord: "Jeg skal hilse fra Noske og sige, at nu kan I roligt gå hjem og hejse Dannebrog, for nu bliver I danske igen". - Og det vakte selvfølgelig stor jubel.

Det havde Willy bestemt ikke haft fuldmagt til at sige. Han var nok bare blevet grebet af stemningen, nu da krigen var slut, og var gået ud på flyvepladsen og havde hugget en flyvemaskine og sat kursen ret mod nord til Aabenraa. Hvordan han kunne vide, demede i Kiel, at der just var folkemøde på Folkehjem denne dag, er ikke til at sige, men der lå jo også vandflyvere ved havnen i Aabenraa på dette tidspunkt, som havde telefon. - Måske havde han snakket med Fritz Støbener? - Ja, hvem ved?

*Undervejs fra Kiel te Affenraa.
Tegning: Hans Nissen*

Men hvem var så den Noske (Gustav Noske), som Willy Kryger omtaler? Jo, det var "formanden" for "Arbeiter und Soldatenrat" i Kiel, som nu havde taget magten fra militæret. Men at Willy først havde spurgt om lov hos ham, tror jeg ikke på.

Men vi er ikke færdige med kalorius endnu.

For engang først i tyverne stod der i en annonce i "Hejmdal", at der kom en tryllekunstner og hypnotisør, som ville optræde på Sandhoffs gæstgivergård i Rødekro en aften.

Og da det gik op for folk, at det var Willy

Kryger, som nu ernærede sig på denne måde, blev der hurtigt fuldt hus i den store sal.

Og min far var selvfølgelig en af tilskuerne.

Og det må siges, at folk blev ikke skuffede. Han kunne det hele.

Det med hypnose var hans sidste akt i forestillingen, og det var måske godt nok.

Han fandt hurtigt ud af, hvem der var de mest modtagelige for hypnose, og en af dem var den bonde i Brunde, hos hvem han havde været hidreng dengang som dreng. Og så kom der tre-fire mand op på scenen, som Willy efter forgodtbefindende kunne få til at lave de særeste ting til stor fryd for publikum. Da de drak noget vand af drikkeglas, og han sagde, at det var petroleum, kan det nok være, at de spyttede det ud med stor væmmelse. Men da det så pludselig var blevet til vin, drak de sig fulde og dinglede rundt på scenen.

Pludselig blev de angrebet af bier, som de værgede sig for, og af lopper, som bed dem over hele kroppen.

Det bedste havde Willy gemt til sidst. Og det var, da de store velvoksne mænd pludselig var blevet til små børn, som legede i en sandkasse, hvor de bagte kager og sang på tysk "Bäcke, bäcke Kuchen", noget i retning af den danske børnesang "Klappe, klappe kage". Til stor jubel for hele salen.

Da bonden senere fik at vide, hvad han havde været udsat for på scenen, blev han rasende og ville lægge sag an mod Willy. Men heldigvis var der nogle af hans gode venner, som sagde til ham, "at det må du hellere lade være med, for det bliver det kun værre af". Og det gik da også hurtigt i glemmebogen.

Ja, hvad der dog bare kan komme ud af at kigge i gamle fotografier.

Og det hele har jeg fra min far - "den gamle købmand" M.P. Branderup i Rødekro - og han har altid været til at stole på.

Efterskrift

Mens vi nu er godt i gang med begivenhederne på Folkehjem 17. november 1918, er der en mand, vi ikke må glemme, og det er den dygtige og virksomme fotograf Peter Clausen, Aabenraa.

Hvor mange mennesker H.P. Hanssen havde forventet ville indfinde sig til dette annoncerede møde, er ikke godt at vide. Måske havde han regnet med, at Folkehjems store sal kunne rumme de fremmødte?

Hvis dette er tilfældet, tog han aldeles fejl. For da folk blev ved med at strømme til, blev salen hurtigt så fyldt, at størstedelen måtte nøjes med en ståplads i det fri.

Så følgen blev som bekendt, at Hans Peter måtte holde sin berømte tale ude på balkonen.

Og her var det så, at ”pressefotografen”

dukkede op i fotograf Clausen. Han så straks, at heroppe fra balkonen kunne der tages et foto af den store flok, som kunne gå hen og blive historisk.

Og det blev et godt foto. Så godt at det i dag er anbragt i stor størrelse ved indgangsdøren til Folkehjem til evig beundring.

Nis M. Branderup, f. 1919 i Rise sogn. Tidligere købmand i Rødekro. Har gennem årene skrevet mange små historier på sønderjysk. Ud gav i 1997 "Hans Lassen haj en bu'ndgård", en samling fortællinger på rim, der blev fulgt op af "Hans Lassen haj en bu'ndgård", 2, i 2001.

*Fotograf Peter Clausens billede af folkemødet på Folkehjem den 17. november 1918.
Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie*

Martin N. Hansens visekunst

Af Klaus Eggers Hansen

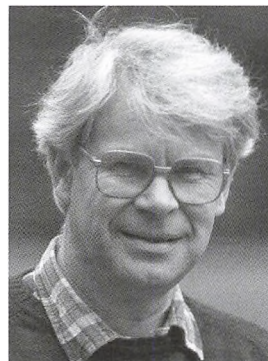
Martin N. Hansen var hele sit liv et skrivende menneske. Der var ikke mange dage, hvor han ikke satte pen til papiret. Her skal fortælles om baggrunden og arbejdet med den genre, visen, som han holdt mest af, og som stadig mange år efter hans død er højt værdsat i landsdelen.

Da Martin N. Hansen i sit sidste leveår fik lejlighed til at samle de digte, som for ham var det vigtigste af hans produktion, kaldte han bogen "Martins Viser", og blandt dem var visen om den russiske krigsfange Ivan Abonasjoff, som var det ene af de to første digte, Martin N. Hansen fik trykt i en rigtig bog. Det var i Carl S. Petersen og Marius Kristensens antologi over sønderjyske digte fra 1924.

Visen var Martin N. Hansens genre frem for nogen, skønt han gennem et langt, flittigt skribentliv havde bevæget sig i samtlige kendte genrer – bortset fra romanen – både på rigsdansk og i den hjemlige alsiske dialekt. Meget af det tidlige rigsdanske er lejlighedsdigting i forbindelse med hans højskolearbejde og hans meget aktive deltagelse i det nationale arbejde i Sønderjylland. Den havde – som man ser det nu på mange års afstand – blandt andet den nyttige funktion at øve hans pen. Også til det poetiske arbejde, som var hans egentlige ærinde, nemlig at udtrykke sin tanke og følelse klart og stærkt på det mål, som han havde lært i sin hjemstavn. Som han siger i det i sangen "Vort møl" som synges meget på Als:

"Det møl, som hæ listet og sprungen
som killinge øver vor vugg,
ålt som det bløv hvisket og sungen,
skull det vær' for ring' å brugg?"

Hans repertoire i den alsiske produktion spænder vidt: Fra det lyriske stemningsdigt, fortællingen på vers, anekdoten og til det sati-

Klaus Eggers Hansen

riske digt, hvortil hører hans første offentlige fremtræden i 1914 med digtet om "E Höfebänk i Kiel". Det skete ved et møde i Asserballeskro, hvor digtet vakte megen moro, men også ulejlighed for adskillige besindige mænd i sognet.

Det satiriske lå åbenbart for Martin, for han har fortalt, at som en spinkel dreng i skolen var det ikke med armkræfterne, men med et bidende rim, at han kunne skabe respekt hos sine fjender.

Den satiriske tone fra "E Höfebänk" forsætter i de første digte han fik publiceret "Toll doss kost" (Tolv dusin koste) i 1922. Det skete i Sprogforeningens Almanak. Den almanak som havde betydet så meget for ham som dansk læsestof i hans opvækst. Året efter i 1923 fulgte det fine stemningsfulde digt "O awtejt" og den muntre lille vise "Mettes månnds vi's" i en enkel trestrofet form med omkvæd – et klart visetræk.

Visen var levende og i de bedste tilfælde fuldt behersket lige fra forfatterskabets begyndelse.

Viser kender vi alle mange af, og vi genkender pr. intuition nemt visen, når vi møder den. Lærde folk har også undersøgt genren og udtalt sig om dens karakteristiske egenskaber, og hvad siger så et gængs opslagsværk som Gyldendals litteraturleksikon? For det første, "at det er en overordentlig elastisk genrebetegnelse,

der gennem tiderne har været brugt om sang-digte af højst forskellig indhold og versform". Og for det andet," at det kunne dreje sig om digte af såvel lyrisk som fortællende indhold". Fortælling som en kort erindring eller anekdote.

Lad os lytte til hans vise om krigsfangen Ivan:

Ivan, Ivan Abonasjoff!
Jo, ham hovser æ så godt.
Ja, den stakkel, da han flygted',
kam e vagt, og han bløv skådt.

Han var hielt nen fro Odessa,
høer' ålde fro sit hjem –
hans *madame* og hans *malinka*,
mon di no mod dem var slemm'?

Kun om dem hans tanke kredse,
viist mæ, te hans bøen var smo –
te han græd den stoer russe
kunn æ somtid godt forsto.

Ivan, ja han gik jo åltid
rulet om og var så mild.
Somtid bløv han, men kun sjældent,
hielt forfærdle gall og vild.

Miest med tegn vi snakked' sammel,
åltid so han: Dansk i gut!
Og hver dav han kam og spur' mæ
om Germany var kaput?

Men Germany det var stærke',
end vi tænt – og det var streng'.
Han holdt ud i novve år,
men det bløv ham dog for læng'.

Fremmed folk di glemmes haste.
Ivan han er snart forglemt.
Til å knytt' hans minde faste
hærr æ da min vis' bestemt.

I e kri da læn'd dæ mænne
hjem til dem, di ålde såv.
Mænne vinter no forgæves
ædde jenn som di holdt åv.

Visen er på kun otte korte strofer og klart op-

bygget: I første strofe dukker erindringen om Ivan op, og samtidig lærer vi hans skæbne at kende. De næste fem strofer bringer fortællerens historie om Ivan, og syvende strofe nævner den almene sandhed om Ivan: den slags folk glemmes hurtigt. Ottende strofe bringer den evige erfaring om krigen: den forgæves længsel. Det er visens mulighed kort at bringe stemningen, følelsen og tanken fra menneske til menneske. Her er det lykkedes for den unge Martin N. Hansen med styrke og stor stilsikkerhed. Aage Lunds mesterlige melodi understreger tekstens dybe vemod.

Sangen om Ivan viser, at talentet var der fra begyndelsen. At fliden var der, viser noterne i hans eksemplarer af Sønderjysk Almanak 1922 og 23 (ikke så snart var digtet udgivet, før ønsket om at gøre det endnu bedre melder sig), og den kan bevidnes af dem, der kendte hans arbejde fra begyndelsen eller fulgte det i dagligdagen gennem mange år.

Lyrikken hævdes at være de unge digteres genre. Men hos Martin N. Hansen blev den en livslang optagethed, og mange af hans bedste digte og viser stammer fra tiden i hans halvtredser- og tresserår, hvor de fleste forfattere for længst har slået sig på prosagenrerne.

Ikke mindst årene under anden verdenskrig var frugtbare. Den vanlige sommerferie i Sverige havde måttet opgives og i stedet søgte familien til Als, hvor vi hos en fætter til Martin og hans hjertelige kone fandt et ideelt sommerhjem i Asserballeskov. Det gav anledning til megen færden "Ad gammel stie" - for at bruge titlen fra en af hans sidste digtsamlinger – og til at genopleve det Als, han havde måttet forlade som ung.

"Hjemm - te de gammel stej, do,/ søgher æ gang o gang" er med stor sikkerhed digtet på de genoplevelser. Vi husker hans vandringer om formiddagen alene over til Blommeskobbel og så ham komme hjem ad den smalle sti mellem det høje hegn og kornmarken. "Stryg' med e håend og mærk' e avs – tænk o di folk, en helst vil hovs', --", som der står i sidste strofe.

Her kan vi måske med nogen sikkerhed spore inspirationen, men ellers skal man være varsom med at udtale sig for sikkert om, hvilke begiven-

heder der ligger bag et digt. Ofte blev Martin N. Hansen spurgt om, hvem Madeleine var, og hvor han havde truffet hende. Sandheden er jo, at han aldrig blev soldat i første verdenskrig og derfor heller aldrig blev krigsfange i Frankrig. Pigen kan stamme fra en helt anden og vel meget almen oplevelse for et menneske: man fanges i et glimt af et ansigt, som straks forsvinder ud af ens verden for altid, men erindringen og det, man drømmer om dette ansigt, vil aldrig forsvinde. Hun er "flickan från fjärran, som sväver i evig vår". Man kan læse Sophus Clausens digt "På Skanderborg Station", hvor "to nøddebrune øjne" blev set og aldrig glemt, og de lever i et vidunderligt digt.

Det glimtvis oplevede bliver stof for fantasien og lever i kunsten.

Et af de glædeste digte fra Martin N. Hansens hånd, "Gløj som skull' en mød' sin kjærest", stammer også fra disse år, og nu da vi her et kort øjeblik beskæftiger os med digtets tilblivelse, kan jeg fortælle, at dette digt fuldt af sol og morgenstemning med fuglefløjt og blomsterduft, blev undfanget en regnvåd efterårsdag, da han gik hjem fra biblioteket ned ad Klosterbakken i Odense. Da kom de første linier pludselig, har han fortalt os, og de blev straks skrevet ned på en gammel konvolut. Den slags papirlapper havde han gerne i lommerne. Der kunne efter hans erfaring blive brug for dem. For det var aldrig til at vide, hvornår et digt ville fødes.

Det var Martin N. Hansens opfattelse, at enhver menneskelig tanke og følelse måtte kunne finde et udtryk på dialekten. Men det var hans erfaring, at emnerne måtte være af de enkle og evige i menneskelivet, som ikke er så talrige: Livets begyndelse og afslutning, kærlighed mellem mand og kvinde – til børn og til hjemegn, og omsorgen for de svage. "En vise, der ikke giver genklang i hjerte og sind, er det næppe umagen værd at syng", skriver han i forordet til "Martins Viser".

I en artikel nævner hans hustru, Gudrun Eggers Hansen, som tæt og engageret fulgte hans digtning gennem deres lange samliv, som et eksempel på tolkning af en sådan evigt-menneskelig følelse - og jeg citerer – "et lille digt, hvis forlæg er en firelinjet strofe, som tilskrives

den græske digterinde Sappho fra omkring 700 f.Kr. I Emil Zilliacus' svenske oversættelse lyder den: "Plejaderne sjunkit och månen / gått ned, og midnatt är inne./ Vår mötestimme är liden,/ men ännu ligger jag ensam."

Martin N. Hansens gendigtning forekommer mig at være et smukt bevis på, at i en digters hænder har det alsiske folkemål fuldgyldige udtryk for de dybeste, menneskelige følelser:

E mån' er nenn og di stjerne,
som miestens ved midnat skin.
No var det den tid, do skull komm her,
men æ ligghe javnt åljenn.

E mån' og stjerne hæ lyst o
min pud', der er kysk og rien,
og vist er den blød, men det føles,
som støtt æ mit hoej o stien.

E mån' og stjerne er nenn no –
med dem sank mit håf i hav.
Et kar, sætt til sid', tørres ind og
vil langsomt fåld hielt i stav'."

Artiklen står i Sønderjysk Månedsskrift, marts 1979.

Eksemplerne på denne evne til at håndtere de enkle og evigtgyldige emner er mange. Og vi vil her tage os tid til at se på et par. Først kærlighedsvisen, som han kunne forme så yndefuldt:

Kom kun og tøj di kys
do gjenn vil hå,
så skal æ hvisk' dig still,
hvor gjenn do må.

Fovl' må vel dæmp' dæt hjart
med trilili,
ja, for det sjelensamm
gør vi,vi,vi.

Tænk, om en var en fovl
og frit kunne slyng'
hiele sin gløj i sky
og syng', syng', syng'.

Tys, tys, vær still! Mit hjart
er ved å spring',
men æ må go å lad'
om ingen ting.

Kæreste, med det lyv
i hegn og krat,
hvondt skal en vel kunn sov'
en juni nat?

Jenn er en itt sej sjel
å nej, nej, nej!
Ålt vil æ diel' og nyd'
med dig, dig, dig!

Kom snart og tæj di kys,
do gjenn vil hå,
så skal æ hvisk' dig still,
hvor gjenn do må!

Martin Nicolai Hansen
1893-1976.

Og må jeg i denne forbindelse minde om den vise, der hedder "Og er det solskinn" fuld af glæde og forventning om gåturen med *ham* næste søndag.

Sørgmuntert og med en vemodig-vittig pointe fortælles historien om "Kjesten", der ikke fik sin Mads, fordi hun skulle passe sin syge faster, "for hven en først er fyldt halvfjerds,/ så hæ det ingen jav."

I visen "I vor blåtvann" er kærlighedsfølelsen og glæden over den alsiske natur smeltet sammen og får i tredje strofe et udtryk for en evig sandhed i et billede, der er hentet ud af landboens erfaring med naturen.

I vor blåtvann ved Grønhav
sad en røjhals og sang:
Kom til Rønhav, til Rønhav,
men sæt fart o din gang!

Og den sang i vor kalgå'
lav e kjesbær var mun',
Bitte Kjesten hun skal og',
om do vil, bliv din kuen !

Der kam dav' nok med grovejr,
men æ tænt o dens vis':
Der ska rim o e slobær,
föer di dovver å spis'!

Der bløvn still i vor blåtvann,
men no synger æ sjel.
Æ hæ' strøje e lidt småkvann,
og det finder den vel.

Hven vor blåtvann ved Grønhav
er i blåster og hvid,
da skal Kjesten fra Rønhav
stå og lytt ved min sid'!

Det er en vise fuld af farver og al sommerens vidunderlighed, og den er sammen med mange andre af hans viser et udtryk for kærligheden til den alsiske natur. Lad mig nævne "Som sang i juninætter".

Martin N. Hansen følte en glæde og livsbekræftelse ved visen. I et af sine senere digte, "Ja, æ hæ drømt mæ hjemm", som hører til blandt dem, hvori han gjorde sit livsresultat op, står der i en strofe følgende erfaring:

Gik æ forbi en kjerck og salme runged,
mått æ så tit sto still og lytt en stoend,
inden æ løvt mit hoej og fyldt min lunge –
skull itt en vis' vær li'så karsk og soend ?

Salmer skrev han ikke, men i digtet "Der er så mænne stie" er det nok det tætteste, han på en smuk måde nærmer sig tanken om det evige perspektiv i menneskelivet.

Der er så mænne stie
og mænne vej' å go,

der sinde för' voss vi'e
til det, vi gjenn vil no.
Så mindle en kunn sæj til
En pig' om å blyv bruj,
Såndt skull folk åltid bæj' til,
Tænk' o å snakk om Guj.

Og sang vi ingen salme,
det bløv endda hans pris,
vi fandt ham, nærr det falme,
o hver sin vej og vis.

Der er så mænne stie
og mænne vej' å go,
der sinde för' voss vi'e
til det, vi gjenn vil no.

Som ægte alsinger havde Martin N. Hansen en god sans for den groteske – ikke pjattede – men ustyrlige humor, som han giver et melodisk virtuost udtryk i visen om "Mosters gravsten", hvor de alsiske stednavne bringer os rundt på hele Als og bidrager til den indtagende musikalitet i visen, hvorfra jeg skal citere nogle strofer:

1) En vild' gjenn hå sin famili'
hyggle samled til et gild',
men senn vi skuld' ærre moster,
var der mænne ting der skild'.
Jen var kregg, og jen var krånten,
ånde fandt e vej for lang, –
det var nærmest Klåej i Katryd,
Mads i Mjang. (8)

6) Midt i ålt dæt sneffren, snærren
kam det som et hyggle mjav:
Lad voss åll' go op og vælt en
rigte skarnbøtt o hinds grav,
for så kån enhver da sier e,
te vi renn hind itt en døjt!
Æ skal hjels fro Fi i Felsted,
Lavs i løjt. (7)

7) Kresten om fra Ketting knurred'
te de flammed' om hans hals:
Skal I komm herøv'r fra Soende
og fornærm' voss hjemm o Als!
Moster hun skal få en stien no,

så hun læng' kån mærk' vor glæj,
æ kån svar' for Niels i Naldmoss,
Dodde Drej! (8)

8) Og di nikked! Niels fra Naldmoss,
Pær i Pøl og Mads i Mjang,
Stinn-Maj, Lisbeth om fro Leffel,
Mi i Mjels, e splejs i Spang.
Klaus i Kærr, ja Povl fra Padholm,
og til sidst den tynd' Mari:
Moster hun skal hå sin gravstenn.
Basta! Og den sætter vi!

Martin N. Hansen har udover i forordet til "Martins Viser" ikke skrevet meget om sine viser, så hvad man kan vide, må man udlede af det samlede forfatterskab. Men ikke mindst i de julebøger – små essays om litterære emner – som han udsendte sammen med Odense Amts Bogtrykkeri gennem næsten 40 år, finder vi betragtninger over digtningens krav og vilkår.

Som udlært håndværker havde han stor respekt for det faglige værktøj. Det måtte til stadighed slibes til og forbedres, for at tanken kunne få det fuldkomne udtryk. Et uomgængeligt krav for visen. Derfor var hans belæsthed enorm.

Der er ikke tvivl om, at han tidligt har fundet en bekræftelse på folkemålets muligheder i digtningen i læsningen af Nik. Andersens digte i Sprogforeningens Almanak – fx "E dreng å e præst" og senere af den frisiske digter Klaus Groth, som i sin udlændighed på Femern udtrykte sin længsel efter hjemstavnen i digte i frisk mundart. Den svenske digter Erik Axel Karlfeldts viser, "Dalmålninger", er en inspiration, og den skotske nationalpoet Robert Burns' digte på skotsk dialekt optog ham så meget, at han i 1948/50 udsendte en lang række gen-digtninger på alsisk af Burns' skotske digte i bogen, "Nogle digte Af Robert Burns."

I en af julebøgerne "En strofe af Goethe" gennemanalyserer Martin N. Hansen det berømte digt "Über allen Gipfeln" og viser, hvor fuldkomment et kunstværk det er. Ja, han mener endog, at Goethe ved en senere ændring forringede dets kvalitet. Martin N. Hansens 25 år lange arbejde med en oversættelse af Goethes "Faust I og II"

på rigsdansk demonstrerer hans evne og vilje til at arbejde med de kunstneriske problemer. Han blev glad, da den københavnske kritiker Harald Engberg i anmeldelsen af "Med en Blomm i e Hat" skrev: "Der er vers, som kan sammenstilles med Gustaf Frödings Värmlandsdigte –".

En vise kræver en melodi til at bære den vidt omkring. Martin N. Hansen har formået at tiltrække gode komponister, som evnede at leve sig ind i hans tekster og give dem et melodisk udtryk, som gik hånd i hånd med deres tone. Tidligt traf han komponisten Thorvald Aagaard. Han var låner på Fyens Stifts Læseforening, hvor Martin N. Hansen i 30'erne og 40'erne var ansat som bibliotekar. En dag viste han Thorvald Aagaard digtet "Kjesten", og nogle år før, i 1927, havde Aagaard af en ven fået vist "Madeleine". Hans melodi har bidraget meget til, at "Madeleine" er Martin N. Hansens mest kendte vise. Senere sluttede kantoren i Vemmetofte, Viggo Bitsch og organist Aage Lund fra Randers sig til. Aage Lund har skrevet langt de fleste af melodierne, siden han i 1943 fik opgaven at anmelde digtsamlingen "Med en Blomm i e Hat" til Højskolebladet. Melodierne førte til et livslangt varmt venskab mellem digter og komponist og dennes hustru, Gudny, som sang dem ved koncerter. Fra de senere år stammer Christen Terkelsens melodier. Christen Terkelsen var i øvrigt søn af den snedker, Martin i sin tid stod i lære hos. Ved at gennemblade "Martins Viser" kan man se, at endnu flere end de nævnte komponister har følt sig tiltrukket af digtene

Ja, hans digte og viser på dialekt er næppe kendt så langt uden for Sønderjylland, hvor de til gengæld mange steder er folkeejede og i nogle familier er en fast del af det kulturelle grundlag og den tone, hvori man udtrykker sit sproglige tilhørsforhold og sin livserfaring og glæde. Jeg tror, det er gået hans digte, som han ønskede det. De lever hos dem, han skrev dem for.

Jeg har nævnt digtet "Ja, æ hæ drømt mig hjem" fra hans senere år. Tanken om det sted, hvorfra han kom, beskæftigede ham livet langt. En digtsamling fra 30'erne hedder "Hjemm", og som et motto for den sidste "Martins Viser" skrev han disse enkle vers:

Satt et kærle mind'
længsel i mit sind,
lad den natle vind
bring min hjelsen hjem.

Fandt æ ingen frej
o et fremmed stej,
lad en gammel glæj
bring min hjelsen hjem.

Blyvr e vej for lang,
er æ væk engang,
lad min lyvsens sang
bring min hjelsen hjem!

I den meget yndede vise fra 40'erne "Folk, der kam ind ad e bagdör" lyder det i nogle af de sidste strofer:

Såndt kån æ hovs og hør' e
ind i mit sind, hvad di so.
No er det mæ, der så gjenn vil ind
og skull' æ vær fremmed no?

La' mæ kom ind ad e bagdör,
la' mæ sidd om o e bänk,
synger æ så en vis' for jer,
I gi vel en haste skænk?

Den sidste digtsamling "Ad gammel Stie", som Alsingergildet udsendte i anledning af Martin N. Hansens 75-årsdag slutter med digtet, som jeg har nævnt et par gange: "Ja, æ hæ drømt mæ hjem", hvis sidste strofe lyder sådan:

Lad mæ komm hjem den dav,
min sang forstumme!
Gi mæ et ly, hvor æ hæ lejt engang.
Sjel hærr æ gi jer, hvad mit hjart hæ
rumme
Mildt om det hjemle i en mindle sang.

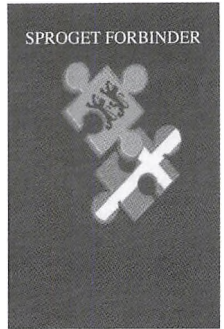
Klaus Eggert Hansen, Mag. art. Født 1931 - som søn af Martin N. Hansen. Klaus Eggert Hansen døde juli 2004. Litteraturhenvisninger: Martins Viser: Edition Egved 1975. pt. udsolgt. Alsingervisner I og II. Fås hos boghandlere i Sønderborg. Martins Viser - Indsungen af Familien Eriksen, Almsted. Æ nynnere en vis. Alsiske viser af M.N.H. Arrangeret af Søren Friboe.

Signe Andersen

Sprogforeningen

- oprettet 1880 til fremme af dansk sprog og kultur

I bogen "Sprogforeningen gennem 100 år 1880-1980" står flere steder at læse, hvilken betydning Sprogforeningen har haft for bogsamlingerne i Nord- og Sydslesvig, bl.a.:

"Støtten til det store bibliotek Flensborghus, i hovedsagen opretholdt af Grænseforeningen, kom i gang, da det åbnede i 1921. Brevene fra bibliotekarerne fortæller om en jævn strøm af bøger og bevillinger fra Sprogforeningen. På dette område fik Jakob Petersen et nært samarbejde med bibliotekets leder fra begyndelsen af trediverne, flensborgeren Frederik Mommsen. Forbindelsen fra centralbiblioteket til de 15 små bogsamlinger i landdistrikterne skete med bogbil, og da den sidst i trediverne skulle fornyes, sørgede Sprogforeningen for pengene dertil."

Det fik mig til at tænke på, at det danske bibliotek i Sydslesvig har fulgt mig hele mit liv, ja, mit liv ville sikkert have formet sig anderledes, om ikke det danske biblioteksvæsen havde eksisteret og påvirket mig, så derfor er Sprogforeningens bidrag til Sønderjysk Almanak 2005 en personlig skildring af et liv med biblioteket i Sydslesvig.

Fra børnebibliotek til bogbus

I mine barndomsår i begyndelsen af halvtredserne boede jeg i Husum i SSF-amtssekretariatet, som lå lige ved siden af den danske skole. I kælderen under skolens østfløj var der bibliotek. I min barndom måtte børn ikke låne bøger, før de kunne læse, men vores bibliotekar Dinne (Dinne Jensen, senere gift Buhl) gjorde en undtagelse, når min veninde Søster og jeg kom. Vi kom tit på biblioteket, vi sad og tegnede og

hjalp Dinne med at sortere bøger og stemple kort. Og hvad var så mere naturligt end at lege bibliotek, når vi kom hjem. Det var nu mest hjemme hos os, vi legede bibliotek. Alle mine billedbøger blev flyttet hen i stuens ene lænestol, og det lille bord var skranken. Søster og jeg skiftedes til at være bibliotekar og låner – eller rettere vi skiftedes til at være Dinne og låner. Vi kendte nemlig kun én bibliotekar, og vidste ikke, at der fandtes flere af slagsen. Hvor har vi skrevet mange små sedler, lagt dem i bøgerne, flyttet bøger fra den ene stol til den anden og tilbage igen. Jeg mindes ikke, vi læste i bøgerne, når vi legede bibliotek.

Flensborghus Bogsamlingen

Da far og mor flyttede til Flensborg i 1957, fulgtes jeg med mor hen til Flensborghus Bogsamlingen, hvor mor blev en flittig låner. Jeg mindes, at jeg skulle være stille, når jeg gik rundt på biblioteket; stemningen var ganske speciel, vel nærmest lidt højtidelig. Det føltes som at være mest i de voksnes verden i det mørke lokale på Flensborghus.

Det nye centralbibliotek

Men så blev det nye centralbibliotek i Nørregade i Flensborg bygget, og her kom jeg til at føle mig hjemme. Det var lyst og venligt, og der var plads til børn og unge. Jeg lånte efterhånden mange bøger, både til skolebrug og til fritidslæsning - også fra de tiltrækkende hylder med bøger om det at blive voksen. Der var jævnligt kunststillinger på biblioteket, og de blev inddraget i Duborg-Skolens kunstundervisning. Jeg husker ikke, hvor mange gange vi tog turen fra skolen og ned ad Marietrappen til bibli-

oteket, men jeg husker tydeligt vores lærer Poul Svensson engageret præsentere de forskellige udstillinger og forklare kunstretninger, farvernes betydning og de forskellige kunstneriske udtryksformer. Det blev derfor ganske naturligt for mig som stor pige at lægge vejen forbi for at se på billeder og skulpturer. Det medførte, at jeg i nogle år sad vagt ved udstillingerne og tjente til lidt ekstra lommepege. Som gymnasieelev fik jeg også lov til at sidde vagt på læsesalen; det var en eftertragtet tjans. Her kunne man læse lektier i fred og ro og samtidig tjene penge, og så følte det som en anerkendelse at blive betroet ansvaret for ro og orden på læsesalen.

Det må også have været i disse år, vi unge gik til dans mellem reolerne, og jeg mindes at have været med til optagelse af en radioudsendelse, hvor vi ved at trykke på nogle knapper kunne give vores mening om tidens danske døgnmelodier til kende.

Dansk Bibliotek Husum

I 1970 kom jeg så tilbage til Husum, nu som lærer. Biblioteket lå stadig nede i skolens kælder, så jeg kendte vejen og blev selvfølgelig voksenlåner. Men en gang om ugen fulgte jeg også med min klasse ned på biblioteket, så eleverne kunne blive vænnet til at låne danske billed- og børnebøger. Biblioteket var nu blevet indrettet med borde og stole i børnehøjde, som vi satte os ved, og tit brugte jeg noget af tiden til højtlesning for børnene. Når eleverne kunne læse og var blevet fortrolige med alfabetet, underviste Dinne i bibliotekskendskab, som havde til formål at lære børnene at finde rundt blandt de mange forskellige bøger på hylderne. Dinne havde en minitavle, som hun skrev på i disse undervisningstimer. På et senere tidspunkt blev den kasseret, men jeg var heldig at være på biblioteket på det rigtige tidspunkt, så Dinnes minitavle hænger i dag i mit bryggers og minder om gode timer i selskab med Dinne.

Senere blev voksenafdelingen af Husum Bibliotek flyttet fra skolen ned til Husumhus på Nystaden. Her er også rart at komme, der er kaffe på kanden, og jævnligt inviteres til foredrag mellem reolerne. Desværre er det i dag kun en lille kreds, der slutter op om foredragene her,

hvilket nok skyldes det store udbud af kulturelle tilbud i dagens Sydslesvig. Vi kører jo gerne langt for at være med der, hvor tingene sker.

Derfor lægger jeg jævnligt vejen forbi Centralbiblioteket i Flensborg, selv om der er 50 km at køre hver vej. På det personlige plan er det især foredrag og udstillinger, der trækker.

Samarbejde med Sprogforeningens Sydslesvig-afdeling

Sprogforeningens Sydslesvig-afdeling støtter det arbejde, der fra bibliotekets side ydes for at styrke det danske sprog. Sprogforeningen har i en årrække haft en repræsentant i bibliotekets bestyrelse. Jeg deltog selv i bestyrelsesarbejdet i nogle år og fik indblik i sider af biblioteksverdenen, som man som almindelig låner ikke tænker så meget på, det være sig udformningen af vedtægter eller de årligt tilbagevendende emner: budget og regnskab.

Centralbiblioteket i Flensborg har i de seneste år under ledelse af ledende børnebibliotekar Lars Aagaard fået indrettet et Sproghjørne, hvor der efterhånden er samlet et stort udbud af bøger, spil og andet sprogstimulerende materiale til brug i danskundervisningen for både børn og voksne. Der arbejdes ihærdigt med at forstørre og udvikle dette Sproghjørne, hvilket arbejde jo falder helt i tråd med Sprogforeningens formål. Det nyeste tiltag er en sprogekuffert, som er fyldt med "legetøj" til sprogindlæring. Det er meget spændende at følge bibliotekets tiltag på dette område – gid det måtte bære frugt, så mange flere bliver bevidste om den sprogrigdom, der findes i Sydslesvig, og dermed også mange flere bliver glade for at bruge det danske sprog.

Dansk voksenundervisning på biblioteket

I mit arbejde som sekretær for Dansk Voksenundervisning i Sydslesvig har jeg et meget tæt samarbejde med biblioteket i Flensborg. Her tilbydes nemlig hvert år en lang række dansk-kurser, både ugekurser, hvor deltagerne i løbet af en uge får 35 timers koncentreret undervisning, og sæsonkurser, hvor der undervises to lektioner pr. uge. Disse mange kurser er meget populære, og en engageret flok af undervisere yder sammen med kursuslederen Magrit Detert

et stort arbejde for at gøre det attraktivt at lære dansk. Centralbiblioteket udpeger to medlemmer til Voksenundervisningens repræsentationsskab, så kendskabet til hinandens arbejde og interessen for det er absolut gensidigt.

Bogbussen i Hatsted

Min bopæl har siden 1972 været Hatsted, 8 km nord for Husum. Her har det danske arbejde sit hjemsted i den tidligere danske skolebygning, nu Hatsted Forsamlingshus. For at være med til at skabe liv i forsamlingshuset og udvide arrangementstilbuddet, får vi besøg af den danske bogbus en gang om måneden. Det er en fornøjelse at se den flot udsmykkede bogbus komme kørende og parkere foran vort forsamlingshus. Det vækker opsigt! Og så får vi meget personlig og kompetent betjening i bogbussen. Man skal såmænd kun have antydning af interesse for et emne, førend bogbussen ved sit næste besøg har en god stak bøger med til én. Selv fra bogbussen er der computerforbindelse ud til den store verden, så der er nærmest ikke grænser for de oplysninger, man kan få på stedet. At så bogbussen altid kommer til Hatsted til kaffetid, gør ikke fornøjelsen mindre, for vi lånere tager os altid tid til en kaffetår sammen med bibliotekaren og chaufføren og får en god snak om vind og vejr og det danske liv i Sydslesvig i særdeleshed.

Det er således en glæde at være blevet kaffebrøgger og bogbuslåner! Men også en glæde fortsat at kunne føle sig hjemme både på Husum Bibliotek og på Centralbiblioteket i Flensborg. Vi har gode muligheder i Sydslesvig; det er op til os selv at udnytte dem og dermed være med til at bevise, at vi ikke kan undvære de mangfoldige tilbud, som det vidtforegrene og velfungerende danske biblioteksvæsen tilbyder.

Signe Andersen

Sprogforeningens bestyrelse

Ove Nissen, Rinkenæs (formand)
Signe Andersen, Hatsted (næstformand)
Thomas Rodenberg, Løgumkloster (kasserer)
Karen Bagge Hansen, Christiansfeld (sekretær)
Volker Bock, Thumbj
Ingolf Haase, Møgeltønder
Johann Mikkelsen, Læk

Sprogforeningens kontor

Sprogforeningen, Folkehjem, Haderslevvej 7
DK 6200 Aabenraa. Tlf. 74 62 11 50.
E-post: sprogforeningen@post.tele.dk
Hjemmeside: www.sprogforeningen.dk
Giro-konto: 641-3463.
Kontortid: 2. og 4. mandag i måneden kl. 15–17 eller efter aftale.
Telefonsvareren tager altid imod en besked.
Man er velkommen til at besøge vores kontor - og helst træffe aftale i forvejen - f. eks. for at se, hvad vi har af bøger og gamle almanakker m. v.
Kontingent: Livsvarigt medlemskab koster kun 200 kr.
Vi sender gerne info-materiale og girokort.
Enkelte har givet udtryk for, at et kontingent på 200 kr. ikke er ret meget for så mange år. Men vi tager gerne imod gaver som livstegn.

Sprogforeningens kontaktpersoner 2004

Aabenraa	Knud Kristensen	74 61 36 32
Augustenborg	Regnar Liboriussen	74 47 44 41
Bredebro	Else Nissen	74 71 01 18
Bov	Hans H. Bang	74 67 16 18
	Lorens C. Hansen	74 60 82 24
Broager	Johan Tychsen	74 44 18 90
Christiansfeld	Povl Verner Hansen	74 56 22 48
	Karen Bagge Hansen	74 56 61 44
Gram	Jens Grosbøl Nielsen	74 82 16 69
Gråsten	Ove Nissen	74 65 07 45
Haderslev	Niels Aage Madsen	74 52 16 24
	Jette Hørslev-Petersen	74 58 43 78
	Niels P. Bladt	74 52 41 95
Højer	Svend Kristiansen	74 78 32 15
	Bianca Wendt	74 78 98 41
Lundtoft	Tove Asmussen	74 68 53 30
Løgumkloster	Jens A. Berg	74 74 35 10
	Thomas Rodenberg	74 74 33 83

ARTIKLER OG DIGTE

Nordborg	Marie Hess	74 45 62 65	Tønder	Thorbjørn Heick	74 72 12 07
Nr. Rangstrup	Hans Schmidt	74 83 41 08		Tove Lorenzen	74 72 71 44
	Inger Rahbek Andersen	74 83 40 81		Ingolf Haase	74 73 85 69
Rødning	Aage Sørensen	74 84 52 59	Vojens	Povl Solmer Frank	74 54 10 01
	Johan A. Olsen	74 84 10 80	Sydslesvig	Signe Andersen	04846 590
Rødebro	Mary Andresen	74 66 21 44	Sydslesvig	Volker Bock	04623 7189
Skærbæk	Tage Bundgaard	74 75 31 34	Sydslesvig	Johann Mikkelsen	04662 3185
	Rosa Schmidt	74 75 52 10			
Sundeved	Nicolaj Madsen	74 46 13 50			
Sydals	Marie Simonsen	74 41 51 12			
Sønderborg	Henning Nielsen	74 43 28 28			
Tinglev	Matthias Mathiesen	74 76 21 54			

**Næste ordinære generalforsamling
mandag den 2.maj 2005**

Sønderjyds Skoleforening

Formandens beretning

Årsmøde og generalforsamling den 2. juni 2004

Af Lisbet Skau

*Tiden står stille
et øjeblik nu.
Billedet fryses
for jeg, vi og du
skal skilles. – Vor samtid
er fortid og endt
lysene slukkes,
men nye bli'r tændt.*

*Slutsangens budskab
til alle og én
står skrevet i hjertet
og mejslet i sten.
Vid, at dit liv leves bedst,
når du blot
ta'r tid til de ting,
hvor du trives godt.*

Versene blev skrevet 1985 som en slutsang til elevholdet 1984/85 på Nordborg Slots Efterskole af daværende lærer Stig Henriksen.

Stig Henriksen blev senere bestyrelsesmedlem på Nordborg Slots Efterskole, hvor nogle af os fra Skoleforeningen gennem Hejlsfonden har været bestyrelseskollega med ham. Stig Henriksen døde i oktober 2003 og versene blev sunget ved hans bisættelse.

Jeg tillader mig at bruge første og sidste vers som indledning på Sønderjyds Skoleforenings beretning 2003/2004. Jeg vil bruge dem i forbindelse med at udtale mindeord for de medlemmer af Sønderjyds Skoleforening som vi har mistet i årets løb. Mindeord – med en stor tak til alle som har været med til at glæde og gavne i landsdelen.

Lisbet Skau

Jeg vil tillade mig at nævne et enkelt navn – Tage Madsen, Bylderup. Tage Madsen var medlem af Sønderjyds Skoleforenings bestyrelse 1990-1993. I 1992 var Tage Madsen initiativtager til, at Sønderjysk Almanak afløste Sprogforeningens Almanak. Den daværende bestyrelse af Sprogforeningen valgte at stoppe udgivelsen da årgang 100 var udkommet. Tage Madsen med flere prøvede, om man i samarbejde kunne fortsætte almanakken. Det lykkedes ikke, hvorefter Sønderjyds Skoleforening påtog sig opgaven. Det skylder vi Tage Madsen en stor tak for.

Skoleforeningen nedsatte et almanakudvalg, som gennem årene har haft skiftende medlemmer. Udvalget er selvsupplerende. Holder én op, finder udvalget en ny og endnu er det lykkedes at finde nogle ildsjæle, som synes, det er sjovt at være med og som tror på opgaven. Jeg vil ikke undlade at sige, at vi i høj grad skylder vore to redaktører en stor tak – først Hans-Ole Mørk og nu Lis Mikkelsen.

Almanakkens 12. udgave er ved at være klar

og udkommer den 13. november.

De senere år har Sprogforeningen haft et par sider med i almanakken. I årgang 2004 var der et indlæg fra Volker Bock – medlem af Sprogforeningens bestyrelse, valgt i Sydslesvig. Uheldigvis kom der et forkert billede med. I stedet for billedet af Volker Bock kom der et billede med af min storebror Thorbjørn Heick, tidligere medlem af Sprogforeningens bestyrelse. Udvalget beklager og siger undskyld til begge de to herrer.

Det er niende gang jeg aflægger bestyrelsens beretning. Nu har jeg så valgt at stoppe i bestyrelsen efter 15 år. For nylig læste jeg et citat fra én, som hedder Marianne Jensen:

”Man skal blive,

så længe man har gode ideer
og så må der nye folk til.”

Jeg blev valgt i 1989, hvor jeg afløste et trofast medlem, Astrid Madsen, Haderslev.

Jeg tror, at Astrid Madsen har været lige trofast til at følge vore årsmøder siden. Selvfølgelig hjælper det, at vi har valgt Niels Aage Madsen til dirigent i en menneskealder.

Jeg har fundet et digt i en blomsterbog, som udkom i 1946, skrevet af Brinck Hilligsøe.

Digtet hedder ”Løvetand”.

*Langs hver fredfyldt landevej
står Løvetand i blomst i maj
og blomsten skinner gul og glad
af fryd ved solens lune bad.
Den er så fuld af liv og tro,
så vældig opsat på at gro
og suge næring af sin jord,
at vokse op og blive stor.
Og se det lykkes alt for snart,
den går i vejret i en fart
og bli’r så stor, den blive kan
så stor som nogen Løvetand.
Men så en dag går den i frø
og selve blomsten bli’r til hø.
Nu kommer der en stor ballon
en snehvid, skinnende pompon
af frø og frug, hvor blomsten før
sad strålende og solskinsør.
”Kom”, hvisker vinden,
”Kom med mig,*

*så følges vi et stykke vej.
Du trænger til at se dig om,
du er jo flyveklar, så kom”.*
*Og frøet med sin parasol
gi’r gerne sig i vindens vold.
”Oh, jeg vil gerne rundt omkring,
så får man set en masse ting.
Som du, jeg elsker eventyr
blandt blomster, mennesker og dyr.
Men er jeg af at rejse træt
og finder jeg engang en plet,
et lille fredfyldt, solet sted,
hvor det er rart at slå sig ned,
så bli’r jeg der, ser tiden an
og spirer til en Løvetand”.*

Jeg synes, verset siger noget om arbejdet i bestyrelsen, men især om alle de unge mennesker, vi yder tilskud til. Unge som tager på efterskole, højskole eller én af vore fagskoler. Unge som er startet på en videregående uddannelse og søger stipendium og unge som får støtte fra ”Købmand af Nørre Hostrup Hans Jessen og hustru Kela Jessens Studielegat.”

Alle kommer de viden omkring. Det er en fornøjelse at læse de ansøgninger, de unge mennesker sender. At se, hvor glade de er for deres studie, hvor langt rundt i verden de kommer, et semester, et halvt eller et helt år på et udenlandsk universitet. Mange slutter deres ansøgning med at skrive – ligesom i ”Løvetand”:

Men er jeg træt af at læse - eller med andre ord, når de har afsluttet deres uddannelse, vil de gerne tilbage og virke i Sønderjylland. Det gælder både syd og nord for grænsen. For de flestes vedkommende tror jeg, de mener det, på det tidspunkt de sender deres ansøgning. At virkeligheden så er noget andet, må vi prøve at hjælpe til med. Det er mit håb, at der bliver ved med at være gode attraktive arbejdspladser her i den sydlige landsdel. Vi har sådan brug for, at de unge kommer med deres viden og udsyn plus kendskab til grænselandet.

Jeg har oplevet meget som bestyrelsesmedlem og formand for Sønderjydsk Skoleforening. Men at jeg har fået lov til at modtage to store gaver til Sønderjydsk Skoleforening dette år, er helt fantastisk.

På sidste årsmøde – 2003 – nævnte jeg, at vi fra Københavnsafdelingen havde fået ca. 200.000 kr., som ville komme med i regnskabet i år. Igen i år har vi fået 250.000 kr. fra Købmand Lars Sørensen og hustru Ane Christines Legat. Vi er taknemmelige for, at vi nu hvert år får penge fra Sørensens Legat og at vi har nogle gode møder, som formanden for Sønderjydske Skoleforening deltager i.

I efteråret blev vi kontaktet af et advokatfirma Lassen Ricard, at de var blevet bemyndiget til at søge Gram Jubilæumsfond opløst og overføre midlerne til Sønderjydske Skoleforening.

Vi har fået tilsendt en kort orientering om stiftelse og drift af Brødrene Gram Jubilæumsfond. På et bestyrelsesmøde den 6. april 1951 i Brødrene Gram A/S blev der truffet beslutning om stiftelse af en jubilæumsfond. I mødet deltog bestyrelsen bestående af fabrikant Aage Gram, fru Kirsten Marie Høyer og gdr. Mads K. Gram, der alle var søskende. Anledningen var selskabets forestående 50-års jubilæum den 5. maj 1951. I § 6 står der: Skulle fondens bestyrelse ikke mere kunne opfylde fondens formål i overensstemmelse med § 2, eller skulle fondens virksomhed i overensstemmelse med § 2 af andre grunde blive umuliggjort, da skal fondens tilstedeværende midler likvideres og det således indvundne tilfalde ”Sønderjydske Skoleforening” eller, hvis denne ikke mere eksisterer, et andet nationalt formål med dansk-kulturelle opgaver i landsdelen Slesvig.

Jubilæumsfonden indstillede sin virksomhed i 1999. Vi har fået overført et beløb på 102.348 kr., som vi er meget taknemmelige for.

I januar 2004 blev vi kontaktet af én af Johan Philipsens sønner. Johan Philipsen var medlem af Sønderjydske Skoleforenings bestyrelse og døde juleaften 2002. Sønnen fortalte, at Johan Philipsen havde sagt, at Sønderjydske Skoleforening skulle have et beløb. Elna Philipsen har nu solgt gården i Ullerup og er i disse dage ved at flytte i hus i Vester Sottrup. Elna Philipsen har i samråd med sine børn givet Sønderjydske Skoleforening 300.000 kr.

Legatbrevet lyder således:

Med nærværende meddelelse overbringes Sønderjydske Skoleforening v/ formanden Lisbet

Skau et legat på 300.000 kr. Legatets yder er forhenværende gårdejer ægtepar Elna Hvidbjerg Philipsen og afdøde Johan Andresen Philipsen.

Legatyderne ønsker at bestyrelsen for Sønderjydske Skoleforening drager omsorg for, at midlerne investeres bedst muligt. Samme bestyrelse meddeles samtidig ret til løbende at anvende legatets afkast til formål, der fastlægges af Skoleforeningens bestyrelse.

Underskrevet 29.4.2004 Elna Hvidbjerg Philipsen.

Jeg føler virkelig, at det er en stor anerkendelse til Sønderjydske Skoleforenings bestyrelse. Johan Philipsen tror på os, vi har udført vores opgave godt, bliv ved med det. Jeg tror, at de fleste af os endnu ikke helt har fattet, hvor stor en gave Elna og Johan Philipsen har givet Sønderjydske Skoleforening.

Jeg har takket Elna Philipsen og når Elna er flyttet ind i sit nye hjem, vil vi, nogle stykker fra bestyrelsen, tage ned og takke personligt.

Da jeg talte med Elna Philipsen forleden dag og overbragte vores dybfølte tak, sagde Elna: ”Det har vi to bestemt, det har vi valgt og sådan skal det være”.

Vi har i årets løb bevilget 690.100 kr. til 574 efterskoleelever og 73.500 kr. til 58 højskoleelever. Fra Jessens Legat har vi bevilget 70.200 kr. til 64 ansøgere, som er i gang med en videregående uddannelse. 19 førsteårsstuderende har fået 19.000 kr. i stipendier og fra Den Sønderjydske Fonds Legat har vi igen givet 25.000 kr., som skal bruges enten på Rendbjerg eller Vesterled. 4 studerende har modtaget 4.000 kr. fra den Sønderjydske Fonds Legat.

Jeg kan nævne, at bogen ”Genforeningens bedste gave” af Erik Nøhr er udkommet. I regnskabet 2002 bevilgede vi 15.000 kr. fra Enkefru Doris Elisabeth Loebger, født Ries’ Mindelegat.

Bogen starter med et citat af Troels Fink, som lyder: ”På det kulturelle område lykkedes genforeningsarbejdet hurtigt og på den smukkeste måde, og med rette har man kaldt den danske skole for genforeningens bedste gave”.

I anledning af kronprinsparrets bryllup har Sønderjydske Skoleforening naturligvis også bidraget til den sønderjyske folkegave – Frøslevskrinet.

Vi har afholdt 4 bestyrelsesmøder samt vores studietur, som i år gik til Løjt med besøg på Aabæk Efterskole. Vi fik en god modtagelse og rundvisning af nogle elever, som åbenhjertigt fortalte os, hvorfor de havde valgt Aabæk Efterskole, stolte af det som de havde opnået med sådan et ophold. Igen et godt møde med én af skolerne i landsdelen.

I min sidste beretning skal der lyde en stor tak til alle, som jeg har samarbejdet med gennem årene. Tak fordi I troede på, at jeg kunne klare opgaven. Da jeg kørte hjem fra vores møde i november, det vi kalder store pakkedag, kørte jeg jublende glad hjem. Tænk at arbejde sammen med en bestyrelse, som er så positiv. Jeg er ikke spor bekymret for fremtiden. Vi begynder altid vores bestyrelsesmøder med en sang – og slutter med en sang. Uffe Bjerre synger for og så er tonen lagt. Jeg kan ikke huske, hvad vi sang til pakkemødet, men jeg sang den for mig selv – længe efter.

En speciel tak til vores sekretær Inger Rahbek Andersen for ualmindelig god støtte og en stor tak til bestyrelsen for at I vil gøre overgangen blid for mig, ved at jeg på en god måde må af-slutte de hverv, hvor Sønderjydsk Skoleforenings formand er valgt til at deltage.

For tiden er man ved at forberede 18. udgave af Højskolesangbogen og diskussionen om, hvilke der skal med og omvendt bølger højt frem og tilbage.

Jeg vil slutte med en strofe fra et digt af Tom Kirk, som man regner med kommer med i 18. udgave.

*"Når håbet om at leve nu bli'r
genfødt og til stede,
når vi kan ta' imod vort liv
i både gru og glæde,
når det er svært at sige de
forløsende ord
om drømme og længsler og
om skjulte frø, der gror
så må vi finde billeder, der ligner
det, vi aner
med fugletræk og hanegal og
morgensolens baner,
et hav i dis – en svanger mor
en fremstrakt hånd og børn, der tror.
Og livets egen melding
bli'r levende fortælling."*

Jeg håber og tror, at Sønderjydsk Skoleforening vil overleve struktur- og regionaldebat. Har regnet lidt på, at jeg efter 15 år i bestyrelsen må have været med til at uddele ca. 10 millioner kr. og været med til at give ca. 10.000 unge mennesker tilskud til skoleophold eller videre uddannelse. Tak til jer, som gav mig mulighed for at være en del af Sønderjydsk Skoleforenings bestyrelse i 15 år.

Lisbet Skau

Efterfølgende blev Laura Skau Bjerregaard, Rise valgt ind i bestyrelsen i stedet for Lisbet Skau. Peder Moltesen Ravn, Høgsbro, blev valgt til ny formand og Henrik Nissen, Bylderup, til ny næstformand.

MINDEORD

Christian Lassen

Jardelund

† 4. 9. 2003

* 8. 7. 1908

Forhenværende gårdejer Christian Lassen tidligere Jardelund, på det seneste Dansk Alderdoms- og Plejehjem i Flensborg, døde efter længere tids sygdom torsdag den 4. september 2003, godt 95 år gammel. - Oprundet af gammel nordslesvigsk bondeslægt, og således fast forankret i det danske, var han hele livet igennem en markant og trofast skikkelse indenfor vort danske mindretal.

Christian var født og opvokset i Jardelund, det lille lokalsamfund derude på heden, og dette følte han sig stærkt knyttet til. Hjemmesproget var det sønderjyske. I en lang årrække sad han som repræsentant for de danske i kommunerådet i Jardelund, og også i det lokale *Wasser- und Bodenverband* lod han sin vægtige stemme høre. I det hele taget var hjemmet med sit danske sindelag en anset og respekteret del af landsbyfællesskabet.

Christian var landmand med liv og sjæl. Selvom den landbrugsundervisning, han vinteren 1930-31 modtog på Uldum Højskole, nok var den eneste form for teoretisk undervisning, han i hele sit lange liv har modtaget, så var han dog en bonde, der forstod at røgte jord og fæ på allerbedste måde. I 1936 fik han et halvt år på Tornumgaard ved Haderslev, en plads, som han dog måtte forlade i utide, da han skulle hjem for at passe bedriften efter sin bror Jørgen, der blev indkaldt til militærtjeneste.

Christian Lassen måtte også selv som så mange andre danske sydslesvigere trække i den grå trøje. Flere gange hårdt såret vendte han dog allerede i 1945 hjem igen. – Her blev

han så omgående en af de drivende kræfter, da det gjaldt at oprette Sydslesvigsk Forening for Medelby sogn. I flere perioder sad han som denne forenings formand. – Sammen med sine søstre havde han i alle årene sin faste plads i forsamlingshuset ved vore danske møder og gudstjenester.

Christian var nummer tre ud af en børneflokk på ni, tre drenge og seks piger; broderen Jørgen meldtes savnet på østfronten i februar 1945, medens en anden bror allerede døde som etårig, og en søster kun nåede konfirmationsalderen. - Men så skete det noget usædvanlige, at ingen af de resterende seks har været gift og / eller har efterladt sig nogen arving!

Christian blev den sidst levende. På en helt enestående måde har han forstået at pleje sine søstre under deres tildels langvarige sygdom, samtidig med at han holdt hus, stald og jorden i stand! - Kun vant til bondens dont i mark og eng, skolede han således i sine sidste leveår om til også at passe både stald, komfur og de syge. Han beklagede sig dog aldrig, men var tværtimod glad for, at han havde kunnet gøre det!

Trofast og sparsommelig har han passet sin bedrift. Stald og loft bærer til stadighed vidnesbyrd om, at intet blev kasseret i utide, alt ville på et eller andet tidspunkt nok kunne bruges igen! -

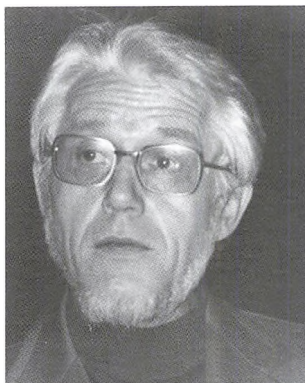
Og Christian Lassen var et beskedent menneske, der ikke ønskede at stå i offentlighedens rampelys. - Da han ikke efterlod sig nogen arvinger, forærede han den 80 ha. store ejendom kvit og frit til Fælleslandboforeningen, mod

at denne i de bestående bygninger indretter og driver et museum. Et kontant beløb på 750.000 euro danner grundkapitalen i *Gaardejer Christian Lassens Mindefond*, hvis udbytte går til fordel for det danske arbejde i Sydslesvig. Alt dette måtte dog først offentliggøres efter hans død! ”*Jeg ønsker ikke at få mit billede på forsiden af Flensborg Avis, så længe jeg er i live.*”

Hvad de senere gør, kommer ikke mig ved,” var hans kommentar.

Nu er han ikke mere, og vi har mistet en stiltfærdig og trofast ven og landsmand; men mindet om ham vil leve videre, og vi vil huske ham og hans gerning i dyb taknemmelighed!

Ernst Meyer

Jørgen Hamre

Flensborg

† 3. 10. 2003

* 19. 7. 1925

Den 3. oktober 2003 døde overbibliotekar Jørgen Hamre, 78 år gammel. Han var oprindelig læreruddannet og indledte karrieren med næsten 20 års praktisk lærergerning. I disse år fattede han også interesse for bibliotekssagen. Som lærer i Gørlev-Bakkendrup kommune fra 1953 engagerede han sig i særlig grad i skole- og deltidslibrotekernes sag. I 1965 tog han eksamen fra Danmarks Biblioteksskole. Jørgen Hamre var således godt kendt i bibliotekskredse, da han i 1967 søgte til Sydslesvig. Her lagde han i de følgende mange år al sin tid ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, først som vicebibliotekar, fra 1970-1995 som overbibliotekar. Med utrættelig energi sørgede han for bibliotekssagen og for at skabe opmærksomhed om sin institution. Det bragte rig frugt. Aktiviteterne og personalet voksede, og i 1987 kunne han indvie en ny stor biblioteksudvidelse. Udvidelsen af Dansk Centralbibliotek i 1987 blev den første danske kulturinstitution inden for mindretallet, hvor byggeomkostningerne blev fordelt ligeligt mellem de bevillende tyske myndigheder og den danske stat og Grænseforeningen. I tyske kredse nød han respekt, og blev helt naturligt inviteret med til aktiviteter i det lokale tyske biblioteksvæsen. Sammen med politikere fra kreds Nordfrisland lykkedes det ham at vinde forståelse for, at mindretallet skulle have det samme i tilskud som flertalsbefolkningens biblioteksvæsen. Modellen fra Nordfrisland blev senere løftestang i budgetforhandlinger andetsteds.

Han var desuden den skrivende overbibli-

otekar, som leverede anmeldelser i stort tal til Flensborg Avis og var meget produktiv i forhold til fagtidsskrifter i Danmark. Med vedholdende begejstring bragte han ny kraft til Folkeuniversitetet i Sydslesvig og kaldte mange spændende foredragsholdere til landsdelen.

Straks ved sin overtagelse af ledelsen på Dansk Centralbibliotek i 1970 blev Jørgen Hamre også formand for Studiefdelingens tilsynsråd. Han blev i sandhed en arbejdende formand, sørgede for den økonomiske side af virksomheden, førte forhandlingerne med bevilningsgiverne og skrev de mange ansøgninger til fonde forud for bogudgivelser. Det var især erindringsbøgerne og de topografisk-lokalhistoriske arbejder, som vakte hans interesse. Ved en række af afdelingens udgivelser deltog Jørgen Hamre aktivt i redaktionsarbejdet. Han læste manuskripter og deltog i korrekturarbejdet. Flere værdifulde erindringsbøger var han med til at bringe frem til udgivelse. Det gjaldt Helmut Leckbands fine erindringsbog *Krigsfangelazaretten i Tamanskajagaden*. Det gjaldt de succesrige erindringsbøger *Barn og Ung i Sydslesvig* (1986).

Jørgen Hamres interesse gjaldt ligeledes det arkivarbejde, som var påbegyndt i det små på Dansk Centralbibliotek helt tilbage i 1950'erne. Ved bibliotekets udbygning i 1986 fik han gjort plads til et arkivmagasin - og gav i 1989 som formand sin helhjertede støtte til, at der nu blev opbygget et egentligt arkiv. Denne nye virksomhed skaffede han gode udfoldelsesmuligheder.

Lars N. Henningsen

Inger Tryde Haarløv

Aabenraa

† 5. 10. 2003

* 18. 2. 1913

En skarp iagttagelse af sydslesvigske forhold og en lige så skarp debattør, tidligere amtmandinde, cand. mag. Inger Tryde Haarløv, Aabenraa er død, otte måneder efter sin 90 års fødselsdag.

Inger Tryde Haarløv var en ildsjæl på mange områder, og således betegnede Flensborg Avis hende også under det fødselsdagsinterview hun gav i anledningen af 90 års dagen i februar. Hun blandede sig. Det var også ved den lejlighed hun gav udtryk for, at hun gerne ville bruges lidt mere i den standende debat om de danske forhold i Sydslesvig og mindretallets situation som sådan. For som hun også udtrykte det ved denne og tidligere lejligheder: »Jeg kan ikke lade være med at blande mig.«

Og fru Haarløv blandede sig - og var også en handlingens person, hvilket lidt ældre Tønderborgere vil kunne huske. Satte sit præg på bybilledet. Københavneren Inger Tryde Haarløv blev gift med amtmand dr. jur. Tyge Haarløv. Som amtmandinde i Tønder - og senere i Odense - satte hun sit helt kontante præg på Tønders bybillede, idet hun kastede sig ud i et engagement for Tønders gamle huses bevarelse - et kæmpe pionerarbejde - sammen med afdøde apoteker Iver Toft.

Sammen med en kreds af borgere i Tønder grundlagdes en fond til bevarelse af Tønders gamle huse. Alt dette arbejde med bevarelse af Tønders gamle huse blev kombineret med et kort byrådsarbejde i Tønder for partiet Venstre. Tiden i Tønder mindedes fru Haarløv altid med stor glæde, men familien måtte forlade Tønder, da Tønder Amt blev nedlagt, og rykkede til

Odense, hvor Tyge Haarløv blev stiftamtmand. Debattøren. Interessen for grænselandet, Sydslesvig og det danske liv i landsdelen havde altid fru Haarløvs bevågenhed. Hun blandede sig i debatten om de såkaldte Oversøemarcher, tysk tilstedeværelse på Dybbøldagen og Grænseforeningens arbejde.

Engagementet i Sydslesvig var en side. Da hun boede i Odense, var hun formand for Fyns Amts Grænseforening og medlem af hovedstyrelsen. Når talen faldt på danskernes kendskab til Sydslesvig og sydslesvigske forhold, kom sindet lidt i kog.

- Det har altid undret mig, at interessen for sydslesvigske forhold er så ringe, og at man i visse kredse i Danmark betragter sydslesvigerne som udlændinge. De er vore landsmænd, fastslog hun altid i samtalerne.

Jens Høyer

Kurt Meldgaard Andersen, R.

Løgumkloster

† 13. 12. 2003

* 16. 6. 1930

Kurt Andersen var Løgumkloster Refugiums formand fra 1985-95.

Han var født i Gentofte som søn af vognmand Richard Andersen og Birgitte Elfrida Andersen. Hans hjem var præget af det kristne livssyn, og Kurt Andersen blev tidligt KFUM-spejder og blev uddannet som diakon. Det prægede hele hans liv, hvor han følte, at evangeliet skulle omsættes i praktisk handling og tjeneste for ens næste.

Senere fik han lærereksamen fra KFUM's Seminarium i Hellerup, hvor han også var elevrådsformand. Som lærer i Holbæk mødte han sin senere hustru, Martha, født Mose, med hvem han giftede sig i 1957. I 1962 blev han lærer på Haslev Udvidede Højskole, men i årene forud havde han desuden været korpssekretær i KFUM-spejderne.

I 1964 blev han lærer på Brogården Højskole ved Middelfart, men det blev i efterskolen, Martha og Kurt Andersen fik deres længste virke, da de fra 1967-85 ledede Horne Ungdomshøjskole i Vendsyssel.

Kurt Andersen var manden, der vandt tillid ved sin retlinethed og ved organisatorisk dygtighed. I 1969 valgtes han til styrelsen for Foreningen af Frie Ungdoms- og Efterskoler,

og i 1981 blev han formand, som den første, der ikke kom fra en grundtvigsk skole, men fra en indremissionsk.

Jeg mødte Kurt Andersen første gang i 1967, da vi begge var efterskoleformandere. Siden blev det til samarbejde, mens jeg var undervisningsdirektør, og det udviklede sig til et tæt venskab, da han og Martha Andersen i 1985 overtog ledelsen af Løgumkloster Refugium, hvor jeg var formand for Refugiets Venners Støttekreds.

Kurt Andersen blev en del af Sønderjylland, og han satte sammen med sin hustru sit præg på Løgumkloster Refugium, der er enestående i landet. Hans samarbejde med den folkeligt sammensatte bestyrelse var mønstergyldigt, og han blev tryghed for mange refugiegæster, hvor han gav sig tid til samtale med hver enkelt.

Ud over det krævende daglige arbejde var Kurt Andersen i en årrække formand for Løgumkloster Kommunes Turistforening samt formand for Vadehavets Turistråd.

Jeg imponeredes over denne mands evne til at vise omsorg; han blev slidt op af sin vældige indlevelsesevne og sin forpligtethed over for sit medmenneske.

Asger Baunsbak-Jensen

Bent Brier

Græsted

† 17. 12. 2003

* 26. 2. 1923

Den 17. december døde Bent Brier – 80 år gammel.

Bent Brier blev født i Bræstrup, hvor hans far ledede en privat realskole. Brier tog studentereksamen fra gymnasiet i Ålborg, hvorefter han læste jura på universitetet i København.

Brier blev i en ung alder medlem af modstandsbevægelsen. Som mange andre modstandsfolk talte Brier sjældent om den tid, som ellers fik en afgørende betydning for hans holdninger – både til det europæiske samarbejde og til det nordiske alternativ.

Efter endt embedseksamen blev Brier ansat i justitsministeriet og fængselsvæsenet. Først som viceinspektør i Møgelkjær. Senere som fængselsinspektør ved ungdomsfængslet i Nørre Snede, hvor Brier blev en drivende kraft ved tilrettelæggelsen af nye former for undervisning ved fængselsvæsenet i Danmark.

I 1967 skiftede Brier spor og blev ansat som forstander på Idrætshøjskolen i Sønderborg og bestred denne post frem til 1975. I denne periode fik Brier gennemført den store udbygning af skolen, som muliggjorde store ændringer både i den almene undervisning og i idrætsundervisningen. Briers naturlige myndighed og personlige styrke var ham selv og skolen til megen hjælp i en periode, som jo senere blev betegnet som ungdomsoprørets tid!

I 1975 ønskede Brier at slutte som forstander. Han fortsatte som lærer på Idrætshøjskolen og fik 13 gode arbejdsår. Udover det daglige højskolearbejde kunne Brier nu intensivere sin udadrettede virksomhed på det politiske og højskolemæssige område. Hans virke inden for "Folkebevægelsen mod EF" og "Frit Norden" var præget af indsigt, skarphed, engagement og kærlighed.

Efter en periode som redaktør af Højskolebladet blev Brier medlem af bestyrelsen for Folkehøjskoler i Danmark. Begge steder kunne man drage nytte af Briers store historiske viden og hans indsigt i- og forståelse for højskolearbejdets vilkår og muligheder og af hans gode formuleringsevne. Brier elskede at spille fodbold. Han var en elegant fløjspiller – og højt op i årene - en ivrig deltager af 3. halvleg!

Da Brier sluttede på Idrætshøjskolen i 1988, flyttede han og Ulla til Græsted, hvor de sammen nød områdets dejlige natur og fik et særdeles aktivt otium.

Vi, der lærte Bent Brier at kende, vil minde ham i taknemmelighed.

*Hans Jørgen Nielsen
Tidligere forstander på Idrætshøjskolen i
Sønderborg*

Hans Lauritzen Clausen

Nordborg

† 22. 12. 2003

* 18. 3. 1923

Hans Clausen blev født på den fædrene gård, der lå hvor vejen senere kom til at hedde Gl. Fabriksvej i Elsmark ved Nordborg. Det var en gård, som oldefaderen Hans Clausen havde købt. Denne oldefar var blandt andre med til at stifte Nordborg Slots Efterskole i 1922, da Johan Hansen, der oprindeligt stammede fra samme område, havde købt slottet til ”gavn for danskheden”.

Hans Clausens barndom, der begyndte kort efter den tyske afståelse af Sønderjylland, var som hele hans ungdom præget af de stærke nationale holdninger og følelser, der udspillede sig i hjemmet, som de jo kom til udtryk i alle dansksindede hjem dengang.

Hans Clausens far, der også hed Hans Clausen, drev gården efter sin far, og han var kendt for sin store flid og store indsats i landbruget. Hans’ ungdom blev yderligere præget af 3 store oplevelser:

- Vinteren 1937/38 var han elev på netop den skole, oldefaderen havde været med til at grundlægge på Slotsholmen i Nordborg Sø.
- Senere blev han karl hos folketingsmand Jørgen Gram i Gabøl, hvor han modtog et politisk pust og et engagement.
- Endelig fik han et ophold på Ollerup Gymnastikhøjskole.

Disse 3 oplevelser førte til et mangeårigt engagement inden for amatørteatret og gymnastikforeningen.

Gennem disse aktiviteter mødte han i 1944

sin Anna på det gamle Nørherredhus. De blev snart forlovet, og brylluppet blev holdt i 1948. De indledte ægteskabet i en forpagterstilling på Sjælland hos dyrlæge Rikard Møller i Høng, hvor de blev et par år, inden de vendte tilbage til Als. Derefter ”hjalp de til” hjemme hos Hans’ forældre i Elsmark, indtil de selv overtog gården i midten af 50’erne.

Nabogårdens søn ”Mads Patent” havde imidlertid behov for mere plads, da han havde bygget sig en lille fabrik, der fik større og større behov for jordarealer. Mads Clausen skulle udvide af og til, og Hans solgte jævnlige jord til ham. I 1980’erne ophørte Hans med jordbruget, og i dag har Danfoss overtaget resten af gårdens oprindelige tilliggende. Nu fik Hans Clausen mere tid til andre interesser.

Hele sit liv havde han været stærkt optaget af samtiden, både politisk, folkeligt og religiøst, hvilket afstedkom, at han var med i et utal af foreninger og organisationer, - og som formand i en del af dem. Man kan nævne Sogneforeningen, vandværksbestyrelsen, gymnastikforeningen, jagtforeningen og amatørteatret. Af faglige organisationer kan man nævne hans formandspost i SAKFØS og hans formandskab for Dansk Svineavlforening.

To ting kom i de følgende år i særlig grad til at præge både ham selv og dem, han omgikkes. Fra 1973 fik han lov til at bruge sin kraftige og klare stemme som kirkesanger i Havnbjerg Kirke. Dette arbejde udførte han til glæde for sig selv og andre helt frem til et par år, før sygdom og til sidst døden stoppede ham.

Hans Clausens manddomsværk, der vil stå usvækket i mindet i mange år er hans engagement som først bestyrelsesmedlem og senere formand for Nordborg Slots Efterskoles bestyrelse. Denne post bestred han frem til sin afgang i 1998. Han trådte dermed ind i ledelsen af den skole, som oldefaderen havde gjort det i begyndelsen, og Hans kunne stå i spidsen, da skolen rundede 75 år med et helt års jubilæumsarrangementer. I spidsen for en bestyrelse, der består af 13 udpegede medlemmer, viste han sit format.

Hans Clausen har altid haft en klar holdning

til efterskoleformen, og med sin forankring i det grundtvigske menneske- og skolesyn kom han til at præge Nordborg Slots Efterskole, men ikke blot den. Han var kendt og respekteret for sit engagement, og hans synspunkter har haft afsmittende virkning i vide kredse i hele efterskoleverdenen.

Hans Clausen døde den 22. december 2003 på det helt nye plejehjem Tangshave i Nordborg.

*Merete og Arly Bastiansen
Forstanderpar på Nordborg Slots Efterskole*

Olav Finnemann

Jels

† 12. 1. 2004

* 2. 11. 1936

Olav Finnemann var født og opvokset i Vejstrup ved Skamling på et mindre landbrug som den næstyoungste af en børneflokk på 10. Han lod sig uddanne ved landbruget og afsluttede på Bygholm Landbrugsskole.

Herefter besluttede han, at han ville være folkeskolelærer og begyndte uddannelsen på Kolding Seminarium. Her mødte han også sin kommende kone – Inger Finnemann – som er fra Hejls. Olav Finnemann fik efter læreruddannelsen i 1964 en stilling som vikar ved Jels Skole. De bosatte sig i Jels, og han engagerede sig straks i de lokale foreninger, hvor han blev formand for den første idrætsforening, og her var han initiativtager til de store byfester, som stadig afholdes hver sommer i Jels.

Ved kommunalreformen i 1970 blev han opstillet af Venstre Jels som kandidat til den nye Rødding storkommune. Olav Finnemann blev valgt med et stort antal personlige stemmer og fik utrolig mange stemmer hver gang han var på valg. Han har været medlem af Rødding kommunalbestyrelse i 33 år. I alle perioderne har han været formand for et udvalg.

Olav Finnemann var den første periode formand for kulturudvalget, men blev så formand for teknik og miljø, som han var formand for til sin alt for tidlige død. Her følte han sig rigtig hjemme.

Olav Finnemann var en stor iværksætter og havde kræfter til at arbejde for både Rødding Kommune og for Jels, hvor han var valgt. Men Jels var hans et og alt. Der skete ikke meget i Jels, hvor Olav Finnemann ikke havde en finger

med i spillet.

I Jels har han skabt den industri, vi har nu, og som formand for Turistforeningen var han initiativtager i 1977 til det første vikingespil. Han har skabt utrolig meget i Jels: Golfbanen-Planetariet- Den Arbejdende Vikingeby- og rigtig mange boliger. Og sådan kan man blive ved med at remse op. Olav Finnemann satte Jels på landkortet!

Olav Finnemann var et utrolig positivt menneske. Man følte sig godt tilpas i hans selskab, og han var spændende og fantastisk at samarbejde med. Han havde en iderigdom uden mage, og han førte rigtig mange af ideerne ud i livet.

Olav Finnemann var alle gode venners ven. En rigtig god ven fortalte, at han havde mødt folk i København og på Fyn, som alle kendte Olav Finnemann. ”Det er ham fra Jels!” blev der sagt. Det siger meget om den berøring, han havde i sit virke.

Derfor er det utrolig trist, at han ved sin alt for tidlige død ikke skulle opleve et godt otium sammen med familien og børnebørnene i sin elskede by Jels.

H. C. Hartung

Ejner Due Rytz

Rødding

† 18. 1. 2004

* 3. 7. 1906

Navnet Ejner Rytz er nært knyttet til Rødding Friskole, til Rødding Frimenighed og til Rødding Højskole. Ejner Rytz var fra 1936 formand for Rødding Højskoles Elevforening, og han fortsatte som medlem af højskolens bestyrelse til 1977.

Disse opgaver blev varetaget med stor interesse og foretagsomhed.

Ejner Rytz var født på gården Ravntofte i Brændstrup. Da han var 10 år gammel, faldt hans far på Vestfronten. Barndomstiden og dens tildragelser fyldte derfor meget i hans sind. Det var med til at præge hans udvikling og indstilling til livets vigtigste spørgsmål.

Efter en landmandsuddannelse og et ophold på Rødding Højskole – som også fik stor betydning for ham – blev han gift med sygeplejerske Gudrun Lildholt fra Løjtlund i 1937, og de overtog gården i Brændstrup. De fik 6 børn – 4 piger og 2 drenge – som voksede op i et godt dansk, sønderjysk hjem, hvor de grundtvigske traditioner blev holdt i hævd.

Ejner Rytz var en landmand, der ikke fraveg sine interesser på grund af erhvervets lejlighedsvis, økonomiske besværligheder. Gudrun havde genoptaget sygeplejergeneringen, og hun var en

meget afholdt sygeplejerske først på Gram Sygehus og senere på Rødding Plejehjem.

I 1970 afstod de gården til den ældste datter og svigersøn, og Ejner Rytz blev portner hos Brd. Gram i Vojens. Den bestilling blev han meget glad for. Den gav bekendtskaber, mulighed for læsning og mere tid til hans interesse, som nu var familien: Gudrun og de voksne børns virke og udfoldelser.

Gudrun og Ejner Rytz var begge erhvervsaktive til 70-årsalderen, og de fik mange gode år i huset på Lindeallé i Rødding, inden svageligheden tog overhånd. I de mange år i Rødding forblev de trofaste mod alt, hvad de havde haft med at gøre. De deltog flittigt i alle møder i frimenigheden, på højskolen og i de nationale møder og mindehøjtideligheder, og når Ejner Rytz ofte tog ordet i forsamlingen, var hans læsning, de mange tanker og den gode hukommelse hans ballast.

Ejner Rytz efterlader sig sin 95-årige hustru Gudrun og 6 børn, hvoraf de fleste er pædagoger og sikkert påvirket af en interesseret friskolemand og erfaren far.

H.P.Fogtmann

Tage Madsen

Bylderup

† 21. 1. 2004

* 24. 11. 1928

Ved Tage Madsens død den 21. januar 2004 har Bylderup Sogn mistet en af sine trofaste støtter og igangsættere.

Tage Madsen var født på Lille Brøstrupgaard i Hygum sogn. Det var et nationalt og højskolepræget hjem, han voksede op i, det kom til at præge Tages indsats i det folkelige arbejde, han senere tog del i.

Tage var på Skibelund Efterskole 1943-44. Efter nogle år ved landbruget tog han på Rødding Højskole og derfra til Ribe Seminarium, hvor han blev færdig som lærer i 1954. Under militærtjenesten 1954-55 blev han en værdsat lærer ved Forsvarets Civilundervisning.

Tage begyndte sin lærergerning ved Øster Højst skole i 1955, men kom i 1956 til Bylderup skole.

Lige fra Tage og Else Madsen kom til Bylderup Skole i 1956, har de begge været aktive inden for skolen og det folkelige arbejde i sognet.

Tage var en afholdt lærer i de 36 år han var ved Bylderup skole. Kort tid efter, at han var kommet til sognet, blev han fast tilknyttet det folkelige og nationale arbejde, der udgik fra Slogs Herreds Hus.

I 1956 blev han valgt ind i bestyrelsen for Selskabelig- og Foredragsforeningen og i 1958 afløste han Gartner Jepsen som formand for foreningen. Han kom med nye ideer og initiativer.

Slogs Herreds Amatører begyndte med friluftsspil på scenen bag ved forsamlingshuset. Der blev opført amatørskuespil hver sommer

indtil 1986.

Herefter tog han initiativ til højskoledagene i Slogs Herreds Hus, som siden er gennemført hvert år i september.

I 1976 var det udvidelsen af forsamlingshuset med en stor sal med skydebane i kælderen, han fik gennemført. Siden fulgte endnu en udvidelse med de små lokaler for klub 90 og klub 78.

Han så tidligt, at der var behov for en hal i Bylderup, så ungdommen kunne blive i sognet og dyrke deres fritidsinteresser. Det blev til to haller, et svømmebad og en keglebane.

Da der var tale om at nedlægge filialbiblioteket i Bylderup-Bov, var han med i kredsen, der fik oprettet lokalbiblioteket.

Uden for sognet brugte han kræfter på medlemskab af bestyrelser i Tønder Amts Idrætsforening, Sønderjysk Teaterforening, Grænseegnens Arbejdsudvalg og H.P.Hanssens Mindefond.

Politisk var det partiet Venstre, der nød godt af hans evner til at organisere og formidle kontakter. Han blev valgt ind i Tinglev byråd i 1981, hvor han var med i to valgperioder. Han var i min tid som borgmester en meget værdsat gruppeformand. Efter tiden i byrådet blev han valgt ind i Sønderjyllands Amtsråd, hvor han også var med i to perioder.

Tage vidste, hvad han ville. Dette kombineret med en vis stædighed gjorde, at han nåede at få så meget gennemført.

Beboere i Bylderup sogn og venner andre steder i Sønderjylland indstillede ham til Jyske Vestkystens Kulturpris, som han fik i januar

2000. Tage bar ikke følelserne udenpå, men han var synligt glad for kulturprisen.

Livets forkrænkelighed kom også til Tage og hans familie, Alzheimer -sygdommen sled på ham og hans pårørende.

Tage er ikke iblandt os mere. Han satte sig dybe spor i Bylderup Sogn.

Det vil vi mindes ham for, og samtidig sige tak til Else og børnene for lånet af Tage til de mange ting, han nåede at udrette i sognet.

Hardy Knudsen

Hans Andreas Bogh

Bredebro

† 15. 5. 2004

* 2. 5. 1920

Lørdag den 15. maj døde Hans Bogh – et par uger efter sin 84års fødselsdag. Hans sidste måneder var mærket af sygdom, men han fulgte med i alt omkring sig til det sidste. Dagen før han døde fulgte han i fjernsynet kronprinseparrets bryllup.

Hans vugge stod i Døstrup. Som ung arbejdede han nogle år ved landbruget. Derefter fulgte læreruddannelsen på Tønder Seminarium. Han var lærer forskellige steder, inden han kom til Bredebro, hvor hans afdøde hustru Anni var fra. Han prøvede også kræfter med ungdomsskolen – først i Havbro og siden i 7 år som forstander for Den danske Ungdomsskole i Højer; ”gamle” elever derfra mindes hans forstandertid med taknemlighed.

Lærer Bogh, som han gerne kaldtes, havde mange evner og vidt forskellige interesser. Af interesser skal nævnes: fugle, astronomi, lystfiskeri, natur, have, sang og musik. Men det, de fleste mennesker husker ham for, har noget med sang og gymnastik at gøre.

Ved Landsstævnet i 1961 var Hans Bogh leder af karleholdet fra Tønder amt, og flere

gange ledede han senior-amtsholdene ved sommergymnastikken. En overgang var han i gymnastikudvalget inden for De danske Skytte- Gymnastik- og Idrætsforeninger, ligesom han var en medvirkende årsag til at Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger blev optaget som amtsforening i landsforeningen.

Han var i årenes løb med i flere forskellige sangkor – sidst var det Visby-koret, der fik glæde af hans dygtighed på dette felt.

Han var perfektionist til fingerspidserne. Derfor havde han som lærer det ikke altid lige let, for det kunne være svært for eleverne at leve op til hans krav. Han satte stor pris på, at man behandlede det danske sprog ordentligt, og at sangene blev sunget, som de var komponeret.

Han havde en stor familie, som betød meget for ham – og han for dem. De er alle enige om at lovprise hans hjælpsomhed.

Ved Hans´ død har Sønderjylland mistet en af sine trofaste sønner.

Uffe Bjerre

Dagmar Gammelgaard

Tønder

† 30. 6. 2004

* 18. 1. 1911

Med sygeplejerske Dagmar Gammelgaards død er den sidste af de førstankomne ildsjæle nordfra i 1946 væk.

Hun var ansat i Læk og en meget stor omegn. I de første år kunne hun godt cykle 75 km på en arbejdsdag. Men cyklen blev heldigvis skiftet ud med en folkevogn.

Selv om hun har været pensioneret i 26 år, var hun ikke glemte af sine gamle patienter. Hun havde været utrolig pligtopfyldende og ihærdig. Der var ikke noget, der hed 8 timers arbejdsdag for hende!

Nej, var der brug for hende, kom hun frem. Hun var en meget bestemt dame, og man skulle rette sig efter hendes anvisninger.

Skinnebessår var hun ekspert i. De tyske læger i Læk henviste ofte patienter med skinnebessår til hende, og hun sagde, at det kun var én gang, det ikke var lykkedes for hende at helbrede et skinnebessår, men det var fordi der også var noget andet i vejen.

Hun var ikke bange for at gå alternative veje. Da undertegnede for 40 år siden efter en mænskoperation ikke kunne bøje knæet, og det heller ikke – trods ihærdige forsøg – lykkedes for Dagmar Gammelgaard at få mig til det, tog hun mig resolut med til bendoktoren i Tønder. (Han var vist nok skrædder). Og bendoktoren klarede det lynhurtigt.

Efter sin pension bosatte hun sig i Tønder, hvorfra hun i mange år rejste rundt og viste sine lysbilleder både fra sit arbejdsliv og rejseliv. Disse lysbilleder befinder sig i dag i arkivet på Dansk Centralbibliotek og hos Johann

Mikkelsen i Læk. Hun var en dygtig fotograf.

Vi er nok mange, der kan huske, at når vi var med Kvindeforeningen på udflugt, så tog hun mundharmonikaen og spillede den ene melodi efter den anden.

De sidste 8 år kom hun ikke mere ud. Hun begrundede det med, at der var sket et eller andet med hende, så hun ikke havde kræfter til det. Men hun ville gerne have besøg og telefonopringninger, og det fik hun også. Hun var som før nævnt ikke glemte.

Det er næsten lige meget, hvor jeg har været, så er der mindst en, der har spurgt til hende og sendt hilsener med. Selv fra Grønland havde jeg en hilsen med fra en forhenværende Sild-bo, der havde danset folkedans hos hende og Ryge Petersen. Den hilsen nåede jeg desværre ikke at aflevere.

Det sidste halve år var Dagmar Gammelgaard meget svag, men hun udtalte tit, at hun var meget taknemlig for det gode og indholdsrige liv, hun havde haft.

Ulla Seligmann, Tønder

HÅNDBOG OG VEJVISER

Håndbog og vejviser-delen revideres på grundlag af returnerede spørgeskemaer
Redaktionen afsluttet den 15. september 2004

Det danske kongehus

Ifølge § 1 i tronfølgeoven af 27. marts 1953 nedarves tronen inden for Kong Christian X og Dronning Alexandrines efterslægt

Margrethe II,

(Alexandrine porhildur Ingrid) Danmarks Dronning, født 16. april 1940 på Amalienborg, succederede 14. januar 1972, gift 10. juni 1967 i København med Prins Henrik af Danmark (født Henri-Marie-Jean-André greve de Laborde de Monpezat), født 11. juni 1934 i Talence, Gironde, Frankrig.

Sønner:

- (1) Kronprins Frederik André Henrik Christian, født 26. maj 1968 i København, gift 14. maj 2004 i Vor Frue Kirke med Kronprinsesse Mary Elizabeth, født Donaldson, født 5. februar 1972 i Hobart, Tasmanien.
- (2) Prins Joachim Holger Waldemar Christian, født 7. juni 1969 i København, gift 18. november 1995 i Frederiksborg Slotskirke med Prinsesse Alexandra Christina, født Manley, født 30. juni 1964 i Hong Kong.

Børn:

Prins Nikolai William Alexander Frederik, født 28. august 1999 i København.
Prins Felix Henrik Valdemar Christian, født 22. juli 2002 i København.

Dronningens søstre

Prinsesse Benedikte Astrid Ingeborg Ingrid, født 29. april 1944 på Amalienborg, gift 3. februar 1968 på Fredensborg Slot med Richard Casimir Karl August Konstantin Prins til Sayn-Wittgenstein-Berleburg, født 29. oktober 1934 på Berleburg.

Børn:

- (1) Prins Gustav Frederik Philip Richard, født 12. januar 1969 i Frankfurt a.M.
- (2) Prinsesse Alexandra Rosemarie Ingrid Benedikte, født 20. november 1970 i København, gift 6. juni 1998 i Gråsten Slotskirke med Jefferson-Friedrich Volker Benjamin Graf von Pfeil und Klein-Ellguth.

Børn:

Friedrich Richard Oscar Jefferson Graf von

Pfeil und Klein-Ellguth, født 14. september 1999 i København.

Komtesse Ingrid Alexandra Irma Astrid Benedikte von Pfeil und Klein-Ellguth, født 16. august 2003 i København.

- (3) Prinsesse Nathalie Xenia Margareta Benedikte, født 2. maj 1975 i København.

Prinsesse Anne-Marie Dagmar Ingrid, født 30. august 1946 på Amalienborg, gift 18. september 1964 i Athen med Konstantin II, fhv. Konge af Grækenland. Ved ægteskabets indgåelse er arveretten til Danmarks trone bortfaldet for prinsessen og de i ægteskabet fødte børn og disses afkom.

Dronningens farbroder

† Arveprins Knud Christian Frederik Michael, født 27. juli 1900 på Sorgenfri Slot, død 14. juni 1976 i Hellerup, gift 8. september 1933 på Fredensborg Slot med Arveprinsesse Caroline-Mathilde Louise Dagmar Christiane Maud Augusta Ingeborg Thyra Adelheid, født Prinsesse til Danmark, født 27. april 1912 på Jægersborghus, død 14. december 1995.

Børn:

- (1) Prinsesse Elisabeth Caroline-Mathilde Alexandrine Helena Olga Thyra Feodora Estrid Margarethe Désirée, født 8. maj 1935 i København.
- (2) Ingolf, Greve af Rosenborg.
- (3) Christian, Greve af Rosenborg.

Regeringen Anders Fogh Rasmussen

Udnævnt 2. august 2004

Statsminister · Anders Fogh Rasmussen (V)

Økonomi- og erhvervsminister · Bendt Bendtsen (C)

Udenrigsminister · Per Stig Møller (C)

Finansminister · Thor Pedersen (V)

Beskæftigelsesminister · Claus Hjort Frederiksen (V)

Justitsminister · Lene Espersen (C)

Kulturminister · Brian Mikkelsen (C)

Minister for flygtninge, indvandrere og
integration samt minster
for udviklingsbistand · Bertel Haarder (V)

Trafikminister samt
minister for nordisk samarbejde · Flemming Hansen (C)

Minister for videnskab,
teknologi og udvikling · Helge Sander (V)

Fødevarerminister · Hans Christian Schmidt (V)

Indenrigs- og sundhedsminister · Lars Løkke Rasmussen (V)

Kirkeminister · Tove Fergo (V)

Undervisningsminister · Ulla Tørnæs (V)

Minister for
familie- og forbrugeranliggender · Henriette Kjær (C)

Forsvarminister · Søren Gade Jensen (V)

Socialminister og
minister for ligestilling · Eva Kjer Hansen (V)

Miljøminister · Connie Hedegaard (C)

Skatteminister · Kristian Jensen (V)

Valg i Sydslesvig

Danske stemmer ved kommunevalgene i Sydslesvig 1970-2002

Kredsresultater:

	FLENSBORG	SLESVIG- FLENSBORG	NORD- FRISLAND	RENSBORG- EGERNFØRDE	KIEL	SAMLET
1970	10.055	6.005	4.346	1.294	103	21.803
1974	10.196	6.196	4.634	1.232	109	22.367
1978	10.447	8.116	4.144	1.558	115	24.380
1982	10.454	8.624	4.875	1.526	104	25.583
1986	8.918	7.860	4.997	1.503	138	23.416
1990	8.323	8.192	4.383	1.906	225	23.029
1994	11.091	13.398	7.415	4.978	1.043	37.925
1998	9.487	12.979	7.071	8.048	1.130	38.715
2002	6.924	10.830	5.888	6.160	684	30.486

Antal kommunerådsmedlemmer

1990	94
1994	137
1998	137
2002	136

Antal kredsmedlemmer

1990	15
1994	21
1998	24
2002	21

Danske stemmer ved landdagsvalgene 1983-2000

1983	21.807
1987	23.316
1988	26.646
1992	28.245
1996	38.285
2000	60.367

Antal landdagsmedlemmer

1983	1
1987	1
1988	1
1992	1
1996	2
2000	3

5-mandsudvalget

(Undervisningsministeriets udvalg vedrørende danske kulturelle anliggender i Sydslesvig)

V MF, Kim Andersen (formand)
 Skovbrynet 16, 8660 Skanderborg
 tlf. 86 51 10 70, mobil 20 45 28 45
 E-post: vkian@folketinget.dk
 Christiansborg, tlf. 33 37 45 09

A MF, fhv. minister Frode Sørensen
 Vesterled 19, 6400 Sønderborg
 tlf./fax 74 48 64 28, mobil 22 18 19 38
 E-post: sfros@ft.dk
 Christiansborg, tlf. 33 37 40 56

C Fhv. minister og MF, Torben Rechendorff
 Ørbækgårds Allé 623, 2970 Hørsholm
 tlf./fax 45 86 29 08
 E-post: tlrech@get2net.dk

F Jørn Ulrik Larsen
 Farverhus 112, 6200 Aabenraa
 tlf. 74 62 62 23, mobil 25 61 08 27
 E-post: 112jul@post.tele.dk

O MF, Sognepræst
 Søren Krarup
 Spillebjergvej 15, Seem, 6760 Ribe
 tlf. 75 44 10 12, fax 75 44 14 50
 Christiansborg, tlf. 33 37 51 17,
 mobil 33 89 27 31

Sekretær:
 Chefkonsulent Johan Henrik Tauber
 Undervisningsministeriet
 Uddannelsesstyrelsen
 Frederiksholms Kanal 26,
 1220 København K
 tlf. 33 92 53 79
 E-post: henrik.tauber@uvm.dk

I må gerne bruge os for pengenes skyld ...

Broager Sparekasse

www.broagersparekasse.dk

Sparekassen Løgumkloster

www.sparloegum.dk

Sparekassen Bredebro

www.sparbredebro.dk

Statsamtet Sønderjylland

H.P. Hanssens Gade 42, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 31 31 31.

E-post: soenderjylland@statsamt.dk

Statsamtmand: Torben Sørensen.

Ekspeditionstid: Mandag-onsdag kl. 9-14, torsdag kl. 9-17, fredag kl. 9-12.

Telefontid: Mandag og torsdag kl. 10-15,

tirsdag og onsdag kl. 10-14, fredag kl. 10-12.

Man kan desuden få nærmere oplysninger, blankeletter m.v. på statsamternes hjemmeside:

www.statsamt.dk

Telefax:

Fax til familieretlig afdeling 74 62 84 09, fax til det sociale nævn og tilsynsrådet 74 31 31 74

Der findes 14 statsamter i Danmark, der er geografisk sammenfaldende med amtskommunerne, samt et overpræsidium for Københavns Kommune.

Blandt opgaverne, der er mangeartede, kan nævnes ægteskabssager, bidrag, samvær, fader-skabssager, adoption, værgemål, fri proces, navnesager, indfødsret, opholdsbevis til EU/EØS-statsborgere, session, byggelovklager, opholdstilladelser og tilsyn med kommunerne. Statsamterne er desuden sekretariat for det sociale nævn og for det psykiatriske patientklagenævn.

Tilsynet med kommunerne udøves af Tilsynsrådet for Sønderjyllands Amt, der har statsamtmanden som formand samt følgende fire medlemmer, der er valgt af Sønderjyllands Amtsråd: Orla Tangbæk, Thorkild Dahl Nielsen, Mads Schmidt Eriksen og Eva Roth.

Kort over Sønderjyllands Amt

Sønderjyllands Amt

Amtsgården

Skelbækvej 2, 6200 Aabenraa
tlf. 74 33 50 50, fax 74 33 51 51
E-post: amtet@sja.dk
Internet: www.sja.dk

Amtsborgmester

Carl Holst

Amtsdirektør

Niels Johannesen

Amtsrådsmedlemmer 2002-2005

pr. 1. juli 2002

- V Carl Holst, amtsborgmester, lærer,
Nordhaven 5, 6630 Rødding
- V Jens Andresen, 1. viceamtsborgmester,
gårdejer,
Tingvej 2, 6535 Branderup
- A Karsten Meyer Olesen,
2. viceamtsborgmester, overlærer,
Grønningen 34, Smedeby, 6340 Kruså
- A Heine Andersen, lærer,
Birkevænget 2, Abild, 6270 Tønder
- V Helge M. Lauritzen, fhv. lærer,
Ulkebølsten 13, Ulkebøl, 6400 Sønderborg
- O Mads Schmidt Eriksen, fhv. landmand,
Lusigvej 7, Broballe, 6430 Nordborg
- V Annette Frederiksen, skolebibliotekar,
Sdr. Landevej 16, Klipleve, 6200 Aabenraa
- V Nanna Hørlück, gårdejer,
Kirkevej 5, Skodborg, 6630 Rødding
- C Anna Margrethe Ikast, fhv. markedschef,
Hasselvej 39, 6510 Gram
- F Bent Iversen, uddannelseschef,
Fælleslykkevej 34, 6100 Haderslev
- A Søren Rishøj Jakobsen, elektriker,
Simmerstedvej 72, 6100 Haderslev
- V Torben Jessen, forstander,
Gamle Kongevej 56, 6200 Aabenraa
- S Hinrich C. Jürgensen, landmand,
Flensborg Landevej 71, 6360 Tinglev
- V Chr. Jørgensen, gårdejer,
Hørup Bygade 74, Hørup, 6470 Sydals
- V Oluf Stenrøjl Kristensen, fiskeskipper,
Stagebjergvej 29, 6792 Rønmø
- B Bjarke Larsen, redaktør,
Ulvedalen 2, 6400 Sønderborg
- O Jytte Lauridsen, socialkonsulent,
Frydendal 13, 6200 Aabenraa
- V Kirsten Lorenzen, sygeplejerske,
Vester Snogbæk 5, Vester Snogbæk,
6400 Sønderborg
- V Egon Lykke, gårdejer,
Bramhalevej 45, Bramdrup, 6100 Haderslev
- V Jens Møller, salgschef
Klostergade 3, 6240 Løgumkloster
- V Inge Marie Møller, sygeplejerske,
„Vertemine“, Tovrup 1, 6440 Augustenborg
- A Grethe H. Nielsen, uddannelseskonsulent,
Nederbyvænget 83, 6100 Haderslev
- V Thorkild Dahl Nielsen, gårdejer,
Stormsgårdevej 38, 6372 Bylderup-Bov
- A Kurt Nissen, afdelingskasserer,
Skoletofte 2, Svenstrup, 6430 Nordborg
- A Bent Krogh Petersen, skolepsykolog,
Pileløkke 36, 6310 Broager
- A Eva Roth, lektor,
Slotsvej 49A, 6510 Gram
- V Johan Schmidt, gårdejer,
Kastvråvej 9, Kastvrå, 6560 Sommersted
- V Orla Tangbæk, fhv. politiinspektør,
Nygade 29, 6270 Tønder
- A Bente Weber Tietje,
Skovtoften 2, Havnbjerg, 6430 Nordborg

Udvalgenes sammensætning i Sønderjyllands Amt

Økonomiudvalget:

Carl Holst, formand
Karsten Meyer Olesen
Grethe H. Nielsen
Egon Lykke
Helge M. Lauritzen
Mads Schmidt Eriksen
Hinrich C. Jürgensen

Udvalget for teknik og miljø:

Oluf Stenrøjl Kristensen, formand
Heine Andersen
Kurt Nissen
Thorkild Dahl Nielsen
Egon Lykke
Johan Schmidt
Helge M. Lauritzen

Sundhedsudvalget:

Jens Andresen, formand
Bent Krogh Petersen
Eva Roth
Orla Tangbæk
Annette Frederiksen
Nanna Hørlück
Kirsten Lorenzen

Undervisnings- og kulturudvalget:

Anna Margrethe Ikast, formand
Grethe H. Nielsen
Bente W. Tietje
Bjarke Larsen
Jens Møller
Torben Jessen
Chr. Jørgensen

Socialudvalget:

Karsten Meyer Olesen, formand
Thorkild Dahl Nielsen
Bent Iversen
Bjarke Larsen
Jytte Lauridsen
Inge Marie Møller
Søren Rishøj Jakobsen

Psykiatriciudvalget:

Nanna Hørlück, formand
Kurt Nissen
Bent Iversen
Jens Andresen
Kirsten Lorenzen

Regionalrådet for Region Sønder-jyl- land-Schleswig

Til Regionalrådet for Region Sønderjylland-Schleswig er der udpeget 21 medlemmer fra hver side af landegrænsen.

Pr. 1. august 2004

Udpeget af Sønderjyllands Amtsråd:

Amtsborgmester Carl Holst,
Amtsdirektør Niels Johannesen,
Amtsrådsmedlem Karsten Meyer Olesen
Amtsrådsmedlem Torben Jessen,
Amtsrådsmedlem Anna Margrethe Ikast,
Amtsrådsmedlem Jens Andresen,
Amtsrådsmedlem Bjarke Larsen,
Amtsrådsmedlem Hinrich C. Jürgensen,
Amtsrådsmedlem Thorkild Dahl Nielsen.

Udpeget af Det tyske Mindretal:

Formand for BdN Hans Heinrich Hansen.

Udpeget af Sønderjyllands ErhvervsCenter:

Formand Jens Sejer Sørensen,
Næstformand Willy Sahl

Udpeget af Det regionale

Arbejdsmarkedsråd:

Kredsformand Thorkild Jacobsen,
Rådsformand Carlo Daus-Petersen,
Regionschef Søren Nielsen.

Udpeget af Kommuneforeningen for Sønderjyllands Amt:

Borgmester Jørn Lehmann Petersen,
Borgmester Nis Mikkelsen.

Udpeget af kommunerne i Sønderjyllands Amt:

Borgmester Hans L. Hansen,
Borgmester Ole Østvig Nissen,
Borgmester Aase Nyegaard,

Kommunalbestyrelsesmedlem Villy B. Jakobsen

Udpeget af byrådet i Flensborg:

Bypræsident Hans Hermann Laturnus,
Byrådsmedlem Heidemarie Winkelmann,
Byrådsmedlem Barbara Philipson,
Byrådsmedlem Gerhard Maas,
Direktør Peter Michael Stein,
Kredsformand Peter Köhler.

Udpeget af Slesvig-Flensborg Amt:

Amtspræsident Johannes Petersen,
Landråd Jörg-Dietrich Kamischke,
Amtsrådsmedlem Johannes Callsen,
Amtsrådsmedlem Peter-Dietrich Henningsen,
Borgmester Andreas Lorenzen,
Amtsrådsmedlem Dr. Hans-Werner Johannsen,
Amtsrådsmedlem Frauke Kramer.

Udpeget af Nordfriesland Amt:

Amtspræsident Helmut Wree,
Landråd Dr. Olaf Bastian,
Amtsrådsmedlem Henning Möller,
Amtsrådsmedlem Antje Bartels,
Amtsrådsmedlem Peter Martinen,
Amtsrådsmedlem Hauke Christiansen,
Amtsrådsmedlem Siegfried Struwe.

Observatører:

Folketingsmedlem Poul Qvist Jørgensen,
Folketingsmedlem Eva Kjer Hansen,
Direktør Jørgen Kühl,
Landdagsmedlem Heinz Maurus,
Landdagsmedlem Ulf von Hielmcrone
Wilfried Voigt.

Regionskontor:

Hærvejen 11B, Bov, 6330 Padborg,
tlf. 74 67 05 01, fax 74 67 05 21.
Sekretariatsleder: Andrea Kunsemüller.

Amtsmusikudvalget

Amtsmusikudvalget, der er nedsat i henhold til lov om musik, har til opgave af fremme musiklivet i amtet. Udvalget skal i samarbejde med andre foreninger og organisationer m.v. søge at koordinere og samordne de musikalske aktiviteter i og uden for amtet. Amtsmusikudvalget afgiver indstilling til Statens Musikråd og Amtsrådet om støtte til musikformål. Derudover fordeler amtsmusikudvalget den tilskuds-pulje, som Amtsrådet årligt afsætter til musikformål.

Personer med særlig bred musikalsk baggrund

Ole Livbjerg Klitgaard (formand),
„Vesterlund“, Skinderbro 31,
6200 Aabenraa

Peter Langberg (næstformand),
Digevej 11, 6270 Tønder

Kirkemusiklivet

Birgitte Romme,
Spangsmosevej 30D, 6430 Nordborg

Sønderjyllands Symfoniorkester

Hans Jørgen Leth Hansen,
Havbogade 66, 6400 Sønderborg

Musikforeninger - det rytmiske område

Hans Jørgen Albrechtsen,
Lundtoftvej 1, Kværs, 6300 Gråsten

Musikforeninger - det klassiske område

Bent Valeur,
Kastanie Allé 1, 6270 Tønder

Amatørmusik - kor

Mette Rasmussen,
Snøbæk Nederby 7, 6400 Sønderborg

Amatørmusik - orkestre

Ove Steiner Rasmussen,
Lindedal 16, 6200 Aabenraa

Samvirkende Sønderjyske Musikskoler

Jan Østergaard Nielsen,
Brogade 6, 6400 Sønderborg

Nyorienteret ungdomsmusik

Stine Enslev Mørkeberg,
Uglekær 124C, 6200 Aabenraa

Sønderjyllands Amtsråd

Torben Jessen,
Gl. Kongevej 56, 6200 Aabenraa

Kommuneforeningen

Ib Jensen,
Røddingvej 20, Nustrup, 6500 Vojens

Sekretariat:

Sønderjyllands Amt,
Kultursekretariatet,
Skelbækvej 2, 6200 Aabenraa, tlf. 74 33 50 50

Rønshoved
H Ø J S K O L E

Højskolen ved Flensborg Fjord
Højskolevej 4 · 6340 Kruså
Tlf. 74 60 83 18 · Fax 74 60 85 46
E-mail: info@ronshoved.dk
www.ronshoved.dk

Det regionale faglige kultur- miljøråd

Det regionale faglige kulturmiljø- råd for Sønderjyllands Amt, der er nedsat i henhold til lov om regionale faglige kulturmiljøråd, består af 8 udpegede medlemmer. Rådet yder faglig rådgivning til offentlige myndigheder, foreninger og private om kulturmiljøspørgsmål, herunder om spørgsmål, der angår fortidsminder, fredede og bevaringsværdige bygninger og bymiljøer, landskabshistorie, kulturhistoriske elementer i landskabet, kulturhistoriske helheder og sammenhænge og landskabstræk.

Udpeget for perioden 2002-2006

Sammenslutningen af Lokalkarkiver
Kim Furdal, cand.mag. (formand)
Stalholt 16, 6200 Aabenraa

Sønderjyllands Amtsråd
Thorkild Dahl Nielsen, (amtsrådsmedlem)
Stormsgårdevej 38, 6372 Bylderup-Bov

Kommuneforeningen
Hans Linding, arkitekt m.a.a.,
Ørnevej 7, 6500 Vojens

Landsforeningen for Bygnings- og Landskabskultur
Jørgen Toft Jessen, arkitekt m.a.a., (næstformand)
Ny Allégade 8, 6100 Haderslev

Danmarks Naturfredningsforening
Flemming Nissen, skovfoged,
Simmersted Byvej 11, 6500 Vojens

Museumsrådet for Sønderjyllands Amt
Peter Dragsbo, mag.art.,
Margretheparken 40, 6400 Sønderborg

Inger Lauridsen, cand.mag.,
Vestergade 14, 6270 Tønder

Akademirådet
Mads Thuesen Møller, arkitekt m.a.a.,
Gl. Kongevej 54, 6200 Aabenraa

Sekretariat:
Sønderjyllands Amt,
Kultursekretariatet,
Skelbækvej 2, 6200 Aabenraa,
Tlf. 7433 5050

Kommuner i Sønderjyllands Amt

Komfo, Kommuneforeningen i Sønderjyllands Amt

Rådhuset, 6510 Gram,
tlf. 73 82 11 14, fax 73 82 11 89
E-post: komfo@komfo.dk
Internet: www.komfo.dk
Formand: Borgmester H.P. Geil,
Gram Kommune
Sekretariatschef: Anne Grete Axelsen

Kommuner:

Aabenraa Kommune
6200 Aabenraa, tlf. 73 63 30 00 · fax 73 63 30 01
Borgmester: Poul Thomsen
Kommunaldirektør: Torben Holding

Augustenborg Kommune
6440 Augustenborg, tlf. 73 47 73 47
Borgmester: Aase Nyegaard
Kommunaldirektør: John Borggreen

Bov Kommune
6330 Padborg, tlf. 73 67 55 00,
fax 73 67 55 99
E-post: raadhus@bovkommune.dk
Internet: www.bovkommune.dk
Borgmester: Jens Aage Helmig
Kommunaldirektør: Bent Sørensen

Bredebro Kommune

6261 Bredebro, tlf. 73 71 10 00, fax 73 71 10 01
 E-post: raadhus@bredebro.dk
 Internet: www.bredebro.dk
 Borgmester: Vagn Therkel Pedersen
 Kommunaldirektør: Thorkild Præstegaard

Broager Kommune

6310 Broager, tlf. 74 44 10 33
 E-post: raadhuset@broager.dk
 Borgmester: Jørn Lehmann Petersen
 Kommunaldirektør: Erik Breum

Christiansfeld Kommune

6070 Christiansfeld, tlf. 74 26 74 26
 Borgmester: Jørgen From
 Kommunaldirektør: Ib Østergaard Rasmussen

Gram Kommune

6510 Gram, tlf. 73 82 11 00 · fax 73 82 11 89
 E-post: post@gramkom.dk
 Internet: www.gramkommune.dk
 Borgmester: Hans Peter Geil
 Kommunaldirektør: Niels A. Koustrup

Gråsten Kommune

6300 Gråsten, tlf. 74 65 12 30 · fax 74 65 30 70
 Borgmester: Bendt Olesen
 Kommunaldirektør: Ejner Stølting

Haderslev Kommune

6100 Haderslev
 tlf. 74 22 23 24 · fax 74 22 21 24
 E-post: post@haderslev.dk
 Internet: www.haderslev.dk
 Borgmester: Jens Christian Gjesing
 Kommunaldirektør: Jens Kaptain

Højer Kommune

6280 Højer, tlf. 73 78 27 27
 Borgmester: Peter Christensen
 Kommunaldirektør: Asger Wind

Lundtoft Kommune

Gråstenvej 1, Felsted, 6200 Aabenraa
 tlf. 73 68 55 11
 Borgmester: Hans Philip Tietje
 Kommunaldirektør: Jes Schramm

Løgumkloster Kommune

Rådhusstræde 2, 6240 Løgumkloster
 tlf. 73 74 55 55 · fax 73 74 55 56
 E-post: raadhuset@loegumkloster.dk
 Internet: www.loegumkloster.dk
 Borgmester: Kaj Armann
 Kommunaldirektør: Hans Holt

Nordborg Kommune

6430 Nordborg,
 tlf. 74 15 16 17 · fax 74 15 16 16
 E-post: nordborg@nordborg.dk
 Internet: www.nordborg.dk
 Borgmester: Jan Prokopek Jensen
 Kommunaldirektør: Jørgen Eriksen

Nørre-Rangstrup Kommune

6520 Toftlund,
 tlf. 73 21 21 00 · fax 73 21 22 21
 E-post: post@nrkadm.dk
 Borgmester: Ole Østvig Nissen
 Kommunaldirektør: Mathias M. Achner

Rødding Kommune

Østergade 28, 6630 Rødding,
 tlf. 73 84 24 00 · fax 73 84 24 24
 E-post: kommunen@roedding.dk
 Internet: www.roedding.dk
 Borgmester: Tage Sørensen
 Kommunaldirektør: Normann Pedersen

Højer Kommune

Byen bag digerne
 - et godt sted at være...

Kirkegårdsgade 1-3
 6280 Højer
 Telefon 73 78 27 27
 Telefax 73 78 27 28

E-mail: Raadhuset@Hoejer.dk
 Hjemmeside: www.Hoejer.dk

Røde Kro Kommune

6230 Røde Kro,
 tlf. 73 36 36 36 · fax 74 66 29 80
 E-post: epost@roedekro.dk
 Internet: www.roedekro.dk
 Borgmester: Tove Larsen
 Kommunaldirektør: Jakob Kyndal

Skærbæk Kommune

6780 Skærbæk
 tlf. 73 95 95 95 · fax 73 95 95 73
 Borgmester: Svend Ole Gammelgård
 Kommunaldirektør: Niels Brix Andersen

Sundeved Kommune

Avnbølvej 12, Sundeved, 6400 Sønderborg
 tlf. 74 46 12 16 · fax 74 46 10 12
 E-post: sundeved@sundeved.dk
 Borgmester: John Solkær Pedersen
 Kommunaldirektør: Frank G. Larsson

Sydals Kommune

6470 Sydals
 tlf. 73 11 50 00 · fax 73 11 51 00
 Borgmester: Jens Peter Kock
 Kommunaldirektør: Henning Popp

Sønderborg Kommune

6400 Sønderborg
 tlf. 74 12 64 00 · fax 74 12 64 02
 E-post: raadhus@sonderborg.dk
 Internet: www.sonderborg.dk
 Borgmester: A. P. Hansen
 Kommunaldirektør: Alfred Holm-Petersen

Tinglev Kommune

6360 Tinglev
 tlf. 73 34 35 36 · fax 73 34 36 96
 Borgmester: Susanne Beier
 Kommunaldirektør: Morten Knudsen

Tønder Kommune

6270 Tønder
 tlf. 74 72 80 00, fax 74 72 80 01
 E-post: toender@toender.dk
 Borgmester: Hans L. Hansen
 Kommunaldirektør: Ole Bladt-Hansen

Vojens Kommune

6500 Vojens
 tlf. 74 20 30 40
 Borgmester: Nis Mikkelsen
 Kommunaldirektør: Mogens Olsen

TA' ET ÅR PÅ

AGERSKOV
UNGDOMSSKOLE

Gymnastik – Boldspil – Svømning
 Mange spændende værkstedsfag
 Boglig undervisning

*Prøv et år med nye kammerater
 på en efterskole med masser af
 muligheder og udfordringer!!*

Tlf.: 74 83 33 15 Fax: 74 83 39 62
WWW.AGERSKOV-UNGDOMSSKOLE.DK

Foreninger, organisationer, institutioner m.v.

Sønderjydsk Skoleforening

Formand: Peder Moltesen Ravn,
Høgsbrovej 52, Høgsbro, 6760 Ribe,
tlf. 75 44 54 33

Næstformand: Henrik Nissen, Surreroj 4,
Bylderup, 6372 Bylderup-Bov

Kasserer: Hanne Clausen,
Møllevvej 33, Møgeltønder,
6270 Tønder

Sekretær: Inger Rahbek Andersen
Hofmannsvej 3, Roost, 6535 Branderup,
tlf. 74 83 40 81

Povl Callesen,
Varnæsvej 700, Varnæs, 6200 Aabenraa

Jens Østergaard,
Københovedvej 11, Københoved,
6630 Rødding

Steffen Oxholm,
Bevtoftvej 28, Tirslund, 6541 Bevtoft

Inger Langhede,
Varnæsvej 559, Felstedskov, 6200 Aabenraa

Ellen Christensen,
Nyrøjsvej 6, Lavensby, 6430 Nordborg

Kern Haurum Pedersen,
Vestergade 14, 6240 Løgumkloster

Hans Diderik Kloppenborg-Skrumsager,
Skomagergade 30, 6093 Sjølund

Uffe Bjerre,
Mølleparken 97, 6240 Løgumkloster

Kirsten Dahlmann,
Rødmøvej 5, 6780 Skærbæk

Marie S. Simonsen,
Mjang Bygade 13, Mjang, 6470 Sydals

Ove Kirk Andersen,
Kelstrup Bygade 14, 6100 Haderslev

Povl Chr. Callesen,
Brobølvej 18, Brobøl, 6400 Sønderborg

Laura Skau Bjerregaard,
Fællesgade 20, Rise, 6230 Røderkro

Almanakudvalget

Formand: Lisbet Skau,
Hasselvej 4, Hammelev, 6500 Vojens,
tlf. 74 50 79 22

Ansvarshavende redaktør: Lis Mikkelsen,
Gl. Ørderupvej 8, 6520 Toftlund,
tlf. 74 83 20 18

E-post: lismikkelsen@mobilixnet.dk

Hans-Ole Mørk,
Farverhus 21, 6200 Aabenraa

Hanne Clausen,
Møllevvej 33, Møgeltønder, 6270 Tønder

Johann Mikkelsen,
Flensburger Strasse 109, D-25917 Leck

Inger Rahbek Andersen,
Hofmannsvej 3, Roost, 6535 Branderup

Uffe Bjerre,
Mølleparken 97, 6240 Løgumkloster

Andreas Andresen,
Tårnvej 5, 6520 Toftlund

Georg Bendix,
Hindballevej 8, Brændstrup, 6630 Rødding

Sprogforeningen

Folkehjem, Haderslevvej 7,
6200 Aabenraa, tlf. 74 62 11 50

Bestyrelse:

Formand: Skoleinspektør Ove Nissen,
Dalsmark 3, Rinkeæs, 6300 Gråsten,
tlf./fax 74 65 07 45

E-post: ove.nissen@mail.tele.dk

Ingolf Haase,
Slotsgaden 28, Møgeltønder, 6270 Tønder,
tlf. 74 73 85 69
E-post: haase@mail.dk

Karen Bagge Hansen,
Kabdrupvej 66, 6100 Haderslev,
tlf. 74 56 61 44
E-post: torben.bagge@mail.dk

Vandrelærer Volker Bock,
Meiereistrasse 7, D-24891 Schnarup-Thumby,
tlf. 0049 462 37 189
E-post: henning.bock@debitel.net

Lærer Johann Mikkelsen,
Flensburger Strasse 109, D-25917 Leck,
tlf. 0049 4662 3185

Gårdejer Thomas Rodenberg,
Vester Terpvej 10, 6240 Løgumkloster,
tlf. 74 74 33 83
E-post: th.rodenberg@post.tele.dk

Lærer Signe Andersen,
Osterwung 5, D-25856 Hattstedt,
tlf. 0049 4846 590, fax 0049 4846 63948
E-post: signe_andersen@skoleforeningen.de

Grænseforeningen

Kontor: Peder Skrams Gade 5,
Postboks 9074, 1022 København K,
tlf. 33 11 30 63, fax 33 32 73 76
E-post: info@graenseforeningen.dk
Internet: <http://www.graenseforeningen.dk>
Protektor: H.K.H. Prins Joachim
Formand: Tidl. minister Torben Rechendorff
Generalsekretær: Knud-Erik Therkelsen

Haderslev Østeramts Grænseforening

Formand: Lisbet Skau,
Hasselvej 4, Hammelev, 6500 Vojens,
tlf. 74 50 79 22

Haderslev Vesteramts Grænseforening

Formand: Sigrid Andersen,
Rangstrupvej 20, 6534 Agerskov, tlf. 74 83 31 56
E-post: sigrid@andersen.mail.dk

Sønderborg Kreds

Formand: Marie Hess,
Frydenlundvej 5, 6430 Nordborg,
tlf. 74 45 62 65

Tønder Kreds

Formand: Svend Kristiansen,
Østerbyvej 32, 6280 Højer,
tlf. 74 78 32 15, fax 74 78 32 17
E-post: sv.kristiansen@mail.tele.dk

Aabenraa Kreds

Formand: Ove Nissen,
Dalsmark 3, Rinkenæs,
6300 Gråsten, tlf./fax 74 65 07 45
E-post: ove.nissen@mail.tele.dk

Grænseforeningens Landbrugsudvalg

Formand: Forpagter Edmund Mogensen,
Rønshovedvej 2, 6340 Kruså, tlf. 74 60 84 94

Slesvigsk Samfund

Formand: Direktør Andreas Nicolaisen,
Bukkeballevvej 54 A, 2960 Rungsted Kyst,
tlf. 45 86 71 79
Kontor: Vagtelvej 65 ^{4. tv.}, 2000 Frederiksberg,
tlf. 38 88 80 04

Den Nordslesvigske Kvindeforening

Formand: Rita Jespersen,
Dimen 55, 6200 Aabenraa
Næstformand: Agnete Hansen,
Hørup Bygade 38, 6470 Sydals
Sekretær: Henriette Jessen,
Hjartbro Byvej 11, 6541 Bevtoft
Kasserer: Kirsten Nissen,
Sandemandsvej 3, Brøns, 6780 Skærbæk
Adresse: Rømmø Kur og Rekreation
Havnebyvej 119, 6792 Rømmø, tlf. 74 75 52 14

Historisk Samfund for Sønderjylland

Sekretariat og ekspedition:
Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 46 83
E-post: hist.samf.sdj@netbruger.dk
Internet: www.hist-samf-sdj.dk
Åbningstider: Mandag-torsdag kl. 9-14

Forretningsudvalg:

Formand: Lars N. Henningsen
Næstformand: Hans Schultz Hansen
Kasserer: Henning Mathiesen
Kim Furdal
Axel Johnsen

Øvrige medlemmer af styrelsen:

Henrik Becker-Christensen

→

Elsemarie Dam-Jensen
Lennart S. Madsen
Henrik Skov Kristensen
Carsten Porskrog Rasmussen
René Rasmussen
Inge Adriansen

Redaktionsadresser:

Sønderjyske Årbøger:
Axel Johnsen
Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig
Postboks 528, 6330 Padborg,
tlf. 0049-461 86970

Sønderjysk Månedsskrift:
Kim Furdal
Institut for Sønderjysk Lokalhistorie
Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 58 60

Skriftrækken:
Hans Schultz Hansen
Landsarkivet for Sønderjylland
Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 58 58

Amtsudvalgsformænd:
Karl Erik Olesen, Starup (Haderslev amtskreds)
Finn Clemmensen, Skærbæk (Tønder amtskr.)
Erling Madsen, Løjt (Aabenraa amtskreds)
Lene Junker-Hansen, Broager
(Sønderborg amtskreds)
Jesper Bolund Nielsen, Slesvig (Sydslesvig)

Historisk Samfund for Als og Sundeved

Formand: Provst Lorenz P. Christensen,
Stationsgade 1, Vester Sottrup,
6400 Sønderborg, tlf. 74 46 74 70
Sekretariat: Museet på Sønderborg Slot,
6400 Sønderborg, tlf. 74 42 25 39,
(bedst tirsdag kl. 13 - 16)

Landsforeningen

Danske Forsamlingshuse

Formand: Otto Hallberg,
Sidingevej 23, 4560 Vig, tlf. 59 31 65 85
E-post: ldf@pc.dk
Næstformand: Henrik Nielsen, Guldbjergvej 5,
Brændstrup, 6630 Rødding, tlf. 74 82 06 01

Sønderjysk Forsamlingshusforening

Formand: Anders Sørensen, Åbenråvej 133,
Øster Gasse, 6780 Skærbæk, tlf. 74 75 22 73

Næstformand: Henrik Nielsen,
Guldbjergvej 5, Brændstrup,
6630 Rødding, tlf. 74 82 06 01
Kasserer: Peter Bonde, Urnehovedvej 98, Uge,
6392 Bolderslev, tlf. 74 64 69 80
Sekretær: Rosamari Junker Aarhus,
Søndermarksvej 10B, Arnum, 6510 Gram,
tlf. 74 82 63 10

Syddansk Universitet

Institut for Grænseregionsforskning

Persillegade 6, 6200 Aabenraa,
tlf. 65 50 17 50, fax 74 62 51 69,
E-post: ifg@sam.sdu.dk
Internet: www.sam.sdu.dk
Direktør: Jørgen Kühn

Naturhistorisk Forening for Sønderjylland

Formand: Cand. scient. Vagn Heckmann,
Rosenbakken 109, 6100 Haderslev,
tlf. 74 52 27 65

DGI Sønderjylland

Øbeningsvej 1, 6230 Rødekro,
tlf. 73 66 90 50, fax 74 66 96 42,
tlf.tid: Mandag kl. 10.00-12.30 og 13.00-16.00
Tirsdag-torsdag kl. 8.00-12.30 og
13.00-16.00 samt fredag kl. 8.00-12.30
Formand: Kim Lindberg, Kløvermarken 79,
6440 Augustenborg, tlf. 74 47 22 77
1. næstformand: Severin Sivesgaard,
Bjerndrup Bygade 32, Bjerndrup,
6200 Aabenraa, tlf. 74 64 37 97
2. næstformand: Michael B. Jørgensen,
Hans Tausensvej 9, 6100 Haderslev,
tlf. 74 52 22 73
Haderslev/Rødding-egnen: H. K. Christensen,
Bakkevej 9, 6560 Sommersted, tlf. 74 50 46 70
Sønderborg-egnen: Helle Adolphsen,
Goethesgade 19A, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 43 03 17
Tønder-egnen: Birgitte Bang Schmidt,
Vinklen 5, 6270 Tønder, tlf. 74 72 41 92
Aabenraa-egnen: Birgit Langelund,
Søndergade 7, 6392 Bolderslev, tlf. 74 64 64 68
SI Skyttegruppen:
Formand: Steen Schmidt,
Færgevej 51, 6430 Nordborg, tlf. 74 45 47 69

Løgumkloster Refugium

Refugievej 1, 6240 Løgumkloster,
tlf. 74 74 33 01, fax 74 74 33 25,
E-post: mail@loegumkloster-refugium.dk
Internet: www.loegumkloster-refugium.dk
Forstanderpar: Svend og Kirsten Stidsen

Danmarkssamfundet

Amtsformand: Helge Moosmann,
Louisevej 2A, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 14 43

Amnesty International

Gammeltovej 8^S, 1457 København K,
tlf. 33 45 65 65, fax 33 45 65 66
E-post: amnesty@amnesty.dk
Internet: www.amnesty.dk

Foreningen »Venner af Rømøns natur«

Formand: Anne Mette Nielsen, Gl. Skolevej 17,
Kongsmark, 6792 Rømø

Foreningen Hjemmeværnsmuseets Venner

Formand: Oberstløjtnant Jørn Nielsen,
Hjemmeværnsdistrikt Sønderjylland, Søgaard-
lejren, 6200 Aabenraa

Bund Deutscher Nordschleswiger

Deutsches Generalsekretariat, Vestergade 30,
6200 Aabenraa, tlf. 74 62 38 33
Formand: Dyrslæge Hans Heinrich Hansen,
Fredeshøj 3, Hejsager, 6100 Haderslev,
tlf. 74 57 12 52
Generalsekretær: Peter Iver Johannsen

**Deutscher Jugendverband
für Nordschleswig**

Haderslevvej 486, Genner, 6230 Rødebro,
tlf. 74 69 89 00, fax 73 69 89 78
Formand: Klaus Wittmann, Tørsbølvej 2B, Hok-
kerup, 6340 Kruså, tlf. 74 60 87 05
Forretningsfører: Knut Lippert

**Deutscher Schul- und Sprachverein
für Nordschleswig**

Ramshered 49A, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 62 41 03, fax 74 62 73 61
Skolekonsulent: Claus Diedrichsen
Formand: Gårdejer Horst Leithoff,
"Holmgaard", Grøngårdvej 30, Grøngård Mark,
6270 Tønder, tlf. 74 73 45 62
E-post: leithoff@mail.dk

Kirkelige foreninger og organisationer

**Den Sønderjydske Forening
af Menighedsrådsmedlemmer**

Formand: Fhv. viceskoleinspektør
Bent F. Petersen,
Parkvej 11, Brøns, 6780 Skærbæk,
tlf. 74 75 34 39
Næstformand: Sognepræst Hans Fabricius,
Søndergade 7, Skodborg, 6630 Rødding,
tlf. 74 84 81 14
Sekretær: Fru Bodil Bjerre,
Tøndervej 13, 6780 Skærbæk,
tlf. 74 75 14 10

Sønderjyske landsstyrelsesmedlemmer:

Sognepræst Hans Fabricius,
Søndergade 7, Skodborg, 6630 Rødding,
tlf. 74 84 81 14

Danske Sømands- og Udlandskirker

Nørrevænget 43 B, Postboks 83, 5100 Odense C,
tlf. 70 26 18 28, fax 70 26 18 24
eller:
Frederiksberg Allé 10 A, 1820 Frederiksberg C,
tlf. 70 26 18 28, fax 70 26 18 24
E-post: kontor@dsuk.dk
Internet: www.dsuk.dk
Giro 900-1395
Formand: Tidl. kirkeminister A. O. Andersen,
Poppelvej 8, 4690 Haslev, tlf. 56 31 35 22
Tilsynsførende biskopper:
Biskop Erik Normann Svendsen,
Nørregade 11^L, 1165 København K,
tlf. 33 47 65 00
Biskop Søren Lodberg Hvas,
Thulebakken 1, 9000 Aalborg, tlf. 98 18 80 88
Medlem af bestyrelsen:
Geralkonsul Henrik Becker-Christensen, Nor-
dergraben 19, D-24937 Flensburg,
tlf. 0049 - 461 144 000
Generalsekretær: Margith Pedersen,
Frederiksberg Allé 10A, 1820 Frederiksberg C

Brødremenighedens Danske Mission (BDM)

Nørregade 14, 6070 Christiansfeld,
tlf. 74 56 22 33, fax 74 56 13 34
E-post: bdm@dmr.org
Generalsekretær: Jørgen Bøytler

Dansk Ethioper Mission

Nørregade 14, 6070 Christiansfeld, tlf. 74 56 22 33
E-post: info@dem-dk.dk
Internet: www.dem-dk.dk

Sudanmissionen

Folkekirkelig Mission i Afrika

Nørregade 14, 6070 Christiansfeld,
tlf. 74 56 22 33, fax 74 56 06 33
E-post: sum@dmr.org
Internet: www.sudanmissionen.dk
Generalsekretær: Jens Møller Pedersen

Den Danske Israelsmission

Nørregade 14, 6070 Christiansfeld, tlf. 74 56 22 33
E-post: kontor@israel.dk
Internet: www.israel.dk
Generalsekretær: Heinrich W. Pedersen

DANMISSION

Strandagervej 24, 2900 Hellerup, tlf. 39 62 99 11
Generalsekretær: Mogens Kjær
Formand: Lars Mandrup,
Skolevangs Alle 72, 8240 Risskov

Løgumkloster Refugium

Et sted til

ferie, studier, hvile og rekreation

- * Refugiedage med foredrag, fortælling, sang, koncerter og udflugter i grænselandet
- * Åbent hele året - perioder med pensionistrabat
- * Tæt ved byen, klosterkirken, eng og skov
- * Velegnet som kursussted for mindre grupper

Løgumkloster Refugium

6240 Løgumkloster

tlf. 74 74 33 01 - fax. 74 74 33 25

www.loegumkloster-refugium.dk

mail@loegumkloster-refugium.dk

Kirsten og Svend Stidsen

Fonde

Dansk Kultursamfund af 1910

Formand: Fhv. minister J. K. Hansen,
Lerbjergparken 6 st. th.,
6400 Sønderborg
Sekretær: Jutta Petersen,
Bjerggade 4C, 1., 6200 Aabenraa,
tlf. 73 62 10 80, fax 73 62 10 81

Fonden til bevarelse af gamle Rømhuse

Formand: Rosa Schmidt,
Ternevej 11, Havneby, 6792 Røømø

H. P. Hanssens Mindefond

Formand: Margrethe Wind,
Foldingbrovej 3, Hjerting, 6630 Rødding,
tlf. 74 84 14 66
Næstformand: Helge Jensen,
Landevejen 34, Døstrup, 6780 Skærbæk,
tlf. 74 75 43 24
Kasserer: Finn Dyhr,
H. P. Hanssensvej 23, 6100 Haderslev,
tlf. 74 52 00 53

Danske og frisiske foreninger og institutioner i Sydslesvig

Sprogforeningen

Sydslesvigafdelingen
Formand: Signe Andersen, Osterwung 5,
D-25856 Hattstedt, tlf./fax 04846/63948
E-post: schaltzand@aol.com

Kgl. dansk Generalkonsulat

Generalkonsul: Henrik Becker-Christensen
Konsul: Hanne Eder
Nordergraben 19, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/144000, fax 0461/17928
E-post: ffigkl@um.dk
Internet: www.gkl-flensburg.de

Sydslesvigsk Forening (SSF)

Formand: Dieter Paul Küssner,
Jaruplund Højskole, Lundweg 2,
D-24941 Jarplund-Weding,
tlf. 04630/343+344, fax 04630/690

Flensburg by

Formand: Maren Schultz,
Stuhsallee 19, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/51120
Sekretariat: Sekretær Viggo Petersen,
Schiffbrücke 42, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/14408-125+126+127,
fax 0461/14408-128
E-post: flby@syfo.de

Flensburg amt

Formand: Peter Kreutzer,
Kallhoi 6, Kupfermühle, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/75810
Sekretariat: Sekretær Monika Jansen,
Norderstrasse 74, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/14408-155+156, fax 0461/14408-157
E-post: flamt@syfo.de

Gottorp amt

Formand: Chr. Ulrich Terp,
Mansteinstr. 9, 24837 Schleswig,
tlf. 04621/32566
Sekretariat: Sekretær Gudrun Petersen,
Lollfuss 69, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/23888, fax 04621/21105
E-post: gottorp@syfo.de

Husum amt

Formand: Lass Erhardsen, Dörpumer Weg 75,
D-25821 Bredstedt, tlf. 04671/4227
Sekretariat: Sekretær Peter Johannsen,
Neustadt 95, D-25813 Husum,
tlf. 04841/2612, fax 04841/63618
E-post: husum@syfo.de

Ejdersted amt

Formand: Erik Johansen, Yurian-Ovens-Str. 17,
25832 Tönning, tlf. 04861/5129
Sekretariat: Am Hafen 30, D-25832 Tönning,
tlf. 04861/5493, fax 04861/1607
E-post: ejdersted@syfo.de

Rendsborg/Egernførde amt

Formand: Anne Mette Jensen,
Lehmberg 4, D-24357 Fleckeby,
tlf. 04354/8516, fax 04354/986944
E-post: lehmberg4@aol.com
Sekretariat: Torstrasse 4,
D-24768 Rendsburg, tlf. 04331/23376 og
H. C. Andersen-Weg 8, D-24340 Eckernförde,
tlf. 04351/2527, fax 04351/5183
E-post: rd-eck@syfo.de

Sydtønder amt

Formand: Inger Merete Hansen,
Lecker Strasse 42, D-25917 Achtrup,
tlf. 04662/2635
Sekretariat: Sekretær Uwe Petersen,
Lorenz Jannsen Strasse 1, D-25899 Niebüll,
tlf. 04661/2755, fax 04661/2432
E-post: sydtoender@syfo.de

Aktivitetshuset

Norderstr. 49, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/150140, fax 0461/150420
Leder: Hans Harald Sørensen

»Christianslyst«

Lejrskole og kursushjem,
D-24392 Süderbrarup,
tlf. 04641/92229, fax 04641/922229
Forstander: Henrik Andersson

Dansk Alderdomshjem

Nerongsallee 27, D-24943 Flensburg,
tlf. 0461/51311, fax 0461/582397
Forstander: Bodil Bjerregaard-Brocks

Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig

Norderstrasse 59, D-24939 Flensburg,
Dansk postadresse:
Box 528, 6330 Padborg
tlf. 0461/86970, fax 0461/8697222
Åbent: Sommerhalvåret kl. 10-18,
lørdag kl. 9-13. Vinterhalvåret kl. 10-19,
lørdag kl. 9-13. Overgangsdatoer mellem halv-
årene meddeles i Flensburg Avis
Overbibliotekar: Alice Johansen
Studieafdelingen og arkivet:
Arkivar, dr. phil. Lars N. Henningsen

Dansk Erhvervsforening i Sydslesvig

Formand: Gerd Pickardt,
Annenweg 11, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/75900, fax 0461/78299

Dansk Generalsekretariat

Flensborghus, Norderstrasse 76,
D-24939 Flensburg eller
Postfach 2664, D-24916 Flensburg,
tlf. 0461/144080, fax 0461/14408-130
E-post: info@syfo.de
Internet: www.syfo.de
Generalsekretær: Jens A. Christiansen
Regnskabsafdelingen: Jens Søren Jess
Kulturafdelingen: Fuldmægtig Marianne Wulff
Dansk postadresse: Box 369, 6330 Padborg

Dansk Gymnastikforening Flensburg

Formand: Reinhard Jacobsen,
Waldstr. 55, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/57581, fax 0461/5700082
Klubhuset: Marienhölungsweg 62,
D-24939 Flensburg (Frueskovens Idrætspark),
tlf. 0461/5700477
E-post: vorstand@dgf-flensburg.de
Internet: www.dgf-flensburg.de

Dansk Kirke i Sydslesvig

Dansk Kirkekontor,
Wrangelstrasse 14, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/52925,
fax 0461/9091596
E-post: kirken@foni.net
Internet: www.dks.folkekirken.dk
Provst: Viggo Jacobsen
Forretningsfører: Jytte Nickelsen

Dansk Lærerforening for Sydslesvig

Süderstr. 31, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/773230, fax 0461/73073
Formand: Niels Nielsen

Dansk Menighedspleje, Flensburg

v/ provst Viggo Jacobsen,
Wrangelstr. 14, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/52565, fax 9091598
E-post: provsten@foni.net
Internet: www.dks.folkekirken.dk/hellig

Dansk Menighedspleje, Slesvig

v/ pastor Morten Mortensen,
Bismarckstrasse 18A, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/25815

Dansk Menighedspleje, Tønning

v/pastor Susanne Bramsen Bøll,
Herrengraben 3, D-25832 Tønning
tlf. 04861/453, fax 04861/5044

Dansk Skoleforening for Sydslesvig

Formand: Lone Schuldt, Heidewinkel 1,
D-24955 Harrislee, tlf. 0461/74426
Skoledirektør: Anders Molt Ipsen
Kontor: Stuhrs Allee 22, D-24937 Flensburg
eller Postfach 1461, D-24904 Flensburg,
tlf. 0461/50470, fax 0461/5047137
Dansk postadresse: Box 389, 6330 Padborg
Børnehaveinspektørens kontor:
Waldstrasse 43, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/503380, fax 0461/581816
Feriekontoret: Friedrichstal 17,
D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/56664, fax 0461/54372
Skolepsykologisk kontor:
Waldstrasse 43, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/570870, fax 0461/581816
Centralen for Undervisningsmidler:
Stuhrs Allee 33, D-24937 Flensburg eller
Postfach 1461, D-24904 Flensburg,
tlf. 0461/5047146, fax 0461/5047153

Dansk Spejderkorps Sydslesvig

Formand: Dieter Matthiesen,
Richard-Wagner-Strasse 17,
D-24943 Flensburg, tlf. 0461/62788
Korpschef: Anne Margrethe Jessen,
Haferstiege 20, D-24941 Flensburg-Weiche,
tlf. 0461/8400724
E-post: anje@dot.com

Dansk Sportsfiskerklub Sydslesvig

Formand: Heinz Boehme, Kappelner Strasse 3,
D-24996 Sterup, tlf. 04637/275

Dansk Sundhedstjeneste for Sydslesvig

Waldstrasse 45, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/570580, fax 0461/570588

→

E-post: info@dksund.de
 Internet: www.dksund.de
 Dansk postadresse: Box 119, 6330 Padborg
 Formand for sundhedsrådet og
 forretningsudvalget: Hans-Erik Hansen,
 Fritz-Graeff-Weg 15, D-24939 Flensburg,
 tlf. 0461/9091190
 E-post: formand@dksund.de
 Kontorchef: Georg Hanke
 E-post: georg.hanke@dksund.de
 Ledende sygeplejerske: Jochen Arndt,
 tlf. 0461/57058-26

Dansk Tunghøreforening

Formand: Helmuth Autzen, Drosselweg 2,
 D-24939 Flensburg, tlf. 0461/41830

De Sydslesvigske Husmoderforeninger

Formand: Inge-Lise Møller, Toosbuustr. 7,
 D-24939 Flensburg, tlf. 0461-26545

Den slesvigske Kvindeforening

Formand: Annemarie Erichsen,
 Ulstrupfeld 5, D-24999 Wees, tlf. 04631/1478
 E-post: k-h.erichsen@t-online.de

Det danske Bibliotek i Husum

Neustadt 81, D-25813 Husum, tlf. 04841/82280
 E-post: husum@dcbib.dk
 Leder: Bibliotekar Keld Klemith Madsen

Det danske Bibliotek i Slesvig

Lollfuss 69, D-24837 Schleswig,
 tlf. 04621/988054
 E-post: slesvig@dcbib.dk
 Leder: Bibliotekar Carsten F. Reyhé

Det lille Teater

Hjemmet, Marienstr. 20, D-24937 Flensburg,
 tlf. 0461/24835
 Formand: Hans Jørgen Henningsen,
 Fischerweg 2, D-25927 Aventoft, tlf. 04664/868
 Foreningspost til: Else Fanø, Gertrudenstr. 1,
 D-24939 Flensburg, tlf. 0461/52795

Det sydslesvigske Samråd

Formand: Lone Schuldt,
 Heidewinkel 1, D-24955 Harrislee,

tlf. 0461/74426

1. næstformand: Anne Kämper,
 Kappelnerstrasse 22, D-24975 Husbyholz,
 tlf. 04634-346

2. næstformand: Provst Viggo Jacobsen,
 Wrangelstr. 14, 24937 Flensburg,
 tlf. 0461-52565

Sekretariat: Dansk Skoleforening for
 Sydslesvig, Stuhrsallee 22, D-24937 Flensburg
 eller Postfach 1461, D-24904 Flensburg,
 tlf. 0461/5047-0, fax 5047-137

Duborg-Samfundet

Formand: Elva Thorup Nielsen,
 Teichweg 2, Kupfermühle, D-24955 Harrislee,
 tlf. 0461/75668

Duborg-Skolen

Ritterstrasse 27, D-24939 Flensburg,
 tlf. 0461/144390, fax 0461/22430
 Dansk postadresse: Box 380, 6330 Padborg
 Privat dansk gymnasium
 Rektor: Ebbe Benedikt Rasmussen
 Pedel: Tlf. 0461/22282

Flensburg Avis

Hovedredaktion og lokalredaktion Flensburg
 Wittenberger Weg 19, D-24941 Flensburg
 tlf. 0461/50450, fax 0461/5045140
 E-post: redaktion@flensburg-avis.de
 Internet: www.flensburg-avis.de
 Chefredaktør: Bjarne Lønborg
 Direktion: Bjarne Lønborg
 Nibøl: Hauptstr. 46, D-25899 Niebüll,
 tlf. 4661/5904, fax 04661/2886
 Slesvig: Lollfuss 69, D-24837 Schleswig,
 tlf. 04621/28292, fax 04621/27976

Flensburg danske Journalistforening

Formand: Hans Chr. Davidsen,
 Kleiner-Fuchs-Hof 5, D-24941 Flensburg,
 tlf. 0461/91669

Flensburg Y's Men's Club

Præsident: Peter Bang,
 Westerwiede 19, D-25856 Hattstedt,
 tlf. 04846/1020
 E-post epbang@foni.net

→

Friisk Foriining**(Friserforeningen)**

Formand: Jörgen Jensen Hahn,
Dorfstr. 91, D-25920 Risum-Lindholm,
tlf. 04661/5620, fax 04661/6498
Sekretariat: Moose 4, D-25842 Bargum,
tlf. 04672/77520, fax 04672/77521
Sekretær: Manfred Nissen

Foreningen »Norden«, Sydslesvig afdeling

Formand: Lars Aagaard,
Twedter Feld 32, D-24944 Flensburg,
tlf. 0461-3132807
Nordisk Informationskontor: Norderstrasse 76,
D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/14408329, fax 0461/14408332
E-post: aj@nordisk-info.de
Forretningsfører: Anette Jensen

Frivilligt Dreng- og**Pigeforbund i Sydslesvig**

Distriktsleder: Kristian Buhrkal,
Bredsted Danske Skole, Herrmannstr. 8A,
D-25821 Bredsted, tlf. 04671/916000
Lejrskoler og hytter:
»Trenehytten«, Harkielweg 2, D-24963 Tarp,
tlf. 04638/527,
udlejning v/Peter Hillebrecht, Heidewinkel 9,
D-24955 Harrislee, tlf. 0461/7002923
»Kongenshus«, D-25882 Tetenbüll,
udlejning v/Ole Hübertz Knudsen,
Yurian-Ovens-Str. 19,
D-25832 Tönning, tlf. 04861/476

Gamles Værn

Formand: Svend Lekkat,
Mistelhof 11, D-24944 Flensburg,
tlf. 0461/315003

Hejmdal Blæseorkester

v/Ejnar Geipel, Industrierweg 47,
D-24955 Harrislee, tlf. 0461/75983

Historisk Samfund for Sønderjylland

Sydslesvigs Amtskreds
Formand: Jesper Bolund Nielsen,
Hafengang 8, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/25509

I. C. Møller-Fonden

v/ Henrik Geipel,
Osterlückken 13 A, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/71969

Idrætshallen

Moltkestrasse 20 C, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/5035021
Inspektør: Ullrich Schmitzkowski

Jaruplund Højskole

Lundweg 2, D-24941 Jarplund-Weding,
tlf. 04630/343+344, fax 04630/690
Forstander: Dieter Paul Küssner

KFUM og KFUK i Sydslesvig

Formand: Hans Jørgen Refslund,
Svangkærsvvej 31, Smedeby, 6340 Kruså,
tlf. 74 67 14 87

Kunstkredsen, Flensburg

Formand: Hanne Bay Lührssen,
Bonhoeffer Str. 2, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/5700244

Ladelund Ungdomsskole

Karlumer Str. 1, D-25926 Ladelund,
tlf. 04666/714, elevtlf. 1200, fax 04666/853
Forstander: Hans Henning Heide Jochimsen

Landboforeninger

Fælleslandboforeningen for Sydslesvig
Kontor: Schiffbrücke 42, 24939 Flensburg,
tlf. 0461-14408-600, fax 14408-603
Formand: Bo Hallberg,
Kragstedtmoor 4, D-24997 Wanderup,
tlf. 04606/96337,
Sekretær: Joachim Spitz,
Birkenweg 12, D-25923 Süderlügum,
tlf. 04663/187020, fax 04663/187019

Landboforeningen for Flensburg og Omegn

Formand: Bo Hallberg,
Kragstedtmoor 4, D-24997 Wanderup,
tlf. 04606/96337
Konsulent: Jes Simonsen,
Schiffbrücke 42, 24939 Flensburg,
tlf. 0461-14408-600, fax 14408-603

*Landboforeningen for**Gottorp og Ejdersted amter*

Formand: Preben Holl, Fleckebyer Landstr. 7,
Lehmrade, D-24811 Brekendorf,
tlf. 04353/581, fax 04353/584
Konsulent: Dirk Hansen,
Straussweg 5, D-25887 Winnert,
tlf 04845/535, fax 04845/536

Landboforeningen for Sydtønder amt (Gest)

Formand: Frede Andresen,
Sprakebüller Str. 2, D-25917 Achtrup,
tlf. 04662/4802
Konsulent: Joachim Spitz,
Birkenweg 12, D-25923 Süderlügum,
tlf. 04663/187020, fax 04663/187019

Den nordfriske Landboforening (Marsk)

Formand: Karl-Heinz Matthiesen, Dammhusum,
Bundesgarderweg 10, D-25927 Neukirchen,
tlf. 04664/815
Konsulent: Joachim Spitz,
Birkenweg 12, D-25923 Süderlügum,
tlf. 04663/187020, fax 04663/187019

Lejrskolehjemmet »Skipperhuset«

Am Hafen 30, D-25832 Tønning,
tlf. 04861/5493, fax 04861/1607
E-post: ejdersted@syfo.de
Internet: www.lejrskole.de
Bestyrerpar: Jette og Thomas Jochimsen

Nordfriisk Instituut

Süderstrasse 30, D-25821 Bredstedt,
tlf. 04671/2081, fax 04671/1333
E-post: info@nordfriiskinstituut.de
Internet: www.nordfriiskinstituut.de
Institutleder og direktør: Dr. Thomas Steensen

Sct. Georgs-Gildet

Gildemester: Helmuth Werth,
Tydal 1, D-24852 Eggebek,
tlf. 04609/91030, fax 04609/494

Sct. Knuds-Gildet

Oldermand: Heinz Rudebeck,
Jarplunder Weg 14, D-24941 Jarplund-Weding,
tlf. 0461/979393

Slesvigsk Kreditforening

Formand for tilsynsrådet:
Hans Christian Paulsen,
Am See 6, D-24850 Lürschau,
tlf. 04621/4445, fax 04621/41192
Kontor: Süderstrasse 89, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/71975, fax 0461/78617
Forretningsfører: Frank Baasch

Sydslesvigs danske Kunstforening

Formand: Hans Jessen,
Holstengang 1, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/13562

**Sydslesvigs danske
Ungdomsforeninger**

Formand: Anne Kämper,
Kappellerstr. 22, D-24975 Husbyholz,
tlf. 04634/346 fax 04634/9616
Dansk Ungdomssekretariat:
Norderstr. 76, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/14408-0, fax 14408-222
E-post-kontoret@sdu.de
Internet: www.sdu.de
Forretningsfører: Horst Schneider

Sydslesvigs Museumsforening

Formand: Hanne Næsberg-Andersen,
Dansk Centralbibliotek, Norderstr. 59,
D-24939 Flensburg, tlf. 0461/8697-128
E-post: hna@dcbib.dk

Sydslesvigs Pressetjeneste

Norderstrasse 76, D-24939 Flensburg, eller
Postfach 2664, D-24916 Flensburg,
tlf. 0461/14408-120+122, fax 0461/14408-131
E-post: spt@syfo.de
Internet: www.syfo.de

Sydslesvigs Selvhjælp SSH

Formand: Anne Kathrine Terp, Mansteinstr. 9,
D-24837 Schleswig, tlf. 0461/32566

Sydslesvigs Skakkreds

Kontaktmand: Horst Wesoly, Stenbusch 1,
D-24885 Sieverstedt, tlf. 04603/541
Post til: Svend Kjems Hove, Marienhöhlungs-
weg 45, D-24939 Flensburg, tlf. 0461/57279

Sydslesvigsk Vælgerforening (SSW)

Landsformand: Gerda Eichhorn,
Lornsenstr. 2, D-24392 Süderbrarup,
tlf. 04641/2970, fax 04641/2920
Landssekretariat: Schiffbrücke 42,
D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/14408-310, fax 0461/14408-313
E-post: info@ssw-landesverband.de
Internet: www.ssw-landesverband.de

Landssekretær: Dieter Lenz
SSW-Landdagsfraktionen i Flensburg:
Norderstr. 74, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/14408-300, fax 0461/14408-305
SSW-Landdagsfraktionen i Kiel:
Schleswig-Holsteinischer Landtag, Düstern-
brooker Weg 70, D-24105 Kiel,
tlf. 0431/988-1380 eller 0431/988-1381,
fax 0431/988-1382

**Kulturelle værdier
og traditioner med plads,
miljø og grobund
for meget mere...**

Løgumkloster kommune

Rådhusstræde 2 · 6240 Løgumkloster · Telefon 73 74 55 55

Landdagsmedlemmer: Anke Sporendonk,
Achter de Möhl 35, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/73187, fax 0461/75398
Lars Harms, Mühlenfenne 40,
D-25840 Koldenbüttel, tlf. 04881/381
Silke Hinrichsen, Burgstr. 33,
D-24939 Flensburg, tlf. 0461/13635

Sydslesvigske Folkedansere Flensburg
Formand: Inge-Marie Christensen, Rudekamp 36,
D-24960 Glücksburg, tlf. 04631/2800

Sønderjysk Arbejdsforening (SAF)
Formand: Rüdiger Schulze, Herwarthstrasse 6,
D-24159 Kiel, tlf./fax 0431/361945
E-post: ruediger.f.m.schulze@t-online.de

Torsdagskoret
Formand: Kirsten Anthonisen,
Westerstr. 30B, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/74102

»Tydal« **Spejdergård**
D-24852 Eggebek,
tlf. 04609/91030, fax 04609/494
Bestyrer: Helmuth Werth

Ungdomskollegiet
Marienhölungsweg 66, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/52444, fax 0461/5002795
Forstander: Uwe Becher

Union-Bank A/S
Grosse Strasse 2, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/8414-0, fax 0461/8414-290
Süderstrasse 89, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/700320, fax 0461/7003232
Schleswiger Str. 85, D-24941 Flensburg,
tlf. 0461/902100, fax 0461/9021010
Direktion: Volker Andersen, Uwe Axen
tlf. 0461-14408-600, fax 14408-603

Voksenundervisningsnævnet for Sydslesvig
Formand: Erik Jensen,
Nerongsallee 10, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461-9093257
Sekretær: Signe Andersen, Osterwung 5,
D-25856 Hattstedt, tlf./fax 04846/63948

Æ' Amatører
Formand: Johann Mikkelsen,
Flensburger Strasse 109, D-25917 Leck,
tlf. 04662/3185, fax 04662/698906

Musik, teater og kunst

Sønderjyllands Symfoniorkester
Musikhuset, Skovvej 16, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 42 61 61, fax 74 42 61 06
E-post: info@sdjsymfoni.dk
Internet: www.sdjsymfoni.dk
Repræsentantskab:
Formand: Amtsrådsmedlem
Anna Margrethe Ikast
Bestyrelse:
Formand: Amtsrådsmedlem
Anna Margrethe Ikast
Orkesterchef:
Henrik Wenzel Andreasen

Der eksisterer mange private ensembler i Sønderjyllands Symfoniorkester, og man kan rette henvendelse til ensemblerne på nedenstående telefonnumre:

Den Danske Harpeduo
Benedikte Johansen, Torill Hald-Nielsen
Henv. tlf. 74 43 20 67

Fløjte og Harpeduo
Thomas Jensen, Benedikte Johansen
Henv. tlf. 74 40 75 18

Wiener Ensemblet
Atli Sigfusson, Eliane Karecki, Jan Åkerlind,
Finn Sigfusson
Henv. tlf. 74 42 42 52 og 74 41 62 22

Duo Virtuoso
Cello og kontrabas:
Anna Kristina Hindø, Jesper Hindø
Henv. tlf. 74 43 12 13

Symphonic Brass

Sønderjyllands Symfoniorkesters
Messingkvintet
Henv. John Frederiksen, tlf. 74 43 74 37

2 Trompeter og Orgel

John Frederiksen, Bo Fuglsang, Helge Granum
Henv. tlf. 74 42 94 23

Strygetrio/kvartet

Lars Rimer, Johan Korsfeldt,
Henrik Steensgaard, Alexandru Radu
Henv. tlf. 74 42 93 55

Two Gents

Mogens Eskildsen,
Flemming Neergaard Pedersen
Henv. tlf. 74 43 37 13

Jesper Hindø's Dream Band (selskabsmusik)

Henv. Jesper Hindø, tlf. 74 43 12 13/22 23 63 34

Trio Tre Træ

Bettina Zielke, fløjte, Susanne Cornelius, klari-
net, Karen Andersen, fagot
Henv. Susanne Cornelius, tlf. 74 43 43 00

Duo Corto (klarinet og marimba/slagtøj)

Susanne Cornelius, Henrik Cornelius
Henv. tlf. 74 43 43 37

Plankeværks Ekvilibristerne

(vibrafon og marimba)
Henrik Thrane, Henrik Cornelius
Henv. 74 43 43 37

Slagkraft

(dynamisk underholdning på et hav af slagtøj)
Henrik Cornelius, Henrik Termansen,
Henrik Thrane, Bo Valbjørn
Henv. tlf. 74 43 43 37

Madsens Partyband

Henv. Lars Kristiansen, tlf. 74 40 36 94

Sønderjysk Amatørsymfoniorkester (SASO)

Jens Petri, Jomfrusti 9, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 42 32 92

Slesvigske Musikkorps

Haderslev Kaserne, Postboks 1059
Louisevej 2A, 6100 Haderslev,
tlf. 74 22 47 15, fax 74 22 47 18
E-post: slmuk@mail.tele.dk
Internet: www.slesvigskemusikorps.dk

Haderslev Musikforening af 1987

Formand: Gitte Hørup,
Rolighedsvej 20, 6100 Haderslev,
tlf. 74 53 41 18

Midtlandets Musik- og Teaterforening

Erik Stent Pedersen,
Herredstedgade 3, 6520 Toftlund,
tlf. 74 83 28 66/74 83 01 04

Nordschleswigsche Musikvereinigung

Micky Jürgensen,
Flensborg Landevej 71, Gårdeby, 6360 Tinglev
Musikkonsulent Peter von der Osten,
Dyrhave 37, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 62 72 79, fax 74 62 24 47
E-post: musikvereinigung@mail.dk
Internet: www.musikvereinigung.dk

Sønderborg Musikforening

Sus Beckedorf,
Rendbjergvej 21, 6320 Egersund,
tlf./fax 74 44 04 23

Tønderegnens Musikforening

Max Kjær Nielsen,
Markgade 14, 6270 Tønder,
tlf. 74 72 45 61

Aabenraa Kunst- og Musikforening

Mogens Mølskov,
Hipholm 2, Varnæs, 6200 Aabenraa
tlf. 74 68 08 44

Sønderjydsk Teaterforening

Formand: Henrik Flygare,
Tækkerløkke 26, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 62 05 26
Sekretær: Palle Guldbrandsen,
Værftvej 15, 6270 Tønder,
tlf. 74 72 53 80

Dansk Amatør Teater Samvirke

Landsformand: Lisbet Lautrup Knudsen,
 Marselis Boulevard 28, 8, 8000 Århus C
 Generalsekretær: Thomas Hauger
 Redaktør af »Rampelyset«: Thomas Hauger
 Landssekretariat:
 Nygade 15, 6300 Gråsten,
 tlf. 74 65 11 03, fax 74 65 20 93
 E-post: dats@dats.dk
 Internet: <http://www.dats.dk>
 Teaterforlaget DRAMA:
 Nygade 15, 6300 Gråsten,
 tlf. 74 65 11 41, fax 74 65 20 93

Sønderjydsk Forsøgscene

Formand: Dorte Uth Brodersen,
 Ørslevvej 14, Ll. Hellevad, 6230 Rødekro,
 tlf. 74 66 98 80
 Sekretær: Kirsén Løbner,
 Ved Dammen 14, 6240 Løgumkloster,
 tlf. 74 74 42 77

Forsøgsscenen, Haderslev

Formand: Ulla M. Pihl,
 Brombærvej 13, 2, 6100 Haderslev,
 tlf. 74 51 46 37

Det lille Teater, Gråsten

Formand: Ole Gaul Nilum,
 Smedebakken 2, Adsbøl, 6300 Gråsten,
 tlf. 74 65 37 67
 Internet: www.lilleteater.dk

Det lille Teater, Aabenraa

Formand: Lise Bekker,
 Toften 29, 6200 Aabenraa,
 tlf. 74 63 03 63
 E-post: detlilleteater@mail.dk

Amatørteaterforeningen Stjernen

Formand: Per Mølgaard,
 Digevej 9, Brøns, 6780 Skærbæk,
 tlf. 74 75 36 03

Teatergaleasen, Højer

Formand: Kai Kjær-Andersen,
 Prilen 14, 6280 Højer,
 tlf. 74 78 92 41

Teatret Møllen

Møllepladsen 4, 6100 Haderslev
 Administrator: Kristian Hald Jensen,
 tlf. 74 52 66 79 mellem kl. 10 og 15
 E-post: post@teatretmoellen.dk
 Internet: www.teatretmoellen.dk

Tønder Festival Fond

Vestergade 80, Postboks 113, 6270 Tønder,
 tlf. 74 72 46 10 - Information
 tlf. 74 72 10 00 - Billetsalg

Broagerlands Kunstforening

Mona Nielsen,
 Farverløkke 9, 6310 Broager,
 tlf. 74 44 20 82

**Christiansfeld Kunst-
og Museumsforening**

Formand: Ilse Søgaard,
 Lysestøbervej 3, 6070 Christiansfeld,
 tlf. 74 56 16 73

Haderslev Kunstforening

Formand: Jette Bro,
 H. P. Hanssens Vej 10, 6100 Haderslev
 E-post: poulbro@dadl.net.dk

Kunstforeningen Vandtårnet

Nr. Rangstrup Kommune
 Formand: Karen Christensen,
 Bakken 2B, 6520 Toftlund,
 tlf. 74 83 23 62

Lokalhistoriske foreninger, arkiver og samlinger

Landsarkivet for Sønderjylland

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
 tlf. 74 62 58 58, fax 74 62 32 88
 E-post: mailbox@laa.sa.dk
 Internet: www.sa.dk/laa
 Arkivchef: Steen Ousager

Institut for Sønderjysk Lokalhistorie

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 58 60
Leder: Kim Furdal
E-post: isl@isl.dk

Lokalhistoriske Arkiver og Samlinger i Sønderjylland (LASS)

Formand: Bent Vedsted Rønne,
Bispebroen 3, 6100 Haderslev, tlf. 74 22 21 18

Dansk Slægtsgaardsforening

Formand: Gårdejer Carl Martin Christensen,
Kaaregård, Badstrupvej 39, Badstrup,
5485 Skamby, tlf. 64 85 11 74

Haderslevkredsen:

Formand: Elise Jensen,
Højtoftegård, Gammelbyvej 40, 6100 Haderslev,
tlf. 74 56 63 16

Det sydlige Sønderjylland:

Formand: Gårdejer Chr. A. Krogh,
Majbølvej 17, 6470 Sydals,
tlf. 74 41 53 12

Hjemmeværnsregion III's historiske udvalg

v/Mette M. Andersen, Pilehaven 36,
6520 Toftlund, tlf. 74 83 15 37

Slægtshistorisk Forening Sønderjylland

Formand: Ole K. Boje,
Kirsebærhaven 9, 6430 Nordborg,
tlf. 74 45 03 22
E-post: ole.boje@ofir.dk

Augustenborg Kommune

Lokalhistorisk Arkiv

for Augustenborg Kommune

Slotsallé 10, 6440 Augustenborg, tlf. 74 47 18 08
Formand: Paul Hartmann,
Vibevej 10, 6440 Augustenborg, tlf. 74 47 10 50
Åbent: Onsdag kl. 9-12 og 16-18.
Første mandag i hver måned kl. 19-21.
Arkivleder: Ruth Forum Møller

Bov Kommune

Bov lokalarkiv

Bov Bibliotek, Bovvej 4, 6330 Padborg, →

tlf. 74 67 34 54, fax 74 67 34 88

E-post: bov.bibliotek@bovkommune.dk

Åbent: Mandag-fredag i bibliotekets åbningstider og efter aftale

Historisk forening for Vis Herred

v/Henrik Meyer, Fjordvejen 55, 6340 Kruså

Bredebro Kommune

Historisk Forening for Bredebro Kommune

Formand: Lauge Jepsen, Møllevej 5, Visby,
6261 Bredebro, tlf. 74 78 36 40

Lokalhistorisk Arkiv i Bredebro Kommune

Arkivets adresse: Brede Bygade 14, (biblioteket),
6261 Bredebro

Åbent: Tirsdag kl. 14.00-16.30 eller efter aftale
Juli og aug. kun efter aftale

Arkivleder: Lauge Jepsen, tlf. 74 78 36 40

E-post: lokalarkiv@msn.com

Broager Kommune

Lokalhistorisk Forening for Broagerland

Formand: Christian Frederiksen,
Klør-Fire 20, 6310 Broager, tlf. 74 44 29 23
Arkiv: Storegade 33, 6310 Broager,
tlf. 74 44 93 51

Åbent: Tirsdag kl. 15-17 og efter aftale

Leder: Chresten A. Krogh, Møllegade 42,
6310 Broager, tlf. 74 44 17 64

Christiansfeld Kommune

Christiansfeld lokalhistoriske forening

Formand: N. P. Wiborg, Bojskov Byvej 25,
6070 Christiansfeld, tlf. 74 56 35 07

Arkiv: Nørregade 1, 6070 Christiansfeld,
tlf. 74 56 25 98

Åbent: Fredag og lørdag kl. 14-16

Leder: Annelise Gram,

Kongensgade 19 ^{1A}, 6070 Christiansfeld,
tlf. 74 56 19 92

Fjelstrup Lokalhistoriske Forening

Formand: Anne-Kirsten Glumsø,
Fjelstrup Nørrevej 70, 6100 Haderslev,
tlf. 74 56 62 14

Arkiv: Skolebakken 2, Fjelstrup, 6100 Haderslev

Åbent: Efter aftale med formanden

Lokalhistorisk Forening og Arkiv for Hejls-Hejlsminde

Formand: Gunnar M. Krag,
Trappendalvej 29, 6094 Hejls, tlf. 75 57 47 54
E-post: hejlsarkiv@mail.dk
Internet: www.lokalarkiver/hejlsarkivet.dk
Arkiv: Hejls Landevej 57, 6094 Hejls
Åbent: Hver onsdag kl. 15.30-17.30,
dog 1. onsdag i måneden kl. 19-21 hele året
undtagen i juli måned.
Leder: Gunnar Krag

Vejstrup lokalhistoriske Forening og Arkiv

Formand: Johannes Larsen, Toldbakken 53,
6094 Hejls, tlf. 75 57 50 97
Arkiv: »Lærkebo«, Sjølundgade 28,
6093 Sjølund
Åbent: 1. mandag i måneden kl. 19-22
og efter aftale
Leder: Jørgen Hesselberg, Vejstruprødvej 17,
6093 Sjølund, tlf. 75 57 48 77

Gram Kommune

Lokalhistorisk Arkiv for Gram og Omegn

v/Gunnar Lundgaard,
Kirkeallé 16, 6510 Gram, tlf. 74 82 21 61
Arkiv: Slotsvej 9, 6510 Gram
Åbent: Sept.-april tirsdag kl. 9-11 og 1. mandag
i måneden kl. 19.30-21.30 samt efter aftale

Tiset Lokalhistoriske Forening

Formand: Niels Schmidt,
Gammel Kirkevej 3, Tiset, 6510 Gram,
tlf. 74 82 12 68
Arkiv: Kongevej 248, Tiset, 6510 Gram
Åbent: I ulige uger mandag kl. 14-17 og
19-20.30 samt efter aftale
Leder: Niels Schmidt

Højrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Andreas Petersen,
Kastrupvej 27, 6510 Gram, tlf. 74 82 63 74
Arkiv: Kongevej 248, Tiset, 6510 Gram
Åbent: I lige uger torsdag kl. 19.30-22
samt efter aftale
Leder: Agnes Trans,
Kastrupvej 12, Arnum, 6510 Gram,
tlf. 74 82 64 31

Gråsten Kommune

Lokalhistorisk Arkiv for Graasten By og Egn

Ahlmannsparken, 6300 Gråsten, tlf. 74 65 13 75
E-post: lok.hist@graasten.dk
Åbent: Mandag kl. 14-16, torsdag kl. 16-18 og
efter aftale
Leder: Else Egholm,
Toldbodgade 6, st.tv., 6300 Gråsten,
tlf. 74 65 12 43

Historisk Forening for Gråsten By og Egn

Formand: Hans Paulsen,
Damhusparken 7, st.th., 6300 Gråsten,
tlf. 74 65 10 70

Haderslev Kommune

Haderslev Arkiv- og Museumsforening

Formand: Svend Åge Karup,
Hiort Lorezensvej 31, 6100 Haderslev,
tlf. 74 53 51 53
E-post: sak@cvsounderjylland.dk

Haderslev Byhistoriske Arkiv

Stadsarkiv for Haderslev Kommune
Bispebroen 3, 6100 Haderslev,
tlf. 74 22 21 18, fax 74 22 21 27
E-post: hba@haderslev.dk
Internet: www.harkiv.dk
Åbent: Mandag-torsdag kl. 10-16,
1. sept. - 31. marts torsdag tillige kl. 16-19.
Kontortider: Mandag-torsdag kl. 9-16,
fredag kl. 9-14
Leder: Bent Vedsted Rønne

Haderslev Slægtsforsknings Forening

Formand: Svend Aage Mikkelsen,
Hørgård 18, 2. tv., 6200 Aabenraa,
tlf. 74 62 15 75
E-post: svmi@post3.tele.dk
Internet:
www.home3.inet.tele.dk/svmi/haderslev.htm

Halk-Hejsager Lokalhistoriske Forening

Formand: Jørgen D. Schmidt,
Halkvej 100, 6100 Haderslev, tlf. 74 57 13 64
Arkiv: Halk Skole,
Hejsagervej, 6100 Haderslev
Leder: Jørgen D. Schmidt

Hoptrup sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Jens M. Knudsen, „Kalmargård“,
Nørbygårdvej 40, Marstrup, 6100 Haderslev,
tlf. 74 57 51 65

Arkiv: Hoptrup Hovedgade 62, 6100 Haderslev
Åbent: Torsdag kl. 14-16 (ikke i skoleferier)
og efter aftale

Leder: Holger Bonde, Lysmosen 34,
Marstrup, 6100 Haderslev, tlf. 74 57 52 74

Moltrup sogns lokalhistoriske Forening

Formand: Karin Bonde,
Bramdrup Lillefort 5, 6100 Haderslev,
tlf. 74 52 23 98

Arkiv: Bramdrup Vestergade 7, 6100 Haderslev
Åbent: Efter aftale

Leder: Hans Skøtt,
Rovstrupvej 61, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 24 25

Starup sogns lokalhistoriske Arkivforening

Formand: Karl Erik Olesen,
Starup Kirkevej 25, 6100 Haderslev,
tlf. 74 52 54 20

Arkiv: Starup Skole, Starup Skolevej,
6100 Haderslev

Åbent: Medio september - ultimo april
hver anden torsdag (lige uger) kl. 19.30 og
efter aftale

Leder: N. P. Bladt,
Bjørnøvej 3, Starup, 6100 Haderslev,
tlf. 74 52 41 95

Vilstrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Orla Iver Madsen,
Skovbrynet 15, 6100 Haderslev,
tlf. 74 52 15 14

E-post: oim@get2net.dk

Arkiv: Bispen, Bispebroen 3, 6100 Haderslev
Åbent: Torsdag kl. 13-16 og efter aftale

Leder: Orla Iver Madsen

Lokalhistorisk Forening for Vonsbæk Sogn

Formand: Holger Eskildsen,
Kildager 30, Bæk, 6100 Haderslev,
tlf. 74 57 91 10

Arkiv: Vonsbæk Skole, Vonsbækvej 88,
6100 Haderslev

Åbent: Tirsdag kl. 15.30-17.00 samt efter aftale

Højer Kommune

Højeregns Lokalhistoriske Forening

Formand: Svend Kristiansen, Østerbyvej 32,
6280 Højer, tlf. 74 78 32 15, fax 74 78 32 17
E-post: sv.kristiansen@mail.tele.dk

Højeregns Lokalhistoriske Arkiv

Møllegade 12, 6280 Højer
Åbent: Mandag kl. 14.30-17 og efter aftale
Brevadresse: Lis Hindrichsen,
Nørregade 38, 6280 Højer, tlf. 73 78 20 45

Lundtoft Kommune

Historisk Forening for Felsted Sogn

Formand: Andreas Asmussen, Kirkevej 2, Fel-
sted, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 53 30

Arkiv: »Patsches Hus«, Præstegårdsvej 4, Fel-
sted, 6200 Aabenraa

Åbent: Onsdag kl. 15-17 (ikke i skoleferier)
eller efter aftale

Leder: Ejgild Dyrmosé, Østergade 8, Felsted,
6200 Aabenraa, tlf. 74 68 57 81

Lokalhistorisk Forening for Kliplev Sogn

Formand: Jørgen Hansen, Lillegade 3, Kliplev,
6200 Aabenraa, tlf. 74 68 76 28

Arkiv: »Straagaards Smedie«, Skolegade 4,
Kliplev, 6200 Aabenraa

Åbent: 1. juni - 1. oktober: Tirsdag og fredag
kl. 15-17 og efter aftale

Leder: Jørgen Hansen

Historisk Sogneforening for Varnæs og Bovrup

Formand: Anne Marie Jensen, Stenagervej 1 B,
Bovrup, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 03 17

Arkiv: Bovrup Aktivcenter,
Bytoften 13, Bovrup, 6200 Aabenraa

Åbent: Efter aftale

Leder: Knud Krog,
Blansvej 28, Bovrup, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 68 00 37

Løgumkloster Kommune

Historisk forening for Løgumkloster Kommune

Formand: Vagn Lauritzen, Ved Dammen 56,
6240 Løgumkloster, tlf. 74 74 43 03 →

Arkiv: Mellemgade 4 st., 6240 Løgumkloster
 Åbent: Mandage kl. 19.30-21.00,
 lørdage kl. 10.00-12.00 samt efter aftale
 Leder: Frede Gotthardsen,
 Ringgade 15, 6240 Løgumkloster, tlf. 74 74 42 04

Nordborg Kommune

Lokalhistorisk Arkiv for

Nordborg Kommune

Løjtertoft 32, 6430 Nordborg, tlf. 74 45 08 29
 Åbent: Mandag kl. 10-17,
 tirsdag-torsdag kl. 10-14
 Leder: Erik Manthei Nielsen,
 Fribjerg 32, 6430 Nordborg, tlf. 74 45 18 10

Egen Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Peter Petersen, Møllevej 6,
 6430 Nordborg, tlf. 74 45 82 36
 Arkiv: Præstevænget 3E, Guderup,
 6430 Nordborg, tlf. 74 45 93 01
 Åbent: Torsdag kl. 16-18 og efter aftale
 Leder: Peter Petersen

Oksbøl Sogns Lokalhistoriske Arkiv

v/ Henning Wriborg, Rytterhaven 3,
 6430 Nordborg, tlf. 74 45 13 49

Nørre-Rangstrup kommune

Lokalhistoriske Forening for Agerskov Sogn

Formand: Niels E. Baunsgaard,
 Bovlund Bjergvej 17, 6535 Branderup J,
 tlf. 74 83 51 20
 Arkiv: Præstegårdsvej 9, 6534 Agerskov
 Åbent: Tirsdag kl. 15-17 og efter aftale
 (lukket i skoleferier)
 Leder: Niels E. Baunsgaard

Lokalhistorisk Forening for Arrild Sogn

Formand: Inger Rahbek Andersen,
 Hofmannsvej 3, Roost, 6535 Branderup,
 tlf. 74 83 43 84
 Arkiv: Skærbækvej 16, Arrild, 6520 Toftlund
 Åbent: Efter aftale
 Leder: Inger Rahbek Andersen

Branderup-Rurup Lokalhistoriske Forening

Formand: Niels Jørgen Petersen,
 Branderup Mark 3, 6535 Branderup, →

tlf. 74 83 52 76

Arkiv: Branderup Bygade 19, 6535 Branderup

Åbent: Efter aftale

Leder: Tage Willadsen,

Branderup Mark 7, 6535 Branderup,

tlf. 74 83 51 37

Lokalhistorisk Forening for Toftlund og Omegn

Formand: Tove Rasmussen, Østergade 41,
 6520 Toftlund, tlf. 74 83 17 33

Arkiv: Søndergade 56, 6520 Toftlund

Åbent: Mandag kl. 16-18 og efter aftale

Lukket i juli måned

Leder: Tove Rasmussen

Lokalhistorisk forening for Bevtoft og Tirslund Sogne

Formand: Søren Kjær, Bevtoftvej 27, Tirslund,
 6541 Bevtoft, tlf. 74 83 19 67

Arkiv: Bevtoft skole, Krügersvej 45, 6541 Bevtoft

Åbent: Mandag kl. 14.30-16.30

Leder: Grethe Iversen, Hyrupvej 43,

6541 Bevtoft, tlf. 74 51 42 60

Rødding Kommune

Rødding lokalhistoriske Arkiv

Søndergyden 15, 6630 Rødding,
 tlf. 73 84 54 34

Åbent: Tirsdag kl. 9-12 og

torsdag kl. 14.30-17.00 og efter aftale

Leder: Hans Carlo Jensen

Brændstrup Hjemstavnsforening

Formand: Johan Roos,

Brændstrup Røddingvej 12, 6630 Rødding,
 tlf. 74 82 30 16

Arkiv: Brændstrup Hjemstavnsforening,

Låsledvej 16 A, 6630 Rødding

Åbent: 1. mandag i hver måned (undt. juni og
 juli) kl. 19-21 og efter aftale.

Leder: Johan Roos

Hjerting sogns historiske udvalg

Formand: Deth Block Jacobsen,

Trøksvej 1, Hjerting, 6630 Rødding,

tlf. 74 84 13 63

Åbent: Efter aftale

Hygum lokalhistoriske Forening

Formand: Peter Fredslund,
 Herredsfogedvej 13, Sdr. Hygum,
 6630 Rødding, tlf. 74 84 53 05
 Arkiv: Ribevej 42, Hygum, 6630 Rødding
 Åbent: Okt.-maj 1. og 3. tirsdag i måneden
 kl. 15-17 og efter aftale.
 Leder: Edith Jensen,
 Lindeallé 2, Sdr. Hygum, 6630 Rødding,
 tlf. 74 84 52 28

Lokalhistorisk forening for Jels sogn

Formand: Margit Falkenberg Ottosen,
 Jelsvej 39, Grønnebæk, 6630 Rødding,
 tlf. 74 55 22 45
 Arkiv: Jels Torvet 2, Jels, 6630 Rødding
 Åbent: Efter aftale
 Leder: Niels Clausen, Jels Toftevej 6,
 6630 Rødding, tlf. 74 55 30 50

Lintrup Sogns lokalhistoriske udvalg

v/Mogens Lorentzen,
 Grænsevej 1, Foldingbro, 6660 Lintrup,
 tlf. 74 85 53 45
 Arkiv: Lintrup skole, Kirkepladsen 1,
 6660 Lintrup
 Åbent: 1. og 3. tirsdag i måneden kl. 16-18
 og efter aftale.
 Leder: Mogens Lorentzen

Skodborg Hjemstavnsforening

Formand: Kirsten Fynbo,
 Rugtoften 43, Skodborg, 6630 Rødding,
 tlf. 74 84 81 48,
 Arkiv: Vestergade 3, Skodborg,
 6630 Rødding, tlf. 74 85 01 04
 Åbent: Onsdag kl. 9.30-12, torsdag
 kl. 17.30-19.30 og efter aftale
 Leder: Kristian Jørgensen, Engvej 21A,
 Skodborg, 6630 Rødding, tlf. 74 84 81 11
 E-post: skodborg-hjemstavnsarkiv@mail.tele.dk

Skrave Hjemstavnsforening

Formand: Karl Kristoffer Juhl, Skravevej 28,
 Langetved, 6630 Rødding, tlf. 74 84 71 75
 Arkiv: Skrave Skole
 Åbent: 1. mandag i måneden kl. 19.30-20.30
 (i vinterhalvåret) og efter aftale

**Lokalhistorisk Forening
for Øster Lindet Sogn**

Formand: Arne Buhrkal,
 Villavej 7, Ø. Lindet, 6630 Rødding,
 tlf. 74 84 61 54
 Arkiv: Stadionvej 5, Øster Lindet, 6630 Rødding
 Åbent: 1. torsdag i måneden kl. 14-17 og
 efter aftale
 Leder: Jacob Holst,
 Terpvej 57, Ø. Lindet, 6630 Rødding,
 tlf. 74 84 64 20

Rødekro Kommune**Lokalhistorisk Forening
for Rødekro Kommune**

Formand: Ellen Jensen,
 Stationsvej 36, Hovslund, 6230 Rødekro,
 tlf. 74 66 44 04
 Arkiv: Borgerhuset, Østergade 40C,
 6230 Rødekro
 Åbent: Hver mandag kl. 15-17 og efter aftale
 Leder: Poul Agerbæk,
 Bøgeparken 37, 6230 Rødekro, tlf. 74 66 17 47

Skærbæk Kommune**Rejsby-arkivet**

Formand: Niels L. Petersen,
 Hovedvejen 33, Kærbølling, 6780 Skærbæk,
 tlf. 74 75 33 64

Rømø lokalhistoriske Forening

Formand: Rosa Schmidt,
 Ternevej 11, Havneby, 6792 Rømø,
 tlf. 74 75 52 10
 Arkivleder: Arne Jørgensen, Strømmen 10,
 6792 Rømø, tlf. 74 75 63 47

Historisk Samfund i Brøns

v/ Godfred Degn, Astrupvej 68, 6780 Skærbæk

Historisk Forening for Skærbæk og Omegn

Formand: H. E. Sørensen, Melbyvej 27,
 6780 Skærbæk, tlf. 74 75 17 04
 Arkiv: Skærbækegnens Museum,
 Storegade 47, 6780 Skærbæk.
 tlf. 74 75 20 52
 Åbent: Juni-oktober mandag-fredag kl. 10-17
 Leder: Bodil Bjerre

*Sundeved Kommune***Historisk Forening for Sundeved**

Formand: Jørgen Schmidt, Kirkeagervej 3,
V. Sottrup, 6400 Sønderborg, tlf. 74 46 71 94

Arkiv: Truenbrovej 21 A, Avnbøl,
6400 Sønderborg

Åbent: Onsdag kl. 15-18 og efter aftale
(juli kun efter aftale)

Leder: Marie Hansen, Eckersbergvej 18, Blans,
6400 Sønderborg, tlf. 74 46 14 70

Selskabet for Nydamforskning

Formand: Vincent Jessen, Peberbjerg,
Skovbyvej 14, 6470 Sydals, tlf. 74 41 57 47

Arkiv: Nydamskolen, Vester Sottrup,
6400 Sønderborg

Åbent: Efter aftale

Leder: Heddy Franke, Jomfrustien 11,
6400 Sønderborg, tlf. 74 42 63 82

Udstilling: Nydamhuset, Nydamvej 41,
Øster Sottrup, 6400 Sønderborg

*Sydals Kommune***Lokalhistorisk forening for Kegnæs sogn**

Formand: Bjarne Hansen, Storetoft 25, Kegnæs,
6470 Sydals, tlf. 74 40 51 85

Arkiv: Kegnæs Skole, Østerbyvej 11,
Kegnæs, 6470 Sydals

Åbent: 1. mandag i måneden kl. 18-19.30
og efter aftale

Leder: Anna Hansen, Storetoft 25, Kegnæs,
6470 Sydals, tlf. 74 40 51 85

Tandslet Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Anne Marie Hymøller, Lebvøvej 27,
6470 Sydals, tlf. 74 40 74 07

Arkiv: Tandslet skole, Ertebjergvej 2, 6470
Sydals

Åbent: Torsdag kl. 19-21,
2. torsdag i hver måned kl. 14-21,
(lukket i skoleferien)

Leder: Sven Iversen, Østkystvej 117, Ertebjerg,
6470 Sydals, tlf. 74 40 77 85

Lysabild Sognehistoriske Forening

Formand: Viggo Vandkær Thomsen, »Degne-
gården«, Lysabildgade 1, Lysabild, 6470 Sydals,
tlf. 74 40 42 84 (kl. 9-10, 17-18) →

Arkiv: Lysabild Skole, østfløjen,

Lysabildgade 2, Lysabild

Åbent: 1. torsdag i hver måned kl. 18-20 og
efter aftale med arkivlederen: Bent Bonefeld,
Mommarmvej 368, Mommark, 6470 Sydals,
tlf. 74 40 77 82

Lokalhistorisk Forening for Hørup sogn

Formand: Chresten A. Krogh,
Majbølvej 17, 6470 Sydals, tlf. 74 41 53 12

Arkiv: Hørup Centralskole, Vestervej 42,
Kirkehørup, 6470 Sydals

Åbent: Hver mandag eftermiddag i vinterhalv-
året og efter aftale med arkivlederen

Anna Kirstine Nielsen, Mjånghøj 11,
6470 Sydals, tlf. 74 41 52 65

*Sønderborg Kommune***Lokalhistorisk Forening
for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg**

Formand: Bent Lundt, Skriverløkken 5, 1. th.,
6400 Sønderborg, tlf. 74 42 93 35

Lokalhistorisk Arkiv**for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg**

Formand: Kai Viggo Jørgensen,
H. P. Hanssensvej 2, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 42 61 19

Arkivafdeling: Kirkegade 8, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 43 27 10

Åbent: Mandag kl. 9-12, onsdag kl. 15-17

Leder: H. C. Carstensen,
Sundquistgade 7, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 42 52 75

Arkivafdeling: Torvet 2, Ulkebøl,
6400 Sønderborg, tlf. 74 42 93 66

Åbent: Tirsdag kl. 10-12, onsdag kl. 19.30-21
og efter aftale

Leder: Sophie Rasmussen, Sneppevej 5, Skovby,
6470 Sydals, tlf. 74 40 48 63

*Tinglev Kommune***Lokalhistorisk Forening
for Tinglev Kommune**

Formand: Benny Lau, Kværnholtvej 16,
6372 Bylderup-Bov, tlf. 74 76 11 00

Arkiv: Tinglev Bibliotek,
Tinglev Midt 2, 6360 Tinglev, tlf. 73 34 36 45 →

Åbent: Mandag-torsdag kl. 12-18, fredag og lørdag kl. 10-13 (lørdag kun 1. sept.-30. april)
Leder: Ina Juhl,
Porsevænget 4, 6360 Tinglev, tlf. 74 64 32 61

Tønder Kommune

Lokalhistorisk Forening for Tønder Kommune

Formand: Kaj Elkjær Larsen,
Grev Schacksvej 3, 6270 Tønder, tlf. 74 72 20 20
Arkiv: Biblioteket, Richtsensgade 10,
6270 Tønder, tlf. 74 72 33 26
Åbent: Tirsdag kl. 13-18, onsdag-torsdag kl. 13-17 og efter aftale (lukket i juli)
Leder: Britta Bargfeldt, Østergade 19,
6270 Tønder, tlf. 74 72 33 11

Vojens Kommune

Lokalhistorisk Forening for Vojens Kommune

Formand: Preben F. Nørup,
Kædevænget 1, 6500 Vojens, tlf. 74 54 16 02
Arkiv: Møllerens Hus, Tørning Mølle, Tørningvej 7, Hammelev, 6500 Vojens, tlf. 74 50 70 31
Åbent: Tirsdag kl. 19-21, torsdag kl. 14-16 og efter aftale
Leder: Laurids Lund,
Hovedgaden Vest 104, Over Jerstal,
6500 Vojens, tlf. 74 54 73 45

Lokalhistorisk Forening for Jegerup sogn

Formand: Mathias Nørgaard, Haderslevvej 2,
6500 Vojens, tlf. 74 50 61 84
Arkiv: Jegerup skole, Bygaden 16, Jegerup,
6500 Vojens
Åbent: 1. mandag i måneden kl. 19-21
Leder: Kaj Sandholdt, Kærager 8, Jegerup,
6500 Vojens, tlf. 74 54 29 80

Lokalhistorisk Forening for Oksenvad Sogn og Omegn

Formand: Ernst K. Svennesen, Vadstedvej 10,
Oksenvad, 6560 Sommersted, tlf. 74 50 43 05
E-post: ernstks@tiscali.dk
Arkiv: Øster Lindetvej 5, Oksenvad,
6560 Sommersted
Åbent: Efter aftale.
Leder: Ernst K. Svennesen

Aabenraa Kommune

Ensted sogns lokalhistoriske forening

Formand: Niels H. Rossen,
Sdr. Hostrup Bygade 64, 6200 Aabenraa
Arkiv: Dybkærvej 2, Stubbæk, 6200 Aabenraa
Åbent: Torsdag kl. 14-16 og efter aftale
Leder: Frederik Daabeck, Ågade 12, Klipleve,
6200 Aabenraa, tlf. 74 68 81 25

Løjt lokalhistoriske Forening

Formand: Erling Madsen, Dybvighoved Møllevej 1, 6200 Aabenraa, tlf. 74 61 78 04
Foreningens billedarkiv er åbent efter aftale med formanden.
Arkiv og Lokalmuseum: Rundemølle
Henv.: Erling Madsen, tlf. 74 61 78 04 eller
Jacob Holdt, tlf. 74 61 77 90

Aabenraa Byhistoriske Forening

Formand: Carlo Daus-Petersen, Kaholt 12,
6200 Aabenraa, tlf. 74 62 23 17

Biblioteker

Augustenborg Kommune

Augustenborg Kommunes biblioteker
6440 Augustenborg, tlf./fax 74 47 16 71
Afdelinger i Augustenborg og Fynshav

Bov Kommune

Bov Bibliotek, Bovvej 4, 6330 Padborg,
tlf. 74 67 34 54, fax 74 67 34 88
E-post: bov.bibliotek@bovkommune.dk
Internet: www.bovbibliotek.dk
Filial i Holbøl

Bredebro Kommune

Bredebro Bibliotek
6261 Bredebro, tlf. 74 71 14 28
Afdeling af Vestsønderjyllands Bibliotek
E-post: biblioteket@toender.dk
Internet: www.vestsoenderjyllandsbibliotek.dk

Broager Kommune

Sundeved & Broagerlands Biblioteker
 Storegade 6 A, 6310 Broager, tlf. 74 44 16 13
 E-post: biblioteket@broager.dk
 Åbent: Mandag, tirsdag, torsdag og
 fredag kl. 13-18, onsdag kl. 9-15
 l. lørdag i måneden kl. 10-14

Christiansfeld Kommune

Christiansfeld Bibliotek
 Nørregade 12, 6070 Christiansfeld
 tlf. 74 56 18 37, fax 74 56 11 49

Gram Kommune

Gram Bibliotek, Østergade 10, 6510 Gram,
 tlf. 73 82 11 90, fax 73 82 11 99
 E-post: biblioteket@gramkom.dk

Gråsten Kommune

Gråsten Bibliotek
 6300 Gråsten, tlf. 74 65 13 75, fax 74 65 03 95
 E-post: graasten.bibliotek@graasten.dk
 Internet: www.graasten.dk

Haderslev Kommune

Haderslev Bibliotek
 Bispebroen 3, 6100 Haderslev,
 tlf. 74 22 21 20, fax 74 22 21 23
 E-post: biblioteket@haderslev.dk
 Internet: www.haderslevbibliotek.dk
 Åbent: Mandag-fredag kl. 10-18,
 lørdag kl. 10-13

Højer Kommune

Højer Bibliotek, Digeskolen, 6280 Højer, →

RØDDING HØJSKOLE I SØNDERJYLLAND

lukker op for andre lande og med-
 mennesker. Almene højskolekurser,
 rejsekurser og emnekurser om
 litteratur, sprog, musik, kunst, etik m.m.

Ring 74 84 22 84
 og se vores hjemmeside
www.roedding-hoejskole.dk

tlf. 74 78 26 86, fax 74 78 26 85
 Afdeling af Vestsønderjyllands Bibliotek
 E-post: bibliotek@hoejer.dk
 Internet: www.vestsoenderjyllandsbibliotek.dk

Lundtoft Kommune

Felsted Bibliotek
 Sønderborgvej 137, Felsted, 6200 Aabenraa,
 tlf. 74 68 53 20

Kliplev Bibliotek
 Skolegade 12, Kliplev, 6200 Aabenraa,
 tlf. 74 68 78 37

Bovrup Bibliotek
 Bytoften 13, Bovrup, 6200 Aabenraa,
 tlf. 73 32 30 11

Løgumkloster Kommune

Løgumkloster Bibliotek,
 Storegade 16, 6240 Løgumkloster,
 tlf. 74 74 30 42, fax 74 74 30 57
 E-post: bibliotek@loegumkloster.dk
 Åbent: Man. kl. 13-19, tirs. og ons. kl. 13-17,
 tors. kl. 10-18, fre. kl. 15-17 og lør. kl. 10-13

Nordborg Kommune

Nordborg Bibliotek,
 Løjtetoft, 6430 Nordborg,
 tlf. 74 45 03 36 , fax 74 45 08 20
 E-post: bibliotek@nordborg.dk
 Internet: www.nordborg.dk/biblioteket
 Filial i Guderup

Nørre-Rangstrup Kommune

Nørre-Rangstrup Bibliotek,
 Toldbodgade 8, 6520 Toftlund,
 tlf. 73 21 22 33, fax 73 21 22 34

Rødding Kommune

Rødding Bibliotek
 Søndergyden 15, 6630 Rødding,
 tlf. 73 84 54 44
 E-post: bibl@roedding.dk
 Åbent: Man. kl. 13-19, ons. og fre. kl. 13-17,
 tirs. og tors. kl. 10-17,
 lør. okt.-marts kl. 10-13,
 uge 7, 26-31 og 42 kl. 13-17

Afdelingen i Jels,
Søndergade 25, 6630 Rødding,
tlf. 74 55 23 96
Åbent: Mandag kl. 14-16,
tirsdag kl. 16-18, torsdag og fredag kl. 15-17
Afdelingen i Skodborg, Søndergade 2, 6630
Rødding, tlf. 74 84 85 69
Åbent: Mandag og onsdag kl. 14-17,
torsdag kl. 17.30-19.30

Rødekro Kommune

Rødekro Bibliotek Vestergade 20,
6230 Rødekro, tlf. 74 66 26 23
Internet: www.roedekrobib.dk

Skærbæk Kommune

Skærbæk Bibliotek, Jernbanegade 2,
6780 Skærbæk, tlf. 74 75 17 80
Afdeling af Vestsønderjyllands Bibliotek
E-post: biblioteket@6780.dk
Internet: www.vestsoenderjyllandsbibliotek.dk

Sundeved Kommune

Sundeved & Broagerlands Biblioteker,
Skolevej 8, Vester Sottrup, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 46 74 30
E-post: biblioteket@sundeved.dk
Internet: www.sunbro.dk

Sydals Kommune

Sønderborg og Sydals Kommuners Biblioteker,
Vestervej 1-3, Hørup, 6470 Sydals,
tlf. 73 11 50 96, fax 74 41 60 73
E-post: sydalsfilial@sonderborg.dk

Sønderborg Kommune

Sønderborg og Sydals Kommuners Biblioteker,
Kongevej 19, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 42 26 31, fax 74 43 09 18
Internet: www.biblioteket.sonderborg.dk
Sekretariatet: Fax 74 42 26 18
Filialer: Ulkebøl, Torvet 1, tlf. 74 42 82 58
Dybbøl, Gl. Aabenraavej 20, tlf. 74 48 84 88
Sydals, Vestervej 1, 6470 Sydals, tlf. 73 11 50 96

Tinglev Kommune

Tinglev Bibliotek og Turistinformation
Tinglev Midt, 6360 Tinglev, tlf. 73 34 36 45

Bolderslev Lokalbibliotek
Smedefod 10A, 6392 Bolderslev,
tlf. 74 64 64 35
Bylderup-Bov Lokalbibliotek
Bylderup-Bov Bygade 17,
6372 Bylderup-Bov,
tlf. 74 76 21 41

Tønder Kommune

Vestsønderjyllands Bibliotek,
Richtsensgade 10, 6270 Tønder,
tlf. 74 72 33 26, fax 74 72 33 21
E-post: biblioteket@toender.dk
Internet: www.vestsoenderjyllandsbibliotek.dk

Vojens Kommune

Vojens Bibliotek,
Rådhuscentret 5, 6500 Vojens
tlf. 74 20 39 00, fax 74 20 39 10
E-post: biblioteket@vojens.dk

Aabenraa Kommune

Det sønderjydske Landsbibliotek,
Haderslevvej 3, 6200 Aabenraa,
tlf. 73 63 36 00, fax 74 62 14 80
E-post: dsl@dslbibl.dk
Internet: www.dslbibl.dk

TYSKE BIBLIOTEKER

Aabenraa

Deutsche Zentralbücherei Apenrade
Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 62 11 58, fax 73 62 07 36
E-post: zentral@buecherei.dk
Internet: www.buecherei.dk
Åbent: Man. og tirs. kl. 10-18, ons. kl. 13-18,
tors. og fre. kl. 10-18, lør. kl. 10-13
Desuden 2 bogbusser

Haderslev

Deutsche Bücherei Hadersleben,
Åstrupvej 9, 6100 Haderslev,
tlf. 74 52 15 29, fax 74 52 15 29
E-post: hadersleben@buecherei.dk
Internet: www.buecherei.dk
Åbent: Mandag, tirsdag og
fredag kl. 10-12 og 14-17, torsdag kl. 10-12
og kl. 14-18. I lørdag i måneden kl. 10-13

Sønderborg

Deutsche Bücherei Sønderburg
 Rønhaveplads 12, 6400 Sønderborg
 tlf. 74 42 57 65, fax 74 42 57 69
 E-post: sonderburg@buecherei.dk
 Internet: www.buecherei.dk
 Åbent: Mandag, tirsdag og fredag kl. 9-12.30 og
 15-17, torsdag kl. 9-12.30 og kl. 15-18
 l. lørdag i måneden kl. 10-13

Tinglev

Deutsche Bücherei Tingleff
 Hovedgaden 100, 6360 Tinglev,
 tlf. 74 64 35 77, fax 74 64 38 77
 E-post: tingleff@buecherei.dk
 Internet: www.buecherei.dk
 Åbent: Mandag, tirsdag og fredag kl. 10-12 og
 13.30-17, torsdag kl. 10-12 og 13.30-18
 l. lørdag i måneden kl. 10-13

Tønder

Deutsche Bücherei Tøndern
 Popsensgade 6, 6270 Tønder, tlf. 74 72 33 59
 Åbent: Mandag, tirsdag og fredag kl. 10-12 og
 13.30-17, torsdag kl. 10-12 og 13.30-18
 l. lørdag i måneden kl. 10-13

Frie skoler

Ungdoms- og efterskoler

Efterskoleforeningen**Foreningen af Frie Ungdoms- og Efterskoler**

Sekretariat: Vartov, Farvergade 27, opg. H,
 1463 København K,
 tlf. 33 12 86 80, fax 33 93 80 94
 E-post: info@efterskole.dk
 Formand: Lærer Anna Kolind,
 Snevrevej 2, Højrup, Horne, 9850 Hirtshals,
 Tlf. 98 94 96 77

Agerskov Ungdomsskole

Vellerupvej 25, 6534 Agerskov,
 tlf. 74 83 33 15, fax 74 83 39 62
 E-post: au.525300@skolekom.dk
 Internet: www.agerskov-ungdomsskole.dk
 Oprettet 1919 (hvilende 1930-42)
 Forstander: Lars Kristensen

Broagerlands Efterskole

Dyntvej 113, 6310 Broager, tlf. 74 44 27 62
 Oprettet 1992
 Forstanderpar: Ingeborg og Georg Pedersen

Deutsche Nachschule Tingleff

Grønnevej 51, 6360 Tinglev,
 tlf. 74 64 48 20, fax 74 64 48 79
 E-post: nachschule@tingleff.dk
 Internet: www.nachschule.dk
 Oprettet 1951
 Forstander: Bendix Brodersen

Dybbøl Efterskole

Ragebølskovvej 3, 6400 Sønderborg
 tlf. 74 48 70 80, fax 74 48 70 81
 Oprettet 1992
 Forstander: Evelyn og
 Erik Rosenbæk Bollerslev

Efterskolen Strand på Danebod

Færgevej 5, Fynshav, 6440 Augustenborg
 tlf. 74 42 21 60
 Oprettet 2001
 Forstander: Lone Plesner

LØGUMKLOSTER HØJSKOLE

Lange kurser 3, 4, 5 måneder hvert forår
 incl. studietur til Kina eller Sydafrika. Også
 dagelever. Gode støttemuligheder. Ca. 40
 korte kurser sommer og efterår. Få vores
 program.

Løgumkloster Højskole
 tlf. 74 74 40 40 Fax: 74 74 45 51
 Email: info@lkhojskole.dk www.lkhojskole.dk

Emmerske Efterskole

Åbenråvej 14, St. Emmerske, 6270 Tønder,
tlf. 74 72 44 33

Internet: www.emmerskeefterskole.dk

Oprettet 1978

Forstanderpar: Mette og Niels Johansen

Frøslevlejrens Efterskole

Lejrvejen 85, 6330 Padborg,
tlf. 74 67 66 44, fax 74 67 67 94

E-post: post@froeslevlejrens-efterskole.dk

Internet: www.froeslevlejrens-efterskole.dk

Oprettet 1996

Forstanderpar: Heidi og Bjarne Flyman

Gram Efterskole

Slotsvej 19-21, 6510 Gram,
tlf. 74 82 04 82, fax 74 82 03 94

Oprettet 1998

Forstander: Werner Sternberg

Højer Ungdomsskole

Nørrevej 68, 6280 Højer,
tlf. 74 78 21 40, fax 74 78 22 40

Oprettet 1951

Forstanderpar: Bodil og Wolfgang Dibbern

Kongeådalens Efterskole

Foldingbrovej 19, Dover, 6660 Lintrup,
tlf. 74 85 53 33, fax 74 85 50 00

E-post: info@keskole.dk

Internet: www.kongeaaadalens-efterskole.dk

Oprettet 1979

Forstander: Jes Imer

Løgumkloster Efterskole

Tønder Landevej 6, 6240 Løgumkloster
tlf. 74 74 36 52

Oprettet 1951

Forstanderpar: Ulla og Jens Peter Rejkjær

Nordborg Slots Efterskole

6430 Nordborg, tlf. 74 45 15 28, fax 74 49 11 51
Oprettet 1922

Forstanderpar: Merete og Arley D. Bastiansen

Rejsby Europæiske Efterskole

Kogsvej 3, 6780 Skærbæk,
tlf. 74 75 36 22, fax 74 75 30 04

Oprettet 1994

Forstander: Thorsten Matthiesen

Rens Ungdomsskole

Pebersmarkvej 21, Rens, 6372 Bylderup-Bov,
tlf. 74 64 83 70

Oprettet 1921

Forstander: Olav Velds

Rinkenæs Ungdomsskole

Sejrsvej 100, Rinkenæs, 6300 Gråsten
tlf. 74 65 13 08, fax 74 65 36 08

E-post: post@rinkenaes.dk

Internet: www.rinkenaes.dk

Oprettet 1952

Forstanderpar: Lis og John Østergaard

Skamlingsbanke Ungdomsskole

Gl. Skamlingvej 1, 6093 Sjølund, tlf. 75 57 40 26
Internet: www.skamling.dk

Oprettet 1955

Forstander: Ole-Kristian Warthoe

Sommersted Ungdomsskole

Talind 2, 6560 Sommersted,
tlf. 73 50 40 40, fax 74 50 49 55

E-post:

kontoret.543300@sommersted-ungdomssk.dk

Internet: www.sommersted-ungdomssk.dk

Oprettet 1951

Forstander: Torsteen Nielsen

Sundeved Ungdomsskole

Storegade 5, Bovrup, 6200 Aabenraa, →

De fleste kender Skærbæk og alle kender Rømø

*...og vi synes selv, at vi er værd
at lære nærmere at kende,
fordi vi har meget at byde på!*

Skærbæk Kommune

Storegade 51 · 6780 Skærbæk
Telefon 73 95 95 95 · Fax 73 95 95 73
www.skaerbaek.dk

tlf. 74 68 03 11
 Oprettet 1957
 Forstander: Bjarne Ebbesen

Sønderjyllands Idræts- og Naturefterskole

Idrætsvej 23, 6240 Løgumkloster,
 tlf. 74 74 49 90, fax 74 74 59 90
 E-post: sine@sine.dk - Internet: www.sine.dk
 Oprettet 1997
 Forstander: René Jacobsen

Vojens Ungdomsskole

Ungdomsskolevej 8, 6500 Vojens,
 tlf. 74 54 11 29, fax 73 20 22 09
 Oprettet 1939
 Forstander: Bjarne Friis Pedersen

Aabæk Efterskole

Jørgensgård Skovvej 101, 6200 Aabenraa,
 tlf. 74 62 50 63, fax 74 62 53 55
 Oprettet 1970
 Forstander: Jørgen Kusk

Højskoler

Løgumkloster Højskole

Brorsonsvej 2, 6240 Løgumkloster,
 tlf. 74 74 40 40, fax 74 74 45 51
 E-post: info@lkhojskole.dk
 Internet: ww.lkhojskole.dk
 Oprettet 1960
 Forstandere: Vita og Bent Andreasen

Rødning Højskole

Flors Allé 1, 6630 Rødning,
 tlf. 74 84 22 84
 Oprettet 1844
 Forstander: Annemarie Morris

Rønshoved Højskole

Højskolevej 4, Rønshoved, 6340 Kruså,
 tlf. 74 60 83 18, fax 74 60 85 46
 E-post: info@ronshoved.dk
 Internet: www.ronshoved.dk
 Oprettet 1921
 Forstanderpar: Thue og Nina Kjærhus

Idræts højskolen i Sønderborg

6400 Sønderborg, tlf. 74 42 18 48, fax 74 42 17 89
 E-post: admin@ihs.dk
 Internet: www.ihs.dk
 Oprettet 1952
 Forstander: Kjeld Klintø

Musik og Teaterhøjskolen

Herredstedgade 6-8, 6520 Toftlund,
 tlf. 74 83 01 04
 E-post: kontor@musikogteater.dk
 Internet: www.musikogteater.dk
 Oprettet 1984
 Forstander: Karsten Biering Dressø

Højskolen Østersøen

Flensborgvej 50, 6200 Aabenraa,
 tlf. 74 62 47 00, fax 74 62 47 01
 E-post: adm@hojoster.dk
 Internet: www.hojoster.dk
 Oprettet 1993
 Forstanderpar: Peter Buhrmann

Husholdningsskoler og håndarbejdsskoler

Kost & Tekstilskolen

Præstegårdvej 11, 6630 Rødning
 tlf. 74 84 25 00, fax 74 84 25 08
 E-post: mail@kostogtekstilskolen.dk
 Internet: www.kostogtekstilskolen.dk
 Oprettet 1981
 Forstander: Annelise Zander

● **Kursus & konferencecenter**
 ● **Festlokaler til enhver begivenhed**
 ● **All slags mad ud af huset**

Husk vi leverer også SMØRREBØD UD AF HUSET

RESTAURANT & KURSUSCENTER
 Haderslevvej 7 • 6200 Aabenraa • Tel. 7462 2848 • Fax. 7463 1248
 Folkehjem@mail-telia.dk • Se mere på www.folkehjem.dk

FOLKI:HJEM

Kirkemusikskoler

Løgumkloster Kirkemusikskole

Vestergade 9-13, 6240 Løgumkloster
tlf. 74 74 40 70

E-post: lkms@km.dk

Internet: www.locus-dei.dk

Telefontid: Mandag-fredag kl. 8.30-12.30 samt
tirsdag, onsdag og torsdag kl. 13.30-15.30

Rektor: Peter Langberg

Telefontid: Tirsdag, onsdag og torsdag
kl. 9.30-12.30

Horsens afdeling, tlf. 74 74 40 70

Erhvervsskoler

EUC SYD

Erhvervs-Uddannelses-Center Syd
Grundtvigs Allé 88, 6400 Sønderborg
tlf. 74 12 42 42, fax 74 12 42 00

Med uddannelsessteder i Aabenraa, Tønder,
Haderslev og Sønderborg
Direktør: Svend Aage Olsen

Gråsten Landbrugsskole

Fiskbækvej 15, 6300 Gråsten
tlf. 74 65 10 24, fax 74 65 06 24

E-post: adm@graastens.dk

Internet: www.gl.dk

Oprettet 1924

Forstander: Peder Damgaard

F L E N S B O R G

AVIS

Tættere på i grænselandet

Tlf. 00 49-4 61 / 50 45-0
www.flensborg-avis.de

KØBMANDSSKOLEN

Aabenraa Business College

Dronning Margrethesvej 6-12, 6200 Aabenraa

Dagskolen: Tlf. 73 62 73 00

Kursus Center: Tlf. 73 62 73 62

Fax 73 62 73 01

Forstander: Torben Jessen

Mommark Handelskostskole

Mommarkvej 376, 6470 Sydals, tlf. 74 40 79 13

Forstander: Jens Schultz

Viceforstander: Karen Marie Madsen

Administrationschef: Bente E. Jensen

Skolen for Social- og

Sundhedsuddannelser

Bjergparken, Postboks 120, Bjerggade 4M, 6200

Aabenraa, tlf. 73 33 43 00, fax 73 33 43 01

E-post: sosu@sosu-aabenraa.dk

Internet: sosu-aabenraa.dk

Sønderborg Handelsskole

Sdr. Landevej 30, 6400 Sønderborg, tlf. 73 42 55 25

Direktør: Frede Kühl

Tønder Handelsskole

Martin Hammerichsvej 2, 6270 Tønder

tlf. 74 72 43 53, fax 74 72 05 84

E-post: toendhs@toendhs.dk

Internet: www.toha.dk

Gymnasier og voksen- uddannelsescentre

Gymnasier

Amtsgymnasiet i Sønderborg

Grundtvigs Allé 86, 6400 Sønderborg

tlf. 74 42 05 01, fax 74 43 32 38

E-post: ags@amts gym-sdbg.dk

Internet: www.amts gym-sdbg.dk

Rektor: Birgitte Vedersø

**Deutsches Gymnasium
für Nord Schleswig**

Svinget 26-28, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 62 26 36, fax 74 62 76 60
Rektor: Ilse Friis

Haderslev Katedralskole

Christiansfeldvej 31, Postboks 135,
6100 Haderslev,
tlf. 74 52 27 21, fax 74 53 46 27
E-post: adm@haderslev-gym.dk
Internet: www.haderslev-katedralskole.dk
Rektor: Lars Kofoed-Jensen

Studenterkurset og

Kostskolen i Sønderjylland

Vestergade 8, 6520 Toftlund
tlf. 74 83 20 62, fax 74 83 20 63
Rektor: Niels Leth Sørensen
Afdelingsinspektør: Hans Erik Erichsen

Sønderborg Gymnasium og HF

Kongevej 37, 6400 Sønderborg
tlf. 74 42 34 27, fax 74 42 80 27
E-post: sg@sndrborg-gym.dk
Internet: www.sndrborg-gym.dk
Rektor: Karl Kristian Højberg

Tønder Gymnasium og HF

Astronom Hansens Gade 9,
Postboks 143, 6270 Tønder,
tlf. 74 72 10 28, fax 73 61 33 97
Rektor: Jesper Vildbrad

Aabenraa Gymnasium og HF

Forstallé 14, Postboks 50, 6200 Aabenraa
tlf. 74 62 23 11, fax 74 62 33 24
E-post: rektor@aabgym.dk
Internet: www.aabgym.dk
Rektor: Ole Daneved

Voksenuddannelsescentre

VUC Sønderjylland

Vestergade 12, 6200 Aabenraa,
tlf. 73 61 33 33, fax 73 61 33 99
E-post: post@vucsyd.dk
Leder: Hans Jørgen Hansen

VUC Sønderjylland Tønder afdeling

Richtsensgade 12, 6270 Tønder,
tlf. 73 61 33 35, fax 73 61 33 97
E-post: toender@vucsyd.dk
Afdelingsforstander: Hans Pilegaard

VUC Sønderjylland Gram afdeling

Åvej 3, 6510 Gram,
tlf. 73 61 33 31, fax 73 61 33 94
E-post: gram@vucsyd.dk
Afdelingsforstander: Ole Stryhn

VUC Sønderjylland Haderslev afdeling

Christiansfeldvej 31D, 6100 Haderslev
tlf. 73 61 33 32, fax 73 61 33 95
E-post: haderslev@vucsyd.dk
Afdelingsforstander: Lise S. Laursen

VUC Sønderjylland Sønderborg afdeling

Sct. Jørgens Skole, Asylvej 16-18,
6400 Sønderborg, tlf. 73 61 33 34, fax 73 61 33 96
Afdelingsforstander: Elin Lunding

VUC Sønderjylland Aabenraa afdeling

Nygade 20, 6200 Aabenraa
tlf. 73 61 33 36, fax 73 61 33 98
E-post: aabenraa@vucsyd.dk
Afdelingsforstander: Torben Bjerring

Videregående uddannelser

CVU Sønderjylland

(Center for videregående Uddannelse)

Lembckesvej 3-7, 6100 Haderslev,
tlf. 73 22 24 00, fax 73 22 24 44
E-post: cvu@cvusonderjylland.dk
Internet: www.cvusonderjylland.dk
Læreruddannelse
Pædagoguddannelse
Efter- og Videreuddannelse
Konsulentenhed

Den Sønderjyske Sygeplejeskole

Agervang 2, 6400 Sønderborg
tlf. 74 43 65 30, fax 74 42 50 16

Design Seminariet

Søndergade 21, 6280 Højer
tlf. 74 78 27 33, fax 74 78 92 25

Seminariet i Aabenraa

Sønderjyllands Pædagogseminarium
Dr. Margrethesvej 11-13, 6200 Aabenraa
tlf. 74 62 40 06, fax 74 62 27 03
E-post: aabenraasem@aabenraasem.dk
Rektor: Peder Andersen

Turistforeninger

Samvirkende danske Turistforeninger

Formand: Palle Ømark,
Violvej 4, 3050 Humlebæk, tlf. 49 19 23 25
Internet: www.sdt.dk
Sekretariat: Skeelslund, 9440 Aabybro
tlf. 98 24 47 33

Turist-Marketing Sønderjylland

H. P. Hanssens Gade 5, 6200 Aabenraa,
tlf. 73 31 20 20, fax 73 31 20 21
Formand: Amtsdirektør Niels Johannesen
Leder: Michael Hansen

Augustenborg Turistbureau

Storegade 28, 6440 Augustenborg
tlf. 74 47 17 20, fax 74 47 28 99
E-post: info@visitaugustenborg.com
Internet: www.visitaugustenborg.com
Bureauleder: Jonna Schmidt Hansen

Turistforeningen for Christiansfeld og Omegn

Formand: Andreas Gaarde,
N. J. Holms Park 45, 6070 Christiansfeld,
tlf. 74 56 06 40
Bureau: Kongensgade 9A, 6070 Christiansfeld,
tlf. 74 56 16 30, fax 74 56 32 18
E-post: turist@christiansfeld.dk
Internet: www.christiansfeld.com

Gram Turistinformation

Østergade 10, 6510 Gram,
Leder: Lars Thomassen,
tlf. 73 82 11 90, fax 73 82 11 99
E-post: visitgram@gramkom.dk

Haderslev Turistforening

Formand: Flemming Hansen, Kreditbanken,
Nørregade 13, 6100 Haderslev
Bureau: Honnørkajen 1, 6100 Haderslev,
tlf. 74 52 55 50
Turistchef: Kerstin Petersen

Højer Turistbureau

Møllegade 12, 6280 Højer,
tlf. 74 78 29 93, fax 74 78 28 93
E-post: info@visithoejer.dk

Nordborg Turistbureau

Stationsvej 14, 6430 Nordborg,
tlf. 74 45 05 92, fax 74 45 05 96
E-post: info@nordborg.dk
Internet: www.visitals.dk
Bureauleder: Lene Østergaard

Turistforeningen for Rødding Kommune

Formand: Conni B. Tetens, Haraldsholmvej 7,
Jels, 6630 Rødding, tlf. 74 55 25 35
Bureau: Midtsønderjyllands Turistbureau,
Møllegade 5, Jels, 6630 Rødding,
tlf. 74 55 21 10, fax 74 55 32 77
Leder: Lone Skøtt

Rømø-Skærbæk Turistforening

Formand: Henning Schmidt, Elmevej 14,
6780 Skærbæk, tlf. 74 75 15 10
Bureau: Havnebyvej 30, Tvismark,
6792 Rømø, tlf. 74 75 51 30
Turistchef: Bodil Glistrup,
Havnebyvej 30, 6792 Rømø, tlf. 74 75 51 30
E-post: romo@romo.dk

Sydals Turistbureau

Kegnæsvej 52, Skovby, 6470 Sydals,
tlf. 74 40 47 11, fax 74 40 47 12
E-post: info@visitsydals.com
Internet: www.visitsydals.com
Bureauleder: Conni Ernst

Sønderborg Turistbureau

Rådhusstorvet 7, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 42 35 55, fax 74 42 57 47
E-post: info@visitsonderborg.com
Internet: www.visitsonderborg.com
Turistchef: Søren Petersen

Tønder Turistforening

Formand: Bent Schulz, Skibbroen 6, 1. sal,
6270 Tønder, tlf. 74 72 57 31
Bureau: Torvet 1, 6270 Tønder, tlf. 74 72 12 20
Turist- og centerchef: Lis Langelund-Larsen

Vojens Turistforening

Formand: Ove Soltendick,
Spætmejsvej 3, 6500 Vojens
Vojens Turistbureau: Stadionallé 10,
6500 Vojens, tlf. 74 20 39 70
E-post: turist@vojens.dk
Internet: www.vojens.dk
Turistchef: Lone Nissen

Turistforeningen for Aabenraa og Omegn

Formand: Bjarne Kock, tlf. 74 62 86 84
Bureau: H. P. Hanssens Gade 5, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 62 35 00
Turistchef: William Klinker

Vandrerhjem

Danhostel Enderupskov Vandrerhjem

Ribelandevej 30, 6510 Gram
tlf. 74 82 17 11, fax 74 82 07 82

Danhostel Haderslev Vandrerhjem

Erlevvej 34, 6100 Haderslev
tlf. 74 52 13 47, fax 74 52 13 64

Danhostel Jels Idrætscenter og Vandrerhjem

Ørstedvej 10, Jels, 6630 Rødding
tlf. 74 55 28 69, fax 74 55 31 07
Centerleder: Lene Nielsen

Danhostel Rudbøl Vandrerhjem

Rudbølvej 21, Rudbøl, 6280 Højer
tlf. 74 73 82 98, fax 74 73 80 35
E-post: danhostelrudb@mail.tele.dk

Danhostel Sønderborg Vandrerhjem

Kærvej 70, 6400 Sønderborg
tlf. 74 42 31 12, fax 74 42 56 31
E-post: sonderborg@danhostel.dk
Internet: www.danhostel.dk/sonderborg

Danhostel Tønder Vandrerhjem

»Kogsgården«, Sønderport 4, 6270 Tønder
tlf. 74 72 35 00, fax 74 72 27 97

Danhostel Sønderborg/Vollerup

»Abildgården«, Mommarmarkvej 17 og 22,
6400 Sønderborg,
tlf. 74 42 39 90, fax 74 42 52 90
E-post: vollerop@post1.tele.dk
Internet: www.visit-sonderborg.dk

Danhostel Aabenraa Vandrerhjem

Sønderskovvej 100, 6200 Aabenraa
tlf. 74 62 26 99, fax 74 62 29 39

Museer m.v.

Augustenborg Slot

Slotskirken, slotsparken og minimuseet
er åbent året rundt i dagtimerne.
Guidede rundvisninger for grupper
Henv. til Augustenborg Turistbureau,
Storegade 28, 6440 Augustenborg,
tlf. 74 47 17 20

Banegården Kunst & Kultur

Jernbanegade 2, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 74 20

Bevandingsmøller

Ballum Enge, 6261 Bredebro
Udstilling 1. maj - 1. okt.
tlf. 74 75 18 06 eller 74 71 62 68

Bov Museum

„Oldemorstofte“, Bovevej 2A, 6330 Padborg,
tlf. 74 67 51 50
Åbent: 1. april-31. okt. tirsdag-fredag kl. 10-16,
lørdag-søndag og helligdage kl. 14-17
Besøg uden for disse tider modtages efter aftale

Bronzealderhuset

Syd for Brdr. Grams Fabrikker, 6500 Vojens

Brødremenighedens Museum

Enkehuset, Nørregade 16, 6070 Christiansfeld.
Åbent: 1. juni-31. aug. tirsdag-søndag kl. 14-17
Besøg uden for disse tider efter
aftale med Ella de Molade,
Lindegade 3, 6070 Christiansfeld,
tlf. 74 56 12 37

Cathrinesminde Teglværksmuseum

Illerstrandvej 7, 6310 Broager,
tlf. 74 44 94 74, fax 74 44 17 20
E-post: cmt@mail.tele.dk
Åbent: 30. marts-30. apr. kl. 10-16,
1. maj-31. aug. kl. 10-17, 1. sept.-2. nov.
kl. 10-16, mandag lukket
Rundvisninger kan bestilles, minimum en uge
i forvejen

Christiansdal Vandkraftanlæg

Christiansdalvej, Hammelev, 6500 Vojens

Christiansfeld Apoteker Have

Lindegade 21, 6070 Christiansfeld,
tlf. 74 56 13 14

Danfoss Museum & Teknorama A/S

Gl. Fabriksvej 7, Elsmark, 6430 Nordborg,
tlf. 74 88 59 77, fax 74 88 53 35
E-post: museum@danfoss.com
Internet: www.danfoss-teknorama.com
Åbent: Jan. - april, okt. - dec.,
mandag-lørdag kl. 10.00-16.00,
maj - sept., mandag-søndag kl. 10.00-17.00
Specialarrangementer for skoleklasser
efter aftale

Danmarks Mekaniske Dukkemuseum

Havnebyvej 227, 6792 Rømhøj,
tlf. 74 75 50 13, fax 74 75 50 14

Dansk Klokkemuseum

Over Lerte Kirke, Farrisvej 12,
6560 Sommersted,
tlf. 62 21 39 68 eller 75 42 38 73
Åbent: 1. maj-23. okt. onsdag-søndag kl. 13-17

Deutsches Museum Nordschleswig

Rønhave Plads 12, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 43 54 23
Åbent: tirsdag kl. 14.00-16.00 og
fredag kl. 10.00-12.00

Dybbøl Mølle

Dybbøl Banke 7, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 48 69 91, fax 73 48 50 52
Åbent: 1. april-31. okt. kl. 10-17

Egns- og Landbrugsmuseet i Egen

Sebbelundvej 26, Egen, 6430 Nordborg,
tlf. 74 45 89 19

Ehlers-Samlingen

Slotsgade 20, 6100 Haderslev,
tlf. 74 53 08 58
Åbent: 1. juni-31. aug. tirs.-fre. kl. 10-17,
lør.-søn. kl. 13-17, 1. sept.-31. maj, tirs.-søn. og
helligdage kl. 13-17. Mandage lukket
Besøg eller studier herudover kan aftales

Elstrup Mølle museum

Fynshavvej 12, Elstrup, 6430 Nordborg,
tlf. 74 45 89 89

FN-Museet

Frøslevlejren, 6330 Padborg,
tlf. 74 67 68 55
Åbent: 1. april-31. okt. daglig kl. 9-17

Frøslevlejrens Museum

Lejrvej 83, Frøslev, 6330 Padborg,
tlf. 74 67 65 57, fax 74 67 60 77
E-post: froeslevlejrensmuseum@mail.tele.dk
Åbent: tirsdag-fredag kl. 9-16,
lørdag-søndag og helligdage kl. 10-17,
18. juni-10. aug. hver dag kl. 10-17
December og januar lukket

Genforenings- og Grønsesmuseum

Koldingvej 52, Frederikshøj,
Postboks 58, 6070 Christiansfeld,
tlf. 75 57 30 03
E-post: info@genforeningsmuseet.dk
Internet: www.genforeningsmuseet.dk
Åbent: 1. juni-31. aug. tirsdag-søndag kl. 10-17

Gram Lergrav

Midtsønderjyllands Museum,
Slotsvej 63 C, 6510 Gram, tlf. 74 82 10 00
Lergravnen er altid tilgængelig
Lergravshuset er åbent: 1. apr.-30. sept.
kl. 10-16, 1. okt.-31. mar. lørdag og søndag
kl. 10-16. Hverdage lukket. 1. juni-31. aug.
kl. 10-17. December, januar og februar lukket

Gram Slotspark

Slotsvej, 6510 Gram

Haderslev Domkirke

Domkirkepladsen, 6100 Haderslev,
tlf. 73 52 36 45

Haderslev Museum

Dalgade 7, 6100 Haderslev,
tlf. 74 52 75 66, fax 74 53 40 14
E-post: mail@haderslev-museum.dk
Internet: www.haderslev-museum.dk
Åbent: 1. juni-31. aug. tirsdag-søndag kl. 10-16,
1. sept.-31. maj tirsdag-søndag kl. 13-16, man-
dag lukket

Historiecenter Dybbøl Banke

Dybbøl Banke 16, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 48 90 00
E-post: historiecenter@1864.dk
Internet: www.1864.dk
Åbent: 18. april - 30. sept., påsken samt
skolernes efterårsferie alle dage kl. 10-17

Hjemmeværnsmuseet

Barak H2, Lejrvej 101, Frøslevlejren,
6330 Padborg, tlf. 74 67 68 38,
fax 74 67 60 17
E-post: museet@hjev.dk
Internet: www.hjemmevaernsmuseet.dk
Åbent: 1. marts-30. nov. alle dage kl. 9-17
Rundvisning og foredrag aftales på
tlf. 74 67 68 38 eller 74 67 65 58

Hjemsted Oldtidspark

Museum samt aktivitets- og oplevelsespark
Hjemstedvej 60, 6780 Skærbæk,
tlf. 74 75 08 00, fax 74 75 08 42
Åbent: 1. marts-31. dec. Mandag lukket.

1. juli-15. aug. åbent alle dage.
E-post: oldtidspark@hjemsted.dk
Internet: www.hjemsted.dk

Den levende Landsby

Hygum Hjemstavns gård

Ribevej 74, Sdr. Hygum, 6630 Rødding,
tlf. 74 84 55 66, fax 74 84 55 66
Åbent: medio juni-ultimo aug. tirsdag-søndag
kl. 11-16.30 og efter aftale. Mandag lukket.

Højer Mølle- og marskmuseum

Møllegade 13, 6280 Højer,
tlf. 74 78 29 11, fax 74 78 29 11
Åbent: 1. april-31. okt. kl. 10-16
Lejrscole- og gruppebesøg uden for
åbningstiden kun efter aftale på
tlf. 74 78 29 11

Jacob Michelsens Gård i Kolstrup

Toften 37B, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 62 26 45
Åbent: Ved bageweekender og
efter aftale med Aabenraa Museum,
tlf. 74 62 26 45

Jels Mølle

Jels Møllegade 5, Jels, 6630 Rødding,
tlf. 74 55 21 10

Jørgen Riecks

Arkæologiske Samling

Egebjergvej, Svenstrup, 6430 Nordborg,
tlf. 74 45 05 92

Klosterkirkegården

Præstegade, 6100 Haderslev

Kunstmuseet Brundlund Slot

6200 Aabenraa,
tlf. 74 63 36 49, fax 74 63 24 07
E-post: kunstmuseet@aabenaarom.dk
Internet: www.brundlund-slot.dk
Åbent: Tirsdag-søndag kl. 11-17

Landbrugsmuseet

Kalvetoft 1, Ullerup, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 46 11 04

→

Lorenzens Gård

Nørrevej 29, Bådsbøl-Ballum, 6261 Bredebro,
tlf. 74 71 61 11

Åbent: Hver dag i juli måned kl. 14-18

Løgumkloster Kirke og Kloster

Slotsgade 11, 6240 Løgumkloster, tlf. 74 74 52 40

Midtsønderjyllands Museum

Gram Slot, 6510 Gram, tlf. 74 82 10 00,
fax 74 82 04 23, aften evt. 74 82 24 24

Åbent: 1. maj-31. aug. kl. 10-17, mandag lukket
1. sept.-30. april tirsdag-lørdag kl. 13-16,
søn- og helligdage kl. 10-16, mandag lukket

Museet Holmen

Østergade 13, 6240 Løgumkloster,
tlf. 74 74 41 65, fax 74 74 41 22

E-post: museet_holmen@mail.tele.dk

Skiftende kunst- og kulturhistoriske udstillinger

Museet på Sønderborg Slot

6400 Sønderborg, tlf. 74 42 25 39, fax 74 43 06 55
E-post: mss@sja.dk

Kontortid: Mandag-torsdag kl. 9-15,
fredag kl. 9-13

Åbent: 1. maj-30. sept. alle dage kl. 10-17,
1. okt.-30. apr. tirsdag-søndag kl. 13-16,
mandag lukket. I ferier og helligdage også åbent
om mandagen

Nationalmuseets

Kommandørgård

Juvrevej 60, Toftum, 6792 Rømø,
tlf. 74 75 52 76

Åbent: Påskeåbent fra palmesøndag til lørdag
efter påskedag kl. 10-15, 1. maj-30. sept.
kl. 10-18, 1.-31. okt. kl. 10-15. Mandage lukket

Naturcentret Tønninggård

Havnebyvej 30, Tvismark, 6792 Rømø,
tlf. 74 75 52 57

E-post: tonnisgaard@romo.dk

Orion Planetarium

Søvej 36, Jels, 6630 Rødding,
tlf. 74 55 24 00

Internet: www.orionplanetarium.dk

Rømø Minimuseum

Lakolk, 6792 Rømø

Skærbæk Museum

Storegade 47, 6780 Skærbæk,
tlf. 74 75 20 52/28 95 10 96

Åbent: maj-okt. mandag-fredag kl. 10-16 samt
1. weekend i hver måned kl. 14-16

Slesvigske Vognsamling

Simmerstedvej 1-3, 6100 Haderslev

Sønderjydsk Brandværnsmuseum

Fabriksvej 5, 6510 Gram,
tlf. 74 82 24 95 eller 40 17 31 47,
fax 74 82 26 47

Internet: www.frivillige-brandvaern.dk

Åbent: 1. maj-31. aug. søndag-fredag kl. 10-16,
lørdag efter aftale

Sønderjyllands Kunstmuseum

Kongevej 51, 6270 Tønder,
tlf. 74 72 89 89, fax 74 72 89 80
E-post: museerne_toender@sja.dk
Internet: www.sonkunst.dk

Åbent: 1. juni-31. aug. alle dage kl. 10-17,
1. sept.-31. maj tirsdag-søndag kl. 10-17

Tønder Museum

Kongevej 51, 6270 Tønder,
tlf. 74 72 89 89, fax 74 72 89 80
E-post: museerne_toender@sja.dk
Internet: www.tondermuseum.dk

Åbent: 1. juni-31. aug. alle dage kl. 10-17,
1. sept.-31. maj tirsdag-søndag kl. 10-17

Tønder Museums Byanneks

Drøhses Hus,
Storegade 14, 6270 Tønder, tlf. 74 72 49 90
Internet: www.tondermuseum.dk

Åbent: 1. april-31. dec. mandag-fredag
kl. 10-17, lørdag kl. 10-13, 1. lørdag i måneden
kl. 10-15

Tøndermarskens Naturcenter

Skovridervej 1, 6510 Gram,
tlf. 74 78 92 22, fax 74 78 90 32
E-post: lindet@sns.dk

Tørning Mølle

Tørningvej, Hammelev, 6500 Vojens,
tlf. 74 50 76 57

Vibæk Vandmølle

Vibæk Mølle 3, 6470 Sydals

Wellings Landsbymuseum

Mejlbyvej 10, 6660 Lintrup, tlf. 74 85 52 86

Zeppelin Museet

Gasværkvej 1, 6270 Tønder,
tlf. 74 72 72 54, fax 74 72 72 55
E-post: zeppelin@zeppelin-museum.dk
Internet: zeppelin-museum.dk
Åbent: maj - okt. lørdag-søndag kl. 12-17

Aabenraa Museum

H.P. Hanssens Gade 33, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 62 26 45, fax 74 63 29 50
Åbent: 1. juni-31. aug. tirsdag-søndag kl. 10-16,
1. sept.-31. maj tirsdag-søndag kl. 13-16

Museer m.v. i Sydslesvig

BREDSTED**Naturcentrum Nordfrisland**

Bahnhofstr. 23, D-25321 Bredstedt,
tlf. 04671/4555
Åbent: maj-okt. mandag-lørdag kl. 14-17
eller efter aftale

DANEVIRKE**Danevirkegården**

Ochsenweg 5, D-24867 Dannewerk,
tlf. 04621/37814, fax 04621/31025
Åbent: 15. febr.-25. marts og
26. okt.-30. nov. tirsdag-søndag kl. 10-16,
26. marts-25. okt. tirsdag-fredag kl. 9-17,
lørdag-søndag og helligdage kl. 10-18.
1. dec.-14. febr. vinterlukket

EGERNFØRDE**Det gamle rådhus**

Rathausmarkt 8, D-24340 Eckernförde,
tlf. 04351/712547 + 48, fax 04351/712549
Åbent: maj-okt. tirsdag-lørdag kl. 10-12.30 og
14.30-17, søndag kl. 11-17, helligdage kl.
14.30-17. Nov.-april tirsdag-lørdag kl. 14.30-17,
søndag kl. 11-17, helligdage kl. 14.30-17. Luk-
ket 24., 25. og 26. dec. samt 1. jan.

FLENSBURG**„Museumsbjerget“**

Museumsberg 1, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/852956, fax /852993
Åbent: Nov.-marts tirsdag-søndag kl. 10-16,
apr.-okt. tirsdag-søndag kl. 10-17,
mandag lukket

Naturhistorisk Museum

Museumsberg 1, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/852504, fax 0461/852159
Internet: www.museen-sh.de/inst.phd?inst=93
Åbent: Apr.-okt. tirsdag-søndag kl. 10-17,
nov.-marts tirsdag-søndag kl. 10-16

Phänomena

Norderstrasse 159-163, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/144490, fax /1444920
E-post: science@phaenomena.com
Internet: www.phaenomena.com
Åbent: Okt.-maj mandag-fredag kl. 9-16.30,
lørdag kl. 12-18, søndag kl. 10-17, juni-sept.
mandag-fredag kl. 10-18, lørdag kl. 10-18,
søndag kl. 12-18

Søfartsmuseum

Schiffbrücke 39, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/852970, fax /851665
E-post: schiffahrtsmuseum@flensburg.de
Internet: www.schiffahrtsmuseum.flensburg.de
Åbent: apr.-okt. tirsdag-søndag kl. 10-17,
nov.-marts tirsdag-søndag kl. 10-16.

FREDERIKSSTAD**Museet „Gammel Mønt“**

Am Mittelburgwall 23, D-25840 Friedrichstadt,
tlf. 04881/939315, fax 04881/7093
E-post: c.thomsen@museum-friedrichstadt.de →

Internet: www.museum-friedrichstadt.de
 Åbent: 1. apr.-14. maj og okt. lørdag, søndag og
 helligdage kl. 13-17, tirsdag-fredag kl. 15-17,
 15. maj-sept. tirsdag-søndag kl. 11-17

GARDING

Mindeværelse for historikeren

Theodor Mommsen

„Præsteboligen“, D-25836 Garding,
 tlf. 04862/100310, fax 04862/100348
 E-post: kk.sekretariat@t-online.dk
 Internet: www.garding.de/mommsen
 Åbent: juni-aug. tirsdag-fredag kl. 8.30-11.30
 og efter henv., sept.-maj tirsdag-fredag kl. 15-17

HALLIG HOOGE

Kongepeselen, Hanswarft

D-25859 Hooge, tlf. 04849/219, fax /337
 Åbent: daglig efter skibenes ankomst
 eller efter aftale

HALLIG LANGENÆS

Friserstue, Honkenswarft

D-25863 Langeness (Hallig)
 tlf. 04684/235, fax 04684/215
 E-post: info@langeness.de
 Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=49
 Åbent: Dagligt kl. 10-19, grupper efter aftale

Kaptajn Tadsen museet, Ketelswarft

D-25863 Langeness (Hallig),
 tlf. 04684/217, fax 04684/289
 E-post: info@langeness.de
 Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=50
 Åbent: fra påske til okt. mandag-lørdag
 kl. 13.30 og 15.30 og efter aftale

HATSTED

Mikkelberg, Nordisk center for kunst & cricket

v/Henry Buhl, D-25856 Hattstedt,
 tlf. 04846/6604, fax /1790
 Åbent: fredag, lørdag og søndag kl. 14-18
 eller efter aftale

HUSUM

Nissenhaus - Nordfrisisk Museum

Herzog Adolf-Str. 25, D-25813 Husum,

tlf. 04841/2545, fax /63280

E-post: nf-museum.nissenhaus@gmx.de

Internet: www.nissenhaus.de

Åbent: april-okt. daglig kl. 10-17, nov.-marts,
 tirsdag-fredag og søndag kl. 10-16,
 grupper efter aftale

Ostenfeldhuset

Nordhusumer Str. 13, D-25813 Husum,
 tlf. 04841/4334, fax /8973120
 E-post: nf-museum.nissenhaus@gmx.de
 Internet: www.nissenhaus.de
 Åbent: apr.-okt. tirsdag, onsdag og torsdag kl.
 14-15, grupper efter aftale (tlf. 04841/2545)

Nordfrislands Skibsfartmuseum

Am Zingel 15, D-25813 Husum, tlf. 04841/5257
 E-post: schiffahrtsmuseum-nf@t-online.de
 Internet: schiffahrtsmuseum-nf.de
 Åbent hele året kl. 10-17
 Grupper efter aftale

Husum Slot

Prof.-Ferdinand-Tönnies-Allee,
 D-25813 Husum,
 tlf. 04841/8973130
 fax 04841/63280
 E-post: nf-museum.nissenhaus@gmx.de
 Internet: www.nissenhaus.de
 Åbent: marts-okt. tirsdag-søndag kl. 11-17
 Grupper desuden efter aftale

Theodor Storm-Huset

Wasserreihe 31, D-25813 Husum,
 tlf. 04841/666270
 E-post: info@storm-gesellschaft.de
 Internet: storm-gesellschaft.de
 Åbent: apr.-okt. tirsdag-fredag kl. 10-17, lørdag
 kl. 11-17, søndag-mandag kl. 14-17, nov.-marts
 tirsdag, torsdag og lørdag kl. 14-17

ISTED

Isted-mindehallen

D-24879 Istedt üb. Schleswig,
 tlf. 04621/87352
 E-post: kreis@schleswig-flensburg.de
 Internet:
www.museen-sh.de/inst.php?inst=10010001541

→

Åbent: april-sept. tirsdag-søndag kl. 8-18,
okt.-marts søndag-fredag kl. 9-17
Grupper efter aftale

KAPPEL

Sli-museet

Mittelstr. 7-8, D-24376 Kappeln,
tlf. 04642/1428

E-post: erne@gmx.de

Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=6

Åbent: medio marts-okt. tirsdag-lørdag
kl. 10-12.30 og 13.30-17, nov.-medio marts efter
aftale

Møllen „Amanda“

Schleswiger Str. 1, D-24376 Kappeln,
tlf. 04642/4027

E-post: stadt_kappeln@t-online.de

Internet: museen-sh.de/inst.php?inst=7

Åbent: mandag-fredag kl. 10-12 og 15-17,
rundvisning efter aftale

Angel Museumsjernbane mellem Kappel og Sønderbrarup

tlf. 0461/13112, fax 0461/9789500

E-post: angeln-bahn-flensburg@t-online.de

Internet: www.angel-bahn.de

Køreplan fås ved henvendelse

KEJTUM/SILD

Det frisiske Hus

Am Kliff 13, D-25980 Keitum/Sylt,
tlf. 04651/32895

Åbent: april-okt. daglig kl. 10-17, nov.-marts
torsdag-lørdag kl. 13-16

Hjemstavnmuseet på Sild

Am Kliff 19a, D-25980 Keitum/Sylt,
tlf. 04651/32805

Åbent: april-okt. kl. 10-17, nov.-marts
torsdag-lørdag kl. 13-16

KOBBERMØLLE

Kobbermøllesamlingen

Zur Kupfermühle 14, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/7935

Åbent: hver tirsdag kl. 14.30-17
og efter aftale

LADELUND

KZ-mindelund ved den evangelisk-lutherske kirke St. Petri

Raiffeisenstr. 3, D-25926 Ladelund,
tlf. 04666/449, fax 04666/989537

E-post: kz-gedenkstaette-ladelund@t-online.de

Internet: www.kz-gedenkstaette-ladelund.de

Åbent: 15. marts-14.dec. tirsdag-fredag
kl. 14-17, lørdag-søndag kl. 14-18 og efter
aftale. 15. dec.-14.marts efter aftale og hele året
1 time efter gudstjenesten om søndagen

LYKSBOG

Lyksborg Slot

D-24960 Glücksburg,

tlf. 04631/2243, fax 04631/2450

E-post: info@schloss-gluecksburg.de

Internet: www.schloss-gluecksburg.de

Åbent: nov.-marts lørdag-søndag kl. 10-17,
apr.-sept. dagligt kl. 10-18,
okt. tirsdag-søndag kl. 10-18,
grupper efter aftale

NEBEL/AMROM

Hjemstavnsmuseum

An der Mühle, D-25946 Nebel/Amrum,

tlf. 04682/872, fax 04682/962274

E-post: harkthomsen@t-online.de

Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=85

Åbent: forår-efterår mandag-lørdag kl. 10-12 og
14.30-17, søndag kl. 14-17

NIBØL

Naturhistorisk Museum

Hauptstr. 108, D-25899 Niebüll,

tlf./fax 04661/5691

E-post: info@nkm-niebuell.de

Internet: www.nkm-niebuell.de

Åbent: 1. apr.-31. okt. tirsdag-søndag
kl. 14-17.30, juni-aug. også om mandagen.
Hele året efter aftale.

Frisisk Hjemstavnsmuseum

Alwin-Lensch-Strasse 54, D-25899 Niebüll,

tlf. 04661/4590

E-post: museum@stadt-niebuell.de

Internet:

www.niebuell.com/schulen/bsn/fm/O.htm →

Åbent: juni-sept. dagligt kl. 14-16
og efter aftale på tlf. 0049-175/414618

Richard-Haizmann-museet

Rathausplatz 2, D-25899 Niebüll,
tlf. 04661/1010, fax /60166
Internet: museen-sh.de/inst.php?inst=99
Åbent: tirsdag-fredag kl. 11.00-16.30,
lørdag kl. 10-12, søndag kl. 14-17

OEVENUM/FØR

Oevenum-museet

Buurnstraat 48, D-25938 Oevenum/Föhr,
tlf. 04681/2673
Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=104
Åbent: tirsdag-søndag kl. 14-17,
mandag formiddag samt i vintermånederne
efter aftale

PELLWORM

Ø-museet

Uthlandstr. 2, D-25849 Pellworm,
tlf. 04844-18935
Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=106
Åbent: Vinter mandag-torsdag kl. 8-12 og
kl. 14-16, fredag kl. 8-12, sommer mandag-
torsdag kl. 8-12 og 14-18, fredag kl. 8-12

RENDSBORG

Historisk museum og

Det nordtyske Trykkerimuseum

Arsenalstr. 2-10, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04331/331336, fax 04331/27687
E-post: museenrendsburg@web.de
Internet:
rendsburg.de/kultur-sport/museen.html
Åbent: tirsdag-fredag kl. 10-12 og 15-18,
lørdag-søndag kl. 10-13 og 14-17

Elektricitetsmuseet Schleswig

Kieler Strasse 19, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04331/182789, fax 04331/182685
E-post: info@schleswig.de
Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=155
Åbent: mandag-fredag kl. 10-17.
Grupper efter aftale

Jødisk museum - galleri for billeder

→

Dr. Bamberger-Haus

Prinzessinstr. 7, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04331/25262, fax /24714
E-post: jmuseumrd@t-online.de
Internet: www.juedisches-museum-rendsburg.de
Åbent: Tirsdag-søndag kl. 12-17.
Grupper efter aftale

Kunststøberimuseet

Glück-Auf-Allee 4,
D-24782 Rendsburg-Büdelndorf,
tlf. 04331-38711,
fax 04621/813/555
E-post: info@schloss-gottorf.de
Internet: www.schloss-gottorf.de/eisenkunst/frameset.htm
Åbent: tirsdag-lørdag kl. 15-18,
onsdag kl. 9-12, søndag kl. 10-12 og efter aftale

SKT. PETER-ORDING

Ejdersted Hjemstavnsmuseum

Olsdorfer Str. 6, D-25826 St. Peter-Ording,
tlf. 04863/1226, fax 04863/703337
E-post: d.unddeutsch@gmx.de
Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=158
Åbent: marts-okt. tirsdag-lørdag kl. 10-17, søn-
dag kl. 10-13, nov.-febr. tirsdag-lørdag
kl. 15-17, søndag kl. 10-12

SLESVIG

Det slesvig-holstenske Landsmuseum for for- historie samt for kunst- og kulturhistorie

Schloss Gottorf, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621-8130, inf.: 04621/813222,
fax /813555
E-post: info@schloss-gottorf.de
Internet: www.schloss-gottorf.de
Åbent: apr.-okt. dagligt kl. 10-18, nov.-marts
tirsdag-fredag kl. 10-16, lørdag-søndag
kl. 10-17, guidede skoleklasser fra kl. 9.

Arkæologisk Landsmuseum

Schloss Gottorf, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/813-0; fax 04621/813-555
E-post: info@schloss-gottorf.de
Internet:
www.schloss-gottorf.de/alm/frameset.htm
Åbent: apr.-okt. dagligt kl. 10-18, nov.-marts →

tirsdag-fredag kl. 10-16, lørdag-søndag
kl. 10-17. Lukket 24., 25., 31. dec. og 1. jan.
Guidede skoleklasser fra kl. 9

Holm-museet

Süderholmstr. 2, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/936820
Åbent: daglig kl. 10-18 hele året

Slesvig Bymuseum

Friederichstr. 9-11, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/936820, fax 04621/936899
E-post: stadtmuseum@schleswig.de
Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=164
Åbent: tirsdag-søndag kl. 10-17
Lukket 24., 25., 31. dec. og 1. jan.

Slesvig-Holstenske landsarkiv

Prinzenpalais, Gottorfstr. 6, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/861800, fax /861801
E-post: landesarchiv@la.landsh.de
Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=163
Åbent: mandag-fredag kl. 8.30-17

Vikingsmuseet Hedeby

Haddeby ved D-24837 Schleswig,
postadr. Schloss Gottorf,
tlf. 04621/813-222, fax 04621/813-555
E-post: info@schloss-gottorf.de
Internet:
www.schloss-gottorf.de/haithabu/frameset.htm
Åbent: april-okt. daglig kl. 9-17, nov.-marts
tirsdag-søndag kl. 10-16 Lukket 24., 25., 31.
dec. og 1. jan.

SATRUP

Landsbymuseet „Satruphuus“

Flensburger Str. 8, D-24986 Satrup,
tlf. 04633/7122, fax 04633/967677
E-post: t.jansen-satrup@t-online.de
Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=208
Åbent: maj-sept. mandag-tirsdag og torsdag-fre-
dag kl. 10-12 og 16-30-17.30, onsdag kl. 10-12,
lørdag kl. 11-12 og 16-18, søndag kl. 10.30-12,
okt.-apr. søndag kl. 10.30-12 eller efter aftale

SVAVSTED

Sognets hjemstavnhistoriske samling →

Kurgæstehuset, D-25876 Schwabstedt,
tlf. 04884/420
Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=171
Åbent: marts-okt. kl. 9-18
Rundvisning efter aftale

SØBØL

Nolde-museet

Neukirchen, D-25927 Seebüll,
tlf. 04664/364, fax /1475
E-post: info@nolde-stiftung.de
Internet: www.nolde-stiftung.de
Åbent: marts-okt. dagligt kl. 10-18, nov. dagligt
kl. 10-17

TETENBØL

„Haus Peters“

Dörpstraat 16, Eidersted, D-25882 Tetenbüll,
tlf. 04862/681, fax /103028
E-post: seidel.pellworm@t-online.de
Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=185
Åbent: tirsdag-søndag kl. 14-18
Rundvisning efter aftale

TYDAL

Tydal Spejdermuseum

Beliggende på Spejdergården Tydal, D-24852
Eggebek, tlf. 04609/263 eller /91030
Åbent: efter aftale med bestyreren

TØNNING

Hjemstavnsmuseum

Neuweg 17, D-25832 Tønning, tlf. 04861/1470
Åbent: april-okt. tirsdag-søndag kl. 10-12
og 14-17

Historisk pakhuis ved havnen

Herrengraben 1, D-25832 Tønning,
tlf. 04861/6750
Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=187
Åbent: maj-sept. tirsdag-søndag kl. 14.30-17.30

UNDEVAD

Museumslandsby

Unewatt, D-24977 Langballig,
tlf. 04636/1021, fax 04636/8226
Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=125
Åbent: maj-sept. tirsdag-søndag kl. 10-17, →

apr. og okt. fredag-søndag kl. 10-17. Nov.-marts lukket. Grupper og rundvisning efter aftale

VYK/FØR

Haeberlin-museet

Rebbelstiege 34, D-25938 Wyk/Föhr,

tlf. 04681/2571, fax 04681/748420

E-post: info@friesen-museum.de

Internet: www.friesen-museum.de

Åbent: marts-okt. tirsdag-søndag kl. 10-17,

juli-aug. dagligt kl 10-17, nov.-febr. tirsdag-

søndag kl. 14-17

WITZWORT

Roter Haubarg

Eiderstedt, D-25889 Witzwort, tlf. 04864/845

Åbent: tirsdag-søndag fra kl. 10.00

til restauranten lukker ca. kl. 22.00

Forbruger-organisationer

Familie og Samfund Sønderjylland

Regionsformand: Kristine Justesen,

Korup Markvej 27, 6372 Bylderup-Bov,

tlf. 74 64 72 32

Næstformand: Johanne Petersen,

Højgårdhave 10, 6100 Haderslev,

Kasserer: Inga Hjort Hansen,

Kongeåvej 10, 6660 Lintrup, tlf. 74 85 52 66

Lokalforeningsformænd:

Als og Sundeved: Ida Nielsen, Mjang Mark 6,

6470 Sydals, tlf. 74 41 65 50

Daler: Sonja Jensen, Gærupvej 13,

6280 Højer, tlf. 74 78 34 90

Emmerlev: Marie Holst, Sejerslevvej 3,

6280 Højer, tlf. 74 78 27 14

Ballum: Karen Madsen, Byevej 16, Ballum,

6261 Bredebro, tlf. 74 71 63 65

Haderslev: Johanne Petersen, Højgårdhave 10,

6100 Haderslev, tlf. 74 52 99 29

Bedsted: Ulla Abild, Haderslevvej 8,

6240 Løgumkloster, tlf. 74 77 75 28

Arrild: Annette Boll Schmidt, Sandetvej 1,

6520 Toftlund, tlf. 74 83 45 00

Toftlund: Ingeborg Asmussen, Skovsbjergvej 4,

6520 Toftlund, tlf. 74 83 14 80

Agerskov: Alice Jessen, Lillebjergvej 1A,

6534 Agerskov, tlf. 74 51 92 75

Ravsted: Kristine Justesen, Korup Markvej 27,

6372 Bylderup-Bov, tlf. 74 64 72 32

Egvad: Inger Sørensen, Nr. Hostrupvej 44,

6230 Rødekro, tlf. 74 69 33 39

Hovslund: Astrid Raun, Nr. Hjarupvej 3,

6230 Rødekro, tlf. 74 66 41 07

Hjordkær: Sonja Beuschau, Agertoften 49,

6230 Rødekro, tlf. 74 66 68 90

Husholdningsforeninger

Aktive Kvinder, Rødding

Formand: Aase Lausen, Bregnegårdsvej 15,

6630 Rødding, tlf. 74 84 22 00

Sekretær: Ingrid Nielsen, Galgetofte 15,

6630 Rødding, tlf. 74 84 17 01

Aktive Kvinder, Skodborg

Formand: Ulla Boe Nielsen, Trøjborgvej 12,

Skodborg, 6630 Rødding, tlf. 74 84 86 68

Jels og Omegns Husholdningsforening

Formand: Anna-Marie Bertelsen,

Søndermarken 5, Jels, 6630 Rødding,

tlf. 74 55 21 76

Kegnæs Husholdningsforening

Formand: Ingrid Fritsche, Nørre Landevej 9,

6470 Sydals, tlf. 74 40 51 84

Sundeved Husholdningsforening

Formand: Ulla Johannsen,

Nordvesthavnen, Jagten 1.st., 6400 Sønderborg

Havebrugsudvalget:

Formand: Mary Jensine Jensen Jessen,

H.C. Davidsensvej 1, Møgeltønder,

6270 Tønder, tlf. 74 72 36 67

Landboforeninger

Dansk Landbrug

Kontor: Axelborg, Vesterbrogade 4A, 4. sal,
1620 København V,
tlf. 33 39 46 00, fax 33 39 46 06
E-post: dl@danskladbrug.dk

Formandskab:

Formand: Gårdejer Peter Gæmelke,
Røjgård, Egholtvej 38, 6600 Vejen,
tlf. 75 55 52 87, fax 75 55 50 89
Viceformand: Gårdejer Henrik Høegh,
Møllevej 31, 4960 Holeby,
tlf. 54 60 69 72, fax 54 60 68 72

Viceformand: Gårdejer Gert Karkov,
Hærvejen 14, Immervad, 6500 Vojens,
tlf. 74 66 46 36, fax 74 66 46 39

Viceformand: Husmand Peder Thomsen,
Godrimsvvej 8, Sir, 7500 Holstebro,
tlf. 97 43 20 87

Foreningen af jyske Landboforeninger

Kontor: Udkærsvvej 15, 8200 Århus N,
tlf. 87 40 55 40

Formand: Gårdejer Peter Gæmelke,
Røjgård, Egholtvej 38, 6600 Vejen,
tlf. 75 55 52 87, fax 75 55 50 89

Sønderjyder i bestyrelsen:

Gårdejer Gert Karkov, Hærvejen 14, Immervad,
6500 Vojens, tlf. 74 66 46 36, fax 74 66 46 39

Fælleslandboforeningen for Nordslesvig

Formand: Gårdejer Gert Karkov, Hærvejen 14,
Immervad, 6500 Vojens,
tlf. 74 66 46 36, fax 74 66 46 39
Regionssekretær: Helge Petersen, Billundvej 3,
6500 Vojens, tlf. 73 20 26 42, fax 73 20 26 05

Sønderjysk Landboforening

Billundvej 3, 6500 Vojens, tlf. 73 20 26 00,
fax 73 20 26 05

Aabenraavej 22, 6240 Løgumkloster,
tlf. 73 74 23 00, fax 73 74 23 05

Bestyrelse:

Formand: Gert Karkov, Hærvejen 14, Immervad,
6500 Vojens, tlf. 74 64 46 36, fax 74 64 46 39
Næstformand: Hans Petersen Schmidt, →

Vestergade 55, Arnum, 6510 Gram,
tlf. 74 82 63 21, fax 74 82 64 21

Hans R. Andersen, Friskærvej 15, Rurup, 6520
Toftlund, tlf. 74 83 10 77, fax 74 83 09 77

Nis Fallesen, P. Hansensvej 2, Ustrup, 6500
Vojens, tlf. 74 54 51 26, fax 74 54 51 27

Klaus Møbjerg Hansen, Ribevej 118, Harreby,
6510 Gram, tlf. 74 84 58 88

Poul Richard Jørgensen, Frørupvej 19,
Frørup, 6070 Christiansfeld,
tlf. 74 56 83 33, fax 74 56 83 86

Jørgen Gram, Gabøl Byvej 11, 6500 Vojens,
tlf. 74 87 16 18, fax 74 87 16 11

Christian Lund, Gilbjergvej 6, Skodborg,
6630 Rødding, tlf. 74 84 56 40, fax 74 84 57 40

Henrik Frandsen, Ulleruplund, Toftlundvej 7,
6780 Skærbæk, tlf. 74 75 20 89, fax 74 75 20 86

Hans Petersen, Flensborg Landevej 14, Rørkær,
6270 Tønder, tlf./fax 74 72 38 52

Karsten Rindom, Flensborgvej 124, 6360 Ting-
lev, tlf. 74 64 20 33, fax 74 64 27 57

Jens Frandsen, Jelsvej 37, Grønnebæk,
6630 Rødding, tlf. 70 24 34 61, fax 70 24 35 61

*Sønderjysk Landboforening er en fusion af
Haderslev Amts Landboforening, Den nordsles-
vigske Landboforening, Nr. Rangstrup Her-
reds Landboforening og Landboforeningen for
Vestslesvig*

LandboSyd

Peberlyk 2, 6200 Aabenraa, tlf. 74 36 50 00
Formand: Gårdejer Henrik J. Enderlein, Bjerg-
gaard, Osmark 5, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 46 72 92

Sekretær: Direktør Gunnar Fink,
LandboSyd, Peberlyk 2, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 36 50 00

*LandboSyd er en fusion af Landboforeningen
for Als og Sundeved og Aabenraa Amts Landbo-
forening*

LHN

Formand: Jørgen Popp Petersen,
Solderupvej 9, Søvang, 6240 Løgumkloster,
tlf. 74 77 51 70

Centerleder: Erik Lydixsen,
Industriparken 1, Postboks 61, 6360 Tinglev

Sønderjyllands Landboudom

Kontor: Landboudomscentret, Billundvej 3,
6500 Vojens, tlf. 73 20 26 50, fax 73 20 26 05
Formand: Troels Sørensen

Familielandbrug

Dansk Familielandbrug

Kontor: Axelborg, Vesterbrogade 4A, 4. sal,
1620 København V, tlf. 33 39 46 00
Formand: Husmand Peder Thomsen,
Godrimsvvej 8, Sir, 7500 Holstebro,
tlf. 97 43 20 87

Sønderjyder i bestyrelsen:

Erik Obling Petersen, "Barsbølgård",
Barsbølvej 1, 6780 Skærbæk, tlf. 74 75 12 90

Sønderjysk Familielandbrug

DSH Faglige Center,
Guldagervej 2, 6240 Løgumkloster,
tlf. 73 74 20 20, fax 73 74 20 22
E-post: dsh@dsh.dk
Centerleder: Mogens W. Birch
Formand: Erik Obling Petersen, "Barsbølgård",
Barsbølvej 1, 6780 Skærbæk, tlf. 74 75 12 90

Haderslev Østeramts Familielandbrug

Formand: Preben Hansen, Gl. Skovbyvej 2,
Skovby, 6500 Vojens, tlf. 74 54 55 36
Sekretær og kasserer: Jørgen Peter Sørensen,
Godthåbsvej 19, 6100 Haderslev, tlf. 73 52 07 97

Haderslev Vesteramts Familielandbrug

Formand: Antoni Stenger, Ribevej 99, Harreby,
6510 Gram, tlf. 74 84 54 02
Sekretær: Egon Schmidt, Tøndervej 15, Roost,
6520 Toftlund, tlf. 74 83 45 19

Familiebruget Als og Sundeved

Formand: Arne Thomhave, Thomhavevej 12,
Mjang, 6470 Sydals

Tønder Amts Familielandbrug

Formand: Erik Obling Petersen, Barsbølgård,
Barsbølvej 1, 6780 Skærbæk, tlf. 74 75 12 90

Aabenraa Amts Familielandbrug

Formand: Knud Strøm, Øster Løgumvej 63,
Genner, 6230 Rødekro, tlf. 74 69 87 41

Land- og skovbrug

Det danske Hedeselskab

Hovedkontor: Klostermarken 12, postboks 110,
8800 Viborg, tlf. 87 28 10 00
Direktion: Ove Kloch, adm. direktør,
koncernchef og Carsten With Thygesen, kon-
cerndirektør
Formand: Hofjægermester, godsejer Peter Skak
Olufsen, »Quistrup«, Hjernvej 59, 7600 Struer
Hedeselskabet, Miljø og Energi A/S,
Klostermarken 12, Postboks 110, 8800 Viborg,
tlf. 87 28 10 00
Direktør: Jesper Nybo Andersen
Hedeselskabet, Skov og Landskab,
Klostermarken 12, Postboks 110, 8800 Viborg,
tlf. 87 28 10 00
Direktør: Carsten With Thygesen
Region Syd og Vest: Regionschef
Jesper Madsen, Klostermarken 12, Postboks
110, 8800 Viborg, tlf. 87 28 10 00

Direktoratet for Fødevarerhverv

Nyropsgade 30, 1780 København V,
tlf. 33 95 80 00, fax 33 95 80 80
Direktør: Arent B. Josefsen
Kontor i Tønder: Allégade 24, 6270 Tønder,
tlf. 74 72 13 80, fax 74 72 19 80

**Bredebro
Kommune**

Stationsvej 5
6261 Bredebro
Tlf. 73 71 10 00
Fax 73 71 10 01

E-mail: raadhus@bredebro.dk
Hjemmeside: www.bredebro.dk

-satser på trivsel og vækst!

Jordbrugskommissionen

Formand: Kontorchef Peter Jørgensen,
Amtsgården, Skelbækvej 2, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 33 50 50

Medlemmer:

Gårdejer Tøge Tychsen, Krammarksvej 22,
6310 Broager, tlf. 74 44 17 46
Husmand Vagn Madsen, Hornsgårdvej 3, Fole,
6510 Gram, tlf. 74 82 27 67

Tiltrædende formand

i henhold til jordfordelingsloven:

Dommer Frida Liebach,

Retten i Haderslev

Realkreditkyndigt medlem:

Landmand Bendix Nielsen, Harres 63,
6261 Bredebro, tlf. 74 71 11 86

Landbrugsraadet

Kontor: Axelborg, Axeltorv 3,
1609 København V, tlf. 33 39 40 00,
fax 33 39 41 41

E-post: landbrugsraadet@landbrug.dk

Præsident: Gårdejer Peter Gæmelke,
Røjgård, Egholtvej 38, 6600 Vejen,
tlf. 75 55 52 87,
fax 75 55 50 89

Adm. direktør: Klaus Aa. Bustrup

Det Kgl. Danske Landhusholdningsselskab

Grevevej 20, 2670 Greve,
tlf. 43 71 17 69, fax 43 41 02 10

Præsident: Godsejer Jon Krabbe, Frederiksdal,
Frederiksdalsvej 30, 4912 Harpelunde

Skovdyrkerforeningen Syd

Formand: K. Sejer Sørensen, Bramdrupgård,
Bramdrupgårdsvej 3, 6580 Vamdrup,
tlf. 75 59 82 38

Konsulent: Skovrider T. W. Stranddorf,
Billundvej 3, 6500 Vojens,
tlf. 73 20 28 00, fax 73 20 28 09

*Skovdyrkerforeningen Syd dækker hele Sønder-
jyllands Amt og den sydlige del af Ribe og Vejle
Amter*

Haveselskaber

Det Jydske Haveselskab

Clausholmvej 316, 8370 Hadsten,
tlf. 86 49 17 34, fax 86 49 17 35
E-post: djh@haveselskab.dk

**Det Jydske Haveselskab,
Region IV Sønderjylland**

Formand: Susanne Kjeldsen, Mojbølvej 1,
Ø. Lindet, 6630 Rødding, tlf. 74 84 62 34

Konsulenter i området:

Birgit Møller Bach, Valmuevænget 28,
6710 Esbjerg V, tlf. 75 11 64 08

Kredse/Formænd:

Aabenraa: Frode Christiansen, Dyssevej 13,
6200 Aabenraa, tlf. 74 61 32 85

Christiansfeld: Helge Mariegaard,
Damgårdsparken 15, 6070 Christiansfeld,
tlf. 74 56 24 44

Føvling-Holsted-Gørding: Kirsten Lauridsen,
Lourupvej 22, 6690 Gørding, tlf. 75 17 84 29
Gråsten og Fjordegnen: Anne Carstensen, Lys-
høj 26, Rinkenæs, 6300 Gråsten,
tlf. 74 65 00 23

Haderslev: Lisbeth Fredslund, Ærøvej 16, Sta-
rup, 6100 Haderslev, tlf. 74 53 01 04

Jels-Oksenvad-Sommersted: Nis Thomsen, Hel-
letvej 4, Grønnebæk, 6630 Rødding,
tlf. 74 55 29 50

Nordals: Willy Nielsen, Skovbrynet 18,
6430 Nordborg, tlf. 74 45 36 43

Padborg: Tove Nielsen, Grønningen 2, Smedeby,
6340 Kruså, tlf. 74 67 19 73

Ribe: Rita Dueholm, Farup Kirkevej 10,
6760 Ribe, tlf. 75 42 24 33

Rødding: Susanne Kjeldsen, Mojbølvej 1,
Ø. Lindet, 6630 Rødding, tlf. 74 84 62 34

Rødekro: Karen M. Jakobsen, Skovvænget 9,
6230 Rødekro, tlf. 74 66 16 05

Sønderborg: Bent Adamsen, Humlehaven 19,
6400 Sønderborg, tlf. 74 42 94 14

Toftlund: Børge Christensen, Gyvelvej 4,
6520 Toftlund, tlf. 74 83 13 97

Tønder: Frank Clausen, Hjejlen 90,
6270 Tønder, tlf. 74 72 54 88

Vamdrup: Ejvind Gram, Hjarupvej 24, →

Skanderup, 6640 Lunderskov, tlf. 75 59 41 80
 Vestslesvigs Havekreds: Svend Christensen,
 Lindevej 8, Bedsted, 6240 Løgumkloster,
 tlf. 74 77 73 86
 Vojens-Skrydstrup: Theodor Schmidt,
 Vojensvej 14, Over Jerstal, 6500 Vojens,
 tlf. 74 54 78 64

Husdyrbrugs- organisationer

Sønderjydsk Avlsforening

SDM Dansk Holstein

Formand: Carsten Port,
 Bjørnkærvej 5, Arrild, 6520 Toftlund

Avlsforeningen Den jydsk Hest

Formand: Kresten Møller,
 Nedre Vej 77, Ålbæk, 8900 Randers
 Sekretær: Grethe Busk, Kolstrupvej 4,
 8581 Nimtofte

Bestyrelsesmedlemmer fra Sønderjylland:

Birgit Jørgensen, Nørrevang 8, 6230 Rødekro

Kontaktperson:

Birgit Jørgensen,
 Nørrevang 8, 6230 Rødekro

Sønderjysk Kvæg

Kontor: Østergade 11, 6500 Vojens,
 tlf. 74 54 00 00, fax 74 54 05 98

Formand: Hans Petersen,
 Flensborg Landevej 14, Rørkær, 6270 Tønder,
 tlf. 74 72 38 52

Dansk Landbrugsrådgivning

Landscentret, Fjerkræ,
 Udkærvej 15, 8200 Århus N,
 tlf. 87 40 50 00, fax 87 40 50 10

Mejeriforeningen Danish Dairy Board

Kontor: Frederiks Allé 22, 8000 Århus C,
 tlf. 87 31 20 00
 Formand: Gårdejer Kaj Ole Pedersen,
 Hirtshalsvej 15, 9881 Bindslev, tlf. 98 93 81 64
 Direktør: Ole Willemann (adm.)

Slagterier

Danske Slagterier

Axelborg, Axeltorv 3, 1609 København V
 tlf. 33 11 60 50

Formand: Gårdejer Bent Claudi Lassen,
 Båring Lykkegård, Lykkegårdsvej 2,
 5466 Asperup, tlf. 64 48 16 17
 Adm. direktør: Anne Birgitte Lundholt,
 Ålegårdsvænget 41, 2791 Dragør,
 tlf. 32 53 91 94

Slagteriselskabet Danish Crown A.m.b.a.

Formand: Niels Mikkelsen,
 Volstrupvej 2, 7560 Hjerm
 Hovedkontor: Marsvej 43, 8900 Randers
 Adm. direktør: Kjeld Johannesen

Afdelinger i Sønderjylland:

Blans/Sønderborg, tlf. 73 16 43 00,
 fax 73 16 45 30

Skærbæk, Aabenraavej 11, 6780 Skærbæk,
 tlf. 73 95 37 00, fax 73 95 37 66

Vojens, Nørregade 27, 6500 Vojens,
 tlf. 73 54 32 00, fax 73 54 32 77

Rødding, Gl. Hygumvej 3, 6630 Rødding,
 tlf. 74 84 11 24, fax 74 84 24 50

Tønder, Viddingherredsgade 26 A, 6270 Tønder,
 tlf. 73 92 56 10, fax 73 92 56 50

Handel

Brugsforeningsbevægelsen

FDB, Fanøgade 15, 2100 København Ø
 Formand: Ebbe Lundgaard

FDB's bestyrelsesmedlemmer

valgdistrikt 7 Sydjylland:

Uddeler Holger Damgaard,
 Rosenvænget 8, 6230 Rødekro, tlf. 74 66 13 55
 Gårdejer Jørgen Bjerrum,
 Bjerrumvej, 6760 Ribe, tlf. 75 42 03 64 →

Formandsrådsformænd:

Formandsområde 38 Kolding:

Lærer Bent Mortensen, Engdraget 38,
6091 Bjert, tlf. 75 57 26 92

Formandsområde 39 Ribe-Tønder:

Gårdejer Thorkild Fink,
Nørre Hostrup Bygade 15, 6230 Rødekro,
tlf. 74 66 25 62

Formandsområde 40 Sønderborg:

Kontorassistent Ingrid Callesen, Stenholt 1,
6400 Sønderborg, tlf. 74 42 76 70

Det danske Handelskammer

Formand: Adm. direktør Bent Larsen,
København, tlf. 33 95 05 00

Sekretariat: Børsen, 1217 København K,
tlf. 33 95 05 00

Lokalkontorer:

Ny Banegårdsgade 45, 8100 Århus C,
tlf 86 13 53 55

Boulevarden 20, 9000 Aalborg, tlf 98 16 06 00
Albani Torv 4, 5000 Odense C, tlf. 66 14 47 14
Madevej 9, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 49 62

Indkøbsforeninger

Dansk Landbrugs Grovvarereselskab

Hovedkontor: Axelborg, 1503 København V
tlf. 33 15 11 13

Formand: Gårdejer Niels Skadhauge

Sønderjyske medlemmer af repræsentantskabet:

Gårdejer Jens Bonde, Sømosegård,
Tirslundvej 2, 6541 Bevtoft, tlf. 74 83 19 79

Gårdejer Tage Petersen, Raaholt,
Goldbækvej 6, Øbening, 6230 Rødekro,
tlf. 74 66 92 11

Gårdejer Bent Villadsen, Ørbygård,
Sillerup Møllevej 70, Ørby, 6100 Haderslev,
tlf. 74 57 92 08

Gårdejer Peter Fallesen Ravn,
Østerløgumvej 73, Øster Løgum,
6230 Rødekro, tlf. 74 66 44 33

Gårdejer Niels Frederik Jensen,
Gammelmark 12, Dynt, 6310 Broager,
tlf. 74 44 00 43

Gårdejer Bjarne Skou, Midtervej 10,
Stenderup, 6520 Toftlund, tlf. 74 83 20 26

Gårdejer Jens Lorenzen, Hviding Kirkevej 22,
Gl. Hviding, 6760 Ribe, tlf. 75 44 51 27 →

Hans Iversen, Nørreremark 18, Ulkebølsten,
6400 Sønderborg, tlf. 74 43 36 60

Købmandsforeninger

Centralorganisationen

af Købmandsforeninger i Jylland

Formand: Købmand Kim Poulsen,
Vesterhavsgade 103, Vorupør, 7700 Thisted

Handelsstandsforeninger

Graasten Handelsstandsforening

H. P. Toft, Postboks 18, 6300 Gråsten

Haderslev Handelsstandsforening af 1844

Sekretariat: Udviklingscenter Haderslev,
Honnørkajen 1, 6100 Haderslev,
tlf. 74 53 00 53, fax 74 53 46 67

E-post: sekretariat@uch.dk

Internet: www.stjernebutik.dk

Toftlund Handels- og Håndværkerforening

Formand: Leif S. Warberg,
Rolighedsvej 5B, 6520 Toftlund,
tlf. 74 83 06 64, fax 74 83 06 74

Vojens Handelsstandsforening

Formand: Bjarne Johansen, Aktiv Super Vojens,
tlf. 74 54 30 57

Erhvervsråd og håndværker- og industriforeninger

Bredebro Erhvervsforum

Bredebro Kommune, Rådhuset,
Stationsvej 5, 6261 Bredebro,
tlf. 73 71 10 00, fax 73 71 10 01

Center for Erhvervsudvikling

Augustenborg, Broager, Gråsten, Nordborg,
Sundeved, Sydals og Sønderborg kommuner
Stenager 2, 6400 Sønderborg,
tlf. 73 42 70 00, fax 73 42 70 10
E-post: info@cfe.dk

Christiansfeld Udviklingsråd

Finn Johannsen, sekretariatsleder,
Postboks 15, 6070 Christiansfeld,
tlf. 73 56 13 01, fax 74 56 32 18
E-post: sekretariatet@christiansfeld.dk
Internet: www.christiansfeld.dk

Erhvervsrådet for Tinglev Kommune

Tinglev Rådhus, Tinglev Midt 2, 6360 Tinglev,
tlf. 73 34 35 39, fax 74 64 20 24
E-post: adn@tinglev-kommune.dk
Erhvervschef: Alice Damm

Gråsten Håndværkerforening

Formand: Vognmand Hans-Uwe Jochimsen,
Egenæs 7, 6300 Gråsten, tlf. 74 65 04 92

Håndværksrådet

Organisation for små og mellemstore virksomheder i Danmark.
Islands Brygge 26, 2300 København S,
tlf. 33 93 20 00
E-post: hvr@hvr.dk
Internet: http://www.hvr.dk
Formand: Poul Ulsøe, Horsens

Haderslev Erhvervsråd

Honnørkajen 1, 6100 Haderslev, tlf. 74 53 00 53

Løgumkloster Erhvervsråd

Vicekommunaldirektør Keld Hansen,
Rådhusstræde 2, 6240 Løgumkloster,
tlf. 73 74 55 55,
fax 73 74 55 56
E-post: raadhuset@loegumkloster.dk
Internet: www.loegumkloster.dk

Løgumkloster Handels- og Håndværkerforening

Formand: Hans Chr. Bomskov,
Bispegade 17, 6760 Ribe, tlf. 75 42 54 27

Nordborg Erhvervsråd

Mads Clausens Vej 13, 6430 Nordborg,
tlf. 74 45 04 49, fax 74 45 04 19,
mobil 40 34 73 15

Padborg Udviklingscenter

Sekretariat: Lyren 1, 6330 Padborg,
tlf. 74 67 27 02, fax 74 67 40 23
Formand: Filialdirektør Bjarne Axelsen
Udviklingsdirektør: Ole Stentoft

Rødekro Erhvervsråd

Hærvejen 8, Boks 21, 6230 Rødekro,
tlf. 73 36 36 50, fax 74 66 27 47
E-post: post@rodekro-erhverv.dk
Internet: http://www.rodekro-erhverv.dk

Skærbækens Erhvervsråd

Skærbæk Kommune,
Storegade 51, 6780 Skærbæk,
tlf. 73 95 95 95, fax 73 95 95 73

Sundeved Kommune, Erhvervsrådgivning

Poul V. Nielsen, Kommunekontoret,
6400 Sønderborg,
tlf. 74 76 12 16, fax 74 76 10 12
E-post: pvn@sundeved.dk

Sønderborg Handel

Formand: Ole Jespersen
Sekretariat: Sekretariatschef

→

SYDBANK

Hvad kan vi gøre for dig!

Michael Sommerset, Rådhusstrøvet 7, 1. sal,
6400 Sønderborg, tlf. 74 42 18 00

Sønderjyllands ErhvervsCenter

Bjerggade 4C, 6200 Aabenraa,
tlf. 73 62 10 10, fax 73 62 10 11
Formand: Amtsborgmester Carl Holst,
Amtsgården, 6200 Aabenraa
Næstformand: Direktør Finn Rask Pedersen,
Skovbrynet 11, 6400 Sønderborg
Amtsrådsmedlem Thorkild Dahl Nielsen,
Stormsgårdevej 38, 6372 Bylderup-Bov
Udviklingsdirektør Axel Carlsen,
ECCO, Industrivej 5, 6261 Bredebro
Direktør Jens Sejer Sørensen,
Kongensgade 14, 6760 Ribe
Borgmester H. P. Geil, Gram Kommune,
Kongevej 14, 6510 Gram
Direktør Willy Sahl, LO Sønderjyllands Amt,
Bjerggade 4L, 6200 Aabenraa
Direktør Mogens Therkelsen,
H. P. Therkelsen A/S, Eksporthvej 1,
6330 Padborg
Adm. direktør Finn Buus Nielsen,
Mærsk Container Industri A/S
Bjerndrupvej 47, 6360 Tinglev
Rådsformand Carlo Daus-Petersen,
Kaholt 12, 6200 Aabenraa
Direktør for Sønderjyllands ErhvervsCenter:
Vakant
Euro Info Center:
Afdelingsleder Egon Sveistrup

Tønder Håndværkerforening

Formand: Peter Michelsen, Ribe Landevej 37,
6270 Tønder, tlf. 74 72 37 70

Vojens Erhvervsudvalg

Borgmester Nis Mikkelsen,
Rådhuset, 6500 Vojens,
tlf. 74 20 30 40, fax 74 20 30 09
E-post: erhverv@vojens.dk
Internet: www.vojens.dk

Finansiering

DLR Kredit A/S

Nyropsgade 21, 1780 København V,
tlf. 70 10 00 90
E-post: dlr@dlr.dk
Internet: www.dlr.dk
Direktion: Adm. direktør Bent Andersen
Formand for bestyrelsen: Sparekassedirektør
Svend Jørgensen, Sparekassen Himmerland

Foreningen Landeværnet

Kontor: Jernbanegade 4, 6360 Tinglev
tlf. 74 64 40 54
Formand: Gårdejer Jørgen Rode Andersen,
Ribelandevej 79, Abild, 6270 Tønder,
tlf. 74 72 33 89
Næstformand: Gårdejer Johan Andresen, Vis-
gårdvej 10, Bjerndrup, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 64 29 30
Sekretær: Gårdejer Regnar Jensen,
Kværsløkke 18, 6300 Gråsten, tlf. 74 65 94 82
Forretningsfører: Ingeborg Knudsen,
Spangholm 10, 6270 Tønder,
tlf. 74 76 29 50
Foreningen Landeværnet administrerer tillige:
Sønderjydsk Lånefond H.K.K.
Gårdejer Wilhelm Carstens legat
Elna og Louis Schottlænders Legat

*Stort udvalg i
sønderjysk litteratur*

Padborg

Launi Pedersen · Nørregade 16 · 6330 Padborg
Telefon 74 67 31 08 · 74 67 10 59
Fax 74 67 57 16 · e-mail: 6982@bogpost.dk

– den aktive og kreative familiebutik...

Realkredit Danmark

ErhvervsCenterSyd: Albani Torv 2-3,
5100 Odense C, tlf. 65 48 82 00
Erhvervscenterdirektør: Uffe Dreier
Områdechef for Sønderjyllands Amt: Heinrich
Jensen, tlf. 73 32 57 02
Kontor: Storetorv 5B, 6200 Aabenraa,
tlf. 73 32 57 00

Sønderjyllands Investeringsfond

Bjerggade 4C, 1., 6200 Aabenraa,
tlf. 73 62 10 80, fax 73 62 10 81
Formand: Direktør Oskar Tygesen,
Sydbank, Jernbanegade 35, 6400 Sønderborg
Sparekassedirektør John Kristensen,
Sparekassen Bredebro,
Storegade 25, 6261 Bredebro
Filialdirektør Lauritz Matthiesen,
Danske Bank, Nørregade 23,
6100 Haderslev
Forretningsfører Arne Lunding,
Nørremarken 38, 6360 Tinglev
Fhv. borgmester Lauge Nielsen Jepsen,
Møllevej 5, Visby 6261 Bredebro
Forretningsfører: Paul-Chr. Kongsted

CapitalNet A/S

Bjerggade 4C, 6200 Aabenraa,
tlf. 73 62 10 80, fax 73 62 10 81

Stiftet 26. april 1995 med flg. formål:

- at drive udviklingsvirksomhed ved tilførsel af ansvarlig kapital
- at yde bistand og rådgivning til små og mellemstore erhvervsvirksomheder i Sønderjyllands Amt

Aktiekapital: 30 mio. kr.

Bestyrelse:

Formand: Borgmester Vagn Therkel Pedersen,
Midsommervej 110, Brede, 6261 Bredebro
Adm. direktør Preben Fogtmann,
Kohberg Rugbrød A/S,
Kernesvinget, 6392 Bolderslev
Direktør Ole Jespersen,
N. H. Jespersen A/S, Præstegårdsvej 14, Ulke-
bøl, 6400 Sønderborg
Direktør Hans Jørgen Pedersen,

Søndermarken 13, Stevning, 6430 Nordborg
Fhv. borgmester Lauge Nielsen Jepsen,
Møllevej 5, Visby, 6261 Bredebro
Direktør Jens Sejer Sørensen,
Kongsgade 14, 6760 Ribe

Direktør: Paul-Chr. Kongsted

Jagt- og vildtforvaltning m.v.

Administration

Skov- og Naturstyrelsen,
Friluft- og vildtforvaltningskontoret,
Haraldsgade 53, 2100 København Ø,
tlf. 39 47 20 00, fax 39 27 98 99

Jagttegn

Skov- og Naturstyrelsen
Jagttegn
Haraldsgade 53, 1., 2100 København Ø,
tlf. 39 47 24 24 (kl. 9-12), fax 39 47 24 22

Danmarks Miljøundersøgelser

Afdeling for Vildtbiologi og Biodiversitet
Grenåvej 12, Kalø, 8410 Rønne,
tlf. 89 20 17 00, fax 89 20 15 14

Vildtforvaltningsskolen, Kalø

Danmarks Jægerforbund Molsvej 34,
8410 Rønne, tlf. 87 91 06 00, fax 86 37 23 65
E-post: ns@jaegerne.dk
Internet: www.jaegerforbundet.dk

Dansk Jagtforsikring A/S

Stengade 70, 3000 Helsingør,
tlf. 49 21 08 35, fax 49 26 00 30

Dansk Land- og Strandjagt af 1991

Formand: Finn Madsen, Vestergade 44,
9900 Frederikshavn, tlf. 98 42 38 40

Danmarks Jægerforbund

Hovedkontor: Højnæsvej 56, 2610 Rødovre,
tlf. 36 73 05 00

→

Formand: Kristian Raunkjær
 Direktør: Marcell Thistrup
 Medlemsblad: Jæger

Vildtforvaltnings- områder og vildtkonsulenter i Sønderjylland

Vildtforvaltningsopgaverne sorteres under statsskovdistrikterne og varetages primært af vildtkonsulenterne.

Vildtkonsulenterne varetager bl.a. jagtprøverne, vildtplantninger, dispensation til skadevoldende vildt, vildtreservater og rådgivning generelt om jagtloven.

Henvendelse med spørgsmål om skov, jagt og vildt kan ske til de lokale statsskovdistrikter på disse adresser og telefonnumre:

Haderslev Statsskovdistrikt

Ulfshus, Christiansfeld Landevej 69,
 6100 Haderslev tlf. 74 52 21 05 eller 20 98 35 53
 Vildtkonsulent Klaus Sloth

Lindet Statsskovdistrikt

Lindetskovgård, Skovridervej 1, 6510 Gram,
 tlf. 74 82 61 05
 Vildtkonsulent Jeppe Ebdrup, Louruphus,
 Skærbækvej 33, 6520 Toftlund, tlf. 74 83 25 70

Aabenraa Statsskovdistrikt

Vesterlund, Skinderbro 31, 6200 Aabenraa,
 tlf. 74 62 31 82 eller 40 30 73 63
 E-post: d42@sns.dk
 Internet: www.skovognatur.dk/aabenraa
 Vildtkonsulent Klaus Sloth

Gråsten Statsskovdistrikt

Egene, Felstedvej 14, 6300 Gråsten,
 tlf. 74 65 14 64, mobil 40 30 73 63
 Vildtkonsulent Klaus Sloth

Uddrag af Lov om jagt- og vildtforvaltning

Miljø- og Energiministeriets lovbekendtgørelse nr. 114 af 28. januar 1997.

Kapitel 4

Jagttettens udøvelse

§ 22. Ingen må jage på en måde, der

- 1) udsætter vildtet for unødige lidelser,
- 2) skader personer, husdyr eller genstande eller udsætter personer for nærliggende fare for at blive skadet eller
- 3) medfører haglfald på anden persons bolig, have eller gårdsplads.

Stk. 2. Personer under 18 år, der har gyldigt jagt-tegn, må kun udøve jagt i følge med en person over 18 år, der også har gyldigt jagttegn.

§ 23. Nedlæggelse eller ombringelse af vildt må kun finde sted med skydevåben.

Stk. 2. Rovfugle og ugler må ikke anvendes til jagt.

Stk. 3. Jagt må ikke finde sted ved anvendelse af levende lokkedyr.

Stk. 4. Miljø- og Energiministeren fastsætter nærmere regler om, hvilke typer våben og ammunition der må anvendes, herunder regler om salg af visse typer ammunition og regler om, at visse typer ammunition ikke må medtages på jagt.

Stk. 5. Miljø- og Energiministeren kan fastsætte regler om anvendelse af hjælpemidler, lokkemidler og lignende til jagt, herunder forbud mod at anvende visse midler.

§ 24. Ved jagt med glatløbet haglggevær på ikke-klobbærende vildt på og fra landarealer og i rør- og sivbevoksninger skal egnet apporterende hund medbringes.

§ 25. Jagt må ikke finde sted fra motordrevet køretøj og luftfartøj.

§ 26. Jagt fra motordrevet fartøj må ikke finde sted på søer og andre ferske vande.

§ 27. Miljø- og Energiministerens kan fastsætte regler om jagt på fiskeriterritoriet, herunder forbyde særlige jagtformer inden for bestemte områder.

§ 28. Udfodring af vildt med jagt for øje må ikke finde sted. Vildt må ikke beskydes på jorden eller på vandet i umiddelbar nærhed af foderplads.

§ 29. Miljø- og Energiministerens kan fastsætte regler om jagt fra platforme og andre kunstige skjul, herunder regler om forbud mod at medtage jagtvåben på platforme og i andre kunstige skjul.

§ 30. Hegn, der tillader passage af vildt, skal indrettes således, at vildtets mulighed for passage er ens fra begge sider af heget.

Stk. 2. Undtaget fra reglen i stk. 1 er

- 1) hegn, der er etableret i forbindelse med udsætningspladser for vildt,
- 2) hegn, der har til formål at hindre vildtets adgang til skovkulturer, og
- 3) hegn langs veje og jernbaner.

§ 31. Uvedkommende må ikke færdes med skydevåben eller fangstredskaber på en anden persons jagtgrund uden for de veje og stier, der er åbne for almindelig færdsel. I skove er færdsel med skydevåben eller fangstredskaber dog kun tilladt på de offentlige veje, der fører gennem skoven.

Stk. 2. Reglerne i naturbeskyttelsesloven om offentlighedens adgang til naturen giver ikke adgang til at medbringe skydevåben eller fangstredskaber.

§ 32. Den jagtberettigede er beføjet til selv eller ved sine folk at anholde enhver, der overtræder § 13, og føre den pågældende til politiet. Samme beføjelse tilkommer brugeren af arealet, selvom denne ikke har jagtret. Brugeren skal underrette den jagtberettigede om den skete anholdelse.

Stk. 2. Den anholdte kan fratages skydevåben og andre jagtredskaber samt skudt eller fanget vildt, som den pågældende er i besiddelse af ved anholdelsen. De nævnte genstande skal straks afleveres til politiet, der foranlediger, at der træffes afgørelse om eventuel beslaglæggelse.

Jagttider og fredningsbestemmelser

Miljø- og Energiministeriets bekendtgørelse nr. 152 af 20. februar 2004 om jagttid for visse pattedyr og fugle m.v. (Gældende fra 1. april 2004)

I medfør af § 3, stk. 2 og 3, § 4, stk. 2, § 7, stk. 1, § 20, stk. 4, § 49, stk. 3 og § 54, stk. 3, i lovebekendtgørelse nr. 114 af 28. januar 1997 om jagt og vildtforvaltning fastsættes:

Kapitel 1 Generelle jagttider

■ § 1. Følgende jagttider gælder for de vildtarter, der er nævnt nedenfor.

1) Hovdyr:

Kronhjort	01.09-31.01
Kronhind og kalv	01.10-31.01
Dåhjort	01.09-31.01
Då og kalv	01.10-31.01
Sikahjort	01.09-31.01
Sikahind og kalv	01.10-31.01
Råbuk	16.05-15.07 og 01.10-15.01
Rå og lam	01.10-15.01
Mufflonvædder	01.09-31.01
Mufflonfår og lam	01.10-31.01
Vildsvin, orne	01.09-31.01
Vildsvin, so og grise	01.10-31.01

2) Rovdyr:

Ræv	01.09-31.01
Husmår	01.09-31.01

3) Gnavere:

Hare	01.10-15.12
Vildkanin	01.09-31.01

4) Andefugle:

Grågås	01.09-31.12
Blisgås	01.09-31.12
Sædgås	01.09-31.12
Kortnæbbet gås	01.09-31.12
Gråand	01.09-31.12
Atlingand	01.09-31.12
Krikand	01.09-31.12
Spidsand	01.09-31.12
Pibeand	01.09-31.12
Skeand	01.09-31.12
Knarand	01.09-31.12
Ovenstående andefugle på fiskeriterritoriet desuden	01.01-15.01

Canadagås	01.09-31.12
Canadagås udenfor EF-fuglebeskyttelses- områderne desuden	01.01-31.01
Taffeland	01.10-31.01
Troldand	01.10-31.01
Bjergand	01.10-31.01
Hvinand	01.10-31.01
Havlit	01.10-31.01
Havlit på fiskeriterritoriet udenfor EF-fuglebeskyttelsesområderne desuden	01.02-15.02
Ederfugl hun	01.10-15.01
Ederfugl han	01.10-31.01
Ederfugl han på fiskeriterritoriet udenfor EF-fuglebeskyttelsesområderne ..	01.02-15.02
Sortand	01.10-31.01
Sortand på fiskeriterritoriet udenfor EF-fuglebeskyttelsesområderne desuden	01.02-15.02
Fløjlsand	01.10-31.01
Fløjlsand på fiskeriterritoriet udenfor EF-fuglebeskyttelsesområderne desuden	01.02-15.02
Stor skallesluger	01.10-31.01
Toppet skallesluger	01.10-31.01

5) Hønsfugle:

Agerhøne	16.09-31.10
Fasanhane	01.10-15.01
Fasanhøne	16.10-31.12

6) Vandhøns:

Blishøne	01.09-31.01
----------------	-------------

7) Vadefugle:

Dobbeltbekkasin	01.09-31.12
Skovsneppe	01.10-15.01

8) Mågefugle:

Sildemåge	01.09-31.01
Sølvmåge	01.09-31.01
Svartbag	01.09-31.01

9) Duer:

Ringdue	01.09-31.01
Tyrkerdue	01.10-30.11

10) Kragefugle:

Husskade	01.09-31.01
Krage	01.09-31.01

Kapitel 2

Lokale jagttider

■ § 2. Uanset bestemmelsen i § 1 gælder følgende jagttider for visse vildtarter i de områder, der er nævnt nedenfor:

Stor skallesluger	ingen jagttid
-------------------------	---------------

1) Den del af fiskeriterritoriet, der ligger syd for breddegraden 55° 40':

Toppet skallesluger	ingen jagttid
Sildemåge	01.10-31.01
Sølvmåge	01.10-31.01
Svartbag	01.10-31.01

2) Frederiksborg Amt:

Kronhjort, kronhind og kalv	15.11-30.11
-----------------------------------	-------------

3) Vestsjællands Amt:

Øen Sejerø:

Råbuk	16.05-15.06
og	16.12-15.01

Rå og lam	16.12-15.01
Hare	01.11-15.12
Agerhøne	16.10-31.10
Fasanhane	01.11-15.01
Fasanhøne	16.11-30.11

4) Storstrøms Amt:

Stor skallesluger	ingen jagttid
Toppet skallesluger	ingen jagttid
Sildemåge	01.10-31.01
Sølvmåge	01.10-31.01
Svartbag	01.10-31.01

Øen Fejø:

Hare	16.10-15.12
Fasanhane	16.10-30.11
Fasanhøne	16.10-31.10

Øen Femø:

Hare	01.11-15.12
Fasanhane	16.10-31.12
Fasanhøne	01.11-02.11
Agerhøne	ingen jagttid

Øen Nyord:

Råbuk, rå og lam	ingen jagttid
Hare	16.10-31.10
Agerhøne	16.10-31.10
Fasanhane	16.10-31.12
Fasanhøne	16.10-31.10

5) Bornholms Amt:

Ræv	ingen jagttid
Stor skallesluger	ingen jagttid
Toppet skallesluger	ingen jagttid
Sildemåge	01.10-31.01
Sølvmåge	01.10-31.01
Svartbag	01.10-31.01

6) Fyns Amt:

Stor skallesluger	ingen jagttid
Toppet skallesluger	ingen jagttid
Øen Langeland:	
Dåhjort	01.12-31.01
Då	01.01-31.01

Øen Lyø:

Råbuk, rå og lam	01.10-15.10
------------------------	-------------

Øen Strynø:

Hare	ingen jagttid
Fasanhane	1. og 2. lørdag i oktober, 1. og 2. lørdag i november

samt alle lørdage i december

Fasanhøne .....

Øen Ærø:

Råbuk	16.06-30.06 og 01.11-07.11
-------------	-------------------------------

Rå og lam .....

Hare .....

Fasanhøne .....

Bogense kommune samt den del af fiskeriterritoriet, der indgår i EF-fuglebeskyttelsesområde nr. 76, Nordfyn:

Blisgås .....

7) Sønderjyllands Amt:

Stor skallesluger	ingen jagttid
Toppet skallesluger	ingen jagttid

Øen Als:

Råbuk	16.05-15.07 og 01.11-31.12
-------------	-------------------------------

Rå og lam .....

Hare .....

Fasanhane .....

Fasanhøne .....

Halvøen Kegnæs:

Som for øen Als,
dog råbuk, rå og lam .....

Øen Rømø:

Kronhjort, kronhind og kalv .....

8) Ribe Amt:

Øen Mandø:

Råbuk	ingen jagttid
Rå og lam	ingen jagttid
Agerhøne	ingen jagttid

9) Vejle Amt:

Øen Endelave:

Råbuk	01.10-08.10
Rå og lam	ingen jagttid
Hare	ingen jagttid
Agerhøne	ingen jagttid

10) Viborg Amt:

Sædgås .....

Den del af amtet, der ligger nord for Limfjorden:

Kronhjort, kronhind og kalv .....

11) Nordjyllands Amt:

Sædgås..... ingen jagttid

Den del af amtet, der ligger nord for Limfjorden og vest for hovedvejen mellem Ålborg og Løkken:

Kronhjort, kronhind og kalv..... 01.11-31.01

Den del af amtet, der ligger nord for Limfjorden og øst for hovedvejen mellem Ålborg og Løkken:

Kronhjort, kronhind og kalv..... 01.12-15.12

Kapitel 3

Andre bestemmelser

■ § 3. Jagt må kun finde sted i tiden mellem solopgang og solnedgang. Ænder og gæs må dog jages i tiden fra 1 1/2 time før solopgang til 1 1/2 time efter solnedgang.

■ § 4. Reder og ynglesteder med æg eller yngel

må ikke ødelægges. Æg må ikke ødelægges.

■ § 5. Kolonirugende fugles redetræer må ikke fældes i tiden 1. februar - 31. juli. →

Stk. 2. Rovfugles og uglers redetræer må ikke fældes i tiden 1. februar - 31. august.

Stk. 3. Ørnes, sort storks og rød gientes redetræer må ikke fældes.

Stk. 4. Hule træer og træer med spættehuller må ikke fældes i tiden 1. november - 31. august.

Stk. 5. Digesvalereder må ikke ødelægges i tiden 1. april-31. august.

■ § 6. Grundejeren må ikke overdrage retten til at jage ande- og vadefugle, bortset fra skovsnep- per og opdrættede gråænder, til andre for en periode, der er mindre end 1 år.

■ § 7. Skov- og Naturstyrelsen kan i særlige tilfælde gøre undtagelse fra reglerne i §§ 1-5.

TØNDER KOMMUNE

STEDET, HVOR BÅDE MENNESKER
OG VIRKSOMHEDER TRIVES

Tønder Kommune
Kongevej 57
6270 Tønder

Telefon 74 72 80 00
Telefax 74 72 80 01
E-mail: Toender@toender.dk

Stk. 2. Skov- og Naturstyrelsens afgørelser efter stk. 1 kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed.

Den obligatoriske jagtprøve og riffelprøve

Tilmelding til jagtprøven, der afholdes i 2 perioder hvert år, sker ved indbetaling af et af Miljø- og Energiministeriet fastsat gebyr til Skov- og Naturstyrelsen.

Indbetaling skal ske ved anvendelse af særlige giroindbetalingskort, der fås ved henvendelse til Skov- og Naturstyrelsen, herunder statsskovdistrikterne.

Ønskes prøven aflagt i årets første prøveperiode (1. april - 30. juni), skal tilmelding ske inden udgangen af februar måned.

Ønskes prøven aflagt i årets anden prøveperiode (1. september - 31. oktober), skal tilmelding ske inden udgangen af juli måned.

Jagt med jagtriffel må kun udøves af personer, der har bestået riffelprøve, og som har påtegning på jagttegnet om tilladelse til jagt med jagtriffel. Riffelprøven afvikles af Danmarks Jægerforbund.

Tid og sted for riffelprøverne annonceres i dagspressen.

Tilmelding sker ved indbetaling af et af Miljø- og Energiministeriet fastsat gebyr til Skov- og Naturstyrelsen. Også her sker indbetaling på særligt girokort, som fås enten hos Danmarks Jægerforbund eller samme steder som indbetalingskort til obligatorisk jagtprøve.

Ferieplan for skolerne i Sydslesvig m.v.

Ferieplan for skolerne i Sydslesvig i 2005, fastlandet

Forårsferie	21. marts - 1. april
Sommerferie	27. juni - 5. august
Efterårsferie	4. oktober - 14. oktober
Juleferie	22. december - 4. januar 2006

Sidste skoledag før hver ferie er en hel skoledag

Danske helligdage i 2005, som er hverdage i Sydslesvig

24. marts	Skærtorsdag
22. april	St. Bededag

Sydslesvigske fest- og helligdage i 2005, som er hverdage i Danmark

1. maj	Maj-festdag
3. oktober	Tysk enhedsdag

Rødding Kommune

Østergade 28 - 6630 Rødding
Tlf. 73 84 24 00 - Fax 73 84 24 24
E-mail: kommune@roedding.dk
Internet: www.roedding.dk

Gram Kommune

Kongevej 14 - 6510 Gram
Tlf. 73 82 11 00 - Fax 73 82 11 89
E-mail: post@gramkom.dk
Internet: www.gramkommune.dk

Nørre-Rangstrup Kommune

Danavej 15 - 6520 Tofthund
Tlf. 73 21 21 00 - Fax 73 21 22 21
E-mail: post@nrkadmin.dk
Internet: www.nrrangstrup.dk

Flagregler

Flaget hejses ved solopgang, dog tidligst kl. 8.00, og nedhales ved solnedgang.

Ved flagning på halv stang hejses flaget først til top, forbliver der nogle sekunder, hvorefter det sænkes til halv. Den korrekte position er, når flagets underkant befinder sig ud for midten af flagstangen. Flaget nedtages ved først at lade flaget gå til tops, hvor det forbliver nogle sekunder, derefter hales det langsomt ned.

Hejsning og nedhaling af flaget bør altid foregå langsomt.

Ophalerlinen skal være stram, nedhalerlinen skal være løs (slæk) så flaget vajer frit ud fra stangen - det skåner flaget i stærk blæst.

Bortset fra de nordiske flag, FN-flaget, og EU-flaget, der frit kan benyttes sammen med

eller uden Dannebrog, består der et almindeligt forbud mod at flage med fremmede nationers flag på dansk territorium. Tilladelse skal i hvert tilfælde indhentes hos den lokale politimyndighed.

Ved flagning med Dannebrog i forbindelse med andre nationers flag skal Dannebrog hejses først og have den fornemste plads.

Ved ulige antal stænger er den fornemste plads i midten. Ved 2 stænger skal Dannebrog være til venstre for beskueren (set forfra). De fremmede nationers flag må ikke være større end Dannebrog.

Rul aldrig et vådt flag sammen.

Et flag med itublæste hjørner bør repareres hurtigst muligt.

Flagets højde skal være 1/5 af stangens længde.

Officielle civile flagdage 2005

(som fastsat af Justitsministeriet)

- 1. januar - Nytårsdag
- 5. februar - Kronprinsesse Mary
- 25. marts - Langfredag
(halv stang til solnedgang)
- 27. marts - Påskedag
- 9. april - Danmarks besættelse 1940
(halv stang til kl. 12, derefter på hel stang)
- 16. april - Dronning Margrethe II
- 29. april - Prinsesse Benedikte
- 5. maj - Danmarks befrielse 1945
Kr. Himmelfartsdag
- 15. maj - Pinsedag
- 26. maj - Kronprins Frederik
- 5. juni - Grundlovsdag
- 7. juni - Prins Joachim
- 11. juni - Prins Henrik
- 15. juni - Valdemarsdag
- Genforeningsdag
- 30. juni - Prinsesse Alexandra
- 25. december - Juledag

SØNDERJYDSK SKOLEFORENING

oprettet 1892

Sønderjydske Skoleforening yder sønderjysk ungdom - nord og syd for grænsen - hjælp til skoleophold og støtter folkeoplysende arbejde i Sønderjylland.

Der kan søges tilskud til ophold på de frie ungdomsskoler i 8., 9. og 10. skoleår, samt til ophold på højskoler og husholdningsskoler af mindst 3 måneders varighed, hvortil der kan opnås statstilskud.

Sønderjydske Skoleforening bestyrer en række legatmidler, som kan søges af studerende på videregående uddannelser.

I det første studieår kan medlemmer søge stipendium fra Sønderjydske Skoleforening.

Forældre, der er medlemmer, kan søge tilskud til deres børn, indtil børnene er 20 år. Ansøgere over 20 år skal selv være medlem.

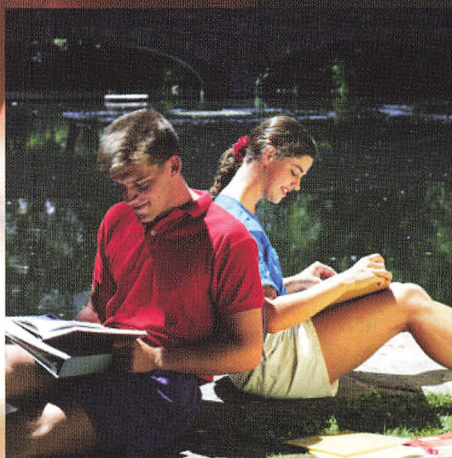
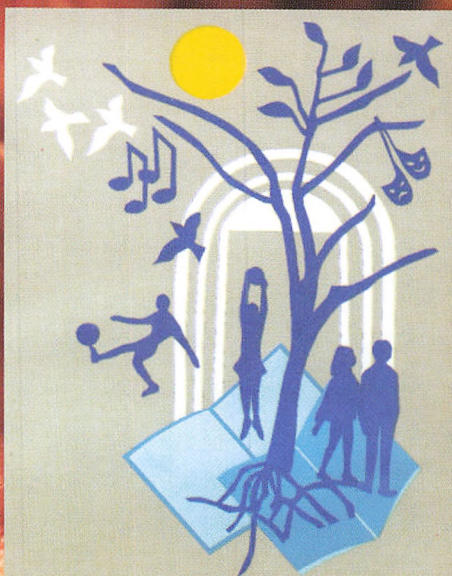
Spredt ud over landsdelen har Sønderjydske Skoleforening en stor kreds af lokale tillidsmænd. De tegner foreningens medlemmer samt udleverer og modtager ansøgningskemaer.

Bliv medlem af Sønderjydske Skoleforening.

Formand: Peder Moltesen Ravn, Høgsbrovej 52, Høgsbro, 6760 Ribe, tlf. 75 44 54 33.

Sønderjydske Skoleforenings kontor:
Sekretær: Inger Rahbek Andersen
Hofmannsvej 3, Roost, 6535 Branderup,
tlf. 74 83 40 81

Se også foreningens årsberetning andet sted i Almanakken.

Sønderjydske Skoleforening udgiver »SØNDERJYSK ALMANAK«

Sønderjysk Almanak 2005
12. årgang

Udgivet af Sønderjysk Skoleforening ©

ISBN-nr. 87-988609-3-3